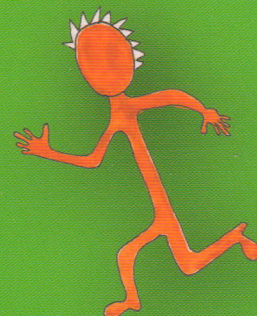
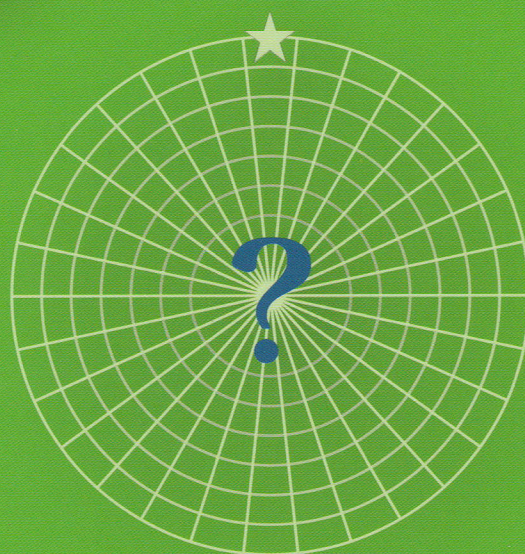

Sigita Koroliovė
Milda Pošytė

SINTAKSĖ IR SKYRYBA

SIGITA KOROLIOVĖ
MILDA POŠYTĖ

SINTAKSĖ IR SKYRYBA

Lietuvių kalbos mokymo priemonė
5–10 klasėms

Dailininkė Jolita Stumbrienė

Lietuvos kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų ugdymo centras

Vilnius, 2011

UDK 811.172'36(075.3)

Ko-338

Mokymo priemonė parengta ir išleista remiantis Lietuvių gestų kalbos vartojimo ir vertėjų paslaugų teikimo 2009–2012 metų programos priemone „Gerinti mokyklų kurtiesiems metodinę bazę“.

SINTAKSĖ IR SKYRYBA

Lietuvių kalbos mokymo priemonė
2–10 klasei

Ugdymo priemonė

© Koroliovė Sigita, 2011

© Pošytė Milda, 2011

© Jolita Stumbrienė, piešiniai, 2011

© Kristijonas Šaknys, viršelis, 2011

© Lietuvos kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų ugdymo centras, 2011

© Leidykla „Homo liber“, 2011

ISBN 978-609-446-021-0

TURINYS

PRATARMĖ	3
SUTARTINIAI ŽENKLAI	3
SINTAKSĖ	5
Sakinys	6
Žodžių junginiai	7
Sakinys ir žodžių junginys	8
Sakinio rūšys	9
Sakinio dalys	15
Sakinio ir kalbos dalys	23
Veiksnyys	24
Tarinys	26
Papildinys	35
Pažyminys	42
Aplinkybės	48
SKYRYBA	61
Bendrosios skyrybos taisyklės	61
Vientisinis sakinyss, jo skyryba	63
Brūkšnys tarp veiksnio ir tarinio	63
Pažyminio skyryba	64
Aplinkybių skyryba	73
Vienarūšės sakinio dalys	76
Žodžiai, neinantys sakinio dalimis	80
Kreipinys	81
Įterpiniai	84
Tiesioginė kalba	84
Lyginamieji posakiai	90
Žodžiai taip , ne ir jaustukai sakinyje	91
Sudėtinis sakinyss	92
Sudėtiniai sujungiamieji sakiniai	94
Sudėtinių sujungiamųjų sakinių skyryba	96
Bejungtukiai sakiniai	100
Sudėtiniai prijungiamieji sakiniai	101
Šalutinio sakinio vieta ir skyryba	102
Šalutinių sakinių rūšys	103
Šalutinių sakinių laipsniai	113
Mišrieji sudėtiniai sakiniai	115
KARTOJIMAS	117
ATSAKYMAI	126

PRATARMĖ

Vadovėlis maloniai nustebins visus manančius, kad lietuvių kalba yra tik mokomasis dalykas, kupinas griežtų taisyklių ir nurodymų.

Šios mokymo priemonės padedami jūs, mieli mokiniai, pažinsite lietuvių kalbą, mokysitės mąstyti ir bendrauti, plėsite savo žodyną ir akiratį, atrasite savo kūrybinių galių. Priemonė padės jums perprasti lietuvių kalbos sandarą, išmokys reikšti mintis ne tik vientisiniais, bet ir sudėtiniais sakiniais, kurie jūsų rašinėlius ir pasakojimus padarys įdomesnius skaitytojui.

Vadovėlis sudarytas iš dviejų didelių skyrių: sintaksės ir skyrybos. Pirmajame skyriuje jūs susipažinsite su sakinio sandara, rūšimis, mokysitės jungti žodžius, skirti sakinio dalis. Skyrybos skyrius padės nepasiklysti painiuose taškų, kablelių ir brūkšnių labirintuose. Kad mokytis būtų įdomiau, autorės sukūrė daug kryžiažodžių, rebusų ir linksmų galvosūkių.

Žurnale „Geo“ rašoma: „Žinovai tvirtina, kad šiuo metu egzistuoja nuo 6000 iki 7000 kalbų. Tikslus skaičius nėra žinomas. Dar ir mūsų dienomis atrandamos iki šiol negirdėtomis kalbomis kalbančios gentys. Tačiau baiminamasi, kad iki šio šimtmečio pabaigos išnyks pusė šiuo metu vartojamų kalbų.“ (2010 m. rugpjūtis)

Neleiskime, kad taip atsitiktų su lietuvių kalba, pelnytai vadinama viena seniausių pasaulio kalbų!

SUTARTINIAI ŽENKLAI

Atsakykite į klausimus; prisiminkite ir pakartokite.

Atkreipkite dėmesį; išiminkite taisyklę.

Išspręskite kryžiažodį.

Imkite paprastus žodžius ir
pasakykite nepaprastus dalykus.

Artūras Šopenhaueris

SINTAKSĖ

Jūs jau pažįstate vieną gramatikos dalį – morfologiją.

Laikas susipažinti su sintakse. **Sintaksė** – sakinių mokslas, nagrinėjantis žodžių junginius, sakinių sandarą, mokantis, kaip taisyklingai sudaryti sakinius. **Sintaksė** kartu su morfologija sudaro gramatiką.

1 pratimas. Atsakykite į klausimus žodžiu ir raštu.

1. Išvardykite lietuvių kalbos dalis.
2. Kurios kalbos dalys yra linksniuojamos?
3. Kurios kalbos dalys asmenuojamos?
4. Kurios kalbos dalys laipsniuojamos?
5. Kurios kalbos dalys nekaitomos?
6. Kaip vadinasi mokslas, nagrinėjantis žodžius?
7. Kas yra sintaksė?
8. Ką nagrinėja sintaksė?
9. Ko moko sintaksė?

Eidami nuo raidės prie raidės (tik ne įstrižai), išbraukite duotus žodžius. Kryžiažodžio atsakymas – iš likusių neišbrauktų raidžių sudėtas žodis.

KRYŽIAŽODIS „LIETUVIŲ KALBA“

M	D	A	I	K	V	E	I	K	S	M	A	Ž
O	A	V	A	T	R	D	I	S	S	I	D	O
R	R	S	D	V	A	A	G	R	A	S	K	A
F	D	B	Ū	A	K	I	T	A	M	Y	T	I
O	I	S	K	L	K	Ž	O	A	Š	M	A	S
L	S	A	U	A	S	I	D	U	K	T	U	N
O	T	K	S	K	A	I	I	S	A	B	K	A
G	A	Š	T	U	R	Ė	L	Ė	C	Ė	A	S
I	J	A	I		A	Š	I	N	Ė	L	I	S

Žodžiai, kuriuos reikia išbraukti.

Abėcėlė, būdvardis, daiktavardis, gramatika, klaustukas, morfologija, rašinėlis, skaitymas, šauktukas, taškas, veiksmazodis, žodis.

Atsakymas:

--	--	--	--	--	--	--	--

Sakinys

Žmonės vieni su kitais kalba sakiniais. Sakiniais rašomos knygos, laikraščiai, žurnalai. Sakiniais žmonės rašo laiškus, SMS žinutes, sveikinimus. Mokiniai sakiniais rašo atpasakojimus, rašinėlius, dienoraščius.

Sakinys yra kelių žodžių grupė arba vienas žodis, kuris reiškia suprantamą mintį. **Sakiniai** turi būti aiškūs, suprantami, taisyklingi. **Pvz.:** *Mama verda sriubą. Tėtė taiso mašiną. Kieme loja šuo. Sninga. Palaukite!*

Aiškūs ir taisyklingas **sakinys** turi **gramatinį centrą** – veiksnį ir tarinį. Kartais sakinio gramatinį centrą sudaro tik vienas tarinys arba tik vienas veiksnys. **Pvz.:** *Atėjo šaltas ruduo. Lyja labai dažnai. Šiandien vėl lietus.*

Sakinio gramatinis centras

Sakinio **gramatinį centrą** sudaro **veiksny** (*kas?*) ir **tarinys** (*ką veikia?*). **Veiksnį** braukia-me vienu brūkšniu, o **tarinį** – dviem brūkšniais. **Pvz.:** *Mama dirba.*

Sakinio gramatinį centrą galime pavaizduoti schema:

Gramatiškai nesusiję žodžiai sakinio nesudaro.

– Dangus šviesti pirmosios žvaigždės.

+ Danguje šviečia pirmosios žvaigždės.

Galva – **kas?**

Kūnas, širdis – **ką veikia?**

Palyginkite mokinių parašytus netaisyklingus, nesuprantamus sakinius ir ištaisytus, taisyklingus sakinius (1 lentelė).

Taisyklingi sakiniai turi gramatinį centrą (**kas? ką veikia?**).

1 lentelė.

Netaisyklingas, neaiškus sakinys	Taisyklingas, aiškus sakinys
Tėtė kopūstas.	Tėtė <u>pirko</u> kopūstą.
Berniukas lapas grėblys.	<u>Berniukas</u> <u>grėbia</u> lapus.
Atvažiavo.	<u>Atvažiavo</u> pusbrolis.

2 pratimas. Iš duotų žodžių sudarykite sakinius.

Lietus, lyti, šaltas.

Medis, lapai, kristi.

Maža, verkti, mergaitė.

Pavasaris, paukštelis, lizdas, sukti.

Lapė, gandrai, užpulti.

3 pratimas. Ištaisykite netaisyklingus sakinius, įrašydami trūkstamas sakinio dalis. Atminkite, kad aiškūs ir taisyklingas sakinys turi turėti gramatinį centrą. Gramatinius centrus pabraukite sutartiniais ženklais.

1. Dviratis medžio. 2. Šokinėjo ir žolės. 3. Paveikslą guašu. 4. Su dviračiais. 5. Šeima prie ramaus mėlyno. 6. Šeimoje senelis. 7. Aš puikiai atostogas. 8. Žvirblis maistas kieme. 9. Aš gerai matematiką. 10. Turi klausyti tėvų.

Pavyzdys. Dviratis stovi prie medžio.

Žodžių junginiai

Sakinį gali sudaryti keli žodžiai, kurie vieni su kitais artimai susiję. Galima iš sakinio paimti du žodžius, kurie vienas kitam tinka, ir jie sakinyje dažniausiai bus šalia. **Pvz.:** *Dideliame lauke godžiai ėdė žolę dvi karvės*. Šį sakinį galima išskaidyti žodžių junginiais: *dideliame lauke, lauke ėdė, ėdė žolę, godžiai ėdė, ėdė karvės, dvi karvės*.

Bet negalima sakyti: *dideliame ėdė, lauke žolę, godžiai karvės* ir t. t., nes mūsų niekas nesupras.

4 pratimas. Jungdami rodyklėmis vienas kitam priklausančius žodžių junginius, nubraižykite jų schemas.

Ką veikia? ↓

1. Kiekvieną rugsėjį mokytoja skiria kartojimui.

↑ Kas? | | Kam? ↑

2. Vakare visa šeima susirenka prie televizoriaus.

3. Tamsiame miške gyvena maži nykštukai.

4. Vakar miške mažoji Birutė rado tris storus baravykus.

Yra galimi tokie žodžių prijungimo būdai: **derinimas** (žodžiai derinami gimine, skaičiumi ir linksniu), **valdymas** (žodžiai reikalauja tam tikro linksnio), **šliejimas** (žodžiai jungiami pagal reikšmę).

1. **Derinimo** būdu žodžiai jungiami prie daiktavardžio. Gali būti jungiami būdvardžiai, kai kurie įvardžiai, dalyviai, kelintiniai ir kiekiniai skaitvardžiai. **Pvz.:** *žalia eglė, toks kelias, padirbtas stalas, antras namas, trys draugai*.

2. **Valdymo** būdu jungiamų žodžių pagrindas yra veiksmažodis, skaitvardis, daiktavardis. **Pvz.:** *šluoja kiemą, neturi televizoriaus, pirko baldus, dirba sode, dešimt metų, dvidešimt vienas studentas, skiautelė popieriaus*.

3. **Šliejimo** būdu sudaryto žodžių junginio žodžiai gali būti susiję pagal prasmę. Pagrindinis žodis čia būna veiksmažodis, kartais daiktavardis, būdvardis,rieveiksmis (jungiami žodžiai yra nekaitomi –rieveiksmis, bendratis). **Pvz.:** *sunkiai dirbo, baigė skalbti, tamsiai žalias, daug skaitė*.

5 pratimas. Atsakykite į klausimus ir sugalvokite pavyzdžių.

1. Kokie žodžiai gali būti jungiami derinimo būdu sudarytuose junginiuose? Sugalvokite kuo daugiau pavyzdžių.

2. Koks pagrindinis žodis dalyvauja valdymo būdu sudaromuose žodžių junginiuose? Sugalvokite tris pavyzdžius.

3. Koks šliejimo būdu sudaryto žodžio junginio pagrindinis žodis? Sugalvokite keturis pavyzdžius.

6 pratimas. Nurodykite žodžių jungimo būdą.

1. Niekada nebuvo (**šliejimas**). 2. Perskaičiau skelbimą. 3. Noriu košės. 4. Gudrūs šuniukai. 5. Grįžau atgal. 6. Ilgai miegojau. 7. Vienuolika litų. 8. Vėlus vakaras. 9. Antroje knygoje. 10. Mikliai pasislėpė. 11. Vešlūs plaukai. 12. Žaliuojantis medis. 13. Hektaras žemės. 14. Tą dieną.

7 pratimas. Sudarykite žodžių junginius derinimo būdu. Tuos žodžių junginius parodykite gestais ir paaikškinkite skirtumą, atkreipdami dėmesį į skaičių, giminę bei linksnį.

..... debesys, paukštelis, keleivį, žemėje, obuoliai, šuniukas, sniege, su draugu, ledai, žaidimų.

8 pratimas. Sudarykite žodžių junginius valdymo būdu.

Sutikau (ką?) , pasiruoškime (kam?) , rūpinasi (kuo?) , apsidžiaugiau (kuo?) , supykau (ant ko?) , pavėlavome (į ką?) , nuskyniau (nuo ko?) , juokiausi (iš ko?) , pasakojo (apie ką?) , neturiu (ko?)

9 pratimas. Sudarykite žodžių junginius šliejimo būdu, pavartodami prieveiksmius.

(Kaip?) važiavo, (kada?) atėjo, (kur?) nukrito, (kaip?) apsirengė, (kaip?) šoko, (kaip?) pažvelgė, (kada?) atvažiuosiu, (kada?) susitiko, (kur?) pametė.

10 pratimas. Baikite sudaryti nurodytus žodžių junginius.

Derinimas: berniukas, kopėčios, takeliu, kelnės, ant grindų, durys, klasėje, seneliui, langus, uogas.

Valdymas: laukiau , pasiėmiau , nesuprantu , šeši , trisdešimt du , gabalėlis , penkiolika , rūpinasi , noriu , pastatė

Šliejimas: gyveno, rašo, mažas, sėlino, žingsniuoja, uždirbo, neša, lijo, žalias, kanda.

Sakinys ir žodžių junginys

Kuo žodžių junginys panašus į sakinį?

Sakinys ir **žodžių junginys** gali būti sudaryti iš kelių žodžių. **Pvz.:** *Namas sudegė. Mergaitė mezga. Gražus namas. Mezga gražiai.*

Kuo žodžių junginys skiriasi nuo sakinio?

Žodžių junginys nebūtinai turi turėti gramatinį centrą (veiksnį ir tarinį). **Pvz.:** *Populiarus rašytojas. Trys paršiukai. Mėgsta šokti. Gerai mokosi. Kepa blynus. Duonos trupinėlis.*

11 pratimas. Sakinius pabraukite žalia spalva, o žodžių junginius – mėlyna.

1. Skrenda lėktuvas. 2. Mėlynas dangus. 3. Kyla aukštyn. 4. Aukštai virš debesų. 5. Keleiviai žiūri žemyn. 6. Jie nemato žemės. 7. Lėktuvo apačioje. 8. Stiuardės atneša kavos. 9. Žemyn. 10. Visi keleiviai. 11. Lėktuvas sustoja. 12. Žmonės išlipa. 13. Lyja lietus. 14. Bjaurus oras. 15. Skuba namo. 16. Žmonės ilsisi. 17. Lėktuvas į angarą.

Pavyzdys. *Skrenda lėktuvas. Mėlynas dangus.*

12 pratimas. Raskite sakiniuose gramatinius centrus ir juos pabraukite.

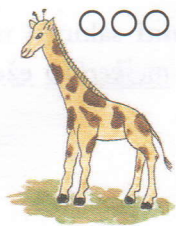
Praėjo mėnuo. Donatas laukė laiško. Laiško jis vis negavo. Tomas prieš mėnesį išvažiavo į Vokietiją. Ten gyvena jo dėdė. Tomas Vokietijoje dirbs. Donatas su Tomu išsiskyrė. Tomas kažkodėl laiško dar neparašė.

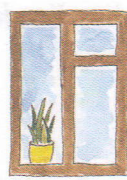
13 pratimas. Pabaikite sakinius taip, kad jie turėtų gramatinį centrą.

1. Vakar vakare mano kaimynas 2. sutiko daug pažįstamų. 3. labai nustebo. 4. išvežimo. 5. atsikėlė labai anksti. 6. Maža mergaitė 7. Senelė visada prie lango. 8. Žydrame danguje 9. Mama visada 10. neklauso tėvų.

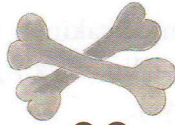
Išspręskite rebusiukus ir gautus žodžius surašykite į lentelę. Atsakymas – žodis, sudėtas iš spalvotuose langeliuose esančių raidžių. Kryžiažodžio atsakymas jums primins, kas sudaro sakinį.

1. ○○○ ○○○

 ○○○ ○○○

2. 5 3 1 2

 ○○○○○○○○

3. 2 3

 ○○○○○○

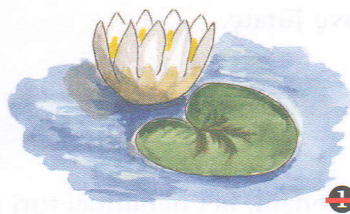
4. 1 4 3 2 , , ,

 ○○○○

5. 4

 , ,

7. Spalva ,

 1 2 3

6. ○○○○○○○○

 ,

Sakinių rūšys

Sakinių yra labai daug. Kiekvieną dieną žmogus pasako po kelis šimtus ar daugiau sakinių. Beveik visos knygos yra parašytos sakiniiais. Vienoje knygoje gali būti nuo keliasdešimties iki keliolikos tūkstančių sakinių.

14 pratimas. Kiek sakinių yra straipsnelyje? Papasakokite apie savo mokyklos kiemą. Pasi-
stenkite, kad jūsų pasakojime būtų daugiau sakinių negu straipsnelyje „Mokyklos kieme“.

MOKYKLOS KIEME

Prie mokyklos yra didelis kiemas. Jame auga medžiai ir krūmai, žydi įvairios gėlės. Netoliese įrengtas stadionas. Per pertraukas mokiniai ten bėgioja, o per pamokas – sportuoja. Smagu vaikams žaisti mokyklos kieme. Čia visada švaru, erdviu ir linksma. Kieme galima susitikti su draugais iš kitų klasių.

Yra kelios sakinių rūšys. Sakinius skirstome pagal jų **ilgumą, sudėtį ir struktūrą**.

Neišplėstiniai ir išplėstiniai sakiniai

Neišplėstiniai sakiniai turi tik veiksnį ir tarinį (gramatinį centrą), **išplėstiniai** sakiniai turi daugiau sakinio dalių. **Pvz.:** Julius meškeriojo (neišplėstinis sakiny). Julius šiandien meškeriojo ežere (išplėstinis sakiny).

15 pratimas. Išplėskite neišplėstinius sakinius.

1. Praėjo žiema. 2. Gyveno senelis. 3. Atėjo pavasaris. 4. Medis auga. 5. Žmogus dirba. 6. Ošia ąžuolai. 7. Nulūžo šaka. 8. Atskrido šarka. 9. Vingiuoja takelis. 10. Šokinėja kiškis. 11. Sėlina vilkas. 12. Vaikai rašo.

Pavyzdys. *Praėjo šalta ir ilga žiema.*

Vientisiniai ir sudėtiniai sakiniai

Vientisiniai sakiniai turi vieną gramatinį centrą, **sudėtiniai** sakiniai turi du ar daugiau gramatinių centrų. **Pvz.:** Krito pirmos sniegės ir sukosi ore (vientisinis sakiny). Atėjo žiema, iškrito pirmas sniegas (sudėtinis sakiny).

16 pratimas. Raskite sakiniuose gramatinius centrus ir nurodykite, kurie sakiniai yra vientisiniai, o kurie sudėtiniai. Jei žinote legendą apie Jūratę, pratęskite mergaitės prisiminimus.

Janytė žino, kad po žiemos ateina pavasaris. Po pavasario ji laukia vasaros. Mergaitei patinka vasara. Vasarą žydi gėlės, čiulba paukščiai. Kiekvieną vasarą Janytė atostogauja prie jūros. Jūra vilioja vėsiu vandeniu, švelniomis bangomis. Kai Janytė maudosi, iš dugno ją stebi margaspalvės žuvytės. Mergytė nardo tarp bangelių ir prisimena legendą apie jūros valdovę Jūratę.

Nepilnieji ir pilnieji sakiniai

Nepilnieji sakiniai sudaryti iš vieno, dviejų ar kelių žodžių, bet nebūtinai turi gramatinį centrą. Tokius sakinius mes suprantame iš konteksto (kitų parašytų sakinių). **Pilnieji** sakiniai turi gramatinį centrą arba dar ir kitas sakinio dalis. **Pvz.:** Vakar prisirinkau grybų (pilnasis sakiny). Voveraičių ir baravykų (nepilnasis sakiny). **Pilnuosiuose** sakiniuose yra pasakyta tiek sakinio dalių, kiek jų reikia minčiai suprasti. **Pvz.:** *Pavasarij tėvas su sūnumis sės javus.* To negalima pasakyti apie **nepilnuosius sakinius**. Praleista sakinio dalis paaiškėja tik iš konteksto, situacijos. **Pvz.:**

Pavasarij tėvas sės.

– *Ką sės?*

– *Javus.*

Nepilnųjų sakinių daugiausia galima rasti dialoguose.

17 pratimas. Sukurkite dialogą, kuriame veikėjai kalbėtų nepilnaisiais sakiniais.

Susitiko ant lieptelio du užsispyrę ožiukai: Baltukas ir Juodulis. Baltukas sumekeno:

– Pasitrauk, Juoduli!

–

Vienanariai, dvinariai ir benariai sakiniai

Vienanariai sakiniai turi tik vieną pagrindinę sakinio dalį – arba tik veiksnį, arba tik tarinį. **Pvz.:** Aušo. Paskyrė premiją. Jau rytas. **Dvinariai** sakiniai turi abi pagrindines sakinio dalis – veiksnį ir tarinį. Tokie sakiniai yra dažniausi. **Pvz.:** Ošia jūra. Kalba vaikais. Mokytoja aiškina sakinio sudėtį. **Benariai** sakiniai neturi ne tik pagrindinių, bet ir antrininkų sakinio dalių. **Pvz.:** Taip. Ne. Ša! Nejaugi?

18 pratimas. Žalia spalva pabraukite vienanarius, o mėlyna spalva – benarius sakinius. Kaip vadinasi nepabraukti sakiniai?

Vakar Žilvinas dalyvavo pokalbyje dėl darbo. Visa šeima laukė jo sugrįžtant. Ilgai laukė. Mama vis ėjo prie lango. Ėjo ir žiūrėjo. Tėtis barbeno pirštais į stalą. Nervinosi. Živilė nesuprato, kodėl brolis vis negrįžta. Kur užtruko? Kur?

Staiga girgžtelėjo durys. Šeima sužiuro. Pro duris įėjo besišypsantis brolis.

– Gavau darbą!

Tiesioginiai, klausiamieji ir skatinamieji sakiniai

Pagal pasakymo tikslą yra **tiesioginiai, klausiamieji ir skatinamieji sakiniai**. Tiesioginius sakinius mes ištariame ramiai, jais pasakojami įvykiai, nusakomi faktai. Tiesioginio sakinio gale rašomas taškas. **Klausiamaisiais** sakiniais klausiamo. Jų gale rašomas klaustukas. **Skatinamaisiais** sakiniais išreiškiame daugiau emocijų nei įprasta. Jais mes liepiame, skatiname, parodome nepasitenkinimą. Tokių sakinių gale rašomas šauktukas. **Pvz.:** Ėjome į stotį (tiesioginis sakiny). Ar jau atvyko traukinys? (klausiamasis sakiny). Bėkime greičiau į peroną! (skatinamasis sakiny).

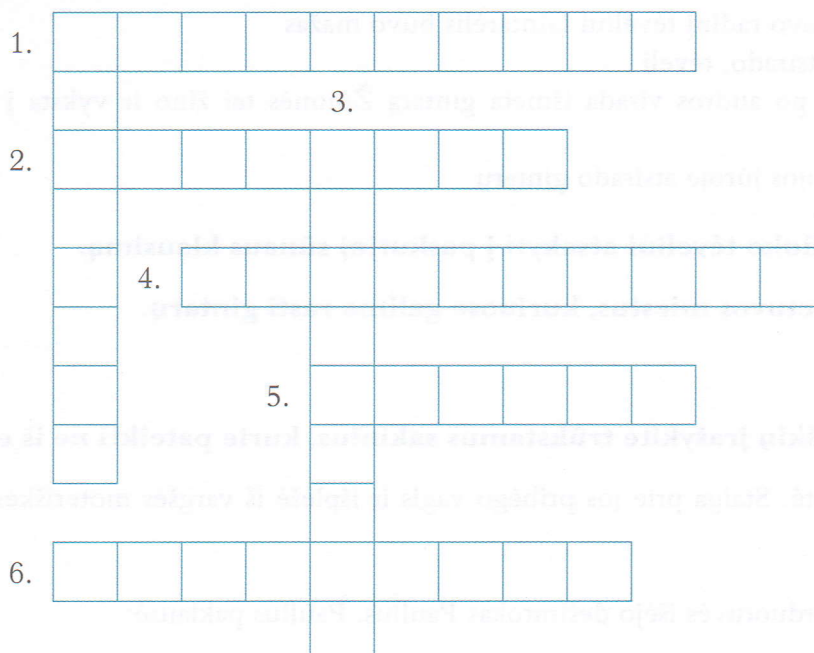
Išspręskite kryžiažodį.

Vertikaliai.

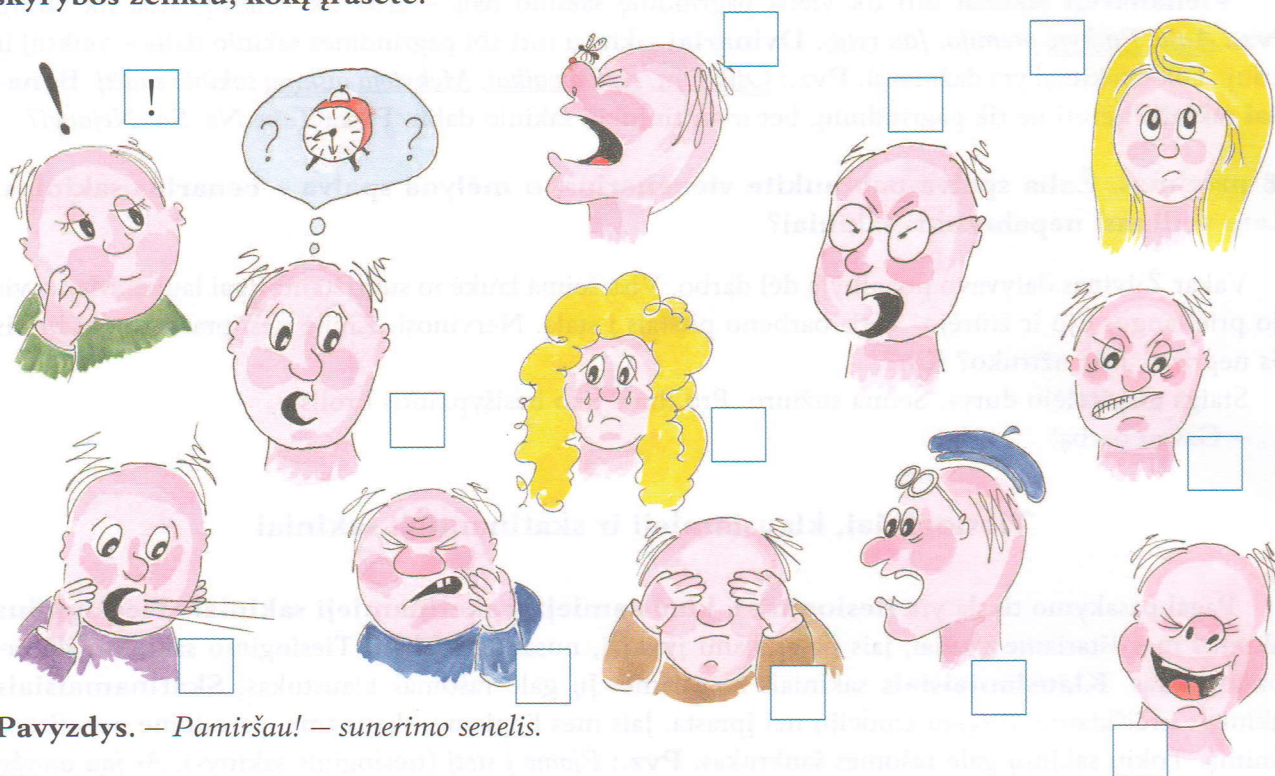
1. Koks ženklas skiria vienuosį sakinio dalis? 3. Skatinamojo sakinio gale rašomas

Horizontaliai.

1. Klausiamojo sakinio skyrybos ženklas. 2. Prieš tiesioginę kalbą rašomas skyrybos ženklas. 4. Kaip vadinami trys taškai? 5. Skyrybos ženklas, rašomas tiesioginio sakinio gale. 6. Koks ženklas rašomas tiesioginėje kalboje po autoriaus žodžių?

19 pratimas. Atidžiai pažiūrėkite į paveikslėlius ir parašykite prie kiekvieno klaustuką arba šauktuką. Sugalvokite kiekvienam paveikslėliui po sakinį, kuris pasibaigtų tokiu pat skyrybos ženklu, kokį įrašėte.

Pavyzdys. – Pamiršau! – sunerimo senelis.

20 pratimas.

1) Kiekvieno sakinio gale padėkite tinkamą ženklą ir paaiškinkite, kodėl jį parašėte.

JŪROS DOVANOS

Pauliukas su tėveliu vaikštinėjo prie jūros Berniukas pamatė bangų išmestą gelsvą akmenėlį Jis pakėlė akmenuką ir šūktelėjo:

– Tėveli, ką aš radau

– O ką tu rada

Tėvelis priėjo prie Pauliuko Berniukas vartė akmenėlį rankose

– Tėveli, čia gintarėlis

Sūnus padavė savo radinį tėveliui Gintarėlis buvo mažas

– O iš kur jis atsirado, tėveli

– Baltijos jūra po audros visada išmeta gintarą Žmonės tai žino ir vyksta į pajūrį rinkti jūros dovanų

– O iš kur Baltijos jūroje atsirado gintarų

2) Padėkite Pauliuko tėveliui atsakyti į paskutinį sūnaus klausimą.

3) Išvardykite Lietuvos miestus, kuriuose galima rasti gintarų.

21 pratimas.

1) Vietoj daugtaškių įrašykite trūkstamus sakinius, kurie pateikti ne iš eilės.

Gatvė ėjo senutė. Staiga prie jos pribėgo vagis ir išplėšė iš vargšės moteriškės rankinę. Močiutė sušuko:

– !

Tuo metu iš parduotuvės išėjo dešimtokas Paulius. Paulius paklausė:

– ?

Žmonės, matę vagystę, šūktelėjo:

– !

Pauliui, mokyklos kroso čempionui, pagauti vagį buvo nesunku. Jis čiupo begėdį už marškinių, ir vagis sustojo. Paulius piktai paklausė:

– ? !

Gėdos vagišius turėjo. Jis stovėjo raudonas kaip pomidoras ir visu balsu bliovė:

– !

– !

Sakiniai, kuriuos reikia įrašyti. *Ar gėdos nebeturi. Kas nutiko. Kodėl pavogei rankinę. Aš daugiau taip nebedaryysiuuu. Močiutę apvogė. Greitai grąžink rankinę močiutei ir atsiprašyk jos. Padėkite.*

2) Kas pasakė paskutinį sakinį?

22 pratimas.

1) Kiekvieno sakinio gale padėkite reikiamą skyrybos ženklą.

Ričardas šiandien buvo zoologijos sode Sesutė paklausė grįžusio broliuko:

– Kur buvai

– Zoologijos sode

– Ar baltąją mešką matei

– Mačiau

– O prie beždžionių narvo buvai

– Buvau

– Ką jos veikė

– Laipiojo medžiais ir maivėsi

– Kupranugarį aplankei

– Taip

– Ar davei jam žolės

– Nedaviau

– Kodėl

– Prižiūrėtojas neleido

2) Pasakykite kiekvieno sakinio rūšį ir paaiškinkite, kodėl taip galvojate.

23 pratimas. Tiesioginius sakinius pakeiskite klausiamaisiais ar skatinamaisiais sakiniais. Galite pridėti naujų žodžių.

1) Jau išskrido paukščiai.

2) Rudenį vėjas šaltesnis negu pavasarį.

3) Saulutė kviečia į kiemą.

4) Naktį lijo lietus.

5) Po šilto vasaros lietaus miške pridygo daug grybų.

24 pratimas. Pabraukite sakinių gramatinius centrus. Nurodykite, kuris sakiny yra vienisinis, kuris – sudėtinis.

Dienos pailgėjo, ir atėjo pavasaris (sudėt.). Žmonėms įkyrėjo šalta žiema, ir jie laukė pavasario (.....). Staiga oras sušilo (.....). Tirpo sniegas, ir vanduo bėgo nuo kalnelių (.....). Žemumose atsirado balutės (.....). Iš šiltųjų kraštų atskrido paukščiai (.....). Vaikai labai laukė paukštelių ir sukalė jiems inkilėlius (.....). Martyno inkilėlyje apsigyveno varnėnas, o Kęstučio inkilėlis patiko strazdui (.....). Paukščiai džiaugiasi žmonių gerumu ir atsidėkoja jiems giesmėmis (.....).

25 pratimas. Raskite išplėstinius ir neišplėstinius sakinius.

Juozukas susirgo (**neišpl.**). Pakilo temperatūra (.....). Jį pradėjo krėsti šaltis (.....). Gal Juozukas vakar peršalo kieme (.....). Jis kasė sniegą ir šlavė takelius (.....). Berniukas sukaito (.....). Jis nusiėmė kepurę ir nusimovė pirštines (.....). Juozukas elgėsi neapgalvotai (.....). Vaikas pats kaltas dėl savo ligos (.....).

26 pratimas. Išplėskite duotus sakinius.

Vaikai dainuoja.

Mama dirba.

Stasiukas rašo.

Sigutė serga.

Šviečia saulė.

Tirpsta sniegas.

Ošia miškas.

Pavyzdys. Vaikai dainuoja dainą apie Lietuvą.

27 pratimas. Raskite pilnuosius ir nepilnuosius sakinius. Nuspalvinkite žodžio *obelis* giminiškus žodžius ir pažymėkite jų šaknį.

Sode augo obelis (**piln.**). Aukšta šakota (.....). Tėvelis apkarpydavo jos sausas šakeles (.....). Rudenį, o kartais ir pavasarį (.....). Ir obelis pražysdavo (.....). Baltais žiedais (.....). Pradėdavo megztis ir augti obuoliukai (.....). O mes norėdavome jų paragauti (.....). Bet jie būdavo neskanūs, kieti, rūgštūs (.....). Toliau augo kita obelaitė (.....). Jos obuoliai jau vidurvasaryje buvo minkšti, geltoni (.....). Ankstyvieji alyviniai (.....). Mes juos valgydavome (.....). Kasdien (.....).

Tas pats sakinyss gali turėti kelių sakinių savybes. **Pvz.:** *Mano teta gyvena bažnytkaimyje* (vientisinis išplėstinis pilnasis tiesioginis sakinyss). *Artėjo vasara, ir aš galvojau apie atostogas* (sudėtinis tiesioginis sakinyss). *Ar tu ateisi?* (vientisinis pilnasis klausiamasis sakinyss). *Linksma!* (vientisinis nepilnasis skatinamasis sakinyss).

28 pratimas. Sakinio gale padėkite tinkamą skyrybos ženklą. Pasakykite, ką sugalvojo Mikas.

KAIP TAPTI MILŽINU

Po pietų Mikė išėjo į miškelį. Ėjo ne vienas, o su mama ir tėčiu.

Jie priejo televizijos bokštą.

– Tėti, ar milžinas aukštesnis už šitą bokštą?

Tėtis nusijuokė:

– Milžinas – sulig bokštu.

– O jeigu toks mažas berniukas, kaip aš, užliptų į šitą bokštą, ar būtų jis tada didesnis už milžiną?

– Taip. Visa galva.

Mikė vis negalėjo atitraukti akių nuo bokšto. Jis galvojo: Paskui staiga sušuko:

– Jau sugalvojau!

V. Žilinskaitė, „Mikė milžinas“

29 pratimas. Vientisinius sakinius paverskite išplėstiniais. Iliustruokite savo sakinius ir pasakykite, apie kokį metų laiką jūs rašėte.

1. Varnėnai sugrįžo.

2. Obelys žydi.

3. Medelis išaugo.

4. Berniukas pagamino.
5. Ošia miškas.
6. Tirpsta sniegas.
7. Čiurlena upelis.
8. Laša varvekliai.

30 pratimas. Pabraukite sakinių gramatinius centrus.

1. Baltas smėlio kelias vingiuoja į mišką.
2. Namuose netyla linksmos dainos.
3. Nekantrūs vaikai sustojo aplink stalą.
4. Iš žygio grįžome jau temstant.
5. Lietuva yra nedidelė šalis.
6. Salą supa melsvas ežerėlis.
7. Pajūryje vėjai būna labai galingi.
8. Ach, kaip aš tavęs pasiilgau!
9. Šiandien su drauge eisiu į koncertą.
10. Vaikai lenktyniaudami bėga prie upės.

Pasinaudodami užuominomis ir kiekviename žodyje keisdami po vieną raidę, nukelkite nuo žodžio kirtis iki žodžio taškas.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	
K											T
I											A
R											Š
T											K
I											A
S											S

Užuominos.

1. Ilgas plonas medis tvorai tverti.
2. Vienas sykis kitaip.
3. Kertamasis ginklas.
4. Gimus žmogui, duodamas ...
5. Žodžio *barnis* sinonimas.
6. Viela elektros energijai perduoti.
7. Plaukiojanti transporto priemonė.
8. Apibūdinkite vienu žodžiu *minutė, para, mėnuo*...
9. Mažas, dar neužaugęs žmogus.
10. Medžiaga, iš kurios gaminamos žvakės.

Sakinio dalys

Jūs jau žinote, kad sakinių sudaro žodžiai. Žodžių sakinyje gali būti nuo vieno iki dešimties, dvidešimties ir net daugiau!

Žodžiai, kurie yra sakinyje ir atsako į skirtingus klausimus, yra **sakinio dalys**. Vienos sakinio dalys yra labai svarbios ir reikalingos, o kitos – mažiau svarbios. Todėl pagal svarbumą **sakinio dalys** yra skirstomos į **pagrindines** ir **antrininkes**.

Pagrindinės sakinio dalys

Pagrindinės (svarbiausios) **sakinio dalys** yra **veiksny**s ir **tarinys**. Jos abi sudaro sakinio **gramatinį centrą**.

Veiksny atsako į klausimą **kas?** Tarinys atsako į klausimus **ką veikia? ką veikė? kas atsitiko? ką veikdavo? ką veiks?** Pvz.: Mašina sugedo. – Kas sugedo? Mašina (veiksny). – Kas atsitiko mašinai? Sugedo (tarinys).

Kartais sakinyje veiksnio gali ir nebūti, bet mes suprantame, apie ką kalbama. Prisiminkite, kai mokėtės veiksmažodžius, galėjote pasakyti taip: atėjau, parašei, iššlavėme. Tokie veiksniai, kurie nėra pasakyti sakinyje, bet juos lengva nuspėti iš veiksmažodžių galūnės, yra **numanomi veiksniai** (2 lentelė).

2 lentelė.

Sakinys be veiksnio (veiksnyje numanomas)	Sakinys su veiksnium
<u>Atėjau</u> .	<u>Aš atėjau</u> .
<u>Parašei</u> .	<u>Tu parašei</u> .
<u>Iššlavėme</u> .	<u>Mes iššlavėme</u> .

Sakinyje gali būti vienas ar keli **veiksniai**, taip pat vienas ar keli **tariniai**. Pvz.: Monika ir Algis ravėjo daržą. Kas ravėjo? – Monika ir Algis (veiksniai). Aš skalbiau ir lyginau drabužius. Ką aš veikiau? – skalbiau ir lyginau (tariniai).

31 pratimas. Raskite ir sutartiniais ženklais pabraukite sakiniuose veiksnius ir tarinius.

Atėjo ruduo. Prasidėjo lietūs. Vėjas pūtė, užavo. Medžiai lingavo. Judėjo šakos ir lapai. Tomas ir Inga grėbė lapus. Vytas ir Mantas nešė lapus į krūvą.

32 pratimas. Įrašykite praleistus veiksnius ir tarinius.

1. kasa žemę. 2. laisto daržą. 3. eina į mokyklą. 4. Mama sriubą. 5. Rūta pie-
ną. 6. žiūri televizorių. 7. Jonas obuolį. 8. Brolis ir sesuo kieme. 9. mezga kojine.
10. Mokiniai į Vilnių. 11. Jūrų muziejuje delfinai. 12. Mokytoja klaidas. 13. piešia
lėlę. 14. skaito knygą. 15. gauda pelę. 16. traukia vežimą. 17. lietus. 18. Danguje
saulė. 19. Tėtė mašiną. 20. lesa grūdus.

Žodžiai, kuriuos reikia įrašyti. Traktorius, Miglė, geria, verda, valgo, Dvilė, senelė, katė, višta, žai-
džia, plauna, važiuos, mokiniai, tėtė, gyvena, mama, šviečia, taiso, arklys, lyja.

33 pratimas. Sugalvokite sakiniams veiksnius ir tarinius.

1. rašo laišką. 2. ruduo. 3. parveš dovanų. 4. Vakar rado didelį baravyką. 5. Oras
6. Dažnai lietus. 7. šaltas vėjas. 8. mokosi mokykloje. 9. Danguje skrenda 10. So-
duose žmonės obuolius.

34 pratimas. Vietoj taškelių įrašykite tinkamus veiksnius. Tarp šių sakinių yra viena pa- tarlė. Raskite ją ir nuspalvinkite geltona spalva.

..... nuima derlių.

..... gėdos nedaro.

..... keliasi anksti.

..... padedame grėbti šieną.

..... jau nužydėjo.

..... paleido paukštį į laisvę.

..... pagyrė vaikus.

darbas

stovyklautojai

mes

mokytoja

žmonės

vaikai

gėlės

35 pratimas. Sudėkite trūkstamus skyrybos ženklus ir sutartiniais ženkais pabraukite pagrindines sakinio dalis. Išrinkite iš pasakojimo žodžio *žiūrėti* sinonimus. Kartu su mokytoja išsiaiškinkite paryškinto sakinio reikšmę.

PIRMA DIENA KITOJE MOKYKLOJE

Aš stovėjau ir dairiausi vidury klasės Visi vaikai spoksojo ir apžiūrinėjo mane **Jų akys badė turtum viny** Žinojau, ką jie apie mane galvoja Storulė Man buvo pikta ir skaudu

– Sėsk, Ingute, čia

Mokytoja parodė delnu į suolą Jame sėdėjo mažas, bet storas berniukas

– Dramblienė su drambliuku, – pasigirdo kampe balsas

Aš paraudau, pašokau ir išbėgau iš suolo Įpuoliau rūbinėn ir ėmiau ieškoti savo palto

– Jei pamiršai nosinę, aš paskolinsiu savo Imk

Pasukau galvą Berniukas „Drambliukas“ laikė atkišęs rašaluotą, nešvarią nosinę Aš susiradau savo

– Draugaukime, gerai – tarė berniukas

E. Liegutė

36 pratimas. Įrašykite praleistas raides. Pabraukite veiksnius ir tarinius. Pasakykite, koks metų laikas aprašomas pasakojime, ir paaiškinkite, kodėl taip galvojate.

Gir... ošė tanki ir aukšta. Petrukonis vėl nešė Maryt... , l...sdamas per kr...mus. Jie keliavo šlapio-
mis vietomis. Po kojom šiugždėjo juodi lapai, likę nuo pernai. Medž... stovėjo seni ir samanoti. Jie
buvo sulinkę nuo ilgo amžiaus ir savo kreivomis šakomis glostė žoles ir skruzdėlynus. Beržyn... nušo-
kavo stirn... porelė ir išnyko už balt... kamien... . Aikštelėj... juos išgąsdino kurapkos, iš po pat kojų
sušukdamos taip gars... lyg būtų kas sprogę.

A. Vaičiulaitis

Antrininkės sakinio dalys

Ne visi žodžiai, esantys sakiniuose, atsako į klausimus **kas?** ir **ką veikia?** Sakiniuose sutinka-
me klausimų **ko? kam? ką? kuo? kur? kada? kodėl? su kuo? kaip?** Sakinio dalys, atsakan-
čios į šiuos klausimus, yra **antrininkės sakinio dalys**.

Kiekviena antrininkė sakinio dalis, kaip ir pagrindinės sakinio dalys veiksnys ir tarinys, turi
savo pavadinimus, klausimus ir sutartinius žymėjimo ženklus (brūkšnelius, linijas, taškus).

Papildinys. Papildinių klausimai – **ko? kam? ką? kuo? su kuo?**

Pvz.: *Mama su dukra iš obuolių suvėrė ilgus karolius ir nunešė stirnaitėms.* – Ką suvėrė mama
su dukra? *Karolius.* – Su kuo mama suvėrė ilgus karolius? *Su dukra.* – Iš ko mama su dukra
suvėrė ilgus karolius? *Iš obuolių.* – Kam mama su dukra nunešė karolius? *Stirnaitėms.*

Pažyminys. Pažyminių klausimai – **koks? kokia? kokie? kieno?**

Pvz.: *Miško grybus mėgsta ir vikrios voveraitės, ir išdidūs briedžiai.* – Kieno grybus mėgsta ir
vikrios voveraitės, ir išdidūs briedžiai? *Miško.* – Kokios voveraitės mėgsta miško grybus?
Vikrios. – Kokie briedžiai mėgsta miško grybus? *Išdidūs.*

Aplinkybės. Vietos aplinkybė atsako į klausimus **kur? iš kur? į kur?**, būdo aplinkybė atsako
į klausimus **kaip? koku būdu?**, kiekybės aplinkybė atsako į klausimą **kiek?**, priežasties aplin-
kybė atsako į klausimą **kodėl?**, tikslo aplinkybė atsako į klausimus **kam? kuriam tikslui?**

Pvz.: *Jūreiviai sunkiai dirba jūroje.* – Kaip dirba jūreiviai? *Sunkiai.* – Kur dirba jūreiviai?
Jūroje. *Šešios klasės susirinko salėje švęsti Kalėdų.* – Kiek klasių susirinko švęsti Kalėdų? *Šešios.*
– Kur susirinko šešios klasės švęsti Kalėdų? *Salėje.* – Kuriam tikslui susirinko šešios klasės
salėje? *Švęsti.*

37 pratimas. Su duotais veiksniais sugalvokite sakinius.

Policininkas, kiekvienas, nepažįstamasis, mes visi, dauguma žmonių, baltosios gulbės, niekas.

38 pratimas. Sugalvokite sakinius su duotais tariniais.

Bėgo, važiuosiu, gyvename, pirkčiau, rūpinkis, norėjo valgyti, ėmė verkti, reikėjo susitikti, turėjo nueiti, nesiliovė lyti, patarė palaukti, baigė valyti, meškeriodavau.

39 pratimas. Įrašykite veiksnius, kurie pateikti ne iš eilės.

1. Beržų ir eglių giraitėje ganėsi 2. Kaime auga 3. Medžių viršūnėse triukšmauja 4. Tarp medžių žaliuoja 5. Ežere supasi 6. atvertė knygą. 7. Buvo graži 8. pamatė jūrą. 9. rašo užduotį. 10. Pievoje groja žalias 11. apžiūrinėja dviratį. 12. Miško takeliu bėga 13. suplėšė ir išmetė laišką. 14. Ošia tamsi

Veiksniai, kuriuos reikia įrašyti. Gintaras, berniukas, varnos, Vytukas, arkliai, giria, auklėtoja, die-na, stirnaitė, paparčiai, liepos, laivas, Kostas, žiogas.

40 pratimas. Sutartiniais ženklais pabraukite papildinius. Pasakykite, kokiai tautosakos rūšiai priklauso šie sakiniai.

1. Draugystė gyvenimą puošia. 2. Motinos akyse meilė šviečia. 3. Garbę įsigyti sunku, prarasti lengva. 4. Darbas žmogų giria. 5. Geras tėvas ir svetimą vaiką paglosto. 6. Ylos maiše nepaslėpsi. 7. Melo kojos trumpos. 8. Kas nederba, mielas vaike, tam ir duonos duot nereikia. 9. Verkia duonelė tinginio valgoma. 10. Juodos rankos baltą pyragą valgo.

41 pratimas. Pabraukite papildinius ir viršuje parašykite klausimus, į kuriuos jie atsako. Prisiminkite pasakų rūšis ir pasakykite, kokia tai pasaka.

Ką?

Vieną kartą gyveno sena bobelė ir turėjo vištelę. Kartą vištelė pavertė pieno puodelį. Bobelė trenkė jai per galvelę. Vištelė pradėjo smarkiai rėkti, o bobelė ant vištelės dar smarkiau bambėti. Po kiek laiko vištelė padvėsė. Bobelė vištelę dailiai palaidojo ir ant kapo padėjo margą lentelę, kurioje buvo parašyta: „Vieną kartą gyveno sena bobelė ir turėjo dailią baltą vištelę. Kartą vištelė pavertė pieno puodelį...“

42 pratimas. Sutartiniais ženklais pabraukite pažyminius. Raskite tekste vieną sudurtinį žodį ir išnagrinėkite jį žodžio dalimis.

PERKŪNO OŽELIAI

Žemės juodumo debesys sparčiai tempia naktį, apgobia liūną. Kvėpuoja šiltas vėjas – buria lietų. Perkūno oželiai smarkiai bliauna. Greiti, vikrūs ilgasnapiai vartosi ore, raito kilpas, mekena. Nenuoramos perkūno oželiai džiaugiasi sugrįžę į gimtus namus.

Pagal B. Šablevičių

43 pratimas. Vietoj daugtaškių sugalvokite ir įrašykite pažyminius. Apie kokį žvėrelį rašoma pasakojime? Pasakykite paryškinto sakinio rūšį.

GYVAS KAMUOLIUKAS

..... dienąėjau takeliu. Staiga iš žolės į takelį išlindo žvėrelis. Priėjau arčiau, o jis išsigandęs susirietė į kamuoliuką. „**Ko tu išsigandai, mažyli!**“ Nedarysiu tau nieko bloga“, – tariau ir atsargiai aplenkiau šį kamuolėlį. Man nuėjus, kamuoliukas sujudėjo ir nuriedėjo takeliu.

44 pratimas. Pabraukite vietos aplinkybes. Kaip vadinasi didžiąja raide rašomi daiktavardžiai? Kur yra paryškinti vietovardžiai? Jei nežinote, paklauskite geografijos mokytojo arba tėvelių.

KUR VARNĖNAI ŽIEMOJA

Žiedavimo duomenimis nustatyta: Lietuvos varnėnai žiemoja Anglijoje, Olandijoje, Belgijoje, Prancūzijoje. Šiltėjančios žiemos vilioja paukščius nebeskristi į šiltesnius kraštus. Yra varnėnų, kurie bando žiemoti **Žuvinte, Ventės Rage**. Kartais varnėnai praleidžia žiemą **Labanoro girioje**.

45 pratimas. Duotus žodžius įrašykite reikiamu linksniu ir skaičiumi. Atlikę šią užduotį, raskite ir pabraukite dvi antonimų poras.

ŽVIRBLIAI

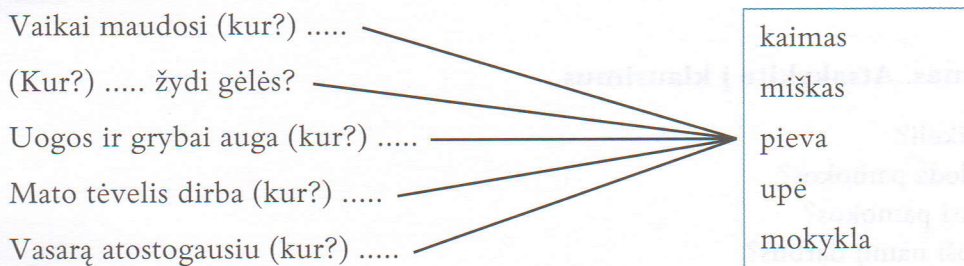
Žvirbliai gyvena visame Jie gyvena ir , dideliuose ir Žvirbliai neskrenda į šiltuosius kraštus. Jie žiemoja tose pačiose , kur gimė ir augo. Paukščiai gyvena žmogaus kaimynystėje: , Mėgsta apsigyventi svetimuose ir Žvirbliai nemoka sukti gražių lizdų. Senuose ar jie pasidaro paprastą lizdą ir jame gyvena. Žvirbliai minta grūdais, sėklomis, vabaliukais.

Žodžiai, kuriuos reikia įrašyti. *Pasaulis, šiaurė, pietūs, miestas, kaimas, vieta, sodyba, parkas, lizdas, inkilas, medis, krūmas.*

46 pratimas. Sugalvokite sakinių su duotomis vietos aplinkybėmis.

Aplinkui, už tvoros, pas mus, už dviejų kilometrų, prie upės, po stalu, kažkur prie miško.

47 pratimas. Vietoj klausimų įrašykite praleistus žodžius.

48 pratimas. Raskite sakiniuose būdo aplinkybes ir pabraukite sutartiniais ženklais.

1. Scenoje gražiai šoko pradinukai. 2. Rudenį žmonės rengiasi šilčiau. 3. Skaniai pavalgėme ir padėkojome šeimininkei. 4. Mergaitės kažką kalbėjo pakuždomis. 5. Algiukas ir Marytė paslapčiomis paruošė mamytei dovanėlę. 6. Laiškanešys per klaidą į mūsų pašto dėžutę įmetė kaimyno laišką. 7. Jonas nemėgo matematikos, todėl egzamino jis laukė su baime. 8. Ieškodama žiedo, Birutė viską kambaryje apvertė aukštyn kojom.

49 pratimas.

1) Duotus būdvardžius pakeiskite būdo aplinkybėmis ir įrašykite jas vietoj taškelio.

GERAS MOKINYS

Martynas – geras mokinyš. Jis rašo, skaito, sprendžia uždavinius, elgiasi. Berniukas visada atlieka namų darbus, susideda knygas ir sąsiuvinis. Užaugęs Martynas bus geras žmogus.

Žodžiai, kuriuos reikia įrašyti. *Stropus, tvarkingas, geras, teisingas, aiškus, gražus.*

2) Parašykite duotiems būdvardžiams antonimus.

3) Parašykite duotiems būdvardžiams sinonimus.

50 pratimas. Atsakykite į klausimus.

- 1) Kaip reikia sėdėti per pamokas?
- 2) Kaip mokosi jūsų klasės mergaitės?
- 3) Kaip elgiasi jūsų klasės berniukai?
- 4) Kaip skrenda lėktuvai?
- 5) Kaip dirba statybininkai?
- 6) Kaip kvepia gėlės?
- 7) Kaip teka upė?
- 8) Kaip kalba mokytoja?
- 9) Kaip žaidžia vaikai?
- 10) Kaip lipate į kalną?

51 pratimas. Raskite ir pabraukite žodžius, atsakančius į klausimą kada?

Kūno kultūros pamokos vyksta antradieniais ir penktadieniais. Pirmadieniais būna dailės pamokos. Šiemet visi mokyklos mokiniai dalyvavo aitvarų šventėje, kuri vyko pavasarį. Dabar vaikai ruošiasi sporto šventei.

52 pratimas. Sutartiniais ženklais pabraukite laiko aplinkybes.

1. Ry tą saulė švietė skaisčiai, o po pietų dangus apsiniaukė.
2. Vakare pradėjo griaudėti ir žaibuoti.
3. Naktį atūžė audra.
4. Sekmadienį eisime į teatrą.
5. Vakar buvome kine.
6. Rudenį paukščiai išskrenda į šiltuosius kraštus, o pavasarį vėl sugrįžta.
7. Šiąnakt pars-kris mano tėtis.

53 pratimas. Atsakykite į klausimus.

1. Kada tu atsikeli?
2. Kada prasideda pamokos?
3. Kada baigiasi pamokos?
4. Kada tu ruoši namų darbus?
5. Kada eini miegoti?
6. Kada būna moksleivių atostogos?

54 pratimas. Parašykite visų savaitės dienų pavadinimus.

KAS?	KADA?
Pirmadienis	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	

55 pratimas. Raskite sakiniuose kiekybės aplinkybes. Kokia sporto šaka užsiiminėja tekstą herojai?

Sportininkai bėgo penkis kilometrus. Jų buvo apie du šimtus. Niekas nenorėjo atsilikti nė per žingsnį. Kelis kartus juos apšlakstė trumpas lietus. Finišo nepasiekė šeši varžy-bų dalyviai.

56 pratimas. Raskite sakiniuose priežasties aplinkybes.

Su bendradarbiu Juozu nutarėme susitikti svarbiu reikalu. Tačiau dėl lietaus mes susitikti sutarėme kitą dieną. Kitą vakarą po darbo Juozas atskubėjo pas mane. Mes susitikome ir susitarėme dėl mašinos remonto. Juozas pažadėjo dėl mano mašinos atidėti kitus darbus.

57 pratimas. Raskite ir pabraukite aplinkybes. Nurodykite jų rūšį.

Laiko apl.

Gyveno kažkada žemėj Šuo. Jis buvo visai nepiktas, bet labai išsiblaškęs ir neturėjo savo vietos. Kartą žvėrelis rado vieną vietą žemėje, kur visada mėgdavo sugrįžti. Tai buvo žalias ežero krantas, tylus ir nykus. Šuo mėgdavo čia ateiti ir žiūrėti, kaip ramiai saulė leidžiasi, o paskui užsnūdavo čia pat prie kranto, kad ryte pamatytų, kaip gražiai prašvinta.

R. Bokėj, „Pasaka apie šunį ir lakštingalą“

58 pratimas. Perskaitykite straipsnelį ir pasakykite, kokiomis sakinio dalimis eina paryškintieji žodžiai. Paaškindite, kodėl žmonės duoną vadina šventa.

KASDIENĖ DUONA

Duona kasdieninė įprasta kaip vanduo ir oras. Jos atsiriekdami ir ją valgydami nepagalvojame, kokia stipri mūsų meilė šitai prakaito, **žemės** ir **saulės** dukrai. Šita meilė **ypatinga**, atėjusi iš senų laikų. Šita meilė **pastovi**, jos jėga puošia žmogų.

Duona **šventa**. Kaip **tėviškės** žemė.

R. Keturakis

Sakinių nagrinėjimas sakinio dalimis (žymėjimas sutartiniais ženklais) vadinamas sintaksiniu nagrinėjimu.

1. Nagrinėdami sakinį sintaksiškai, visada pradėkite nuo sakinio gramatinio centro – veiksnio ir tari-
nio – nustatymo.

Kas? Ką veikia?

Pilki debesys pranašauja blogą orą.

2. Prisiminkite žodžių jungimo būdus ir, keldami veiksmui ir tariniui klausimus, pažymėkite antri-
ninkes sakinio dalis.

↓ Kokie debesys? ↓ Ką pranašauja? ↓
Pilki debesys pranašauja blogą orą.

3. Raskite likusiam nepabrauktam žodžiui **blogą** priklausančią žodį ir, keldami jam klausimą, nustaty-
kite, kokia tai sakinio dalis.

↓ Kokį orą? ↓
Pilki debesys pranašauja blogą orą.

**Prielinksniai, jungtukai, dalelytės sakinio dalimis neina. Jos eina su kitomis kalbos dalimis ir sudaro vieną sakinio dalį. Pvz.: su broliu – papildinys (su kuo?), į mišką – vietos aplin-
kybė (kur?), iš ryto – laiko aplinkybė (kada?).**

59 pratimas. Raskite ir pabraukite žodžius su prielinksniais ir parašykite viršuje klausimus, į kuriuos jie atsako.

Kur išėjo?

Pavasari žemdirbiai išėjo į laukus. Ant kalvų jau kalėsi pirma žolė. Nuo rudens čia buvo suarti plotai. Per žiemą dirvos buvo apdengtos sniegu. Prieš pavasarį sniegas pradėjo tirpti. Už upės šlaitai jau pradėjo juoduoti.

60 pratimas. Žiūrėdami į pirmiau pateiktą sakinio nagrinėjimo pavyzdį, sintaksiškai išnagrinėkite sakinį.

Šiandien televizijos laida „Mūsų gyvūnai“ rodys egzotiškąsias sfinksų veislės kates.

Sfinksų veislės katė

61 pratimas. Sintaksiškai išnagrinėkite sakinius.

Andrius nuėjo į avalynės parduotuvę. Jis ieškojo rudeninių batų. Andrius pasimatavo rudus batus. Rudi batai Andriui netiko. Andrius pasiėmė iš lentynos ir pasimatavo juodus batus. Natūralios odos batai jam tiko. Andrius batus nusipirko.

62 pratimas.

1) Sintaksiškai išnagrinėkite sakinius.

Mindaugas mokosi universitete. Mindaugo šeima gyvena kaime. Jo tėvai turi ūkį. Neseniai tėvai pasistatė naują tvartą. Tvarte jie laiko šešias karves, dešimt kiaulių. Mindaugo šeima turi arklių ir traktorių. Tėvas traktoriumi aria didelius laukus, o arkliu suaria sodą, daržą. Sode yra trisdešimt obelių. Pernai Mindaugas su tėvais pasodino žemaūges obelis. Visa šeima laukia pirmųjų augsančių obuolių.

2) Raskite ir nuspalkinkite sudurtinius žodžius.

3) Sudurtinius žodžius išnagrinėkite žodžio dalimis.

63 pratimas. Kiekvieno sakinio gale parašykite reikiamą skyrybos ženklą ir sintaksiškai išnagrinėkite sakinius.

PIRMOJI VASARA

Po beržais pridygo ąžuoliukų
Kokia gi jėga juos iškėlė iš žemės
Stiebiasi išskleidę pirmuosius savo
lapelius
Maži tie ąžuoliukai
Bet kokie jie gražūs

Kada jie taps galingais ąžuolais
Kam jie žaliuos, atšventę savo šimtąją vasarą

V. Račkaitis

64 pratimas. Suskirstykite pasakojimą sakiniais ir sintaksiškai juos išnagrinėkite. Ką autorius vadina mažaisiais miško gyventojais? Prisiminkite ir išvardykite juos.

MIŠKO GATVĖ

Tankiame miške yra daug gatvių siauručiu takeliu retai praeina žmogus ar stambus gyvūnas vabaliukai, skruzdėlės šiuo keliuku eina kasdieną tai ne takelis, o didelė gatvė joje gyvena mažieji miško gyventojai:

Pakartokite.

1. Kurios sakinio dalys yra pagrindinės?
2. Išvardykite antrininkes sakinio dalis.
3. Kokias žinote aplinkybes?

Sakinio ir kalbos dalys

Mokydamiesi morfologijos sužinojote, kad lietuvių kalboje yra vienuolika kalbos dalių. Prisiminkite ir išvardykite jas.

Kalbėdami apie atskirus žodžius, jų galūnes, linksniavimą, asmenavimą, laipsniavimą, mes turime galvoje **kalbos dalis**. Kalbos dalis gali būti ir viena, nebūtinai su sakiniu. Galime mokytis linksniuoti ar asmenuoti ir vieną žodį. Tačiau paimti vieną žodį ir pasakyti, kokia tai **sakinio dalis**, mes negalime. Mums reikia perskaityti visą sakinį, nes viena kalbos dalis sakiniuose gali eiti įvairiomis sakinio dalimis. **Pvz.:**

1) *Jūratei patinka megzti.* / *Jūratė mėgsta megzti.* Kas Jūratei patinka? – megzti (veiksny). Ką Jūratė mėgsta? – megzti (papildinys).

2) *Algis savo paveiksle nupiešė rudeni.* / *Vincas atvažiuos iš užsienio rudeni.* Ką nupiešė Algis? – rudeni (papildinys). Kada atvažiuos Vincas? – rudeni (laiko aplinkybė).

3 lentelė.

Kalbos dalys	Sakinio dalys
žiema, berniukas, mažas, slidės, kalnelis	Žiemą mažas berniukas šliuožia slidėmis nuo kalnelio.
Daiktavardis, Ištiktukas, Jungtukas, Dalelytė, Veiksmažodis	Jonas tik strykt ir nubėgo.

65 pratimas. Gretimuose sakiniuose raskite tas pačias kalbos dalis, jas pabraukite ir nurodykite, kokiomis sakinio dalimis jos eina.

1. Raimundas mėgsta grybauti. / Raimundui patinka grybauti. 2. Birutė atvažiuos vasarą. / Birutė labai mėgsta vasarą. 3. Senelis labai bijo ligos. / Dėl ligos Marijonas šiandien neatėjo į klasę. 4. Žmonės pajūryje ieško gintaro. / Aš mėgstu gintaro papuošalus. 5. Jau prinoko juodieji serbentai. / Juodieji pradeda ir laimi.

66 pratimas. Su duotomis kalbos dalių poromis sugalvokite sakinių.

1. Pavasarį (ką?) / Pavasarį (kada?)
2. Po kėde (kur?) / Kėdei (kam?)
3. Algimantas (kas?) / Algimantui (kam?).....
4. Pasaką (ką?) / Pasakoje (kur?)
5. Visi namai (kas?) / į visus namus (kur?).

Išspręskite šifrogramą. Teisingai atliktas darbas padės įtvirtinti taisyklę apie sakinio dalis.

Žodžių *bėda*, *tragedija* sinonimas.

1	2	3	4	5	6	7

Žalčio „sesuo“.

8	9	10	4	11	7

Vėlinių simbolis.

12	10	4	13	7

Vieną žodžiu apibūdinkite: *varžybos*, *medalis*, *mankšta*.

14	15	16	17	11	4	14

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Veiksny

4 lentelė.

Veiksni raiška sakinyje	Pavyzdžiai
1. Daiktavardžių vardininku	<u>Pamotė</u> nemylėjo Sigutės.
2. Būdvardžių vardininku	<u>Vyresnioji</u> neišsigando vilko.
3. Skaitvardžių vardininku	<u>Pirmasis</u> gavo prizą.
4. Įvardžių vardininku	<u>Jis</u> dirbo ilgai.
5. Dalyvių vardininku	<u>Nukentėjęs</u> skundėsi policijai.
6. Bendratimi	<u>Mokytis</u> yra mūsų pareiga.
7. Padalyviu	Buvo matyti <u>žaiibuojant</u> .

67 pratimas. Raskite sakiniuose veiksnys.

Linui patinka skaityti. Jis kasdien peržiūri keletą laikraščių. Berniukas perskaitė straipsnį apie žemės drebėjimą. Žmonės labai nukentėjo. Sužeistieji buvo ištraukti iš griuvėsių. Gelbėtojai ieškojo nukentėjusiųjų. Griuvėsiuose buvo rasti mirę ir gyvi. Gelbėtojai ištraukė du žmones. Trečias dar laukė pagalbos.

Veiksnių rūšys

Veiksny gali būti **vientisinis** ir **sudėtinis**. **Vientisinis veiksnys** sudarytas iš vieno žodžio, o **sudėtinis veiksnys** sudarytas iš kelių žodžių.

Vientisinis veiksnys

5 lentelė.

Vientisinio veiksnio raiška	Pavyzdžiai
1. Daiktavardžio vardininku	<u>Žmogus</u> sutiko senelį. <u>Vėjas</u> pūtė visą naktį.
2. Įvardžio vardininku	<u>Aš</u> nežinojau kelio. <u>Niekas</u> nenorėjo būti paskutinis.
3. Būdvardžio vardininku	Šnypščia už kelmo <u>piktoji</u> . <u>Jaunieji</u> padėkojo tėvams už rūpestį.
4. Dalyvio vardininku	<u>Sužeistieji</u> buvo nugabenti į ligoninę.
5. Skaitvardžio vardininku	<u>Šešetas</u> dirbo prie gatvės grindinio. <u>Septyni</u> turi pačiūžas, o <u>keturi</u> – slides.
6. Veiksmažodžio bendratimi	Birutei patinka <u>skaityti</u> . Man nusibodo <u>megzti</u> .

68 pratimas. Sakiniuose raskite veiksnius ir skliaustuose parašykite, kuo jie išreikšti.

Arkliai (daikt. V.) sustojo ir sužvengė. Jie buvo pavargę. Juodasis pradėjo koja kasti žemę. Iš trobos pirmasis išbėgo šeimininkas. Antrasis išbėgo jo sūnus. Jis pribėgo prie žirgų. Jaunuolis arklius iškinkė ir paleido į žolę. Atvažiavusieji pasisveikino su šeimininkais. Jiems labai nusibodo važiuoti.

Sudėtinis veiksnys

Sudėtinis veiksnys reiškiamas keliais žodžiais. Jis gali būti sudarytas iš dviejų, trijų ar daugiau žodžių. Tai gali būti įvairūs pavadinimai, žodžių junginiai, kurių negalima išskirti. **Pvz.:** *aš pats, mes visi, visi jie, mes abu, visi trys, niekas kitas, visa kita, mes nė vienas, mes su tėveliais, keliolika žmonių, keletas šunų, mergaičių ir berniukų būrelis, dauguma žmonių, kažkas iš pažįstamų, Baltijos jūra, Velykų šventės, Naujieji metai, Vytautas Didysis.*

69 pratimas. Pabraukite veiksnius. Viršuje pažymėkite jų rūšis.

Šiandien mūsų klasė išvyksta į ekskursiją! Mes visi kieme laukėme autobuso. Autobusas įsuko į mokyklos kiemą. Keliasdešimt žmonių užėmė savo vietas. Visi žmonės sulipo, ir autobusas pajudėjo. Laima su Rūta sėdėjo pirmuose suoluose. Maršrutas buvo ilgas. Visus viliojo Baltijos jūra. Mokiniams buvo mažai pažįstama ir Žemaitija. Ekskursantai važiavo Žemaičių plentu. Dauguma mokinių šiuo maršrutu važiavo pirmą kartą.

70 pratimas. Iš pateiktų žodžių sudarykite sudėtinius veiksnius ir sugalvokite su jais po sakinį.

Pats, draugės, tėvas, jūra, penki, kažkas, langų, iš jų, žmonių, torto, litai, su sūnumi, kelios, dauguma, Baltijos, pusė, būrys, aš.

Pavyzdys. *Matematikos uždavinį išsprendžiau aš pats.*

Numanomas veiksnys

Sakinyje veiksnio gali ir nebūti, bet jis yra paslėptas (**numanomas**). **Pvz.:** *Greit baigsime kasti lysves (mes baigsime). Atsistojau prie tvoros (aš atsistojau). Eik į daržą (tu eik).*

71 pratimas. Šiame dialoge raskite ir pabraukite veiksnius. Nuspalvinkite sakinius, kuriuose veiksniai yra numanomi.

Antanas priėjo prie šakutės lizdo ir įjungė lygintuvą. Mama pamatė ir paklausė Antano:

– Kodėl įjungei lygintuvą?

– Lyginsiu kelnes ir marškinius.

Antanas pakabino išlygintas kelnes ir pažiūrėjo į išskalbtus marškinius.

– Šlapi, – pastebėjo Antanas.

– Vakare išdžius, – pasakė mama. – Vėliau išlyginsi.

72 pratimas. Raskite ir pabraukite veiksnius. Tekste yra daugiskaitinių daiktavardžių. Nuspalvinkite juos.

MŪSŲ NAMAS

Mūsų šeima pasistatė naują namą. Mes visi laukėme, kada galėsime į jį persikraustyti. Namas yra dar ne visai įrengtas. Bet trys kambariai jau sutvarkyti. Aš pats labai norėjau apsigyventi naujajame name. Mano tėvelis ir brolis irgi norėjo kuo greičiau įsikelti į naują namą. Visi trys daug dirbome.

Patys atlikome visus vidaus darbus. Buvo įdėtos durys, langai, grindys. Visa kita dar laukia mūsų rankų. Man patiko dirbti. Aš mėgstu tašyti, obliuoti, dažyti.

Naujasis namas yra kitame miestelio pakraštyje. O senąją butą mes pardavėme. Jis buvo mažas ir ankštas. Visi kaimynai atėjo su mumis atsisveikinti. Atvažiavo dvi mašinos. Keli vyrai padėjo sukrauti į mašinas baldus ir kitus daiktus. Susirinko pulkas mergaičių ir berniukų. Jie visi irgi padėjo nešioti daiktus. Mūsų šeima susėdo į mašinas. Kažkas iš pažįstamų pasakė, kad gaila skirtis.

Sprogo medžiai, ir čiulbėjo paukšteliai. Greit bus Velykų šventės. Velykas mes švėsime naujame name.

73 pratimas. Raskite ir pabraukite veiksnius bei nurodykite jų rūšis.

ANTANUKAS

Antanukas buvo gimnazijos mokinys. Jis visada atostogų parvažiuodavo į kaimą pas tėvus. Antanukui labai patikdavo vaikščioti po gimtinės laukus. Visi kaimo vaikai nekantriai laukdavo Antanuko. Jokūbavos Paršeliokas turėdavo šautuvą ir medžiodavo. Abu su Antanuku jie kalbėdavo apie medžioklę. Paršeliokas įkalbėjo Antanuką pradėti medžioti. Jis paskolino Antanukui šautuvą.

O. Sedelskytė,

„Užuožerių Antaniukas: vaizdeliai iš A. Vienuolio vaikystės“

74 pratimas. Tekstą suskirstykite sakiniiais. Naują sakinį rašykite didžiąja raide. Pabraukite veiksnius. Gal prisimenate senojo žynio vardą ir to vardo atsiradimo istoriją? Kokiai tautosakos rūšiai priskirtumėte šį pasakojimą?

Gediminas medžiojo prie Vilnelės ir Neries atėjo vakaras Gediminas pavargo ir norėjo miegoti jis atsigulė miške kunigaikštis sapnavo sapną jis sapnavo geležinį vilką vilkas stipriai staugė Gediminas nesuprato sapno jis paklausė seno žynio žynys jam paaiškino sapną žynys sakė, kad Gediminas pastatys didelį miestą miestas bus garsus visame pasaulyje kunigaikštis sukvietė darbininkus ir pradėjo statyti Vilnių.

Tarinys

75 pratimas. Prisiminę tarinio apibrėžimą, raskite pasakojime tarinius ir viršuje parašykite klausimus, į kuriuos jie atsako.

DAILUSIS ČIUOŽIMAS

Per televizorių žiūrėjome dailųjį čiuožimą. Pradėjo čiuožti poros. Vėliau pasirodė ir pavieniai čiuožėjai. Visi buvo pasipuošę. Šokėjai atliko įvairias figūras. Aš žiūrėjau čiuožėjų pasirodymą visą vakarą. Programa buvo įdomi.

Tarinių rūšys

Tarinys gali būti **grynasis**, **suvestinis**, **sudurtinis** ir **mišrusis**.

Grynasis tarinys sudarytas iš vieno žodžio, o **sudurtinis** ir **suvestinis tarinys** sudarytas iš kelių žodžių.

Tarinio rūšis	Tarinio raiška sakinyje	Pavyzdžiai
Grynasis tarinys	1. Esamuoju laiku 2. Būtuoju kartiniu laiku 3. Būtuoju dažniniu laiku 4. Būsimuojų laiku 5. Liepiamąja nuosaka 6. Tariamąja nuosaka 7. Dalyviu	1. Monika <u>eina</u> namo. 2. Monika <u>ėjo</u> namo. 3. Monika <u>eidavo</u> namo. 4. Monika <u>eis</u> namo. 5. Monika, <u>eik</u> namo. 6. Monika <u>eitų</u> namo. 7. Kartą <u>gyvenęs</u> senelis ir <u>turėjęs</u> trobelę.
Suvestinis tarinys Jį sudaro asmenuojamoji veiksmažodžio forma ir bendratis arba dalyvis.	1. Asmenuojamuoju veiksmažodžiu su bendratimi 2. Veiksmažodžiu su dalyviu	1. Vakar <u>pradėjo dirbti</u> atrakcionų parkas. Statybininkai <u>baigė griauti</u> seną tvorą. Petriukas <u>tingi nusiprausti</u>. 2. Mažylis <u>nesiliovė verkęs</u>. Jonai, <u>nustok plepėjęs</u> per pamoką!
Sudurtinis tarinys Jį sudaro du ar keli žodžiai. Vienas jų yra veiksmažodis (dažniausiai „būti“ forma), o kitas yra linksniuojamas žodis. Tariniui keliamas klausimas <i>kas yra? koks yra?</i>	1. Veiksmažodžiu su daiktavardžiu 2. Veiksmažodžiu su būdvardžiu 3. Veiksmažodžiu su skaitvardžiu 4. Veiksmažodžiu su įvardžiu 5. Veiksmažodžiu su dalyviu	1. Aurimas <u>yra studentas</u>. 2. Rožės <u>yra raudonos</u>. 3. Moksle Antanas <u>buvo pirmas</u>. 4. Pirmūnas <u>esu aš!</u> 5. Arklys <u>yra pavargęs</u>.

76 pratimas. Raskite tarinius, juos pabraukite ir viršuje parašykite klausimus.

LIETUS

Saulė skaisčiai švietė. Diena buvo rami. Tik aplinkui skraidė kregždės. Jos pradeda skraidyti prieš lietų. Jau kelias savaites nelyja. Lietus yra laukiamas. Sausra išdegino žolę. Augalai pradėjo džiūti. Daržovės visai menkos.

Staiga saulę uždengė juodas debesis. Man pasidarė linksma. Vakare turėtume sulaukti lietaus.

77 pratimas. Raskite ir pabraukite grynuosius tarinius.

Visą žiemą slankiojau po Lietuvą. Nedaug ką mačiau, nieko negalvojau. Pavasarį pradėjau ieškoti darbo. Mažėjo sutaupyti pinigai. Gavau malūnininko vietą šitame malūne. Vėjinį malūną labai mėgau. Jis stovi ant kalno. Vakara, kai leisdavosi saulė, išeidavau ir atsisėdėdavau ant kalnelio. Sėdėdavau ir žiūrėdavau į vakarus. Labai mėgau skaityti. Nuėjau kartą pas poną Sargautą ir paprašiau: „Duok, pone, man ką paskaityti.“ „Eik prie spintos ir rinkis“, – pasakė ponas. Išsitraukiau storą knygą. „Ar suprasi, kas čia parašyta?“ – paklausė ponas.

I. Šeinius, „Kuprelis“

78 pratimas. Sugalvokite trumpą rašinėlį, kur sakiniuose būtų pavartoti šie tariniai: atsi-kėlė, pasiėmė, nuėjo, pradėjo meškerioti, pagavo, buvo didelė, parsinešė, apsidžiaugė, iškepė, suvalgė.

79 pratimas. Raskite veiksmius ir tarinius bei juos pabraukite.

Lenktyniauja raitos	Jas rausvai nudažo
Bangos ties krantu,	Saulė leisdamos,
Trys žvejų mergaitės	Krykščia jos ir gražos
Sukasi ratu.	Ligi sutemos.

Jau saulelė miršta!	Juosta vandenėlis,
Šokim iš vandens,	Oi nyku, baisu!
Laumių ilgi pirštai	Laumės undinėlės
Greit bangas kedens.	Griebia už kasų.

S. Nėris, „Eglė žalčių karalienė“

80 pratimas. Raskite patarlėse tarinius ir juos pabraukite.

1. Dviejų kiškių nepavysi. 2. Ką išmoksi, ant pečių nenešiosi. 3. Ką pasėsi, tą ir pjausi. 4. Kas klausia, tas neklysta. 5. Tinginys ir kelią koja rodo. 6. Šuns balsas į dangų neina. 7. Nesidžiauk radęs, neverk pametęs. 8. Iš kaktos sviesto netepsi. 9. Ant kito ir šiaudą pamato, ant savęs ir vežimo nemato.

81 pratimas. Sugalvokite sakinių su šiais suvestiniais tariniais: *nereikia šaukti, reikia sukasti, žada mokytis, pradės loti, nenori leisti, galėsiu paskolinti, padėjo apsivilkti, mokosi vairuoti, padėjo skinti, prašėsi išleidžiamas, jautėsi nuskriaustas.*

Žodžiai imti, ima, ėmė

Perskaitykite sakinius ir raskite tarinius.

1. Jonukas ima iš tetos saldinių.
2. Marytė atėmė iš manęs obuolį.
3. Algiukas nuėmė nuo spintos dėžę su senais žaisliukais.

Žodžiai **imti, ima, ėmė** gali būti ir suvestinio tarinio dalis. Tada jie turi reikšmę **pradėti, pradeda, pradėjo**. Pvz.: *ėmė rašyti* – *pradėjo rašyti*; *ėmė snigti* – *pradėjo snigti*; *ima šluoti* – *pradeda šluoti*.

82 pratimas. Pakeiskite žodžius imti, ima, ėmė kitais tinkamais žodžiais ir pabraukite tarinius.

1. Jonukas ėmė verkti. 2. Lauke ėmė šalti. 3. Kaimynė ėmė bartis. 4. Ėmė lyti lietus. 5. Ėmė skaudėti galvą. 6. Mane ėmė krėsti šaltis. 7. Šuo ėmė loti.

83 pratimas. Perrašykite tekstą. Kur tinka, žodį imti pakeiskite žodžiu pradėti.

Broniukas ėmė iš dėžutės sagas. Jis paėmė saują sagų. Berniukas sagas ėmė mėtyti ant grindų. Pamatė mama ir paėmė dėžutę. Ji ėmė rinkti sagas nuo grindų. Mama ėmė jas nuo kilimo ir dėjo į dėžutę. Ir Broniukas ėmė rinkti sagas. Mama ėmė iš Broniuko saujos sagas ir dėjo į dėžutę. Broniukas ėmė ieškoti sagų ant kilimo. Jis nerado nė vienos sagos ir ėmė verkti.

Sudurtinis tarinys

Veiksmažodžio formos yra vadinamos **jungtimi**, o linksniuojamieji žodžiai – **vardine tarinio dalimi**. Pvz.: Klaipėda yra uostas. – Kas yra uostas? Klaipėda (veiksnys). – Kas yra Klaipėda? Yra uostas (sudurtinis tarinys).

Jungtis – yra, **vardinė tarinio dalis** – uostas.

84 pratimas. Raskite tarinius ir juos pabraukite. Viršuje pažymėkite tarinio rūšį. Nuspalvinkite sudurtinį žodį ir paaškindite jo darybą.

Darželyje pradėjo žydėti gėlės. Ėmė skleistis tulpės, rožės. Tulpės yra geltonos ir baltos. Rožės yra raudonos. Mamytė neleidžia skinti gėlių. Gėles reikia prižiūrėti. Jos yra gražios. Tuoju pradės žydėti bijūnai. Bijūnai yra pilnaviduriai.

85 pratimas. Pabraukite sudurtinius tarinius.

1. Lapkritis yra rudens mėnuo. 2. Oras buvo apsiniaukęs. 3. Ruduo yra grybų metas. 4. Birutė buvo gera grybautoja. 5. Baravykas yra miško karalius. 6. Grybautojai buvo pavargę. 7. Tomas atėjo pirmas.

86 pratimas. Surašykite į vieną stulpelį sudurtinius, o į kitą – suvestinius tarinius. Sugalkvokite su jais sakinių.

Pradėjo dirbti, yra senas, nori važiuoti, buvo pirmas, baigė žaisti, ėmė lyti, yra kaimynas, yra dešimt, turi skaityti, yra ligonis, gali ateiti, yra mažas.

Mišrusis tarinys

Mišrusis tarinys yra sudarytas iš trijų ar daugiau žodžių. Jis dažniausiai sudaromas iš **sudurtinio** ir **suvestinio tarinio**. Pvz.: Diena gali būti giedra. Kambarys turi būti tvarkingas. Aš galėsiu būti budėtoju.

87 pratimas. Surašykite į atskiras eilutes grynuosius, sudurtinius, suvestinius ir mišriuosius tarinius. Sugalkvokite su jais po sakinį.

Bėgsiu, buvau atėjęs, noriu paimti, nenorėjo būti kaltas, galėjo būti lengvesnis, yra pirmas, buvo rimtas, pasižadėjo būti geras, apgavo, ėmė ieškoti, esu lietuvis, norėjo būti stipresnis, atvažiavome, noriu būti studentė, perskaičiau.

Būvio vardininkas ir būvio įnagininkas

Palyginkite šiuos sakinius ir raskite skirtumus.

1. Užaugęs aš būsiu gydytojas. 2. Užaugęs aš būsiu mokytoju. 3. Aš vadinuosi Kostas. 4. Renginys vadinosi „Juoko festivaliu“.

Jūs tikri šaunuoliai, jeigu pastebėjote, kad pirmame ir trečiame sakiniuose tarinio vardinė dalis išreikšta vardininku, o antrame ir ketvirtame sakinyje – įnagininku. Jūs esate patys šauniausi, jeigu nurodėte, kad tarinio jungtis *vadintis* trečiame ir ketvirtame sakinyje išreikšta skirtingais laikais!

Sudurtinio ir mišriojo tarinio vardinę dalį neretai sudaro **būvio vardininkas** arba **būvio įnagininkas**. Pvz.: Traukinys yra patogi susisiekimo priemonė. Žmonės dažnai daro klaidas, vietoj vardininko rašydami įnagininką. Kokį linksnį reikia rašyti, priklauso nuo to, kokia kalbos dalimi išreikšta **tarinio vardinė dalis** ir kokia būseną – kintama ar pastovi – yra žymima. Svarbu ir tai, koks žodis yra **tarinio jungtis**.

Taisyklė	Pavyzdžiai
Jeigu tarinio jungtis išreikšta veiksmažodžio <i>būti</i> formomis ir galėjimo veiksmažodžiais <i>yra, nori, gali būti</i> , nuolatinei (nekintamai) būsenai reikšti vartojamas tik vardininkas .	Šilumos šaltinis <u>yra saulė</u> . <u>Esame</u> mokyklos krepšinio komandos <u>nariai</u> ir giname mokyklos garbę Lietuvos čempionatuose. Šis žmogus <u>yra</u> mano <u>brolis</u> . Martynas <u>nori būti geras</u> . Iš kalbos jis <u>galėtų būti ispanas</u> . Visi <u>buvo pavargę</u> , bet <u>linksni</u> .
Jeigu veiksmažodis <i>vadintis</i> yra esamojo laiko, tai su juo vartojamas tik vardininkas .	Šis ežeras <u>vadinasi Pilkasis</u> .
Įnagininkas rašomas, kai kalbama apie kintamą, laikiną procesą arba tada, kai tarinio jungties <i>būti</i> reikšmė priartėja prie veiksmažodžių <i>tapti, (pa)likti, pasidaryti, (pa)virsti, gimti, mirti, tarnauti, dirbti</i> ir kt. reikšmės.	Tada mano senelis <u>buvo krovėju</u> . Treneris svajojo, kad jo auklėtiniai <u>taps čempionais</u> . Jis <u>turėjo gimti boksininku</u> . Mano brolis <u>dirbs direktoriumi</u> . Silvos vaizduotėje debesis <u>pavirsta gyvūnais</u> . Nesąžiningo žmogaus pažadai <u>lieka tik pažadais</u> .
Būtojo laiko veiksmažodžiui <i>vadinosi</i> tinka ir vardininkas , ir įnagininkas .	Pirmoji Kipro knyga <u>vadinosi „Pasakos“ („Pasakomis“)</u> . Seniau šis ežeras <u>vadinosi Pilkuoju (Pilkasis)</u> .
Su veiksmažodžiais <i>darytis, dėtis, jaustis (pasijusti)</i> galima vartoti ir vardininką , ir įnagininką .	Aloyzas <u>dėjosi pranašas (pranašu)</u> . Šiandieniniai paaugliai <u>jaučiasi herojai (herojais)</u> .

88 pratimas. **Žaliai** nuspalvinkite tarinius, kuriuose yra būvio vardininkas, o **mėlynai** nuspalvinkite tarinius su būvio įnagininku.

Sveiki! Aš vadinuosi Margis. Mane šeimnininkai rado miške, kuris vadinosi Juoduojų. Aš buvau šunytis, kai žmonės mane išmetė. Gerai, kad Tautvydo tėvai yra gyvūnų globėjai. Jie leido sūnui priglausti mane. Aš būsiu draugas Tautvydai. Aš tapsiu sargu šeimnininkams. Naujoji šeima didžiulio manimi.

89 pratimas. Naudodamiesi būvio vardininko ir būvio įnagininko taisyklėmis bei pavyzdžiais, atrinkite ir vietoj taškelių įrašykite tinkamą žodį. Patvirtinkite arba paneikite 7 ir 8 sakinyje esančią informaciją.

1. Baigęs mokyklą Aras taps universiteto
2. Burtų lazdelei mostelėjus, kuprius pavirto
3. Nemunas yra didžiausia Lietuvos
4. Sabonis yra geriausias visų laikų Lietuvos
5. Mokslo šaknys, bet vaisiai
6. Kvadrato varžybose mes likom
7. Varna —
8. Varna yra
9. Jis turėjo gimti
10. Dvi vasaras jis dirbo
11. Mano tėvas buvo
12. Žilvinui reikia būti
13. Jis yra stipriausias
14. Linas visą gyvenimą buvo
15. Kas yra šios mokyklos
16. Šiandien mes esame
17. Vaikai buvo

Žodžiai, kuriuos reikia įrašyti. *Kalvis, budėtojomis, genijumi, princu, direktorius, miestas, upė, samdiniu, saldūs, mandagesniam, žmogus, antri, krepšininkas, studentu, karčios, jūreivis, geri, paukštis.*

90 pratimas.

1) Raskite ir pabraukite veiksnius bei tarinius.

MŪSŲ KIEMAS

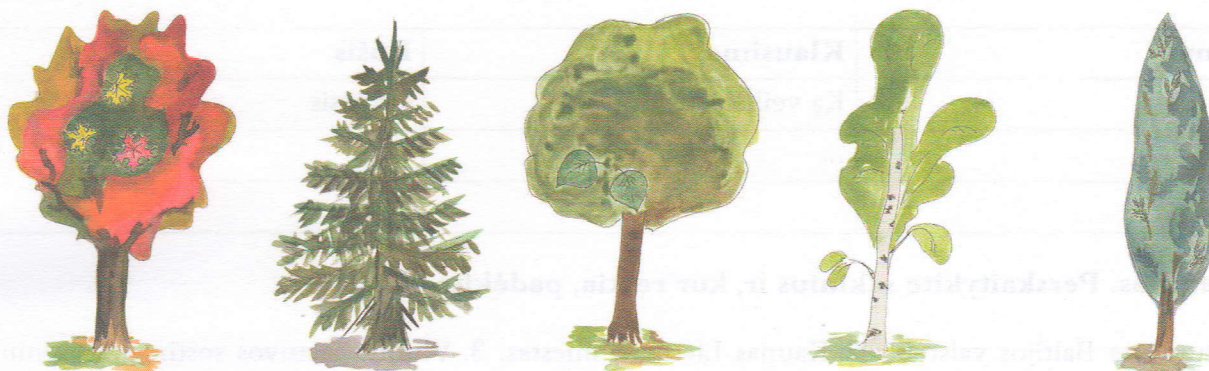
Šiandien nutarėme surengti ekskursiją po mūsų namo kiemą. Visi vaikai kiekvieną dieną čia bėgioja, žaidžia, bet dar ne visi viską yra matę.

Ekskursiją pradėjome nuo senų medinių sūpuoklių, kurias pakabino Arno senelis. Atidžiai apžiūrėjome jas ir vienoje lentelėje pastebėjome kažkokį ženklą. Iš kur jis galėjo atsirasti? Gal genys savo aštrių snapų kažką parašė? O gal išdykėlis Justinas vėl bandė savo kišeninio peiliuko aštrumą? Atsisėdus ant sūpynių, pasigirdo nemalonūs girgždėjimas. Anksčiau jo negirdėjome. Šalia namo auga žalia eglė. Kokie gražūs jos kankorėžiai! O kokie aštrūs eglės spygliai! Žaliaskarė eglė žalia ir žiemą, ir vasarą. Kiemo viduryje auga du beržai. Pamatėme, kad jie nevienodi. Vienas beržas šakas iškėlė į žydą dangų, o antrasis stengėsi apkabinti žemę. Ekskursija tęsėsi prie spygliuoto kadagio. Jis – eglės giminaitis! O klevo viršūnėje, tarp šakų, įžiūrėjome didžiulį šarkos lizdą. Lizdą pastebėjome ir senoje liepoje. Liepa keistai dūzgė. Supratome, kad tai – bitės. Bičių erzinti negalima. Savo ekskursiją nutarėme baigti smėlio dėžėje, kurioje taip pat galima rasti daug įdomybių.

2) Surašykite į lentelę tarinius ir nurodykite jų rūšį.

Tarinys	Tarinio rūšis
Nutarėme surengti.	suvestinis
...	...

3) Raskite tekste šių medžių pavadinimus.

91 pratimas. Raskite tarinius, juos pabraukite ir nurodykite tarinio rūšį. Prisiminkite ir pasakykite, iš kokio kūrinio ši ištrauka.

Ant aukšto skardžio ^{Grynasis} stovėjo malūnas. Jo sparnai pradėdavo suktis, kai pūsdavo vėjas. Pakalnėje bangavo ežeras. Kai pakildavo vėjas, bangos pradėdavo skalauti šlaitą. Malūne gyveno našlys Baltaragis su dukterimi Jurga. Jurga buvo graži. Apylinkės jaunikiai norėdavo susitikti su Jurga. Jurga žvilgsniais gundydavo jaunuolius. Jaunuoliai Jurgą norėjo suvilioti. Bet Jurga visada norėjo būti rimta. Jaunikiai su piršliais važiuodavo pas malūnininko dukterį Jurgą. Bet jie negalėdavo surasti malūno, nes paklysdavo tamsoje. Jie buvo nuliūdę.

92 pratimas. Pabraukite veiksnius ir tarinius, viršuje užrašykite klausimus, į kuriuos atsako tariniai.

Du seni silpni ^{Ką veikė?} paukšteliai tupėjo lizde. Diena buvo saulėta. Abu paukščiai matė vien tirštas miglas ir negalėjo įžiūrėti jokio daikto. Jie buvo seni. Jų sparnai ir uodegos buvo aplūžinėjusios. Senukai paukščiai nutarė nebekilti iš lizdo. Jie ramiai tupėjo. Bet atskrido jų vaikai. Jie pastebėjo savo nesveikus tėvus. Paukščiai pradėjo rūpintis savo tėvais. Jie nuskrido pašaukti kitų brolių ir seserų. Visi paukšteliai atskrido prie lizdo. Jie suprato, kad tėvai patys negali rasti maisto. Vaikai pradėjo sukti naują lizdą. Jie perkėlė tėvus į naują vietą. Vaikai savo sparnais ėmė šildyti tėvus. Paskui juos pagirdė ir pamaitino.

Pagal Leonardą da Vinčį

93 pratimas. Pabraukite tarinius. Pažymėkite jų rūšį ir klausimus. Paaiškinkite mergaitės vardo darybą. Jei skaitėte Šarlio Pero pasaką „Raudonkepuraitė“, papasakokite ją neskaičiusiems klasės draugams.

Grynasis

Motutė liepė Raudonkepuraitėi nueiti pas senelę ir nunešti jai maisto. Mergaitė pasiėmė krepšelį. Motutė įdėjo maisto. Raudonkepuraitė pradėjo eiti per mišką. Miške ji sutiko vilką. Vilkas buvo didelis. Žvėris pradėjo artėti prie mergaitės. Mergaitė išsigando vilko. Vilkas paklausė: „Kur tu eini?“ Mergaitė pasakė: „Einu pas senelę. Nešu jai maisto.“ Vilkas greit nubėgo. Jis atbėgo prie senelės namų. Vilkas pasibeldė į senelės duris. Senelė nepažino vilko. Ji atidarė pilkajam duris. Vilkas staiga prarijo senelę. Žvėris apsirengė senelės drabužiais ir atsigulė į lovą.

94 pratimas. Raskite ir pabraukite tarinius ir užpildykite lentelę.

Išlipo Janulis iš ratų ir įėjo kieman. Niekas neišėjo jo pasitikti iš gimtųjų namelių. Net šuo nesulojo. Durys buvo užrakintos, langai buvo užkalti, troba paremta apipuvusiais basliais. Kiemas išknistas kiaulių ir pridraikytas šiaudų. Rūtų darželyje seniau žaliuodavo rūtelės, jurginai, o dabar tupėjo žąsiukai. Pašalėse augo varnalėšos, durnaropės. Tvoros buvo sulūžusios. Augo tik viena kriaušė. Įsmeigė Janulis į ją akis. Priėjo nepažįstamas žmogus. Janulis jam ištiesė ranką.

A. Vienuolis, „Grįžo“

Tarinys	Klausimas	Rūšis
Išlipo	Ką veikė?	grynasis
įėjo	...	

95 pratimas. Perskaitykite sakinius ir, kur reikia, padėkite brūkšnius.

1. Lietuva yra Baltijos valstybė. 2. Kaunas Lietuvos miestas. 3. Vilnius Lietuvos sostinė. 4. Vilnius didelis. 5. Eifelio bokštas Paryžiaus puošmena. 6. Žąsys ir antys naminiai paukščiai. 7. Gripas yra užkrečiama liga. 8. Ruduo metų laikas. 9. Ruduo šaltas.

96 pratimas. Vietoj taškelių įrašykite sudurtinius, suvestinius, mišriuosius tarinius, kurie pateikti ne iš eilės. Atkreipkite dėmesį, kad pateikti tariniai ne visada eina šalia.

Susitiko du draugai. Jie į padangę aitvarus. Vaikai išvyniojo virveles, ir aitvarai per akimirką į dangų. Jie skrajojo tarp debesų ir juos:

– Ką ten aukštai veikiate?

Baltas debesėlis atsakė:

– Manęs Mėnulis žvaigždeles. Aš dangaus

– Aš lietaus lašelius, – atsakė pilkas debesis.

– O aš žaibų, – sudundėjo juodas debesis.

Aitvarai išsigando juodojo debesies ir nukrito ant žemės. Berniukai nutarė, kad tai – vėjo Jie virveles, kurios gražuoliams aitvarams ore. Netrukus danguje pasirodė dideli ir juodi debesys, vaikai skubėjo namo, nes suprato, kad lietus.

Žodžiai, kuriuos reikia įrašyti. Esu valdovas, kaltė, gali pradėti lyti, pradėjo vynioti, padėjo laikytis, prašė suskaičiuoti, turiu surinkti, bandė kalbinti, norėjo leisti, esu matematikas, pradėjo kilti.

97 pratimas. Atsineškite į pamoką išsikirpę iš jūsų mėgstamo laikraščio ar žurnalo straipsnelį. Raskite jame tarinius ir padiskutuokite, kokie tariniai dažniausiai vartojami spaudoje.

98 pratimas. Palyginkite dviejų žmonių pasakojimus apie žaidimą šachmatais. Kuo jie panašūs? Raskite pasakojimuose skirtumus ir paaiškinkite juos.

 Nėra lengva išmokyti žaisti šachmatais. Šis žaidimas skatina mąstyti, priimti logiškus sprendimus ir turėti kantrybės. Kartais viena šachmatų partija gali trukti visą parą.	 Šachmatai yra nelengvas žaidimas. Jis reikalauja mąstymo, logiškų sprendimų ir kantrybės. Kartais žaidėjai vieną partiją žaidžia visą parą.
--	---

Keli veiksniai ir keli tariniai sakinyje

Sakinyje gali būti vienas veiksnys; vienas tarinys; gali būti vienas veiksnys, du tariniai; du veiksniai, vienas tarinys; du veiksniai, du tariniai ir taip toliau. Jie yra skiriami kableliais arba jungtukais ir vadinami **vienarūšiais veiksniais** ir **vienarūšiais tariniais**. Pvz.: Aš atsisveikinau ir išvažiavau. Jonas, Marytė, Birutė dirbo sode.

Kartais veiksnys gali būti reiškiamas keliais žodžiais. Pvz.: Aš su šeima persikėlėme keltu per marias. Keletas žmonių stovėjo prie sugedusios mašinos.

99 pratimas. Prisiminkite pagrindines veiksmažodžio formas ir pabaikite sakinius, įrašydami suvestinių arba mišriųjų tarinių galūnes. Tarinius pabraukite ir pasakykite, į kokius klausimus jie atsako.

1. Man pradėjo skaudėti galvą. 2. Rytoj reikia ei... į pirmą pamainą. 3. Vakar aš norėjau skalb... drabužius, bet turėjau skubiai išvaž... į ligoninę pas tetą. 4. Per laisvas dienas negalima ilgai mieg... o reikia atsikel... laiku. 5. Brolis jau baigė lank... vairuotojų kursų, jam liko tik išlaik... egzaminus.

100 pratimas. Raskite ir pabraukite sudurtinius ir suvestinius tarinius. Pasakykite, kokius klausimus jiems kelsite.

1. Po avarijos dėdė liko invalidas. 2. Per audrą ežeras buvo tamsus. 3. Draugas pasijuto nereikalingas. 4. Žmogus buvo nuliūdęs. 5. Jurgiukas nustojo kramtęs saldainį. 6. Šitą pasaką pradėjo pasakoti senelis. 7. Sodai jau buvo nužydėję. 8. Ūkininkas pabaigė statyti tvartą. 9. Vakar pusę nakties aš negalėjau užmigti. 10. Aš esu pavargusi. 11. Ežerai jau buvo užšalę.

101 pratimas. Pabraukite veiksnius ir tarinius.

Algis, Jonas ir Tomas yra turistai. Visi trys berniukai mėgsta keliauti dviračiais, vaikščioti pėsčiomis, kopti į kalnus. Berniukai yra sveiki. Jonas ir Tomas yra sportininkai. Jie plaukioja, žaidžia krepšinį. Krepšininkų komanda pradėjo kviesti žaisti ir Algį. Bet Algis nenori atsisakyti savo pomėgio. Algis yra knygų mėgėjas. Visą laisvalaikį berniukas praleidžia prie knygų. Jam patinka nuotykių, istorijų, žymių žmonių gyvenimai. Vakar Algis pradėjo skaityti knygą apie keliones. Ant jo stalo yra „Penkiolikos metų kapitonas“. Algiiui patinka skaityti ir keliauti.

102 pratimas. Sakinio gale padėkite reikiamą skyrybos ženklą ir nurodykite sakinio rūšį.

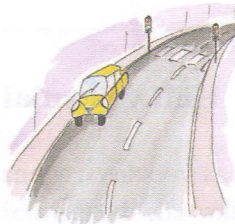
Rytoj anksti mes išvažiuosime pas senelius. (tiesioginis) O kodėl mes važiuosime () Švęsime senelio jubiliejų () Oi, kaip bus linksma () Kiek seneliui metų () Šešiasdešimt () Kelkime () Mes greit išvažiuosime () Kaip malonu, kad mes važiuojame ()

103 pratimas. Pabaikite sakinius. Juose turi būti keli veiksniai arba keli tariniai.

....., ir žiūrėjo teatre baletą „Spragtukas“. Ant stalo stovėjo ir Marytė vakar ir Tėvelis ir Tomas vakar sode ir Mano darželyje auga ir

Išspręskite šifrogramą, kurioje slepiasi mįslė. Toje mįslėje yra du veiksniai. Raskite veiksnius ir nurodykite jų rūšį. Jei įaminsite mįslę, prašykite mokytojo papildomo balo už atliktą darbą, nes jūs nusipelnėte jo!

12	13	14	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	5	11

15	5	14	16	

1	2	3	13	m
14	1	13	4	12
5	9	k	6	8
7	1	13	4	12
5	14	4	13	11
1	2	3	13	m
14	1	8	11	8
16	5	10	15	9

Pakartokite.

Atidžiai perskaitykite sakinį ir, pildydami lentelę, pasitikrinkite, ką išmokote apie pagrindines sakinio dalis.

Aš gebu rasti sakinyje gramatinį centrą, pasakyti, kuo reiškiamas veiksnys, ir nurodyti tarinių rūšis.

Gramatinis centras	Veiksnių raiška	Tarinių rūšis

Antrininkės sakinio dalys

Jūs jau žinote, kad **sakinys būtinai turi turėti gramatinį centrą**.

Sakinio **gramatinį centrą sudaro veiksnys ir tarinys**. Tačiau, jeigu visi sakiniai būtų sudaryti tik iš veiksnio ir tarinio, mūsų kalba būtų neįdomi, o kartais net ir nesuprantama.

104 pratimas. Perskaitykite sakinius. Juos praplėskite, pridėdami žodžius, atsakančius į klausimus ką? kur? ko? kam? kuo? kada? Palyginkite savo pasakojimą su duotu tekstu.

Atėjo vasara. Vaikai išėjo. Jie grybavo. Vaikai rado. Atėjo vakaras. Vaikai paklydo. Jie šūkavo. Pamatė žmonės. Žmonės padėjo. Vaikai padėjo.

Atlikdami 104 pratimą jūs galėjote įsitikinti, kad gražiam ir aiškiam sakiniui reikia dar ir kitų sakinio dalių, atsakančių į įvairius klausimus.

Žodžiai, praplečiantys sakinį, padarantys jį aiškesnį ir vaizdingesnį, yra **antrininkės sakinio dalys**. Antrininkės sakinio dalys yra trys: papildinys (ką? kam? ką? kuo? su kuo? iš ko? prie ko? ant ko? apie ką?), pažyminys (koks? kokia? kokie? kieno? kelintas? kelinta?), aplinkybės: vietos aplinkybė (kur? iš kur? į kur?), laiko aplinkybė (kada? kuriuo laiku? nuo kada? iki kada?), būdo aplinkybė (kaip? koku būdu?), tikslo aplinkybė (kodėl? dėl ko? kuriam tikslui?), priežasties aplinkybė (kodėl?), kiekybės aplinkybė (kiek? kiek kartų?).

Papildinys

Papildinys yra antrininkė sakinio dalis, kuri paaiškina tarinį. **Papildinys atsako į klausimus: ko? kam? ką? kuo? ant ko? iš ko? nuo ko? apie ką? per ką? su kuo?**

Panagrinėkite sakinio schemą.

↓Kas raiko?|Ką raiko?↓

Mama raiko duoną.

Ką veikia mama?↑

Šiame sakinyje matome, kad papildinys eina šalia tarinio, jam keliamas klausimas iš tarinio. **Vadinasi, papildinys paaiškina tarinį.**

105 pratimas. Raskite ir pabraukite veiksnius, tarinius ir papildinius.

Algiukas iš medžio išsidrožė arkliuką. Arkliuką jis pasiimdavo po pažastimi ir užlipdavo ant kalnelio. Tada berniukas sėsdavo ant arkliuko ir jodavo į pakalnę. Vieną kartą arkliukas atsitrenkė į akmenį, ir Algiukas su arkliuku griuvo ant žemės. Vaikas atsikėlė nuo žemės ir pamatė, kad jam iš kojos bėga kraujas. Algiukas greitai nubėgo pas mamą. O arkliukas gulėjo ant takelio ir laukė Algiuko.

106 pratimas. Prisiminkite ir pažymėkite, kurie sakiniai yra pilnieji, o kurie – nepilnieji.

Kelinta dabar valanda? (piln.) Aštunta. (...) Jau kelsies? (...) Kelsiuos. (...) Kaip išsimiegojai? (...) Aš šiąnakt išsimiegojau gerai. (...) O kaip tu šiąnakt miegojai? (...) Nekaip. (...) Kodėl? (...) Visą naktį varčiausi, dažnai prabusdavau. (...)

8 lentelė.

Papildinio raiška	Pavyzdžiai
1. Kilmininku	1. Duoninėje nebėra duonos. – Ko nebėra duoninėje?
2. Naudininku	2. Pasakyk mamai, kad nupirktų. – Kam pasakyk, kad nupirktų?
3. Galininku	3. Mama kepa duoną. – Ką kepa mama?
4. Įnagininku	4. Vaikai gardžiuojasi duoną. – Kuo gardžiuojasi vaikai?
5. Tais pačiais linksniais su prielinksniais	5. Padėjau ant stalo. – Ant ko padėjau? Pavėlavau į traukinį. – Į ką pavėlavau? Grįžau su draugu. – Su kuo grįžau?
6. Veiksmažodžio bendratimi	6. Vaikai nori padėti mamai. – Ko nori vaikai?
7. Padalyviais	7. Naktį išgirdau griaudint. – Ką išgirdau naktį?

107 pratimas. Žiūrėdami į 8 lentelę, pabaikite sakinius, įrašydami atitinkamo linksnio papildinius.

Ko? Aš ilgiuosi Vaikai kieme ieškojo Aš dar neturiu Sauliukas norėjo nusipirkti mašinėlę ir prašė tėvelį Nubėk į parduotuvę

Kam? Gydytojas liepė gerti tabletes. Keleivis atsigėrė vandens ir padėkojo sodybos Šeiminkė paruošė pietus Petriukas taupė pinigus

Ką? Raudonkepuraitė miške sutiko Aš mėgstu gerti obuolių ir apelsinų Šuniukas nori į kambarį, atidaryk jam Monika netyčia numetė puoduką su arbata nuo stalo, todėl greitai paėmė skudurą ir iššluostė

Kuo? Ekskursantai grožėjosi Moterys šieną grėbė Iš varžybų grįžome Šiandien aš buvau apsilvilkęs Šeštadienį mes su važiuosime grybauti.

Papildinys visada reiškiamas kilmininku, kai tarinys yra neigiamas. Pvz.: neturiu pinigų, nemačiau gaisro, nerandu kelio, negaliu rasti rakto, nesuprantu žodžio, nebėra šuniuko, nesodinsime kopūstų...

Dalies kilmininkas vartojamas, kai kalbama apie **daikto** ar **daiktų dalį (ne visą daiktą)**. Pvz.: pirkau obuolių, turiu pinigų, išgėriau arbatos, parduotuvėje yra šviežios žuvies, pirkiau medžiagos užuolaidoms.

Dalies kilmininkas vartojamas su žodžiais: **daug, mažai, nedaug, nemažai**. Pvz.: daug žmonių, mažai laiko, nemažai darbo, nedaug žodžių.

108 pratimas. Pabraukite papildinius ir pažymėkite neiginio arba dalies kilmininkus.

Aš nemėgstu vėlyvo rudenį (n.). Rudenį nebėra lapų, nebėra žolės, bet dar nėra ir sniego. Dieną būna nedaug saulės, mažai šviesos ir šilumos. Neliko ir paukščių. Tik varnos ir žvirbliai ieško maisto. Visi turi atsargų žiemai. Iš rūsio žmonės atsineša konservų, bulvių, obuolių.

109 pratimas. Įrašykite papildinius, išreikštus dalies kilmininku. Ką galite pasakyti apie juodai paryškintus daiktavardžius?

1. Davė (obuoliai) **obuolių**. 2. Noriu (tortas) 3. Pirkiau (dešra) 4. Nusipirkiau turguje (**medus**) 5. Aš turiu (pinigai) 6. Paduok man (**duona**) 7. Įpilk (**arbata**) 8. Pirkiau (**ledai**) 9. Eikime išgerti (**kava**) 10. Pasemk man puoduką (**vanduo**)

Yra veiksmažodžių, kurie ir su priešdėliu **ne-**, ir be priešdėlio reikalauja kilmininko linksnio. Pvz.: (ne)laukiu vasaros, (ne)noriu vakarienės, (ne)bijau šunų, (ne)vengiu darbo, (ne)prašau pagalbos, (ne)reikia pamokslų, (ne)trokštu meilės, (ne)gailiu priešų.

110 pratimas. Sugalvokite ir įrašykite į sakinius trūkstantus žodžius.

1. Aš laikiu pavasario, bet nelaukiu pavasario **potvynio**. 2. Aš noriu obuolio, bet nenoriu 3. Aš bijau vilkų, bet nebijau 4. Aš vengiu chuliganų, bet nevengiu 5. Aš noriu naujo kompiuterio, bet nenoriu 6. Aš trokštu pamatyti kalnus, bet netrokštu 7. Man gaila pargriuvusio berniuko, bet negaila

111 pratimas.

1) Pabraukite veiksnius, tarinius ir papildinius.

Na ir ištiesė ruduo savo spalvingą kilimą. Naktį per žemę šaltomis kojomis perėjo šalna. Balta paklo-
de užklojo pievas, paglostė likusius žalius lapus, o ryte dingo kažkur.

Aušo rytas. Saulutė vos ne vos praskleidė sunkius ryto debesis, pažvelgė į žemę ir savo spinduliukais pažadino mišką. Užsidegė raudoni klevų lapai, ne vien ant šakelių esantys, bet ir sukritę po medžiais, ant kelmų, ant lygaus samanų kilimo. O nulijęs trumpas lietus papuošė lapus perlų karoliais.

2) Raskite tekste sakinius, tinkamus šiems paveikslėliams, ir juos nuspalvinkite.

112 pratimas. Įrašykite žodžių galūnes.

Vagone sėdėjo daug keleivių. O tuš... viet... buvo nedaug. Daug buvo moter... daug vyr..., bet vaik... sėdėjo nedaug. Kiek važiavo sportinink...? Buvo dešimt sportinink... .

113 pratimas. Prisiminkite, kurie prielinksniai vartojami su kilmininku. Raskite ir pabraukite papildinius su prielinksniais.

1. Šeimininkas supyko ant vagių, kurie landžiojo jo sode. 2. Mantukas išbėgo į kiemą be kepurės. 3. Tėvai atėjo į mokyklą pasikalbėti su auklėtoja apie dukterį. 4. Vaikai iškarpė snaiges iš popieriaus. 5. Grybautojai atėjo prie šaltinio ir gėrė iš saujos vandenį. 6. Sniegas krito nuo šakų. 7. Prie svečių Antanukas būdavo drovus. 8. Urtė čiupo už rankos mažąjį broliuką ir pasislėpė po lova nuo baisaus griaustinio. 9. Per gimnastikos varžybas tarp mergaičių buvo didelė konkurencija.

Naudininkas

Yra veiksmažodžių, kurie reikalauja tik **naudininko** linksnio. Pvz.: *tarnauti, pataikauti, keršyti, trukdyti...*

114 pratimas. Atsakykite į klausimus pilniaisiais sakiniais, kur tinka, įrašydami kilmininkinius ir naudininkinius papildinius.

1. Ar manęs kas ieškojo? Ne, *tavęs niekas nieškojo.*
2. Ar tu ilgiesi savo tėvų? Taip,
3. Ar tau reikia naujų batų? Ne,
4. Ar jūs norite ekskursijos? Taip,
5. Ar tu bijai skiepų? Taip,
6. Ar tu vengi fizinio darbo? Ne,
7. Ar tu nori brangių drabužių? Ne,
8. Ar tu ieškai darbo? Ne,
9. Ar tu padedi mamai? Taip,
10. Ar tu patenkintas savo pažymiais? Taip,

115 pratimas. Įvardžius pakeiskite naudininkiniu papildiniu, o veiksmažodžio bendrąjį – tinkama veiksmažodžio forma.

1. (Aš atsitikti) nelaimė. 2. (Mes patikti) sodyba prie ežero. 3. (Tu sektis) grybauti. 4. (Jis nesisekti) žvejoti. 5. (Aš nusibosti) sportuoti. 6. (Mes nepatikti) kelionė. 7. (Ji rūpėti) tėtės sveikata. 8. (Jis nupirkti) dviratį! 9. (Jie sugesti) automobilis. 10. (Aš labai reikėti) šito darbo.

116 pratimas. Ištaisykite sakiniuose esančias klaidas, įrašydami naudininkinius papildinius.

Man

Aš nusibodo laukti autobuso. Buvo šalta veidas, rankos, kojos. Pro šalį ėjo berniukas su šunimi. Aš pagailo šuns, nes jis atrodė sulysęs. Bet šuo buvo linksmas, nes jis buvo nešalta.

117 pratimas. Įrašykite naudininkinius papildinius.

1. Kaimynas atvežė trąšų (daržovės) 2. Pirkiau (kelnės) medžiagos. 3. Pirkau suknelę (vestuvės) 4. Ruošiuosi (egzaminai) 5. Taupau pinigus (dviratis) 6. Padėjau per gatvę pereiti (sena senelė) 7. (Medinis namas) reikia daug dažų. 8. (Maži vaikai) reikia žaislų.

118 pratimas. Įrašykite naudininkinius papildinius.

VELYKOS

Visi ruošėsi (Velykos) Mama nusipirko dažų (kiaušiniai) Velykų (stalas) ruošė valgius šeštadienį. Sekmadienio rytą žmonės nuėjo į bažnyčią ir atsiklaupė (malda) Grįžę namo linkėjo vieni (kiti) laimingų švenčių ir sėkmės gyvenime.

Galininkas

Dažniausiai tariniai, kurie reikalauja **galininkinio papildinio**, reiškia gyvas būtybes, jų aktyvų darbą, veiksmą. **Pvz.:** *lesa, laukia, šaukia, traukia, neša...* Taip pat **galininkiniai papildiniai** yra sakiniuose, kuriuose tarinys susijęs su mastymu, valia. **Pvz.:** *sprendžia, mėgsta, piešia, skaičiuoja, supranta...*

119 pratimas. Įrašykite galininkinius papildinius.

1. Kaimynas skina kriaušes. 2. Vėjas šiurena (plaukai) 3. Vaikai lipdo (senis besmegenis) 4. Mindaugas kapoja (malkos) 5. Birutė skalbia (margi marškiniai) 6. Algiukas geria (sultys) 7. Aš tyliai uždariau (durys)

120 pratimas. Pabraukite papildinius.

Arūnas iš kariuomenės parašė šeimai laišką. Laišką jis atidavė Broniui, kuris ėjo iš kareivinių į miestą, kad įmestų voką į pašto dėžutę. Arūnas laiške rašė apie savo kareivišką gyvenimą, perdavė linkėjimų seserims. Bronius pažadėjo Arūnui įmesti laišką į pašto dėžutę. Vaikinas padėkojo draugui už paslaugą. Jis pats negalėjo išeiti į miestą, nes visas dalinys ruošėsi pratyboms.

121 pratimas. Duotiems tariniams sugalvokite sakinių su galininkiniais papildiniais.

1. Suprasti (suprantu, supratau). 2. Žinoti (žinai, žinojai). 3. Galvoti (galvoja, galvojo). 4. Pamišti (pamištame, pamišome). 5. Pasakoti (pasakojate, pasakojote). 6. Tylėti (tyli, tylėjo).

Pavyzdys. *Negaliu suprasti mezgimo rašto schemos. Aš gerai suprantu matematikos uždavinius. Aš supratau, kodėl Benas nevažiavo į stovyklą.*

122 pratimas. Įrašykite kilmininkinius ir galininkinius papildinius.

1. Grįžęs iš ekskursijos Marius pasakojo apie 2. Kamuolys pataikė berniukui į 3. Rytoj aš eisiu pas 4. Katė peršoko per 5. Mūsų mašina pravažiavo pro 6. Vaikams Kalėdų Senelis davė po 7. Saulius gavo apdovanojimą už 8. Ką tik gavau žinutę nuo 9. Aš labai nerimauju dėl

123 pratimas. Prisiminkite, kurie prielinksniai vartojami su galininku. Raskite ir pabraukite papildinius.

1. Senelė vaikams pasakojo apie Raudonkepuraitę. 2. Jurgiukas į akmenį susižeidė koją. 3. Tėvas apkabino Joną per pečius. 4. Abu broliai turėjo po dviratį. 5. Neklaužada Stasys mėgdavo atsikalbinėti prieš tėvus. 6. Už nusikaltimus mano kaimynas sėdo į kalėjimą. 7. Varnėnas didesnis už žvirblį.

Įnagininkas

Įnagininko linksnio dažniausiai reikalauja sangrąžiniai veiksmažodžiai. **Pvz.:** *bjaurėtis, domėtis, didžiutis, džiaugtis, gėrėtis, girtis, grožėtis, rūpintis, stebėtis, žavėtis, puoštis...* Tačiau gali būti ir kiti veiksmažodžiai, **pvz.:** *abejoti, įgristi, dvelkti, dvokti...* Įnagininku išreikštas papildinys parodo darbo priemonę, įrankį, su kuriuo dirbama.

124 pratimas. Įrašykite įnagininkinius papildinius.

1. Pro traukinio langą gėrėjausi (gražūs vaizdai) 2. Vaikai rūpinasi (maži kačiukai) 3. Monika pasipuošė (gintariniai karoliai) 4. Virtuvėje kvepėjo (keptos bulvės) 5. Tamsus kambarys dvokė (pelėsiai) 6. Vieną daržo lysvę Andrius sukasė (kastuvas)

125 pratimas. Ištaisykite pažymėtas galūnes.

Modestas pradėjo dirbti fabrike mokinys. Paskui jis tapo stalius. Dirbo meistras. Modestą išrin-ko profesinės sąjungos pirmininkas. Modestas laisvalaikiu dalyvavo saviveikloje — buvo artistas. Modestas nedalyvavo sporte, nes jis niekuomet nebuvo sportininkas. Vėliau Modestas mokėsi ir gavo diplomą. Dabar jis dirba elektrikas. O Modesto draugas Antanas dar mokosi. Po pusės metų jis gaus diplomą ir bus virėjas.

126 pratimas. Raskite ir ištaisykite klaidas, įrašydami įnagininkinius papildinius.

Nuo vaikystės Tomas pasitikėjo Linas. Jis gerai mokėsi, naudodavosi žodynai, enciklopedijos, daug žinojo. Nuo vaikystės jis mankštinosi ir didžiavosi savo ištvermė ir jėga. Linas svajojo būti lakūnas. Jis žiūrėdavo į lėktuvų modeliai. Nuo kitų draugų Linas skyrėsi savo išsimokslinimas ir darbštumas. Jis galvojo, kad jei taps lakūnas, nebijos rizikuoti savo gyvybė.

127 pratimas. Prisiminkite, kokie prielinksniai vartojami su įnagininku. Raskite ir pabraukite papildinius.

1. Lietuviai ilgai kovojo su kryžiuočiais. 2. Mantas su draugais rinko šiukšles kieme. 3. Per varžybas aš konkuravau su pirmuoju. 4. Su rūkančiais aš nedraugauju. 5. Tėvas su motina didžiujasi savo vaikais. 6. Butkai nesutaria su triukšmingais kaimynais. 7. Pajūryje visada kvepia vandeniu su jūros dumbliais ir pušų sakais.

Grįžkite prie 7 lentelės ir pakartokite įnagininkinių papildinių, parodančių laikiną būvį, vartojimo taisykles, kurių prireiks atliekant 128 pratimą.

128 pratimas. Pabaikite sakinius įrašydami trūkstamus žodžius. Įrašytus žodžius pabraukite sutartiniais ženklais.

1. Birutė buvo siuvėja, bet laikinai ji dirbo 2. Mokiniai nuvalė , palaistė , surinko 3. Jonas yra vairuotojas, bet dabar dirba 4. Rimo brolis buvo 5. Niekas nesitikėjo, kad mažasis Dominykas taps 6. Per Velykas vaikai ridena 7. Iki 1945 m. Klaipėda vadinosi 8. Latvija yra Lietuvos 9. Katė rūpinasi savo 10. Kaunas vadinasi Lietuvos krepšinio 11. Akvilė mokosi griežti 12. Nuskambėjus dvyliktam laikrodžio dūžiui, Pelenės karieta virto 13. Vasarą kaime vaikai mėgsta miegoti ant 14. Vaikai turi būti

Pavyzdys. Birutė buvo siuvėja, bet laikinai ji dirbo aukle.

Papildiniai iš kelių žodžių

Į klausimus **ko? kam? ką? kuo?** gali atsakyti ne vienas, o keli žodžiai. **Pvz.:** duok (ką?) gabalėlį torto, paskolink (ką?) dešimt litų, pirksiu (ką?) kilogramą cukraus, pavaišino (kuo?) puodeliu kavos, pamatė (ką?) išeinant kaimyną, laukia (ko?) grįžtant tėvo.

129 pratimas. Su duotais žodžių junginiais sudarykite sakinius, kuriuose jie taptų papildiniais.

1. Duonos riekelė 2. Porcija ledų 3. Pintinė grybų 4. Arbata su citrina 5. Paltas su apykakle 6. Varnėnų inkilėlis 7. Autobuso avarija.

Pavyzdys. Vaikas paėmė nuo stalo duonos riekelę.

130 pratimas. Iš duotų tarinių ir papildinio klausimų sudarykite sakinius, kuriuose papildiniai būtų sudaryti iš kelių žodžių.

1. Atnešė *ką?* 2. Nori *ko?* 3. Moka *ką?* 4. Nemoka *ko?* 5. Džiaugiasi *kuo?* 6. Liūdi *dėl ko?* 7. Pyksta *ant ko?* 8. Pyksta *už ką?* 9. Bara *ką?* 10. Barasi *ant ko?* 11. Bara *už ką?*

Pavyzdys. Atnešė (*ką?*) tortą ⇒ Mama atnešė mano gimtadienio tortą.

131 pratimas. Jums yra duoti tariniai ir papildinio klausimai. Sugalvokite po sakinį.

1. Bara *ką* už *ką*. 2. Įmetė *ką* į *ką*. 3. Dėkojo *kam* už *ką*. 4. Žiūrėjo pro *ką* į *ką*. 5. Skaitė *ką* apie *ką*. 6. Dirbo *ką* iš *ko*. 7. Pasveikino *ką* su *kuo*. 8. Užmetė *ką* ant *ko*. 9. Pasiuvo *ką* iš *ko*. 10. Pavogė *ką* iš *ko*.

Pavyzdys. Bara vaiką už žioplumą.

132 pratimas. Su duotais žodžiais sugalvokite sakinių, kuriuose būtų po kelis papildinius. Parašykite, į kokius klausimus atsako jūsų sugalvotuose sakiniuose esantys papildiniai. Pasikeiskite su šalia sėdinčiu draugu sąsiuviniais ir sintaksiškai išnagrinėkite vienas kito sakinius.

Šluostyti, plauti, kasti, šukuotis, domėtis, plaukti, važiuoti.

Pavyzdys. ^{Kuo?} Agnė ^{Ką?} skuduru šluostė dulkes.

Paraleliniai (vienodi) papildiniai

Papildiniui klausimas keliamas iš tarinio. **Pvz.:** Jonukas moka (*ką?*) matematiką. Jonukas nemoka (*ko?*) gramatikos. Vaikai džiaugiasi (*kuo?*) pavasariu. Vaikai bijo (*ko?*) vilko.

Negalima sakyti: Jonukas moka matematikai. Vaikai bijo vilkui. Tai yra klaidos.

Tačiau yra žodžių, kurie gali atsakyti į kelis klausimus ir abu yra teisingi. **Pvz.:** aunuosi (*ką?*) batus – aunuosi (*kuo?*) batais; dėviu (*ką?*) švarką – dėviu (*kuo?*) švarku; vilkiu (*ką?*) chalatą – vilkiu (*kuo?*) chaltu; apsirišau (*ką?*) skarelę – apsirišau (*kuo?*) skarele; mūviu (*ką?*) kelnės – mūviu (*kuo?*) kelnėmis.

133 pratimas. Naudodamiesi raktiniais žodžiais ir pateiktais klausimais papasakokite, kaip jūs apsirengę.

1. *Kuo (ką)* tu apsivilkai?

☛ Paltas, kostiumas, suknelė, švarkas, striukė, lietpaltis, chalatas, kailiniai.

2. *Kuo (ką)* tu apsimorei?

☛ Sijonas, kelnės, batai, pirštinės, kojines, puskojines.

3. *Kuo (ką)* tu užsirišai?

☛ Skarelė, šalikas, diržas, juosta.

4. *Kuo (ką)* tu užsidėjai?

☛ Kepurė, beretė, skrybėlė.

5. *Kuo (ką)* tu apsisiautei?

☛ Skara, rankšluostis, paklodė, chalatas.

Linksniai su prielinksniais

Papildinys, kaip jūs matėte, gali būti išreikštas **linksniais su prielinksniais**: *ant, po, į, pro, iš, su, be, nuo*. **Pvz.:** pyko *ant* sesers, iškepė *iš* miltų, dreba *nuo* šalčio, svajoja *apie* ekskursiją, šiltesnis *už* sausį, atėjo *su* broliu.

134 pratimas. Pabraukite papildinius ir viršuje parašykite jų klausimus.

Apie ką?

1. Petras svajojo apie atostogas. 2. Jonukas pasistatė iš smėlio pilį. 3. Antanas nuo lietaus pasislėpė po pušimi. 4. Marytė su seserimi kieme grėbliu grėbė lapus ir neštuvais nešė į krūvą. 5. Birutė paėmė broliuką už rankos ir vedė per kiemą. 6. Vaikai turėjo po dviratuką. 7. Už bausmę Karolis negavo ledų. 8. Prie manęs priėjo žmogus ir paklausė kelio. 9. Eilėje prieš mane stovi moteris, o po manęs – senas vyras. 10. Lietaus lašai bėgo nuo stogo. 11. Berniukai slėpėsi už namo. 12. Gavau laišką nuo klasės draugo. 13. Aš pripratau prie kiemo vaikų. 14. Ūkininkai šieną krovė į kupetas. 15. Aš iškeičiau vieną kambarį į du kambarius. 16. Tirpstantis varveklis krisdamas trenkė per galvą. 17. Į Kauną važiuojame pro Raseinius. 18. Policija kovoja su nusikaltėliais. 19. Aš žvejojau su meškere, o Romas su spinningu.

Yra papildinių, kurie gali būti vartojami su prielinksniais arba be prielinksnių. **Pavyzdžiui,** šukuojasi su šukomis – šukuojasi šukomis; šluoja su šluota – šluoja šluota; atvažiuoju su autobusu – atvažiuoju autobusu; rašau su tušinuku – rašau tušinuku.

Prielinksnis **su** vartojamas ne tik, kai rodo įrankį, kuriuo dirbama, bet ir tada, kai kalbama apie žmogų. Negalima sakyti: „Atėjau Mantu“, reikia sakyti – „Atėjau **su** Mantu“.

135 pratimas. Perskaitykite sakinius ir pasakykite, kuriuose galima apsieiti be prielinksnio su, o kur būtinai reikia jį vartoti.

Važiavau (su) mašina, važiuoju (su) kaimynu, grėbiau (su) grėbliu, grėbiau (su) sesute, žaidžiau (su) Algiuku, joju (su) žirgu, mušė (su) diržu, mojavo (su) ranka, draugauja (su) kaimynais, pasisveikinau (su) mokytojais, susitikau (su) pussesere, dirbau (su) kompiuteriu, grojau (su) smuiku.

Tarinys ir papildinys

Atlikdami pratimus jau įsitikinote, kad papildinys paaiškina tarinį. Kartais sakiniuose papildinys nebūtinai. **Pvz.: Medis žaliuoja. Jonukas pyksta. Sniegas tirpsta.** Šie sakiniai yra aiškūs ir be papildinio.

Kitiems sakiniams papildinys būtinai reikalingas. **Pvz.: Tėvai augina (ką?) sūnų. Ūkininkai sodina (ką?) daržoves. Aš sutikau (ką?) klasės draugą.**

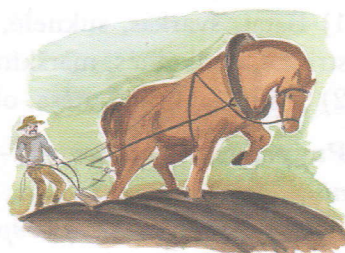
136 pratimas. Pamažtykite, ar visi sakiniai jums aiškūs. Kur reikia, įrašykite tinkamą papildinį.

1. Gėsta šviesa. 2. Aš gesinu. 3. Mes gulame. 4. Mama guldo. 5. Šeimininkė sodina. 6. Jonukas pamatė. 7. Vaikai atbėgo. 8. Parketas blizga. 9. Algis galandas. 10. Medžiai meta. 11. Vėjas judina. 12. Vaikai lipdo. 13. Kęstutis kapoja. 14. Kaimynas skina. 15. Bėgikai ruošiasi.

137 pratimas. Raskite ir pabraukite papildinius. Viršuje užrašykite papildinio klausimą.

Ką?

Pavasariį ūkininkai sodino bulvęs. Gražiūnų šeima bulves sodino su talka. Penkis maišus bulvių įkėlė į vežimą. Tėvas atvedė arklių iš pievos. Andrius atnešė pavalkus, vadžias. Jie su tėvu pakinkė arklių. Visi išvažiavo į lauką. Jie važiavo keliu, pervažiavo per tiltelį. Vežimą pastatė prie kelio. Iš vežimo tėvas su kaimynu Petru iškėlė maišus ant dirvos. Mama su kaimyne Elena iš maišo pylė bulves į savo pintines. Tėvas su Petru pakinkė arklių į plūgą ir pradėjo arti. Arklys stoviniavo ir baidėsi nuo musių. Andrius vedžiojo arklių už apynasrio, kad vagos būtų tiesios. Andrius mėgėta vedžioti arklių, bet jis dar nemoka arti. Kaimynas Petras atnešė arčiau maišus. Mama su Elena dėliojo bulves į juodą žemę. Paskui Andrius jau nebevedžiojo arklio, nes arklys pats ėjo palei vagą. Andrius nuėjo namo ir atnešė visiems gerti. Liko nedaug bulvių, ir jas greitai pasodino. Pakinkė arklių į vežimą, įdėjo plūgą, tuščius maišus, pintines. Andrius važiavo arkliu namo. Suaugusieji ėjo pėsti per lauką. Visi jau norėjo valgyti.

138 pratimas. Raskite papildinius, juos pabraukite sutartiniu ženklu ir užrašykite klausimus.

Ko?

Ko norėjau?

Grįžęs iš darbo aš norėjau valgyti. Labai mėgstu balandėlius ir cepelinus. Nemėgstu kotletų ir plovo. Virtuvėje aš pajutau malonų kvapą. Supratau, kad mama mane maitins balandėliais. Lėkštėje jau garavo balandėliai su padažu. Susėdome prie stalo ir į lėkštę įsidėjome po balandėlį. Vieno balandėlio buvo maža. Aš suvalgiau net tris balandėlius. Pamačiau ateinant kaimyną. Mama jį pakvietė valgyti balandėlių. Kaimynas mėgavosi balandėliais ir dėkojo mamai.

Pakartokite.

1) Išnagrinėkite sakinį ir įrodykite, kad jame yra visos papildinio rūšys. Prisiminkite, iš kokios sakinio dalies keliamas klausimas papildiniui.

Marytė atpjovė duonos, užtepė sviestu ir nunešė riekę sergančiam broliukui.

2) Sugalvokite sakinį, kuriame būtų keturi skirtingais linksniais išreikšti papildiniai.

Pažyminys

Pažyminys yra antrininkė sakinio dalis, kuri atsako į klausimus: **koks? kokia? kieno? kelintas? kelinta?** Pažyminys paaiškina tą sakinio dalį, kuri eina daiktavardžiu. Kadangi sakinyje daiktavardis eina veiksmu, papildiniu, aplinkybėmis, vadinasi, pažyminys gali paaiškinti veiksnį: **Didelis (koks?) gandrai tupėjo ant stogo; papildinį: Neturiu vilnonių (kokių?) kokių? Aš mėgstu tirštą (kokią?) sriubą; aplinkybes: Jonas bijo maudytis šaltame (kokiame?) vandenyje.**

Sakiniuose gali būti ne vienas, o keli pažyminiai. **Pvz.: Tamsiame miške augo aukštos eglės.** Vienas žodis gali turėti kelis pažyminius. **Pvz.: Aš mėgstu saldžius, sultingus obuolius.**

139 pratimas. Prisiminę būdvardžius ir jų linksniavimą, vietoj daugtaškių įrašykite pažyminius.

1. Aš mėgstu (kokių?) obuolius. 2. Aš nemėgstu (kokių?) serbentų. 3. Į mūsų kiemą įėjo (koks?) žmogus. 4. Gimimo dienos proga man draugai padovanojo (kokią?) knygą. 5. Turguje aš ieškojau (kokių?) batų. 6. Kalėdų Senelis davė dovanų (kokiems?) vaikams. 7. Po kambarį bėgiojo (koks?) kačiukas.

140 pratimas. Parungtyniaukite, kas sugalvos duotiems žodžiams daugiau pažyminių.

1. senelis. 2. obuolys. 3. medis. 4. sriuba. 5. lova. 6. kambarys. 7. paltas. 8. mėsa. 9. agurkai. 10. kelionė. 11. darbas.

Pavyzdys. Senas, liesas, ligotas, susilenkęs, pavargęs senelis.

141 pratimas. Iš žodžių grupės išsirinkite jums reikalingus žodžius ir, pridėję prie jų pačių sugalvotus pažyminius, parašykite, kuo jūs apsirengę, ką jūs mėgstate valgyti.

1) Batai, švarkas, suknelė, paltas, kepurė, kelnės, džinsai, megztinis, sijonas, liemenė, kaklaskarė, striukė, pėdkelnės, marškiniai, marškinėliai, palaidinukė...

2) Sriuba, agurkai, mėsa, obuoliai, lašiniai, dešra, jogurtas, pienas, žuvis, silkė, bananai, varškė...

Pavyzdys. Aš apsirengęs (-usi) mėlynais aptrintais padėvėtais džinsais, vilniniu dryžuotu nauju megztiniu,,,

Aš mėgstu valgyti tirštą kvapią sriubą,,,

142 pratimas. Perskaitykite ir įminkite mįsles. Sėkmingai įveikę užduotį, raskite ir pabraukite pažyminius ir parašykite, į kokius klausimus jie atsako.

1. Raudonas gaidelis po žemėm gieda. 2. Geležinė kumelaitė, kanapinė uodegaitė. 3. Pilna trobelė baltų vištelių. 4. Žalia žolė, bet ne žolė. Su uodega, bet ne pelė. 5. Didelis kamuolys pilnas auksinių adatų prikištas. 6. Mėlynojo paklodė daug baltų lopų.

Pažymins ir pažymimasis žodis

143 pratimas. Vietoj taškelių įrašykite savo sugalvotus pažyminius. Užbaigtus sakinius išverskite į gestų kalbą.

Atėjo žiema. sniegas apdengė laukus. sniegės puošė medžius. ledas apdengė ežerus. paukščiai ieškojo maisto. vaikai į lesyklėles pabėrė jiems trupinelių.

Įvairovė – vienas žmogaus kalbos požymių. Vokiečiai, kaip ir lietuviai, būdvardį sako prieš daiktavardį (*roter Ball* – „raudonas kamuolys“), o prancūzai savo būdvardžius dažniausiai kelia už jo (*ballon rouge* – „kamuolys raudonas“). Kai kuriose kalbose apskritai nėra tokios kalbos dalies kaip būdvardis. Antai majų jukatekų (Centrinės Amerikos indėnų tauta) kalboje vietoj būdvardžių vartojami veiksmazodžio struktūrinių požymių turintys žodžiai, **Pvz.:** „Arklys yra didelis“ jukatekų kalba bus „Arklys didėja“ (žurnalas „Geo“, 2010 m. rugpjūtis).

Jūs jau žinote, kad pažymins paaikšina daiktavardį, kuris gali eiti veiksmu, papildiniu, aplinkybe. Tas žodis, kuriam priklauso pažymins ir kurį pažymins paaikšina, vadinamas **pažymimuoju žodžiu**.

Reikia atminti, kad **pažymins** dažniausiai eina prieš **pažymimąjį žodį**. Kaip daiktavardis su būdvardžiu yra derinamas gimine, skaičiumi ir linksniu, taip ir **pažymins** su **pažymimuoju žodžiu** derinamas gimine, skaičiumi ir linksniu. **Pvz.:** 1. *Paduok man didelį peilį.* – Ką paduok? *Peilį* (papildinys, **pažymimasis žodis**). Iš pažymimojo žodžio keliame klausimą pažyminiui. – Kokį peilį? *Didelį* (**pažymins**). 2. *Aš nerandu didelio peilio.* – Ko nerandu? *Peilio* (papildinys, **pažymimasis žodis**). Iš jo keliame klausimą pažyminiui. – Kokio peilio? *Didelio* (**pažymins**).

144 pratimas. Sugalvokite ir vietoj taškelių kiekviename sakinyje įrašykite trūkstamus pažyminius, suderintus su pažymimuoju žodžiu.

1. Gėriau sultis. 2. Šlama miškas. 3. Išaugo baravykas. 4. Prasidėjo diena. 5. Padėk žmogui. 6. Garuoja sriuba. 7. Sulūžo šukos. 8. Tirpsta sviestas. 9. Plauksime upe. 10. Netrankykite durų. 11. Dejuoja pušys. 12. Maudosi vandenyje. 13. Metė akmenį. 14. Pjausto lašinius. 15. Džiaugiasi marškiniiais. 16. Šokome vestuvėse. 17. Nusipirkau batus. 18. Nesutaria su seserimis. 19. Užaugino sūnus. 20. Pametė pinigine. 21. Padovanojo mašiną.

Pavyzdys. Gėriau skanias saldžias geltonas sultis.

Derinamasis ir nederinamasis pažymins

Jeigu sakinyje **pažymins** ir **pažymimasis žodis** yra suderintas gimine, skaičiumi ir linksniu, jis vadinamas **derinamuoju pažyminiu**. **Derinamasis pažymins** atsako į klausimus *koks? kokia? kokie? koki? kokioje?* ir t. t. **Pvz.:** *didele lovą, didelės lovos, didelėje lovoje, platus kelias, plačiame kelyje, platūs keliai, platiems keliams*.

Pažyminiai su pažymimuoju žodžiu gali būti ir nederinami gimine; gimine ir skaičiumi; gimine; skaičiumi ir linksniu. Tokie **pažyminiai** vadinami **nederinamaisiais pažyminiais**.

Nederinamasis pažymins gali būti išreikštas daiktavardžio kilmininku. Jis atsako į klausimus *koks? kieno? Pvz.: tėvo (kieno?) brolis, klevo (kieno?) lapas, molio (kokia?) vaza.*

145 pratimas. Raskite derinamuosius pažyminius, juos pabraukite ir parašykite, į kokius klausimus jie atsako.

Stoviu ant didžiojo tilto ir žiūriu į plaukiantį vandenį. Nemunas kitais pavasariais užliedavo visus Kauno priemiesčius, bet šiemet plaukia labai pamažu. Nedidelės vilnys lipa viena ant kitos, skandina sugriebusios kokią lentgalį. Siauresnėje vietoje išvarto akmenis. Bet akinanti saulė papila šviesulių. Nemunas atrodo kaip drebantis veidrodis. Jame atsispindi kamuoliais susigrupavusių debesų virtinės. Kada ne kada ramumą sudrumsčia nuo Baltijos jūros atskridusi žuvėdra, kuri pamirko baltus sparnus vilnyse, paklykauja ir vėl nuskrenda kartu su debesiūkščiais. Mano bičiulis Martynas svaidda baltus akmenukus ir švilpauja.

S. Zobarskas, „Upė dainuoja“

146 pratimas. Raskite ir pabraukite nederinamuosius pažyminius, o vietoj taškelių įrašykite ne iš eilės pateiktus derinamuosius pažyminius.

Atėjo bobų vasara. dangus nusigiedrijo. Debesys nuplaukė su lietaus vandeniu į kraštus. rudens dailininkas brido laukais ir pynė voratinklio mezginį. Saulėje mezginys žėrėjo vaivorykštės spalvomis. Blaškėsi vabaliukai, patekę į voro tinklą.

.... danguje skrido gailiai klykaudami paukščiai. Jų laukė kelionė į kraštus, nes Lietuva jau ruošėsi žiemos šalčiams.

Žodžiai, kuriuos reikia įrašyti. Žydrame, lengvas, šaltu, maži, tolima, šiltuosius, nežinomas, ploną, kitus, pilkas.

147 pratimas. Derinamuosius pažyminius pabraukite **žalia** spalva, o nederinamuosius – mėlyna.

1. Vaikai mėgsta klausyti senelio pasakojimų. 2. Mūsų kieme auga didelis kaštonas. 3. Malonaus veido mergaitė žaidė su savo lėle. 4. Trobelė su raudonu stogu stovėjo ant mėlyno ežero kranto. 5. Darbas grupėje man patinka labiau už individualų darbą. 6. Juozukas gebėjo drožinėti medines figūreles. 7. Motinai nedavė ramybės sūnaus potraukis meluoti. 8. Gavau pasiūlymą dirbti. 9. Man patinka žmogaus šypsena ir žodis „ačiū“.

148 pratimas. Prisiminę daiktavardžių ir būdvardžių linksniavimą, raskite pažyminius ir pažymimuosius žodžius bei parašykite jų giminę, skaičių, linksnį.

1. Nusipirkau sidabro grandinėle. 2. Valgėme grybų sriubą su kaimiška grietine. 3. Vaikai klausėsi senelio pasakojimų. 4. Darželinukų šokis visiems patiko. 5. Lapės oloje gulėjo maži lapiukai. 6. Lietuvių pasakos yra įdomios. 7. Antano sesuo dirba naujame viešbutyje. 8. Lietuva yra Europos valstybė. 9. Žalia pieva šuoliavo bėras arkliukas. 10. Mažasis Sauliukas žaidė su medinėmis kaladėlėmis.

Pavyzdys. *Sidabro* (vyr. g., vns., kilm.) *grandinėle* (mot. g., vns., gal.), ...

149 pratimas. Parašykite, į kokius klausimus atsako žodžių junginiuose esantys pažyminiai. Paaiškinkite paryškintų žodžių rašybą.

Šilko šalikas, **Astos** paltas, mūro namas, mano namas, sesers mokytoja, serbentų uogienė, tetos tortas, pėsčiųjų perėja, dviračio ratas, tėtės dviratis, **Druskininkų** sanatorija, **Baltijos** jūra, **Palangos** tiltas, **Klaipėdos** jūrų muziejus, **Mykoliuko** dūdelė.

Pavyzdys. *Šilko* (kieno?) šalikas,

Keli pažyminiai

Pažymimasis žodis gali turėti ne vieną, o kelis **pažyminius**. Pvz.: *Ant šakų sirpo didelės geltonos slyvos. Tankiame ir tamsiame eglyne vilkas slėpėsi nuo medžiotojų.*

150 pratimas. Susiskirstykite į dvi komandas ir surenkite „žodžių mūšį“, duotiems žodžiams stengdamiesi sugalvoti kuo daugiau pažyminių.

Sultys, suknelė, namas, žmogus, paltas, ekskursija, miestas, vestuvės, varžybos, durys.

151 pratimas. Pabraukite pažyminius. Nurodykite derinamuosius ir nederinamuosius pažyminius bei jų klausimus.

Kokios? Der.

Man labai patinka lietuviškos pasakos. Jose pasakojama apie bėrą žirgelį, geltonkasę sesutę, kuri darželyje augina žalias rūtas. Jai bernelis dovanoja šilko skarelę ir aukso žiedelį. Mergaitėi reikia išskirti su savo tėveliais ir važiuoti į svetimą šalelę. Mergaitė paliks tėvelių namus, savo darželį. Ji atsiveiks su žaliomis rūtelėmis, raudonais bijūnais.

Sudėtiniai pažyminiai

Sudėtiniai pažyminiai sudaryti iš kelių žodžių. Pvz.: 1. *Prie manęs artinosi šuo, išžiotais nasrais* (koks šuo? – išžiotais nasrais). 2. *Moteris su pintine rankoje paklausė manęs kelio* (kokia moteris? – su pintine rankoje).

152 pratimas. Pabraukite vientisinius ir sudėtinius pažyminius. Parašykite jiems klausimus.

1. Mano krikštatėvis augino gražų kumeliuką. 2. Krikšto tėvas glostydavo juodą, blizgantį kumeliuko kailiuką. 3. Tolimos šalies gyventojai stebino savo papročiais ir kultūra. 4. Lietuvoje gyvena ir romų kilmės žmonės. 5. Jūlytė nupiešė slibiną devyniomis galvomis. 6. Mūsų šeima turėjo katiną gelsvomis akimis. 7. Žydrame danguje ritinėjasi kaitri saulė. 8. Sporte nugali tvirtos valios žmonės.

153 pratimas. Išrinkite pažyminius, nurodykite jų rūšį ir klausimus.

Netoli stovėjo namas su kolonomis. Mūro sienos buvo storos. Sename name buvo įrengtas istorijos muziejus. Dideliuose stenduose buvo daug senų eksponatų, archeologinių iškasenų. Kovų su kryžiuočiais salėje buvo seni šarvai, surūdiję kalavijai, metalo ietys. Įžymių žmonių salėje buvo daug nuotraukų, asmeninių daiktų, įdomių knygų.

Pavyzdys. Su kolonomis (*koks namas? neder. pažym., vient.*), ...

154 pratimas. Sugalvokite sakinius su duotais žodžių junginiais (linksnį galite keisti).

1. Pasaka apie našlaitę. 2. Paukštis geltonomis plunksnomis. 3. Romanas apie meilę. 4. Išbaidytas kiškis. 5. Žemaičių blynai. 6. Pieniška sriuba. 7. Sulūžusi slidė. 8. Pratęstas mokinio pažymėjimas. 9. Sudaužyta vaza. 10. Viliojantis pasiūlymas.

Pažyminio vieta

Lietuvių kalboje **pažyminys** dažniausiai eina **prieš pažymimąjį žodį**. Pvz.: Ošia žalias miškas. Mėgstu tirštą sriubą. Pirkau aukso žiedą.

Tačiau kartais pažyminys gali eiti ir **po pažymimojo žodžio**. Dažniausiai tai būna eilėraščiuose, dainose, norint vaizdingiau perteikti kūrinio mintį. Pvz.: Ėjo mergelė jaunoji. Barė močiutė senoji.

155 pratimas. Raskite ir pabraukite pažyminį **žalia** spalva, o pažymimąjį žodį – mėlyna.

1. Už jūrų marių, už mėlynųjų rinko mergelė, rinko jaunoji saldžias uogeles. 2. Aš jaunas bernelis gražiai uliojau, jaunutę mergaitę prisiviliojau. 3. Aukštai danguj šviesios žvaigždės, didelės ir mažos. 4. Tu ne savo bėru žirgu pas mane atjojai ir ne savo aukso žiedą man padovanojai. 5. Tu brolelio bėru žirgu pas mane atjojai, seserėlės aukso žiedą man padovanojai.

156 pratimas. Sakiniuose raskite pažyminius ir tarinius ir pabraukite juos sutartiniais ženklais.

1. Lizde tupėjo silpni paukšteliai. 2. Vėjas buvo silpnas. 3. Naujas namas stovėjo prie kelio. 4. Namas yra naujas. 5. Geri žmonės išgelbėjo skęstantįjį. 6. Mano batai dar geri. 7. Po sunkios ligos Linutė yra kurčia. 8. Kurčia mergaitė nemokėjo kalbėti. 9. Baltijos jūra yra sūri. 10. Sūri silkė naudojama salotoms. 11. Sinoptikai žada gerą orą. 12. Oras yra geras.

157 pratimas. Su duotais žodžių junginiais sudarykite sakinius. Viename sakinyje žodžių junginys turi eiti tariniu, kitame – pažyminiu.

1. Švieži agurkai. Yra švieži 2. Senas žmogus. Yra senas. 3. Pavargęs keleivis. Buvo pavargęs. 4. Buvo pirmas. Pirmas bėgikas. 5. Bus tvirtas. Tvirtas ažuolas.

Pavyzdys. *Ant stalo kvepėjo švieži agurkai. Agurkai yra švieži.*

Keli pažyminiai

Vienas pažymimasis žodis gali turėti **vieną, du, tris pažyminius**. Jie gali būti derinamieji ir nederinamieji.

Reikėtų įsidėmėti pažyminio vietą sakinyje:

1. Kilmininku išreikštas **nederinamasis pažyminys** eina **prieš** pažymimąjį žodį: *Vėjas nešioja rudens lapus.*

2. **Prieš** pažymimąjį žodį eina ir **derinamasis pažyminys**: *Jauna žolytė kvepėjo pavasariu.*

3. Įnagininku išreikštas **nederinamasis pažyminys** eina **po** pažymimojo žodžio: *Gatvė žygiavo žmonės jūreiviškomis uniformomis. Vėliavą nešė vyras su auksinėmis sagomis.*

Kartais įprastinė žodžių tvarka keičiama norint kurį nors žodį pabrėžti. Ypač daug tokių pavyzdžių galima rasti eilėraščiuose. Pažvelkite į kelis sakinių pavyzdžius, paimtus iš Maironio eilėraščių: *Vedė jas paukščių kelias žvaigždėtas. Ten tai prabėgo mano brangiausi jaunystės laikai. Ir štai iš vandens graži išplaukia dieviška Jūratė.*

158 pratimas. Populiariame Maironio eilėraštyje „Vakaras ant ežero Keturių kantonų“ raskite ir pabraukite pažyminius ir pažymimuosius žodžius.

Ežero skaisčios bangos liūliavo

Žaliu smaragdu;

Laivą be irklo varė, lingavo

Vėsos dvelkimu.

Saulė už Alpių leidos sustingus;
Varpai Liucernos
Dievui aukėjo darbus vargingus
Žmogaus ir gamtos.

Audžiau nurimęs aukso svajones
Šviesos spinduliais;
Lėkė jos, skrido, pilnos malonės,
Padangių keliais.

Vedė jas paukščių kelias žvaigždėtas,
Lydėjo širdis
Į tolimąsias, į numylėtas
Tėvelių šalis.

159 pratimas. Ne mažiau populiariame Vinco Mykoliaičio-Putino eilėraštyje „Margi sakalai“ taip pat raskite ir pabraukite pažyminius ir pažymimuosius žodžius. Palyginkite abu eilėraščius ir pasakykite, kuriame eilėraštyje pakeista įprastinė žodžių tvarka.

Lydėdami gėstančią žarą vėlai
Pakilo į dangų margi sakalai.
Paniekinę žemės vylingus sapnus,
Padangėje ištiesė savo sparnus.
Ir tarė margieji: negrįšim į žemę,
Kol josios pakalnės ir kalnai aptemę.
Sapnai ir šešėliai padangėse mums
Šviesiųjų į saulę kelių nebedrums.
Mes skaisčiąją aušrą dangum pasiviję,
Iš josios vainiko nuskinsim leliją –
Ir miegančios žemės laukus ir uolynus
Paversim į žėrinčius saulės gėlynus.
Ir tarę, suplojo iš naujo sparnais,
Tolyn ir aukštyn, kolei kraujas užkais
Pavytosios saulės ieškota liepsna,
Ir žemei užgims pranašauta diena.

Bet štai rytuose jau nuraudo dangus,
Jau nušvietė saulė uolas ir laukus,
Tačiau iš dangaus nei anksti, nei vėlai
Negrįžo į žemę margi sakalai.

Priedėlis

Priedėliu vadiname pažyminį, išreikštą daiktavardžiu ir suderintą su pažymimuoju žodžiu bent linksniu. Kam reikalingi sakiniuose **priedėliai**? **Priedėliai** paaiškina sakinio dalis. Jie sutrumpina sakinius, daro juos aiškesnius. **Pvz.:** *Julija yra mano pusseserė. Ji gyvena Telšiuose.* Šį sakinį galime sutrumpinti, vartodami priedėlį. **Pvz.:** *Julija, mano pusseserė, gyvena Telšiuose. / Mano pusseserė Julija gyvena Telšiuose.*

Galime net iš trijų sakinių padaryti vieną. **Pvz.:** *Jurgis yra mano mamos brolis. Jis gyvena kaime. Jurgis augina triušius. / Jurgis, mano mamos brolis, gyvena kaime ir augina triušius.*

160 pratimas. Iš kelių sakinių sudarykite vieną sakinį, pavartodami priedėlius.

1. Laima yra siuvėja. Ji mano artima draugė. Laima dažnai pasiuva man drabužių. 2. Adelė jau išėjo į pensiją. Ji yra mano senelės sesuo. 3. Kubaitis Andrius yra mano sesers vyras. Jis yra policininkas. Andrius dirba kelių policijoje. 4. Laurynas yra devynerių metų berniukas. Jis yra mano krikštasūnis. Laurynas domisi kompiuteriais. 5. Lukas yra mūsų kaimynas. Jis su mano tėveliu žaidžia šachmatais.

Pavyzdys. Siuvėja Laima, mano artima draugė, dažnai man pasiuva drabužių.

Priedėlis yra daiktavardinis pažymins. Jis visada išreikštas daiktavardžiu ir visada suderintas su pažymimuoju žodžiu linksniu. **Priedėliai** gali būti išreikšti vienu žodžiu (neišplėstiniai) arba išreikšti keliais žodžiais (išplėstiniai). **Pvz.:** 1) Mokytojas Andrius pasakoja apie dorovę. / Tikybos mokytojas Andrius pasakoja apie dorovę. 2) Brolis Algis per dieną grėbė šieną. / Mano vyresnysis brolis Algis per dieną grėbė šieną.

Priedėlis paaiškina pažymimąjį žodį, gali nurodyti profesiją, giminystės laipsnį, tautybę, gyvūnų ar paukščių pavadinimus ir kita.

Pažyminio kartojimo testas

Pažymėkite teisingus atsakymus. Jų gali būti keli.

1. Pažymins yra:
 - O pagrindinė sakinio dalis,
 - O antrinė sakinio dalis.
2. Pažymins paaiškina:
 - O veiksnį,
 - O tarinį,
 - O papildinį,
 - O aplinkybes.
3. Pažyminio klausimai yra:
 - O ko? kam? ką? kuo?
 - O kaip? kur? kada? kiek?
 - O koks? kokia? kelintas? kelinta? kieno?
4. Pagal derinimą pažyminiai skirstomi į:
 - O derinamuosius,
 - O nederinamuosius,
 - O sudėtinius.
5. Priedėlis yra pažymins:
 - O taip,
 - O ne.

Aplinkybės

Jūs jau galite sudaryti sakinius su žodžiais, kurie atsako į klausimus **kas? ką veikia? ką? ko? kam? kuo? koks? kieno?** Tačiau jūs dar nesusipažinote su žodžiais, sakiniuose atsakančiais į klausimus **kada? kur? kaip? kodėl?** Tai aplinkybių klausimai.

Aplinkybės yra antrinės sakinio dalys, kurios paaiškina sakinio tarinį.

Vietos aplinkybė (*kur? iš kur? ligi kur? nuo kur? pro kur?*).

Laiko aplinkybė (*kada? kuriuo metu? kiek laiko? kaip ilgai?*).

Būdo (ir *kiekybės*) aplinkybė (*kaip? kuriuo būdu? kiek?*).

Priežasties aplinkybė (*kodėl? dėl ko? dėl kurios priežasties?*).

Tikslo aplinkybė (*ko? kokių tikslų? kam? kuriam tikslui?*).

Yra dar sąlygos, nuolaidos aplinkybės, kurios vartojamos rečiau.

Vietos aplinkybė

Vietos aplinkybė atsako į klausimus *kur? iš kur? į kur?* ir parodo sakinio veiksmo vietą. **Vietos aplinkybės** yra dvių rūšių: 1) reiškiančios buvimą, 2) reiškiančios kelią ir kryptį.

Vietos aplinkybė, reiškianti buvimą

Ji parodo, kur vyksta veiksmas, *kur kas ką daro?* **Pvz.:** Netoli auga beržynėlis. – Kur auga beržynėlis? Netoli. Aplinkui žaliuoja žolė. – Kur žaliuoja žolė? Aplinkui. Pamiškėse nutirpo sniegas. – Kur nutirpo sniegas? Pamiškėse. Traukiny buvo nedaug žmonių. – Kur buvo nedaug žmonių? Traukiny. Tarp upės ir kalno buvo lyguma. – Kur buvo lyguma? Tarp upės ir kalno. Katytė tupėjo už keleto žingsnių. – Kur tupėjo katytė? Už keleto žingsnių. Į vakarus nuo Nemuno yra miškai. – Kur yra miškai? Į vakarus nuo Nemuno.

161 pratimas. Vienu ar keliais žodžiais, reiškiančiais vietos aplinkybę, atsakykite į klausimus.

1. Kur tu gyveni?
2. Kur gyvena tavo draugas?
3. Kur dažniausiai tupi tavo šuo?
4. Kur jūs vasarą meškeriojate?
5. Kur jūs rudenį grybaujate?
6. Kur stovi tavo rašomasis stalas?
7. Kur dirba tavo tėvai?
8. Kur žmonės žiemą slidinėja?
9. Kur vaikai vasarą maudosi?
10. Kur žiemą gyvena varnėnai?

Pavyzdys. 1. Gyvenu kaime. Gyvenu tolį nuo Vilniaus.

9 lentelė.

Vietą parodančios aplinkybės raiška	Pavyzdžiai
1. Vietos prieveiksmiais	Mano senelis gyvena <u>čia</u> . – Kur gyvena mano senelis? <u>Kažkur stalčiuje</u> mačiau seną parkerį. – Kur mačiau seną parkerį? Kai <u>ten</u> nuvyksiu, paskambinsiu mamai. – Kur nuvyksiu?
2. Vietininku	Atšilus orui, gyvensiu <u>sode</u> . – Kur gyvensiu, atšilus orui? Zoologijos sodas yra <u>Kaune</u> . – Kur yra zoologijos sodas?
3. Linksniais su prielinksniais	Ažuoliukas išaugo <u>šalia ažuolų</u> . – Kur išaugo ažuoliukas? <u>Prie tvoros</u> sudėti seni puodai. – Kur sudėti seni puodai?
4. Prielinksniu po su žodžiais	Senas katinas miega <u>po stalu</u> . – Kur miega senas katinas? Net tris baravykus radau <u>po egle</u> ! – Kur radau net tris baravykus?

162 pratimas. Su duotomis vietos aplinkybėmis sugalvokite po vieną sakinį.

Netoli, visur, niekur, troboje, pakrantėje, netoli kelio, abipus tako, prie vartelių, ant prekystalio, po sniegu, po medžiu, po samanomis, miške, visur, už namo, mokykloje.

Pavyzdys. Mano klasės draugas Bronius gyvena netoli mokyklos.

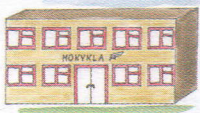
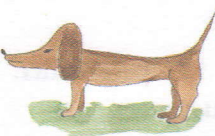
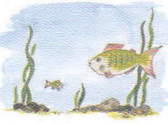
Vietos aplinkybė, reiškianti kelią ir kryptį

Ji parodo judėjimą, kelią. **Pvz.:** *Dangumi plaukė juodi debesys.* – Kur plaukė juodi debesys? *Dangumi.* *Kiškis bėgo per lauką.* – Per ką bėgo kiškis? / Kur bėgo kiškis? *Per lauką.* *Po kiemą bėgiojo vaikai.* – Kur bėgiojo vaikai? *Po kiemą.* *Šuniukas išbėgo iš trobos.* – Iš kur išbėgo šuniukas? *Iš trobos.* *Nuo stogo lašėjo vanduo.* – Nuo kur lašėjo vanduo? *Nuo stogo.*

163 pratimas. Išsifravę paveikslėlius, atsakykite į klausimus, pavartodami vietos aplinkynes.

 → VILNIUS	 →
 → 	 ←
	 → KURČIŲJŲ MOKYKLA
 → 	
 → 	 ← ŠIAULIAI

1. Kur tu važiuosi?	6. Kur gyvena pingvinai?
2. Iš kur tu grįžai?	7. Iš kur paėmei pieštuką?
3. Per ką peršoko šuniukas?	8. Kur nebuvai visą savaitę?
4. Kur tu rytoj eisi grybauti?	9. Kur gyvena žuvis?
5. Kur tu mokaisi?	10. Iš kur semiamas vanduo?

10 lentelė.

Kryptį ir kelią parodančios aplinkybės raiška	Pavyzdžiai
1. Prieveiksmiais	Kregždės lakioja tai aukštyn, tai žemyn. – Kur lakioja kregždės? Dešinėje Julius išvydo stirnų pulkelį. – Kur Julius išvydo stirnų pulkelį?
2. Žodžiais su prielinksniais	Nuo palangės nukrito gėlių vazonas. – Nuo kur nukrito gėlių vazonas? Iki mokyklos eiti reikia dvidešimt minučių. – Iki kur reikia eiti dvidešimt minučių?

164 pratimas. Sugalvokite sakinių su šiomis vietos aplinkybėmis: pirmyn, kairėn, namo, į sodą, iš vagono, į susitikimą, nuo kalniuko, per gatvę, žemyn upe, atvyks iš tos pusės.

Pavyzdys. Mūsų keturvietė valtis pamažu yrėsi pirmyn.

165 pratimas. Parinkite sakiniui teisingą žodžių junginio variantą.

1. Gera ganyti vasarą (laukuose, į laukus) gyvulius.
2. Du berniukai guli (pamiškėje, į pamiškę).
3. Senelis važiavo (keliu, kelyje), o Juozukas bėgo (laukais, laukuose).
4. Petriukas perlipo (į kitą tvoros pusę, kitoje tvoros pusėje).
5. Vaikas bėgo (per kalnus, kalnuose).
6. Antanas grįžo (į trobą, troboje).
7. Šeimininkai grįžo (iš laukų, laukuose).
8. Per Dainų šventę žmonės važiavo (Vilniuje, į Vilnių).
9. Pirmokai neatsargiai bėgo (per gatvę, gatve).
10. Alpinistai kopia (per kalnus, į kalnus).
11. Irutė žiūrėjo (ant lango, pro langą).
12. Senelis išėjo (kieman, kieme).
13. Po darbo grįžau (namie, namo).
14. Vėjas pūtė (nuo jūros, jūroje).
15. Varveklis nukrito (ant stogo, nuo stogo).

Vietos aplinkybės su kai kuriais prielinksniais

Vietos aplinkybės su vienais prielinksniais gali reikšti vietą ir kryptį, su kitais prielinksniais – tik vietą, o su trečiais – tik kryptį.

166 pratimas. Pabraukite vietos aplinkybes ir skliaustuose nurodykite jų rūšį.

1. Keliu (**krypties**) važiavo dviratininkas.
2. Marytė ant stalo pastatė vazą.
3. Sviedinys nuriedėjo po krūmu.
4. Kiškis tupėjo po egle.
5. Prie sienos stovėjo dviratis.
6. Kačiukas nubėgo prie sienos.
7. Emiliui pas senelius buvo linksma.
8. Per atostogas vaikai išvažiavo į kaimą.
9. Nubėk prie dėžės ir išmesk popierėlį.
10. Prie sunkvežimio stovėjo vairuotojas.
11. Šuniukas bėgiojo prieš ežį ir lojo.
12. Aplink namą augo gyvatvorė.
13. Statybininkai plytas krovė į sunkvežimį.
14. Aš atsistojau prieš langą ir stebėjau gatvę.
15. Netoli Lietuvos sienos yra muitinė.
16. Ant stalo jau garavo šilta sriuba.
17. Pamiškėse augo daug raudonikių.
18. Tomas su Antanuėjo pamiške.
19. Jie vaikščiojo aplink beržus ir rovė grybus.
20. Per lauką jojo dėdė Jonas.
21. Tėvelis pririšo arklį ir pasuko prie durų.
22. Rimas apėjo aplink pušį ir rado baravyką.
23. Grybautojų pintinėse buvo daug raudonikių.
24. Miške visada randama daug gėrybių.

167 pratimas. Su duotais žodžiais sudarykite kiek galima daugiau sakinių, kuriuose aplinkybės reikštų kelią, kryptį, buvimą: miestas, laukas, namas, ežeras, mokykla.

Pavyzdys.

Kelias: Medkirčiai ėjo per mišką. Mes važiavome pro mišką. Būrelis žmonių ėjo mišku.

Kryptis: Vilkas bėgo iš miško. Stirna įbėgo į mišką. Mes eisime miškąn grybauti.

Buvimas: Miške auga samanos ir viržiai. Prie miško stovėjo nedidelė trobelė. Netoli miško yra nedidelis ežerėlis. Žvėrys slepiasi giliai miške. Tarp miško ir upės žaliavo pieva.

168 pratimas. Kuris sakiny s taisyklingas?

1. Senelis gyveno į mažą trobelę.
2. Senelis gyveno ant mažos trobelės.
3. Senelis gyveno mažoje trobelėje.
4. Senelis gyveno po maža trobele.
1. Vaikai eina mokykla.
2. Vaikai eina ant mokyklos.
3. Vaikai eina mokykloje.
4. Vaikai eina į mokyklą.
1. Mano tėvelis dirba už policiją.
2. Mano tėvelis dirba policijoje.
3. Mano tėvelis dirba su policija.
4. Mano tėvelis dirba pas policiją.

169 pratimas. Nors sakoma, kad katinas mėgsta vaikščioti vienas, jums reikės „pasekti“ jį ir užpildyti lentelę.

1. Katė tupi prie kėdės. 2. Katė užšoko ant kėdės. 3. Katė tupi ant kėdės. 4. Katė nušoko nuo kėdės. 5. Katė pasislėpė už kėdės. 6. Katė tupi už kėdės. 7. Katė iššoko iš už kėdės. 8. Katė voliojasi netoli kėdės. 9. Katė nukrito nuo kėdės. 10. Kėdė užkrito ant katės. 11. Katė miega po kėde. 12. Katė bėgioja aplink kėdę.

 Katė niekur neina.	 Katė juda iš vietos į vietą.
Katė tupi prie kėdės.	...

Laiko aplinkybė

Laiko aplinkybė atsako į klausimus *kada? kuriuo laiku? nuo kurio laiko? iki kurio laiko? kokiu dažnumu? kiek laiko? kaip ilgai?* ir parodo veiksmo laiką. **Laiko aplinkybė** turi dvi reikšmes: 1) reiškia momentą ar periodą, 2) reiškia dažnį.

Laiko aplinkybė, reiškianti momentą ar periodą

Ji rodo kokio nors įvykio laiką, momentą (datą) ar tam tikrą laiko tarpą, periodą. **Pvz.:** *popiet, pernai, anksčiau, vėliau, pavasarį, rytą, ateity, kelionė, apie vidurį savaitės, per susirinkimą, per žiemą, prieš kelerius metus, nuo vaikystės, nuo aštuonių iki devynių.*

11 lentelė.

Laiko aplinkybės, reiškiančios momentą ar periodą, raiška	Pavyzdžiai
1. Laiko prieveiksmiais	<u>Užvakar</u> buvau nuvažiavęs į miestą. — <i>Kada buvau nuvažiavęs į miestą?</i> <u>Pavasari</u> vėl sėsime daržoves. — <i>Kada sėsime daržoves?</i>
2. Galininku	<u>Naktį</u> visuomet šąla daugiau negu <u>dieną</u> . — <i>Kada šąla daugiau?</i>
3. Įnagininku	<u>Darbymečiu</u> ir akmuo kruta. — <i>Kada ir akmuo kruta?</i>
4. Vietininku	<u>Pavakary</u> svečiai išsiskirstė. — <i>Kada išsiskirstė svečiai?</i>
5. Žodžiais su prielinksniais	<u>Apie rytą</u> nustojo snigti. — <i>Kada nustojo snigti?</i>

Laiko aplinkybė, reiškianti dažnį

Ji parodo, kad veiksmas vyksta ne vieną kartą, o pasikartoja. Kartais veiksmas vyksta dažnai, pastoviai, kartais rečiau, bet daugiau nei vieną kartą. **Pvz.:** *dažnai, kasmet, kada ne kada, pamečiui, vakarais, savaitgaliais, rytais, karuose, per diskotekas, per susirinkimus, metai į metus, kas savaitę, kiekvieną dieną, kas antrą sekmadienį.*

12 lentelė.

Laiko aplinkybės, reiškiančios dažnį, raiška	Pavyzdžiai
1. Dalyviais	<u>Pargrižęs</u> visada pasveikinu kaimynų šunis. — <i>Kada pasveikinu kaimynų šunis?</i>
2. Pusdalyviais	<u>Važiuodama</u> mėgstu skaičiuoti prabėgančius elektros stulpus. — <i>Kada mėgstu skaičiuoti prabėgančius elektros stulpus?</i>
3. Padalyviais	<u>Pradėjus</u> temti, vaikai skuba namo. — <i>Kada vaikai skuba namo?</i>

170 pratimas. Pabraukite laiko aplinkybes ir pažymėkite, ką jos reiškia – momentą ar dažnį.

Kasmet mano tėvai perka viščiukus. Pernai mes turėjome penkiolika viščiukų, o šiemet turime dvidešimt. Mažus viščiukus reikia kas valandą girdyti ir lesinti, o vakarais sutupdyti. Kiekvieną dieną reikia valyti jų gardelius. Vasarą užaugusios vištos dės kiaušinius, iš kurių išsiris maži viščiukai. Todėl kitamet tėvai patys galės parduoti kaimynams viščiukus. Bet vieną mažylį pasiliksiu sau. Bus smagu, išeinant į mokyklą ar grįžus iš jos, pasisveikinti su geltonuoju draugu!

171 pratimas. Keisdami veiksmažodžio bendratį reikiamu laiku ir asmeniu parašykite, ką jūs dirbate tik tam tikrą periodą ar momentą, o ką darote dažnai.

1. Važiuoti į ekskursiją (pernai, kas mėnesį). 2. Tvarkyti kambarius (kiekvieną dieną, vidury savaitės, šeštadienį). 3. Praustis veidą (kasdien, rytą ir vakarą, kartą per savaitę). 4. Remontuoti butą (pavasari, kas antrą šeštadienį). 5. Susilaužyti koją (kasdien, prieš dvi dienas, pernai, niekada). 6. Mėgti šokti (per diskotekas, nuo mažų dienų, nuo ryto iki vakaro). 7. Namų darbus ruošti (vakare, po pietų, kasdien). 8. Valgyti (kiekvieną dieną, savaitgalį, dažnai). 9. Skalbti drabužius (kasdien, kas antrą savaitę, kartą per metus, niekada).

Pavyzdys. Pernai aš važiavau į ekskursiją.

172 pratimas. Sugalkvokite kuo daugiau sakinių su žodžiais savaitė, metai, valanda ir prielinksniais prieš, per, po, apie.

Pavyzdys. Prieš savaitę mano tėveliui darė operaciją.

173 pratimas. Sugalkvokite sakinių su duotais dalyviais, pusdalyviais, padalyviais, kurie reikštų laiko aplinkybes.

Sugrižę, stovėdami, vakarui atėjus, sirgdama, nuvažiavę, dirbdami, lyjant, saulei nusileidus, pavalgius, bėgdamas.

Pavyzdys. Sugrižę mes ėjome praustis. (*Kada ėjome praustis? – Sugrižę.*)

174 pratimas. Raskite laiko aplinkybes ir pažymėkite, ką jos reiškia – momentą ar dažnį. Pasakykite, iš kokio kūrinio ši ištrauka ir kas jos autorius.

Katrė rytais anksti atsikeldavo. Vingių šeima kasmet atsilikdavo su darbais. Vasaromis jie supūdydavo šieną, pavasariais nepasėdavo laiku javų. Jų sūnus Jonas kasdien miegodavo. Sekmadeniais jie neidavo į bažnyčią, o įlisdavo į šiaudus ir knarkdavo. Per šienapjūtę visi dirbo. Vidurdienį žmonės pjovė ir grėbė šieną. Per pietus danguje pasirodė debesys. Žmonės prieš audrą puolė vežti šieną.

Pavyzdys. Katrė rytais anksti atsikeldavo. (*Kada atsikeldavo? – Rytais anksti, dažnis.*)

Būdo aplinkybė

Būdo aplinkybė atsako į klausimus **kaip? kuriuo būdu?** ir paaiškina sakinio veiksmo būdą. **Pvz.:** *gražiai, kukliai, puikiai, šuoliais, iš pasaly, šnairomis, vogčia, pakuždomis, ant pirštų galų, be baimės, be poilsio, su džiaugsmu, akis į akį, ligi gyvo kaulo...*

13 lentelė.

Būdo aplinkybės raiška	Pavyzdžiai
1. Prieveiksmiais	Kalbėkite <u>aiškiai</u> , rašykite <u>gražiai</u> . – <i>Kaip kalbėkite? Kaip rašykite?</i>
2. Įnagininku	Žirgas pritarė <u>tyliu žvengimu</u> . – <i>Kaip pritarė žirgas?</i>
3. Vietininku	Vaikai augo <u>škurde</u> . – <i>Kaip augo vaikai?</i>
4. Žodžiais su prielinksniais	<u>Su džiaugsmu</u> pasitinkame svečią. – <i>Kaip pasitinkame svečią? Neglostyk katės prieš plauką. – Kaip neglostyk katės?</i>

175 pratimas. Parašykite, kaip dirba Stepukas ir Gytis. Vartokite žemiau išvardytas būdo aplinkybes. Išsiaiškinkite su mokytoja, ką reiškia *dirbti atbulomis rankomis*. Aptarę Stepuko ir Gyčio darbą, parašykite, kaip atlikote šią užduotį jūs.

Stepukas yra darbštus, o Gytis yra tinginys.

Stepukas dirba,

Gytis dirba,

Užduotį aš atlikau,

Žodžiai, kuriuos reikia įrašyti. Greitai, lengvai, gražiai, kreivai, nešvariai, kuo puikiausiai, atmestina, švelniai, šiurkščiai, su noru, atbulomis rankomis.

176 pratimas. Raskite sakiniuose būdo aplinkybes ir jas pabraukite.

1. Stalas stovi galu į langą. 2. Arklys bėgo šuoliais. 3. Pavargęs žmogus ėjo paknopstomis. 4. Linas atsigulė žolėje aukštiekninkas. 5. Tėvas šnairomis žiūrėjo į sūnų. 6. Lyja smulkiais lašais. 7. Sninga didelėmis sniegėmis. 8. Jie vaikščiojo visu būriu. 9. Gandrai skrido po vieną. 10. Meistras įėjo į butą be baimės. 11. Iš pradžių gulėjau kniūbsčia, o paskui atsiguliau ant šono. 12. Apskritimą nubrėžiau iš rankos, nes neturėjau skriestuvo. 13. Pasisiuvau sijoną rankomis. 14. Jurgis lengvai gavo darbą. 15. Visa šeima dirbo ranka rankon. 16. Mes kalbėjome be liudininkų. 17. Rytoj su plėšiku policijoje bus kalbama akis į akį. 18. Čempionus sutiko su iškilmėmis. 19. Motina su užuojauta žvelgė į jauniausiąjį sūnų. 20. Kieme linksmi skambėjo Noros juokas ir dainos.

Kiekybės aplinkybė

Kiekybės aplinkybė atsako į klausimą *kiek?* ir parodo kokį nors kiekį – erdvės matą, saiką, skaičių ir kt.

14 lentelė.

Kiekybės aplinkybės raiška	Pavyzdžiai
1. Prieveiksmiais	Dar <u>daug</u> vandens nutekės, kol mes užaugsime. – <i>Kiek vandens nutekės, kol mes užaugsime?</i>
2. Galininku	Duona sveria <u>kilogramą</u> . – <i>Kiek sveria duona?</i>
3. Žodžiais su prielinksniais	Nesitrauk nuo lopšio <u>nė per žingsnį</u> . – <i>Nė per kiek nesitrauk nuo lopšio?</i>

177 pratimas. Raskite ir pabraukite kiekybės aplinkybes.

1. Kaimynas pas mus atėjo tik trumpam. 2. Šuniukas apibėgo aplink suolelį kelis kartus. 3. Mano brolis nedirba jau du mėnesius. 4. Važiuosiu pas gimines savaitei. 5. Laiško iš tavęs laukiau savaite. 6. Šiame kaime mano protėviai gyveno šimtmečius. 7. Mašina sugedo, ir mes apie valandą laukėme meistro. 8. Ėjome pėsti kelis kilometrus. 9. Visą pavasarį buvo didelė sausra. 10. Obuoliai svėrė penkis kilogramus. 11. Šiandien aš radau du kartus daugiau grybų.

178 pratimas. Sugalvokite sakinių su šiomis kiekybės aplinkybėmis: *pusiau, daug, mažai, arti šimto, šimtą kartų, du kartus daugiau*.

Pavyzdys. Biskvitą perpjaukite *pusiau* ir aptepkite uogiene.

179 pratimas. Atsakykite į klausimus, pavartodami kiekybės aplinkybes, reiškiančias laiką ⌚.

1. Kiek laiko tu ruoši namų darbus?
2. Prieš kiek laiko tu buvai prie jūros?

3. Kiek laiko trunka mokslo metai?
4. Kas yra adventas ir kiek laiko jis trunka?
5. Ar ilgam Kalėdų Senelis atvyksta iš Laplandijos?
6. Kiek laiko galima laikyti bibliotekos knygas?
7. Kiek laiko tu valaisi dantis?
8. Ar daug kartų buvai pamiršęs atlikti namų darbus?
9. Kiek dienų liko iki vasaros atostogų?
10. Kiek laiko trunka pamoka?

180 pratimas. Atsakykite į klausimus, pavartodami kiekybės aplinkybes, reiškiančias **svo-
rį, matą (saiką), skaičių** .

1. Kiek tu dabar turi pinigų?
2. Kiek sykių esi laimėjęs loterijoje?
3. Kiek žmogus turi dantų?
4. Kiek kainuoja tavo mėgstamiausi ledai?
5. Kiek tu sveri?
6. Ar tavo geriausias draugas sveria tiek pat, kiek ir tu?
7. Keliese yra smagiausia atostogauti?
8. Kiek kartų bandei važiuoti vandens dviračiu?
9. Kiek mėnesių turi metai?
10. Kiek dienų turi vasario mėnuo?
11. Kiek sveria ką tik gimęs kūdikis?
12. Kiek sveria sunkiausias gyvūnas pasaulyje?
13. Kiek sveria mažiausias Lietuvos paukštis?

Kas yra sunkiausias gyvūnas pasaulyje, sužinosite išsprendę šaradą.

Skylę sienoje vadiname

Raidę priekyje pridėję,

Girdime, kaip plakasi į krantą Baltijos

Pradžia žodžio jau yra,

Neaiški tik pabaiga.

Sekit priesagą jam -inis

Ir turėsite

Ošia jūra mėlyna

Sufleruodama, kokia

Jos gyventojų spalva.

Įvardį jeigu pridėsit,

Spalvą šio žvėries turėsit.

Jei nežinote mažiausio Lietuvos paukštelio vardo, jį sužinosite išsprendę šaradą.

Žodžio pradžią jūs turėsit,

Piršto vardą jei atspėsit.

Pirštas šitas ypatingas!

Jeigu esat kelyje,

Jis tikrai labai naudingas

Stabdant transportą jame.

Jeigu nuotaika gera,
 Pirštas būna viršuje.
 Žiūri jis liūdnai į žemę,
 Jeigu rūpesčiai jus slegia.

Paukščio vardą sužinosit,
 Jeigu pasakų veikėjui,
 Milžinui piktam galingam
 Antonimą sugalvosit.

Priežasties aplinkybė

Priežasties aplinkybė atsako į klausimus *kodėl? dėl ko? dėl kokios priežasties?* ir paaiškina veiksmo priežastį.

15 lentelė.

Priežasties aplinkybės raiška	Pavyzdžiai
1. Prieveiksmiais	<u>Kažin kodėl</u> autobusas vėluoja. — <i>Kodėl vėluoja autobusas?</i>
2. Įnagininku	Mama <u>savais reikalais</u> išvyko į sostinę. — <i>Dėl ko išvyko mama?</i>
3. Žodžiais su prielinksniais	<u>Vaikų dėka</u> paukšteliai pragyveno šią sunkią žiemą. — <i>Kodėl pragyveno paukšteliai?</i>
4. Dalyviais	Simutė <u>peršalusi</u> susirgo plaučių uždegimu. — <i>Dėl kokios priežasties susirgo Simutė?</i>
5. Pusdalyviais	Tėvai bara vaikus <u>mylėdami</u> . — <i>Kodėl tėvai bara vaikus?</i>
6. Padalyviais	<u>Skaitant tamsoje</u> silpnėja regėjimas. — <i>Dėl kokios priežasties silpnėja regėjimas?</i>

181 pratimas. Raskite tekste priežasties aplinkybes ir jas pabraukite.

Andriukas sirgo gripu ir kažkodėl nenorėjo gulėti lovoje. Dėl vaiko ligos mama nėjo į darbą. Andriukas apsirgo peršalęs. Dėl išsiblaškymo jis nepasiėmė šaliko. Pučiant žvarbiame vėjui, Andriukas sustiro. Vakare dėl to berniukui pradėjo skaudėti gerklę, pakilo temperatūra. Jaudindamasi dėl sūnaus, mama iškviėtė gydytoją.

182 pratimas. Pabaikite sakinius įrašydami duotas priežasties aplinkybes.

1. Man sukosi galva
2. Juozukas jam numetė dešros gabaliuką.
3. nuvyto gėlės.
4. Klasės draugai Arūno negerbė
5. šeima negalėjo važiuoti prie jūros.

Žodžiai, kuriuos reikia įrašyti. *Dėl lėšų stokos, nuo ilgo supimosi karuselėje, iš gailėsčio benamių šuneliui, nuo pirmųjų šalnų, už ašikabinėjimą ir nemandagumą.*

183 pratimas. Iš duotų žodžių junginių sudarykite sakinius.

Savaime nulūžo, dėl lietaus neatėjo, susipyko dėl pinigų, užmigo belaukiant, nubaudė už vagystę, nedalyvavo dėl traumos, verkia iš džiaugsmo, dėl potvynio sugriuvo, nuo karščio nuvyto.

Pavyzdys. Senos obels šaka pavasarį savaime nulūžo.

Tikslo aplinkybė

Tikslo aplinkybė atsako į klausimus: *ko? kokių tikslų? kam? kuriam tikslui?* ir nusako veiksmo tikslą.

16 lentelė.

Tikslo aplinkybės raiška	Pavyzdžiai
1. Kilmininku	Mama išėjo <u>duonos</u> . – <i>Ko išėjo mama?</i> Mokiniai išvažinėjo <u>atostogų</u> . – <i>Kokių tikslų išvažinėjo mokiniai?</i>
2. Naudininku	Nusipirkome medžiagos <u>kostiumui</u> . – <i>Kam nusipirkome medžiagos?</i> Iš kelionės parsivežiau suvenyrų <u>atminimui</u> . – <i>Kuriam tikslui parsivežiau suvenyrų?</i>
3. Bendratimi	Važiuokime prie ežero <u>išsimaudyti</u> ! – <i>Kokių tikslų važiuokime prie ežero?</i> Visa šeima susirinko <u>vakarienės valgyti</u> . – <i>Kokių tikslų susirinko visa šeima?</i>

184 pratimas. Raskite tikslo aplinkybes ir jas pabraukite.

1. Liudas parvažiavo atostogų. 2. Pirkome dažų kambariui dažyti. 3. Pradinukai susirinko į aikštelę pažaisti. 4. Šeimininkai parsivežė Nastutę vaikui prižiūrėti. 5. Senutė vakarais ateidavo pas mus pasišnekėti. 6. Brolis išvyko Tėvynės ginti. 7. Pasirašiau svečių knygoje atminimui. 8. Tėvas paliko penkis maišus bulvių sėklai. 9. Dar saulei nepakilus, šeima susirinko pusryčių. 10. Ragana išsiuntė našlaitę į mišką žibučių.

185 pratimas. Pabaikite sakinius, įrašydami tikslo aplinkybes.

1. Pirkau trąšų 2. Šeštadienį žmonės atvažiavo prie ežero 3. Aš nuėjau pas stalių 4. Mes iškvietėme santechniką 5. Prie tvoros iškasėme duobes 6. Kaimynė išėjo į ligoninę 7. Šeimininkė ruošė pietus 8. Senelis davė man pinigų 9. Į parduotuvę atvežė skysčio 10. Rudenį visa giminė susirenka pas senelius

Žodžiai, kuriuos reikia įrašyti. *Gėlėms tręšti, talkininkams pamaitinti, plaktuko pasiskolinti, kelionei, bulvių kasti, ligonio slaugyti, medeliams sodinti, pasimaudyti, čiaupo remontuoti, langams valyti.*

Kada vartojama priežasties, o kada – tikslo aplinkybė?

Priežasties aplinkybė parodo, kad veiksmas jau įvyko, o **tikslo aplinkybė** nurodo, kad veiksmas vyks ateityje. **Pvz.:** 1. *Dėl šalčių mes nėjome į mokyklą.* Kodėl mes nėjome į mokyklą? – *Dėl šalčių.* Pirma prasidėjo šalčiai, o paskui nėjome į mokyklą (**priežasties aplinkybė**). 2. *Mama atsistojo nudengti stalą.* Kurio tikslu mama atsistojo? – *Nudengti stalą.* Pirma mama atsistojo, o vėliau ji nudengs stalą (**tikslo aplinkybė**).

186 pratimas. Pabraukite priežasties ir tikslo aplinkybes, skliaustuose pažymėkite jų rūšį.

1. Atvažiavau pas draugą riešutauti (**tikslo**). 2. Nuo erkės įkandimo paraudo mano ranka. 3. Senelis mirė nuo sunkios ligos. 4. Aš dažnai ateidavau senelio aplankyti. 5. Jaunieji dailininkai tapė paveikslus parodai. 6. Per apsirikimą aš pasiėmiau ne tą dokumentą. 7. Taupiau pinigus butui. 8. Dėl širdies ydos aš kasmet važiuoju į sanatoriją. 9. Neprižiūrėta ugnis sukelia gaisrą. 10. Siaučiant uraganams, lūžta pajūrio pušys.

187 pratimas. Atskirkite ir sutartiniais ženklais pabraukite tikslo aplinkybes ir papildinius, išreikštus tais pačiais žodžiais. Viršuje parašykite klausimus.

1. Juozas atėjo į virtuvę pusryčių. Pusryčių aš kartais nevalgau. 2. Tūristai susėdo prie ežero ilsėtis. Dirbdamas aš nemėgstu ilsėtis. 3. Mama išėjo vandens. Mama įpylė vandens. 4. Puodžius minko molį puodams žiesti. Šis molis netinka puodams. 5. Arkliai subrido upėn troškulio numalšinti. Limonadu troškulio numalšinti nepavyks.

Kokių tikslų atėjo? Ko nevalgau?

Pavyzdys. Juozas atėjo į virtuvę pusryčių. Pusryčių aš kartais nevalgau.

Sąlygos aplinkybė

Sąlygos aplinkybė nurodo sąlygą, kuriai esant, vyktų veiksmas. **Sąlygos aplinkybei** keliami klausimai: *kokiu atveju? kokiomis sąlygomis? kokioms sąlygoms esant?*

17 lentelė.

Sąlygos aplinkybės raška	Pavyzdžiai
1. Veikiamosios ir neveikiamosios rūšies dalyviais	<u>Nesimokęs</u> gailėsies. — <i>Kokiu atveju gailėsies?</i> Koja <u>negydoma</u> neišgis. — <i>Kokiu atveju koja neišgis?</i>
2. Pusdalyviais	<u>Palengva jodamas</u> toliau nujosi. — <i>Kokios sąlygos laikydamasis toliau nujosi?</i> <u>Nedirbdamas</u> negyvensi. — <i>Kokiu atveju negyvensi?</i>
3. Padalyviais	<u>Nemokant</u> sunku gyventi. — <i>Kokiu atveju sunku gyventi?</i> <u>Nepasėjęs</u> nėra ko pjauti. — <i>Kokiu atveju nėra ko pjauti?</i>

Sąlygos aplinkybė vientisiniam sakinyje atpažįstama iš šių požymių:

1. Sakinio tarinys, į kurį ji įeina, dažniausiai reiškiamas būsimąjo arba liepiamosios nuosakos formomis. *Nepadėjęs neieškok.* — Jei nepadėjai, neieškok, nes nerasi.
2. Sąlygos aplinkybė, kaip ir tarinys, dažniausiai yra su neiginiu (arba neigiamos reikšmės). *Nesimokysi, nemokėsi.* — Jei nesimokysi, nieko nemokėsi.
3. Ta aplinkybė yra sinonimiška šalutiniam sąlygos aplinkybės sakiniui, prasidedančiam jungtuku *jei*. *Koja negydoma neišgis.* — Jei kojos negydysi, ji pati neišgis.

Sąlygos aplinkybių daugiausia randama patarlėse ir pamokymuose.

188 pratimas. Duotus teigiamus tarinius pakeiskite neigiamais.

Tepsi ratus — važiuosi. Dirbsi — turėsi. Bėgdamas — atbėgsi. Norėsi — galėsi. Dirbsi — valgysi. Mokysiesi — mokėsi. Paskambinsiu ir ateisiu. Pasiskolinsiu ir nupirksiu. Išskalbsiu ir išlyginsiu. Pasodinsiu ir palaistysiu. Valgysiu ir gersiu.

Pavyzdys. *Jei netepsi ratų — nevažiuosi.*

Nuolaidos aplinkybė

Nuolaidos aplinkybė parodo, kad veiksmas būtinai vyksta ko nors nepaisant.

Paprastai **nuolaidos aplinkybė** atpažįstama iš šių požymių:

1. Nuolaidos aplinkybė savo turiniu priešinga sakinio, į kurį ji įeina, tariniui; viena iš tų sakinio dalių dažniausiai turi neiginį **ne**. *Piktžolės auga nesėjamos.* — Piktžolių nesėja, bet jos auga.
2. Prieš nuolaidos aplinkybę dažnai eina dalelytė **ir** arba retkarčiais dalelytė **net**. *Ir turtingam būnant, ašaros rieda.* — Nors ir yra turtingas, bet turi bėdų kaip ir vargšas.
3. Nuolaidos aplinkybės sinonimiškos šalutiniams nuolaidos aplinkybės sakiniams, prasidedantiems jungtukais **nors**, **kad ir**. *Atlėkė pelėda ir neprašyta.* — Atlėkė pelėda, nors ir (ji) nebuvo prašyta.

18 lentelė.

Nuolaidos aplinkybės raška	Pavyzdžiai
1. Veikiamosios ir neveikiamosios rūšies dalyvio vardininku	Geras arklys <u>neraginamas</u> bėga.
2. Pusdalyviais	Kas moka, tas ir <u>miegodamas</u> apsiverčia.
3. Padalyviais	Ir duris <u>uždarius</u> , laikas bėga.

189 pratimas. Pabaikite sakinius.

Pramigau, bet Turėjau knygą, bet Dalyvavau varžybose, bet Gėlių nepalaisčiau, bet Vilkas nesisiuva kailinių, bet

Kada vartojame sąlygos, o kada – nuolaidos aplinkybes?

Sąlygos aplinkybė vartojama esant jungtukui *jei* arba dalelytei *tik* (*Jeif turėsiu – paskolinsiu. Jeif neturėsiu – nepaskolinsiu. Tik turėdamas paskolinsiu.*), o **nuolaidos aplinkybė** vartojama su jungtuku *nors*, dalelyte *ir* (*Nors neturėsiu – paskolinsiu. Nors ir turėsiu – nepaskolinsiu.*)

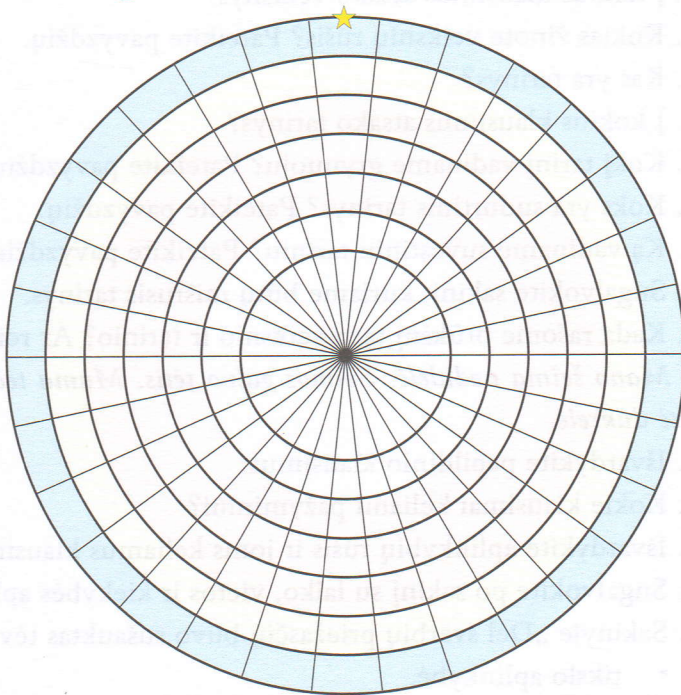
190 pratimas. Su duotais žodžiais sugalvokite sąlygos ir nuolaidos aplinkybių sakinius.

1. Paskambinsiu, atvažiuosiu. 2. Užsidirbsiu pinigų, pirksiu dviratį. 3. Pasveiksiu, eisiu į čiuožyklą. 4. Vyksiu į kelionę, išleis į atostogas. 5. Koją sugis, dalyvausiu varžybose. 6. Nelaisto, auga. 7. Nekvietė, atėjo.

Apsilankykite pas močiutę kaime. Močiutės ne tik vaišina anūkus, bet ir prašo pagalbos ūkio darbuose. Jei anūkai pritingi, močiutės dažnai patarlėmis juos moko. Ką pasakė močiutė, sužinosite išsprendę ratažodį. Ratažodžio atsakyme bus aplinkybė, kurios rūšį jums reikės pasakyti. Kad nesuklystumėte, išnagrinėkite močiutės pasakytą sakinį sakinio dalimis.

Kelią pas močiutę pradėkite nuo žvaigždute pažymėto langelio ir eikite laikrodžio rodyklės kryptimi. Teisingai atsakę į klausimus, melsvame apskritime perskaitysite ratažodžio atsakymą. Skliausteliuose esantys skaičiai nurodo atsakyme esančių raidžių skaičių.

Raudonai žydinčios darželio gėlės, iš kurių sėklų močiutė per Kūčias gamina pieną (7). Kaimo antonimas (7). Profesija kitaip (6). Pastatas, kuriame gyvena močiutės gyvuliai (7). Molinis indas su ąsa, kuriame močiutė laiko pieną (6). Močiutės darže augančios daržovės – kiškių gardėsis (6). Medis, ant kurio auga obuoliai (6). Pailgos formos obuolio „sesuo“ (7). Medinė dėžė, į kurią senelis neša žiemą stirnoms maisto (6). Poilsio antonimas (6). Kas padeda seneliui suarti laukus? (6). Prie močiutės trobelės ošia žalias (6). Ilgausis užsispyręs gyvulys (6). Močiutės trobelę dengia raudonas (6). Maisto prieskonis, dedamas į beveik visus patiekalus. Daugiausia jo močiutė sunaudoja ruošdama žiemai agurkus (6). Iš uogų verdamas patiekalas žiemai (7). Ožkos „dukra“ (6). Mažas namas (7). Ožkytės „brolis“ (7). Skanios uogos su kauliukais (6). Iš odos ar storo audeklo pasiūtas senovinis apavas. Pas močiutę jų galima rasti (7). Miškas, kuriame auga eglės (7). Kas šviečia naktį? (7). Moteris, kuri moka austi staklėmis. (6). Prie močiutės trobelės teka upelis. Per jį pereiti padedanti lenta, arba tiltas kitaip. (7). Įrankis, kuriuo senelis pjauna šieną (6). Uoga, kuri padeda turint temperatūros (6). Močiutės krosnelėje kūrenasi maža (6). Maža saulė (7). Varnėno namelis (7).

Kartojimo klausimai ir užduotys.

1. Kas yra sintaksė?
2. Kas yra sakinys?
3. Kiekvieno sakinio gale padėkite skyrybos ženklą ir pasakykite, kokie tai sakiniai:

- Dabar yra trys valandos
- Ar jau yra trys valandos
- Dabar tik trys valandos

4. Kas sudaro sakinio gramatinį centrą?
5. Nurodykite pagrindines sakinio dalis.
6. Išvardykite antrininkes sakinio dalis.
7. Ar yra šiame sakinyje antrininkių sakinio dalių?

Vaikai žaidžia, šoka, dainuoja ir svajoja.

8. Išnagrinėkite sakinį sintaksiškai ir prisiminkite, kokios kalbos dalys neina sakinio dalimis.

Kad ir kaip stengiausi, bet atsakyti į šį klausimą, deja, nesugebėjau.

9. Kas yra veiksnys?
10. Į kokius klausimus atsako veiksnys?
11. Kokias žinote veiksnių rūšis? Pateikite pavyzdžių.
12. Kas yra tarinys?
13. Į kokius klausimus atsako tarinys?
14. Kokį tarinį vadiname grynuoju? Pateikite pavyzdžių.
15. Koks yra sudurtinis tarinys? Pateikite pavyzdžių.
16. Ką vadiname suvestiniu tariniu? Pateikite pavyzdžių.
17. Sugalvokite sakinį, kuriame būtų mišrusis tarinys.
18. Kada rašome brūkšnį tarp veiksnio ir tarinio? Ar reikalingi šiuose sakiniuose brūkšniai?

Mano šeima nedidelė. Šeimos galva tėtis. Mama tėčio padėjėja. O aš esu mamos ir tėvelio vienturtė dukrelė.

19. Išvardykite papildinio klausimus.
20. Kokie klausimai keliami pažyminiui?
21. Išvardykite aplinkybių rūšis ir joms keliamus klausimus.
22. Sugalvokite po sakinį su laiko, vietos ir kiekybės aplinkybėmis.
23. Sakinyje „Dėl svarbių priežasčių buvo sušauktas tėvų susirinkimas.“ yra:

- tikslo aplinkybė,
- priežasties aplinkybė,
- kiekybės aplinkybė.

SKYRYBA

Skyrybos skyriuje jūs susipažinsite su teksto žymėjimu skyrybos ženklais kuriant ir paaiškinant rašytinę kalbą.

Skyrybos principai (kitai – pagrindai) nėra tokie ryškūs kaip rašybos, skyryba yra laisvesnė. Būna atvejų, kai galima skirti arba neskirti. Kartais galima skirti arba vienu skyrybos ženklu, arba kitu: pavyzdžiui, nėra labai aiškių ribų tarp kablelio ir kabliataškio, tarp dvitaškio ir brūkšnio vartojimo.

Bendrosios skyrybos taisyklės

Lietuvių kalboje vartojami skyrybos ženklai: taškas (.), kablelis (,), kabliataškis (;), dvitaškis (:), brūkšnys (–), klaustukas (?), šauktukas (!), daugtaškis (...), skliaustai: atidaromasis ((), uždaromasis ()); kabutės: atidaromosios („), uždaromosios (“).

Taškas

Taškas rašomas tiesioginių sakinių gale. **Pvz.:** *Jonas joja. Vaikai stato smėlio pilį.*

Tašką rašome po santrumpų, kurias sudaro viena ar kelios pirmosios žodžio priebalsės arba pirmoji balsė. **Pvz.:** *d. (diena), g. (gatvė), mėn. (mėnuo), a. (amžius, aikštė).*

Matavimo vienetų santrumpose taškas nerašomas. **Pvz.:** *m (metras), l (litras), g (gramas), kg (kilogramas), Lt (litas), ct (centas).*

Santrumpos *h (valanda), min (minutė), s (sekundė)* yra tarptautinės, dažniausiai vartojamos techninėje literatūroje. Įprasti lietuviški sutrumpinimai *val. (valanda), min. (minutė), sek. (sekundė)* rašomi su tašku.

Daugtaškis

Tiesioginio sakinio gale rašomas daugtaškis, jeigu reiškiama pertrauka ar nebaigta mintis, staigiai pereinama nuo vienos minties prie kitos. **Pvz.:** *Iki varžybų pradžios liko penkios sekundės... keturios... trys... dvi... viena...*

Dvitaškis

Dvitaškis rašomas prieš pabrėžtą ir kaip nors išryškintą išskaičiavimą. **Pvz.:** *Mokinių taryba prižiūri:*

- 1) *tvarką valgykloje,*
- 2) *švarą miegamuosiuose,*
- 3) *mokinių elgesį per pertraukas.*

Dvitaškis rašomas tiesioginėje kalboje po autoriaus žodžių. **Pvz.:**

Susitiko vilkas lapę ir prašo:

– Pavaišink, Rudoji, žuvimi.

Klaustukas

Klaustukas rašomas klausiamojo sakinio gale. **Pvz.:** *Kada važiuosi namo? Ar nematei mano parkerio? Kur eini?*

Klaustukas rašomas po atskirų klausiamųjų žodžių ar posakių. **Pvz.:** *Papildinys atsako į klausimus ko? kam? ką? kuo?*

Šauktukas

Šauktukas rašomas po šaukiamojo sakinio, kuriuo norima pasakyti ką nors džiugaus arba atvirkščiai – nemalonaus. Šaukiamaisiais sakiniais kviečiame, sveikiname, stebimės, žavimės, raginame, skatiname, baramė, reiškiamo nepasitenkinimą. **Pvz.:** *Jonai! Na ką čia šneki! Vaikai, baikit triukšmauti! Kaip gera gyventi!*

Kai norime ypač pabrėžti šaukiamojo sakinio emocingumą, po sakinio rašome tris šauktukus. **Pvz.:** *Koks niekšas taip pasielgė su šuneliu!!!*

Kabutės

Kabutėmis išskiriami knygų, laikraščių, žurnalų pavadinimai. **Pvz.:** *Ar jau užsiprenumeravote „Akira“?*

Kabutėmis išskiriame netiesiogine arba ironiška reikšme pavartotus žodžius. **Pvz.:** *Ant salės sienų „sutūpę“ vaikų iškarpyti margaspalviai drugeliai. Už tokius pažymius tikrai „paragausi“ beržinės košės. Benas buvo vadinamas knygų „rijiku“.*

Kabutėmis skiriame tiesioginę kalbą, kai ji po autoriaus žodžių rašoma toje pačioje eilutėje. **Pvz.:** *Apie jį žmonės sakydavo: „Koks talentingas jaunuolis.“*

Kabutėmis išskiriame ir tiesioginę kalbą išreikštas veikėjo mintis. **Pvz.:** *Akvilė galvojo: „Dar truputį pakentėsiu ir būsiu pirma.“ „Jaučiu kažką negera“, – rakindamas duris galvojo Pijus.*

Skliaustai

Skliaustais išskiriami įterpiniai (paprastai neturintieji jokių jungiamųjų žodžių), jeigu autorius aiškina įvairias sakinio dalis ar tekstą, kuriuos reikia patikslinti. **Pvz.:** *Įdomiausias kelionės momentas (vaikų nuomone) buvo kopimas į Gedimino pilį. Balandžio 1 d. (penktadienį) kviečiame į juoko šventę!*

1 pratimas.

1) Perskaitykite lietuvių liaudies pasaką ir sudėkite trūkstantus skyrybos ženklus.

PASAKA APIE TRIS BROLIUS MEDŽIOKLĖJE

Kitąsyk buvo trys broliai Du iš jų buvo **durni**, o vienas **be proto** Jie visi mėgo medžioti Eina jie vieną sykį medžiodami pro ežerą ir pamatė tris antis plaukiojant Dvi buvo **baltos**, o viena **kaip sniegas** Tuoj aš vieną nušausiu pagalvojo vienas brolis. Kiti du sako

– Šaukim visi trys ir nušausim visas

Ir šovė visi sykiu, bet nė vienas nepataikė Tos antys pabaidytos nulėkė į kitą kraštą ežero Kaip čia prie tų ančių prieiti ir kaip čia pagauti jas ėmė galvoti visi trys broliai Eidami paežere, rado jie tris valtis Dvi buvo **be dugnų**, o viena **kiaura** Sėdo du broliai į bedugnes, o vienas į kiaurą Du broliai **nuskendo**, o vienas **neišplaukė**

2) Kiekviename sakinyje yra po du sinonimus. Pratęskite žodžių grandinę.

Pavyzdys. *Durni, be proto, kvaili...*

3) Pasamprotaukite, kaip būtų pasibaigusi brolių medžioklė, jeigu... Paašikinkite, kodėl šioje užduotyje esančiame sakinyje yra daugtaškis?

Vientisinis sakinytis, jo skyryba

Sintaksēs skyriuje jūs mokētēs sudaryti vientsīniskus ir sudētiniskus sakīniskus. Dabar mokysimēs skīrti juos. Sakīnīai skīrstomi pagal īvairius kīterijus. Kā tai rēīškīa? Paimkīte pavyzdīi īš gyvenīmo – žmōnēs taip pat galī bīti skīrstomi pagal īvairius kīterijus: odo spalvā (baltaodīzīai, juodaodīzīai, geltonodīzīai, raudnodīzīai), pagal lytī (vyrai ir moterys), pagal gyvenamājā vietā (europīečīai, azījīečīai, afrikīečīai...), pagal tīkybā (kīrkščīonys, musulmonai, budistai...).

Prie pateiktų priebalsių pridėkite tinkamas balse ir gautus žodžius surašykite į kryžiažodį. Priebalsės pateiktos iš eilės. Šiai užduočiai atlikti reikės prisiminti, kaip skirstomi sakiniai.

[illegible]

Brūkšnys tarp veiksnio ir tarinio

Kartais tarp veiksnio ir tarinio rašomas brūkšnis (–). Brūkšnis reikalingas tada, kai sakinyje yra **sudurtinis tarinys**, kurio jungtis praleista, o vardinė tarinio dalis yra išreikšta daiktavardžio, kjekinio skaitvardžio vardininku arba bendratimi. **Pvz.:** *Ramūnas yra stalius.* / *Ramūnas – stalius.* *Dukart trys yra šeši.* / *Dukart trys – šeši.* *Tingėti reiškia save žudyti.* / *Tingėti – save žudyti.*

Jei vardinė tarinio dalis išreiškia būdvardžiu, dalyviu ar kelintiniu skaitvardžiu, brūkšnys nerašomas. **Pvz.:** *Ramūnas yra darbštus.* / *Ramūnas darbštus.* *Darbininkas yra pavargęs.* / *Darbininkas pavargęs.* *Mano pasodintas medelis yra trečias.* / *Mano pasodintas medelis trečias.*

Brūkšnį tarp veiksnio ir **suvestinio tarinio** bendratis rašome tada, kai praleistas pirmasis suvestinio tarinio dėmuo. **Pvz.:** *Mūsų pareiga – mokytis.*

Brūkšni rašome gretimųjų pasakymų antroje ir tolesnėse dalyse vietoje praleisto, bet iš pirmos dalies numanomo žodžio (*Iš vienos stalo pusės sėdi motina, iš kitos – tėvas, per vidurį – jaunieji*).

2 pratimas. Parašykite, kur reikia, tarp veiksnio ir tarinio brūkšnį.

1. Briedis yra girių karalius. 2. Dukart du keturi. 3. Vilkas plėšrus. 4. Nemunas didžiausia Lietuvos upė. 5. Tėvų džiaugsmas geri vaikai. 6. Tavo rūpestis mokslai. 7. Mes visi pavargę. 8. Bėgikas Petras pirmas. 9. Klaipėda Lietuvos uostas. 10. Palanga yra kurortas. 11. Maironis lietuvių poetas. 12. Baltijos vanduo sūrus. 13. Vilnius Lietuvos sostinė. 14. Mano seneliai gyvena prie miško, o dėdė Steponas už kapinaičių.

3 pratimas. Sugalvokite sakiniams pabaigas. Pabaikite sakinius taip, kad būtų praleista tarinio jungtis.

1. Jomantė – 2. Karolio pirštinaitės buvo žalios, o – 3. Mokinių pareiga – 4. Centas prie cento – 5. Biliardas – 6. Po langu auga vyšnia, o – 7. Pirmame aukšte yra kirpykla, o – 8. Mano ūgis – 9. Telšiai – 10. Aš mokausi Vilniuje, o –

Pavyzdys. Jomantė – klasės seniūnė.

Pažyminio skyryba

Kableliais skiriame:

1. Pažyminius, sakinyje atsakančius į tą patį klausimą. Tai **vienarūšiai pažyminiai**. Pvz.: Kėdės būna geležinės, medinės, plastikinės. Rudenį medžiai pasipuošia geltonais, raudonais, rudais lapais.

2. Du ar kelis **derinamuosius** neišplėstus **pažyminius**, einančius po pažymimojo žodžio. Pvz.: Išaušo rytas, giedras, ramus.

Prieš pažymimąjį žodį einantis derinamasis pažyminys kableliais neskiriamas. Pvz.: Išaušo giedras, ramus rytas. Kartais derinamieji pažyminiai, einantys po pažymimojo žodžio, skiriami brūkšniu. Pvz.: Prasidėjo rudens dienos – pilkos, lietingos, šaltos.

3. Vieną ar daugiau **nederinamųjų pažyminių**, einančių po pažymimojo žodžio ir išsiskiriančių savo intonacija. Pvz.: Išaušo giedras ir ramus rytas, be lietaus.

4. Pažyminį, išreikštą būdvardžiu arba dalyviu su bent vienu savarankišku žodžiu ir einantį po pažymimojo žodžio. Tai **išplėstinis pažyminys**. Ir priėjo Jonukas su Grytute namelį, pastatytą iš meduolių ir saldainių. – Kokį namelį priėjo Jonukas su Grytute? Pastatytą iš meduolių ir saldainių. Talkai vadovavo berniukas, vyresnis už kitus. – Koks berniukas vadovavo talkai? Vyresnis už kitus.

4 pratimas. Padėkite reikiamus kablelius ir, naudodamiesi pažyminio skyrybos taisyklių lentele, nurodykite, kokią taisyklę taikėte.

1. Juozukas rado paukštelį, iškritusį iš lizdo (4). 2. Vitrinėje buvo padėti auksiniai sidabriniai gintariniai papuošalai (). 3. Žmonės nerenka uogų augančių prie kelių (). 4. Iš samanų grybai kišo rudas geltonas žalsvas galvutes (). 5. Pražydo geltonos raudonos ir margos tulpės (). 6. Mes vartojame daržoves išaugintas mūsų sode (). 7. Prieš kontrolinį darbą Sauliui pradeda skaudėti galvą pilvą ausį ()... 8. Linksmas amsintis šuo pribėgo prie Jeronimo ir palaižė jam ranką (). 9. Upelis čiurlendamas groja tylią skambią švelnią melodiją (). 10. Varlės gyvena sausumoje vandenyje (). 11. Kieme sklاندo vėjo nešama popieriaus skiautelė (). 12. Laivas garsiai suūkęs paliko uostą (). 13. Pakilo stiprus viską naikinantis uraganas ().

5 pratimas. Išrinkite ir parašykite pažyminius su pažymimaisiais žodžiais.

Ten, kur sravus Merkys, bėgdamas tekėdamas per žalias pievas, per alksnynus, krūmuotus šlaitus, neša savo tyrus vandenį platun Nemunėlin, yra ten aukštas ir status kalnas, visų kalnų aukščiausias, o ant to kalno drūta pilis, garsi Merkinė... Garsi visame pasaulyje buvo Merkinės pilis, taip garsi ir bajorų Kirklių giminė, kur iš senųjų laikų, kaip tėvai atmena, sėdėjo aukštoje Merkinės tvirtumoje.

V. Krėvė, „Milžinkapis“

Pavyzdys. Sravus Merkys, žalias pievas,

Vienarūšiai ir nevienarūšiai pažyminiai

Pažyminiai gali atsakyti į tą patį klausimą, bet būti nevienarūšiai ir neskiriami kableliais. Pažyminiai gali nurodyti daikto spalvą, formą, dydį, kilmę, rūšį.

1 lentelė.

Vienarūšiai pažyminiai	Nevienarūšiai pažyminiai
Tamsus, juodas <u>miškas</u> baugino vaikus (spalva).	Man patiko <u>šilkinė raudona suknelė</u> (medžiaga, spalva).
<u>Kreivas, lenktas medelis</u> augo pakelėje (forma).	<u>Apskritas medinis staliukas</u> stovėjo vidury kambario (forma, medžiaga).
<u>Lietuviškos, lenkiškos, vokiškos raidės</u> yra panašios (kilmė).	<u>Dviaukštis baltas mūrinis namas</u> stovėjo toliau nuo kelio (dydis, spalva, medžiaga).
<u>Vaistingi, nuodingi augalai</u> pavasarį pradeda augti (rūšis).	Ši obelis veda <u>žalius rūgščius vaisius</u> (spalva, skonis).

6 pratimas. Pabraukite pažyminius ir, jeigu reikia, padėkite kablelius.

1. Mergaitė buvo geltonais šviesiais plaukais. 2. Saulę uždengė tamsūs juodi debesys. 3. Garbanotas juodaplaukis berniukas įlipo į autobusą. 4. Vaikai mėgsta saldžius vasarinius obuolius. 5. Aukšta raudona pilis yra Vilniaus centre. 6. Aš mėgstu lietuviškus tautinius šokius. 7. Žmonėms patinka gražus šiltas ankstyvas pavasaris. 8. Audringoje banguotoje jūroje maudytis yra draudžiama. 9. Mama iškepė traškių apvalių spurgų. 10. Dangų raižo plieniniai grakštūs lėktuvėliai.

7 pratimas. Raskite pažyminius ir pažymimuosius žodžius. Kur reikia, padėkite kablelius arba brūkšnius.

1. Geltonkasė raudonskruostė mergaitė įėjo į parduotuvę. 2. Keliuėjo nedidelis vyrelis kuprotas šleivakojis. 3. Motiejukas bėgiojo po žalią minkštą pievą. 4. Pamačiau šikšnosparnio kaklą trumpą plaukuotą. 5. Iš šaltinio tryško gaivus šaltas skaidrus vanduo. 6. Ošia paskutinius lapus metantis ąžuolas. 7. Tolumoje pasirodė burė lyg žuvėdra sklandanti danguje. 8. Šį rudens užderėjo miltingos geltonos bananinės bulvės. 9. Romas ir Rima laukė tėvų grįžtančių iš mugės. 10. Oras buvo drėgnas vėjuotas nemalonus. 11. Katytė buvo liesa nušiorusiu kailiuku. 12. Dantukai susmigo į minkštą sultingą raudoną arbūzą.

Išplėstiniai dalyviniai ir būdvardiniai pažyminiai

Atsakę į klausimus ir grandinėlėje skaičius pakeitę raidėmis, perskaitysite taisyklę.

Laikas, kada nereikia eiti į darbą.

1	2	3	4	2	3		3	4	

Saldi birželio uoga.

5	6	1	7	8	9				

Žuvies gaudymas.

10	11	12	13	14	5	1			

„Pliažo“ sinonimas.

15	1	15	16	17	18	19	20	14	4

Pastatas kitaip.

21	1	20	1	4					

18	12	6	19	21	1	20	19	12	13	19		15	1	10
17	18	11	1	6	18	10	19	u		4	u		13	14
5	8	12	16	19	1	19	4		4	1	11	1	1	20
		4	,	11	1	18	19	21	1	20	19	6	20	19
6	6	19	19	4		15	1	10	14	20		1		21
1	1	1	1	.	4	19	1	19	21	19	19	21	15	19
		19	19	21	19	2	4	9	16	15	7	8	6	1
u	u	10	18	3	10		4	19	1	8	7	19	19	19
19	21	12	19	11		u	20	3	4	u	1	16	8	,
11	14	16	1	18		19	2	7	8	19	12	6	7	19

Būdvardis arba dalyvis su pažymimuoju žodžiu būtinai turi būti suderintas linksniu, skaičiumi ir gimine. Išplėstiniai pažyminiai gali būti skiriami arba neskiriami kableliais. Tai matyti pavyzdžiuose.

Atidžiai pažiūrėkite, kaip atrodo **išplėstiniai dalyviniai pažyminiai**.

Imame keletą dalyvių – veikiamosios rūšies (*sugriuvęs, pasipuošusi*) ir neveikiamosios rūšies (*numegzta, padovanotas*). Padarome iš jų išplėstinius pažyminius ir sudarome sakinius:

- 1) *Sugriuvęs* namas buvo netoli kelio. / *Nuo audros sugriuvęs* namas buvo netoli kelio.
- 2) *Pasipuošusi* Aldutė atrodė labai gražiai. / *Pasipuošusi gėlėta suknele* Aldutė atrodė labai gražiai.
- 3) *Numegzta* kepuraitė buvo padėta ant sofos. / *Sesutės numegzta* kepuraitė buvo padėta ant sofos.
- 4) *Juozukas važinėjosi padovanotu* dviračiu. / *Juozukas važinėjosi tėvelių padovanotu* dviračiu.

Pažiūrėkite į 2 lentelę ir pabandykite patys pasakyti, koku atveju dalyviniai pažyminiai yra skiriami kableliais, o koku atveju kablelių nereikia.

2 lentelė.

Neskiriami dalyviniai pažyminiai	Skiriami dalyviniai pažyminiai
Nuo <u>audros sugriuvęs</u> namas buvo netoli kelio.	Namas, <u>sugriuvęs nuo audros</u> , buvo netoli kelio.
<u>Pasipuošusi gėlėta suknele</u> Aldutė atrodė labai gražiai.	Aldutė, <u>pasipuošusi gėlėta suknele</u> , atrodė labai gražiai.
<u>Sesutės numegzta</u> kepuraitė buvo padėta ant sofos.	Kepuraitė, <u>numegzta sesutės</u> , buvo padėta ant sofos.
<u>Juozukas važinėjosi tėvelių padovanotu</u> dviračiu.	Juozukas važinėjosi dviračiu, <u>padovanotu tėvelių</u> .

Jeigu savarankiškai atsakėte, kad **išplėstiniai dalyviniai pažyminiai** skiriami kableliais tada, kai eina po pažymimojo žodžio, jums priklauso priedas prie pažymio už gebėjimą logiškai mąstyti. Jeigu šią skyrybos paslaptį įminti padėjo mokytojas ar draugas, 8 pratimas padės jos neužmiršti.

8 pratimas. Raskite išplėstinius dalyvinius pažyminius. Juos parašykite po pažymimųjų žodžių ir išskirkite kableliais.

1. Vėjo išrautas medis gulėjo šalia kelio. 2. Anksti pasodinti ridikėliai jau sudygo. 3. Padirbtas gero meistro stalas visiems patiko. 4. Maloniai besišypsanti mergaitė patraukė visų dėmesį. 5. Iškastas šalia kelio griovys buvo beveik pilnas vandens. 6. Gydytojo išrašyti vaistai buvo efektyvūs. 7. Ledlaužis išvadavo leduose įstrigusį žvejų laivą. 8. Naktį chuliganų sudaužyta autobusų stotelė liūdnei pasitiko pirmuosius keleivius. 9. Kiškių apgraužti sodo medeliai nekantriai laukė sodininkų pagalbos. 10. Kiemė įsijungė į krintančią medžio šaką sureagavusi automobilio sirena.

Pavyzdys. Šalia kelio gulėjo medis, išrautas vėjo.

9 pratimas. Su duotais dalyviniais pažyminiais sugalvokite po du sakinius, kuriuose vieną kartą dalyvinis pažyminys būtų skiriamas kableliais, o antrą kartą – neskiriamas.

Dalyviniai pažyminiai. Nukritusi knyga, pripilta stiklinė, parvažiaavęs tėvelis, prabudusi Akvilė, pribėgęs kačiukas, suplyšusios kelnės, ištrūkusi saga, pamirštas dokumentas, pabrangusi duona.

Pavyzdys. Ant grindų gulėjo nuo stalo nukritusi knyga. Ant grindų gulėjo knyga, nukritusi nuo stalo.

 O dabar panagrinėkite **išplėstinius būdvardinius pažyminius**. Jie sudaryti iš būdvardžio ir jam priklausomo vieno ar kelių žodžių. Imame būdvardžius (*pilnas, gražesnis*) ir sudarome sakinius su neišplėstiniais ir išplėstiniais pažyminiais:

- 1) Stovėjo pilnas kibiras. / Stovėjo pilnas vandens kibiras.
- 2) Radau didesnį baravyką. / Radau didesnį už kepurę baravyką.

Pažiūrėkite į 3 lentelę ir vėl pabandykite patys pasakyti, koku atveju būdvardiniai pažyminiai yra skiriami kableliais, o koku atveju kablelių nereikia.

3 lentelė.

Neskiriami būdvardiniai pažyminiai	Skiriami būdvardiniai pažyminiai
Stovėjo <u>pilnas vandens</u> kibiras.	Stovėjo kibiras, <u>pilnas vandens</u> .
Radau <u>didesnį už kepurę</u> baravyką.	Radau baravyką, <u>didesnį už kepurę</u> .

 Išplėstinių būdvardinių pažyminių kalboje yra mažiau negu dalyvinių pažyminių.

10 pratimas. Raskite išplėstinius būdvardinius pažyminius. Juos parašykite po pažymimųjų žodžių ir išskirkite kableliais. Atlikdami užduotį, naudokitės 3 lentele.

1. Iš miško parnešiau pilną grybų pintinę. 2. Mergaitė žiūrėjo į mane mėlynėsėmis už lino žiedus akimis. 3. Sunkesnė už akmenį ranka mušdavo našlaitę. 4. Šalia senelių namo paslaptinai šlama pilnas žalių eglių miškas. 5. Už namo stovėjo panaši į palapinę pavėsinė. 6. Tvenkinyje lingavo panaši į pernykštį rąstą valtis. 7. Aštresnis už peilį liežuvis skaudina žmogų. 8. Tamsoje žibėjo žalesnės už smaragdus katės akys. 9. Šiltoje kaip pirtis trobelėje buvo jauku. 10. Aš prisiminiau ligotą ir seną motinos veidą.

11 pratimas. Raskite išplėstinius pažyminius ir pažymimuosius žodžius. Kur reikia, padėkite kablelius.

Prie baltai apdengto stalo šeima susėdo pietauti. Antanas paėmė lėkštę pilną sriubos. Jis godžiai valgė skaniai išvirtą sriubą. Paskui mama atnešė žemaičių blynų apipiltų padažu. Šviežiai iškepti blynai skaniai kvepėjo. Pabaigoje Antanas gėrė kompotą išvirtą su slyvomis ir obuoliais. Berniukas padėkojo mamai už skaniai paruoštus pietus.

12 pratimas. Iš pasirinktų išplėstinių pažyminių ir sakinių su pažymimaisiais žodžiais sudarykite po du sakinius, kuriuose pažymins vieną kartą eitų prieš pažymimąjį žodį, o antrą kartą – po jo.

1. Ant kalno stovėjo namas. 2. Iš tolo matyti inkilėlis. 3. Buvo apdovanotas sportininkas. 4. Prezidentas įteikė medalį berniukui. 5. Atėjo slaugytoja. 6. Visi gyrė pyragą. 7. Mašiną nutempė į autoservisą.

Pažyminiai. *Sudaužytą per avariją, prižiūrinti ligonį, dalyvavęs varžybose, išgelbėjusiam skęstantį, vakar įkeltas, mano iškeptą, neseniai pastatytas.*

Pavyzdys. *Ant kalno stovėjo namas, neseniai pastatytas. Ant kalno stovėjo neseniai pastatytas namas.*

13 pratimas. Sugalvokite su duotais išplėstiniais dalyviniais ir būdvardiniais pažymiminiais sakinių, vieną kartą pažyminius parašydami prieš pažymimuosius žodžius, o antrą kartą – po pažymimųjų žodžių, ir išskirkite (jei reikia) kableliais. Linksnius galite keisti.

Didelė ir raudona, mažas ir greitas, didesnė už kitas, pilna geltonų kriaušių, atneštas į namus, mano nupirktas, pajuodę nuo šalčio, pavargęs nuo darbo, sėdinti prie krašto, prižiūrimas mūsų šeimos.

Pavyzdys. *Didelė ir raudona saulė leidosi už miško. / Saulė, didelė ir raudona, leidosi už miško.*

14 pratimas. Iš dviejų sakinių padarykite vieną sakinį su išplėstiniu pažyminiu. Vieną kartą išplėstinį pažyminį parašykite prieš pažymimąjį žodį, antrą kartą – po pažymimojo žodžio. Kad užduotį atliktumėte sėkmingai, prisiminkite veikiamosios ir neveikiamosios rūšies dalyvius.

1. Man patinka karoliai. Juos padovanojo pusseserė. 2. Pas mus atėjo santechnikas. Jį pakvietė tėvelis. 3. Aldona vilkėjo megztiniu. Ji pati nusimezgė. 4. Juozas važinėjo dviračiu. Jį suremontavo bendraklasius Algis. 5. Stasei buvo gaila piniginių. Ją ištraukė kišenvagis. 6. Vaida lygino užuolaidas. Jas pati vakar išskalbė. 7. Laukuose dirba žmonės. Jie primena skruzdėles. 8. Dangumi plaukia debesys. Jie užstoja saulę. 9. Prisimenu vaikystės pasakas. Jas prieš miegą skaitė tėtis. 10. Raimundas grąžino dešimt litų. Juos pasiskolino prieš mėnesį. 11. Jonas padarė stalą. Stalas stovi kampe. 12. Asta darželyje nuskynė gėles. Gėles pamerkė į vazą. 13. Ūkininkas augina triušius. Triušiai yra gražūs. 14. Ekskavatorius iškasė griovį. Griovys yra platus. 15. Kieme užaugo beržas. Beržas praaugo eglutę.

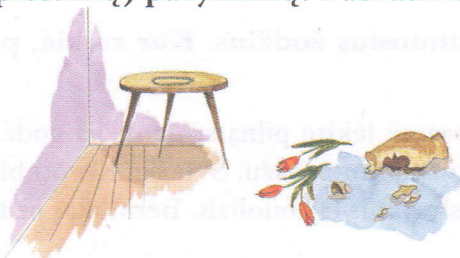
Pavyzdys. *Man patinka pusseserės padovanoti karoliai. / Man patinka karoliai, padovanoti pusseserės.*

15 pratimas. Sudarykite sakinius, vietoj daugtaškių įrašydami išplėstinius pažyminius, suderintus su pažymimuoju žodžiu.

1. Šeimininkė padėjo ant stalo bandeles. 2. Bandeles, , visi mėgsta. 3. Antanukas nori bandelės, 4. Aš pasitikau stotyje pusbrolių. 5. Su pusbroliu, mes apžiūrėjome miestą. 6. vairuotojas buvo pavargęs. 7. Vairuotojas, , anksti nuėjo miegoti. 8. paukščiai suka lizdus. 9. Gandrai, , taiso pernykščius lizdus. 10. Inkilėlyje apsigyveno varnėnai,

Pažyminiai. *Iškeptos su uogiene; parskridę iš šiltųjų kraštų; baigęs darbą; atvažiavęs iš kaimo.*

16 pratimas. Žiūrėdami į paveikslėlį, pabaikite pasakojimą, kuriame būtų įvairių (ne tik išplėstinių) pažyminių. Pabraukite juos sutartiniais ženklais.

Ant stalo stovėjo brolio nupirktą vazą.

Naujoje vazoje buvo pamerktos gėlės.

Priedėlis ir jo skyryba

1. **Priedėlį** skiriame kableliais, jei jis eina po pažymimojo žodžio. **Pvz.:** *Mano dukra, Jonė Jonaitytė, nebuvo pamokoje, nes pramiegojo.*
2. Priedėliai skiriami kableliais, jeigu jie su pažymimaisiais žodžiais jungiami žodeliais **arba, būtent, kaip, vardu, pavarde, vadinamasis, tai yra, ypač** ir eina po pažymimojo žodžio. **Pvz.:** *Saturnas, arba Saulės sistemos planeta, turi žiedus. Einu pas Kostą, tai yra mokytoją Kostą. Į Motiejų, tai yra žymiausią kaimo pranašą, kreipdavosi visi gyventojai. Kai kurie žmonės, ypač vyresnio amžiaus, nepripažįsta kompiuterių teikiamos naudos.*
3. Po jungiamojo žodžio prieš priedėlį kablelis rašomas, kai jungiamasis žodis **pavyzdžiui** eina kaip įterpinys. **Pvz.:** *Žmonės ištikimybės galėtų pasimokyti iš paukščių, pavyzdžiui, gulbių.*
4. Kai priedėlis su pažymimuoju žodžiu jungiamas žodžiais **pavyzdžiui, būtent, kaip antai** ir po jų eina vienu ar keliais priedėliai, tai prieš jungiantį žodį rašome kablelį, o po jo – dvitaškį (priedėlis išskiriamas kableliais kartu su jungiamuoju žodžiu). **Pvz.:** *Kai kurie paukščiai, būtent: šarkos, varnos, žvirbliai, zylės žiemoja Lietuvoje.*
5. Prieš pažymimąjį žodį einantis priedėlis atskiriamas kableliu, kai jis pažymi įvardį arba daiktavardį. **Pvz.:** *Kaip ūkininkas, Virgis buvo niekam tikęs. Vis dažniau žmonės atostogauja užsienio šalyse, kaip antai: Turkijoje, Egipte, Graikijoje, Ispanijoje.*

Priedėlių skyryba prieš pažymimąjį žodį ir po pažymimojo žodžio

4 lentelė.

Priedėlis prieš pažymimąjį žodį	Priedėlis po pažymimojo žodžio
<u>Girių karalius</u> <u>briedis</u> yra labai gražus.	<u>Briedis</u> , <u>girių karalius</u> , yra labai gražus.
<u>Žvejys</u> <u>Anupras</u> keldavosi anksti.	<u>Anupras</u> , <u>žvejys</u> , keldavosi anksti.
<u>Prancūzijos sostinėje</u> <u>Paryžiuje</u> yra Eifelio bokštas.	<u>Paryžiuje</u> , <u>Prancūzijos sostinėje</u> , yra Eifelio bokštas.
Man padėjo <u>pati nuoširdžiausia mergaitė</u> <u>Dovilė</u> .	Man padėjo <u>Dovilė</u> , <u>pati nuoširdžiausia mergaitė</u> .

17 pratimas. Sakiniuose trūksta priedėlių. Parinkite tinkamą priedėlį ir vieną kartą jį įrašykite prieš pažymimąjį žodį, o antrą kartą – po pažymimojo žodžio. Kur reikia, padėkite kablelius.

1. Nemunas įteka į Kuršių marias. 2. Vilnius buvo įkurtas 1323 metais. 3. Brailis palengvino daugelio aklujų gyvenimą. 4. Jurijus Gagarinas pradėjo žmogaus žygį į kosmosą. 5. Kunigaikštis Gediminas pilį pradėjo statyti Vilnelės ir Neris santakoje. 6. Jonas Basanavičius palaidotas Vilniuje. 7. Vincui Kudirkai pastatytas paminklas Kudirkos Naumiestyje. 8. Darius ir Girėnas pasaulyje išgarsino Lietuvos vardą. 9. Eifelio bokštas sutraukia milijonus turistų.

Priedėliai. Lietuvos sostinė, rusų kosmonautas, Atlanto nugalėtojai, didžiausia Lietuvos upė, „Varpo“ leidėjui ir Lietuvos himno autoriui, Paryžiaus statinys, Vilniaus įkūrėjas, aklujų rašto išradėjas, Nepriklausomybės akto signataras.

18 pratimas. Išskirkite priedėlius.

1. Nastutė Žarckų tarnaitė buvo spaudžiama prie visų darbų. 2. Berniukas vardu Juozukas gyveno su mamyte. 3. Visi ypač vaikai mėgsta žiemą slidinėti. 4. Mantukas trejų metų berniukas žaidė su mediniu arkliuku. 5. Aš dešimtos klasės mokinys Jurgis gimiau Klaipėdos mieste. 6. Kristina mano draugė labai mėgsta gėles.

19 pratimas. Įrašykite nurodytos reikšmės priedėlius.

1. (Profesija) Arūnas yra visų gerbiamas. 2. (Pareigos) Vilūnas savo pažįstamiems yra draugiškas. 3. (Giminystės ryšys) Marytė guli ligoninėje. 4. Aš, (tikslėnis asmens nurodymas) , gimiau Panevėžio rajone.

20 pratimas. Pabraukite pažyminius ir pažymimuosius žodžius.

Aloyzas drožė kiauras dienas. Iš po peilio ašmenų išlindo ant gumbuotos obels šakos velniūkštis: raguotas toks, išsišiepęs, apsvijęs aplink lazda kanopomis ir uodega. O šalimais raitėsi žaltys, iškišęs ploną liežuvėlį. Ir dar keistesnė buvo moteris, kurią Aloyzas išpjaustė prie lazdos rankenos: ilgu kaklu, be rankų, toli atsikišusia krūtine.

J. Baltušis, „Parduotos vasaros“

21 pratimas. Sudurtinio tarinio vardinę dalį pakeiskite priedėliu, o sakiniui sugalvokite kitą tarinį.

1. Višta yra naminis paukštis. 2. Klaipėda yra Lietuvos uostas. 3. Braškės yra ankstyvosios uogos. 4. Foteliai yra minkšti baldai. 5. Druskininkai yra Lietuvos kurortas. 6. Tulpės yra Olandijos pasididžiavimas. 7. Venera yra planeta. 8. Žibutės yra pavasario gėlės. 9. Birželis yra vasaros pradžia. 10. Gruodis yra žiemos mėnuo.

Pavyzdys. Višta, naminis paukštis, deda kiaušinius.

22 pratimas. Pasakykite, kiek kiekviename sakinyje yra aprašomų žmonių.

1. Birutė, mano pusseserė, ir aš ravėjome daržą. 2. Jonas, mano dėdė ir brolis tvėrė kieme tvorą. 3. Petras, mano klasės draugas, ir aš anksti išėjome meškerioti. 4. Silvija, mano klasės draugė, Saulius, Silvijos brolis, Paulius, mūsų visų kaimynas ir aš su Kęstučiu, savo sūnėnu, išvykome į stovyklą. 5. Dėdė Stanislovas, Kotrynos mamos brolis, ir teta Genutė, dėdės Stanislovo žmona, parašė laišką iš Amerikos.

23 pratimas. Parašykite, kur gyvena, ką dirba, kuo domisi jūsų giminaičiai – pusbrolis, pusseserė, dėdė, teta.

Pavyzdys. Ramūnas, mano pusbrolis, pernai baigė mokyklą. / Mano pusbrolis Ramūnas pernai baigė mokyklą.

24 pratimas. Nupieškite savo šeimos genealoginį medį ir aprašykite savo senelius, jų sūnus, dukteris, anūkus, žentus, marčias. Kur jie gyvena, ką dirba, kiek jiems metų.

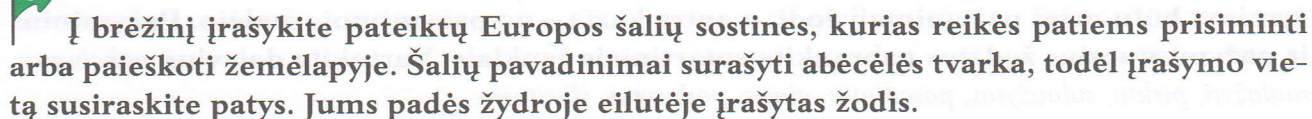
Rašykite taip:

Mano senelė – Monika. Valentina, senelės duktė, gyvena Šakiuose. Stasys, senelės žentas, gyvena Šakiuose. Stasys, Valentino vyras, dirba statybose. Darius, Monikos anūkas, taip pat gyvena Šakiuose. Darius, Stasio ir Valentino sūnus, lanko dailės mokyklą...

25 pratimas. Vietoj daughtaškių įrašykite priedėlius ir pažymimuosius žodžius ir, kur reikia, išskirkite kableliais.

1. padarė paukšteliams du inkilėlius. 2. gražiai nutapė gimtinės peizažą. 3. buvo sužalotas avarijoje. 4. man parašė laišką. 5. mane rūpestingai gydė.

Priedėliai ir pažymimieji žodžiai. Jonas / Rimkienė / Laimonas / Viktorija / mano kaimynas / mano vaikystės draugė / dailininkas / gydytoja okulistė / mano bendradarbis / Petras Raudėnas.

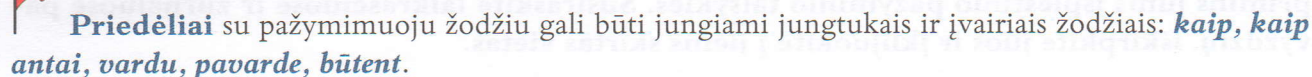

Šalys:

Albanija,
Andora,
Baltarusija,
Bulgarija,
Estija,
Graikija,
Lenkija,
Makedonija,
Ukraina.

26 pratimas. Pasaulio atlase arba interneto paieškos sistemoje *Google* raskite ir pagal pavardę parašykite, kiek kryžiažodyje paminėtos sostinės gyvena žmonių.

Pavyzdys. Vilniuje, Lietuvos sostinėje, gyvena penki šimtai šešiasdešimt tūkstančių šimtas septyniasdešimt žmonių (2010 m. duomenys).

27 pratimas. Sakiniuose su išplėstiniais dalyviniais pažyminiais ir priedėliais padėkite, kur reikia, kablelius. Priedėlius ir išplėstinius pažyminius pabraukite vingiuota linija.

1. Antanas Petkus įmonės vyriausiasis ekonomistas dirba savo kabinete. 2. Jonas Augaitis mūsų bažnyčios kunigas šiandien su mokiniais ėjo lankyti ligonių. 3. Paveikslėlį mano atvežtą iš Romos mama parodė kaimynėms. 4. Vladas Motiejūnas karininkas su savo kariais išvyksta į manevrus. 5. Bronė Daukšienė profesorė parašė knygą apie Lietuvos upes. 6. Algirdas Stasiūnas kardiochirurgas apžiūrėjo ligonį po operacijos. 7. Gandro lizde esančiame klevo viršūnėje kaleno parskridę gandrai.

Pavyzdys. *Antanas Petkus, įmonės vyriausiasis ekonomistas, dirba savo kabinete.*

28 pratimas. Sutartiniais ženklais pabraukite pažyminius ir pažymimuosius žodžius.

Už trobos buvo nedidelis mūsų sodelis. Mažame sodelyje augo įvairūs medžiai. Čia buvo antaninės ir alyvinės obelys, raudonieji ir juodieji serbentai, kultūrinės avietės. Rudenį mūsų sodelis pasi-puošdavo prinokusiais vaisiais. Ant obelių šakų kabėdavo raudoni obuoliai. Senoji obelis prinokindavo geltonus sultingus obuolius. Dažnai kaimynas Stasiukas atnešdavo didelių slyvų iš savo sodo. O mes jį vaišindavome savo obuoliais. Stasiuko slyvos būdavo saldžios. Vėly rudenį obuolius nuskindavome, sudėdavome į dideles aukštas pintines ir nešdavome į šaltą rūšį.

Pavyzdys. Už trobos buvo nedidelis mūsy sodelis.

29 pratimas. Padarykite iš dviejų sakinių vieną sakinį, kuriame vieną kartą dalyvinis pažymins būtą prieš pažymimąjį žodį, o antrą kartą – po pažymimojo žodžio. Pažyminius ir pažymimuosius žodžius pabraukite sutartiniais ženklais. Vartokite dalyvius: *pakabintos, nudažyti, pirkti, sulaužytas, pasodintos, gimęs, padarytas, iškritusiu.*

1. Agnei patiko naujos užuolaidos. Užuolaidas ji pakabino vakar. 2. Birutė sukrovė į lėkštę margučius. Margučius vakar nudažė Algis. 3. Tėvai man padovanojo grandinėlę. Grandinėlę jie pirko neseniai. 4. Mama nunešė remontuoti skėtį. Skėtį vakar sulaužė vėjas. 5. Senelė ant kapo laistė chrizantemas. Chrizantemas ji pasodino vakar. 6. Karvė rūpinosi veršiuku. Veršiukas gimė vakar. 7. Giedrė žiūrinėjo nuotraukas. Nuotraukas ji darė Turkijoje. 8. Vaikai džiaugiasi sniegu. Sniegas iškrito ryte.

Pavyzdys. 1) Agnei patiko naujos vakar pakabintos užuolaidos.
2) Agnei patiko naujos užuolaidos, pakabintos vakar.

30 pratimas. Pabraukite priedėlius **žalia** spalva, o pažyminius – **mėlyna**.

1. Gatve pravažiavo automobilis, raudonas, prabangus. 2. Žiedais apsipylusiose liepose dūzgė bitės. 3. Šarūnas, krepšininkas, krepšinio paslaptis perduoda vaikams. 4. Vienas mano kaimynas, tai yra Laukys, surengė kieme talką. 5. Vasarą turistai aplankė daug gražių Lietuvos vietų, kaip antai: Palangą, Nidą, Rusnę, Ventės ragą. 6. Kvapiais žiedais, jaukiu pavėsiu, ji senelių sodyboje buvo liepų karalienė. 7. Lenkijoje, Žalgirio mūšio vietoje, susitikau pažįstamą iš Lietuvos. 8. Ieva Simonaitytė, rašytoja, gyveno Priekulėje. 9. Rūstus, tamsus, juodas dangus pranašavo audrą. 10. Palanga, Lietuvos kurortas, vasarą yra labai patraukli. 11. Mergaitės atnešė iš miško pintinėlę, kupiną pirmųjų žemuočių. 12. Sandėliuko lentynos lūžta nuo konservų, pagamintų žiemai. 13. Latvijos, Lietuvos kaimynės, sostinė yra Ryga. 14. Ore sklendo žvitrios kregždutės, pranašaujančios lietų.

Pakartokite. Naudodamiesi žemiau pateikta lentele pasigaminkite plakatą, kuris primins jums išplėstinio pažyminio taisyklės. Susiraskite laikraščiuose ir žurnaluose pavyzdžių, iškirkite juos ir įklijuokite į jiems skirtas vietas.

Aplinkybių skyryba

1. Kai sakinyje yra dvi **vietos aplinkybės**, iš kurių antroji patikslina pirmąją, tai antroji išskiriama kableliais. **Pvz.:** *Kalnuose, pačioje viršūnėje, erelis susisuko lizdą.*
2. Jeigu tikslinama vieta aplinkybė turi jungiamųjų žodžių **tai yra, pavyzdžiui, kaip ir, ypač, tai** ji išskiriama drauge su tais žodžiais. **Pvz.:** *Ten, tai yra už miesto, yra senos kapinaitės.*
3. Kai sakinyje yra dvi **laiko aplinkybės**, iš kurių antroji patikslina pirmąją ir tariama pabrėžiamai, tai antroji išskiriama kableliais. **Pvz.:** *Anksti, dar saulei nepatekėjus, išėjome į žygį.*
4. Jeigu tikslinama laiko aplinkybė turi jungiamųjų žodžių **tai yra, pavyzdžiui, kaip ir, ypač**, tai ji išskiriama drauge su tais žodžiais. **Pvz.:** *Šiandien, tai yra vasario 16 d., miesto centre vyks Lietuvos nepriklausomybės minėjimas.*
5. Kai sakinyje yra viena išplėstinė aplinkybė ir greta jos dalyvis, padalyvis ar pusdalyvis (be priklausomo savarankiško žodžio), tai išplėstinei aplinkybei priskiriame ir tą dalyvį, padalyvį ar pusdalyvį ir skiriame kartu su ja. **Pvz.:** *Pabaigę namų darbus ir susidėję rytdienos pamokas, vaikai susirinko pažiūrėti vakaro filmą.*
6. Išplėstinę aplinkybę kartais sudaro dalyvis, pusdalyvis arba padalyvis kartu su prijungtu šalutiniu sakiniu. **Pvz.:** *Vaikai, išgirde, kad griaudėja, išskubėjo namo.*
7. Kai sakinyje dvi išplėstinės aplinkybės yra sujungtos jungtukais **ir, ar, arba, bei**, tai kablelis rašomas prieš pirmąją išplėstinę aplinkybę ir po antrosios. **Pvz.:** *Viktoras, grįžęs namo ir papietavęs, išėjo į futbolo treniruotę.*

Tikslinamosios aplinkybės

Tai yra dvi (ar trys) tos pačios rūšies aplinkybės, kurių antroji paaiškina, patikslina pirmąją aplinkybę. **Tikslinamosios aplinkybės** dažniausiai gali būti vietos ir laiko, rečiau – būdo. **Pvz.:**

1. *Miško pakrašty, mažoje trobelėje, gyveno senelis.* – Kur gyveno senelis? *Miško pakrašty.* – Kur miško pakrašty? *Mažoje trobelėje* (vietos tikslinamoji aplinkybė).
2. *Savaitės pabaigoje, šeštadienį, mes pradėsime kasti bulves.* – Kada pradėsime kasti bulves? *Savaitės pabaigoje.* – Kada savaitės pabaigoje? *Šeštadienį* (laiko tikslinamoji aplinkybė).
3. *Sesutė tyliai, ant pirštų galų, priėjo prie mano lovos.* – Kaip priėjo sesutė prie mano lovos? *Tyliai.* – Kaip tyliai? *Ant pirštų galų* (būdo tikslinamoji aplinkybė).

Antroji (ar trečioji) aplinkybė iš abiejų pusių yra skiriama kableliais.

31 pratimas. Naudodamiesi viršuje esančiomis taisyklėmis ir pavyzdžiais užpildykite lentelę.

1. Sekmadienį, atvykusi į stotį, ėjau prie kasos nusipirkti bilieto.
2. Klasėje, prie lango, stovėjo mokytojo Juozo stalas.
3. Atsargiai, lapas po lapo, Elzytė vartė naują pasakų knygą.
4. Miške, prie didelio skruzdėlyno, senelis rado net tris baravykus!
5. Gegužės mėnesį, pirmąjį sekmadienį, minima Motinos diena.
6. Vaikų šventė įvyks šeštadienį, tai yra birželio 1 dieną.
7. Sigutis sėdėjo tyliai, lyg pelė po šluota, klausydamas mamos sekamos pasakos.
8. Toli toli, už devynių jūrų, gyveno piktas burtininkas.
9. Mokykliniai egzaminai laikomi vasarą, tai yra birželį.
10. Klaipėdoje, prie jūrų muziejaus, turistus vežioja traukinukai ir arklių traukiamos karietos.

Sakiniai iš užduoties	Taisyklė
1. Sekmadienį, atvykusi į stotį, ėjau nusipirkti bilieto.	Laiko tikslinamoji aplinkybė.
...	

32 pratimas. Sudėkite kablelius, viršuje numeriais pažymėkite aplinkybes (1 – vietos, 2 – laiko, 3 – būdo).

1. Akmuo ¹mėtėsi ant kalnelio, netoli kelio. 2. Rudenį rugsėjo pabaigoje mes skynėme obuolius. 3. Gretimame bute kaimynų Bukauskų languose šviesa užgeso vėlai vakare. 4. Šeimininkė mus pasitiko maloniai su šypsena veide ir paprašė užėiti į svetainę. 5. Anksti rytą dar prieš aušrą mes išvykome į kelionę. 6. Miegamajame dėžutėje prie veidrodžio aš laikau savo papuošalus. 7. Kadaise seniai seniai čia gyveno Jūratė ir Kastytis. 8. Mano mokykla yra visai netoli už pirmo posūkio. 9. Arklys sunkiai koja už kojos tempė seną vežimą.

33 pratimas. Sugalvokite ir vietoje daugtaškių įrašykite tikslinamąsias aplinkybes. Jas išskirkite kableliais.

1. Ant šaligatvio aš pasistačiau dviratį. 2. Miško pakraštyje mes radome daug raudonių. 3. Kieme vizgino uodegą mūsų Margiukas. 4. Prie kelio vingio augo užpernai pasodinta eglė. 5. Ankstyvą pavasarį radau pirmųjų žibučių. 6. Mano tėvai gyvena netoli manęs 7. Šiame pastate įsikūrusi miesto biblioteka. 8. Upelio pakrantėje žydi purienos. 9. Senelis kosėjo sunkiai 10. Rytoj susitiksiu su draugais miesto šventėje.

Pavyzdys. Ant šaligatvio, prie medžio, pasistačiau dviratį.

34 pratimas. Parašykite skelbimą apie įvyksiantį klasės susirinkimą, šventę ar konkursą, tiksliai nurodydami mėnesį, dieną, savaitės dieną, valandą, vietą.

35 pratimas. Sudėkite skelbime trūkstamus skyrybos ženklus.

Gerbiama Auklėtoja kviečiame
Jus į mūsų laidos susitikimą kuris
įvyks šių metų liepos 19 dieną
šeštadienį 12 valandą Renkamės
Kauno geležinkelio stotyje
pirmoje salėje prie kasų
Pavėlavusių lauksime Laisvės
alėjoje prie teatro

14 laidos mokiniai

36 pratimas. Aprašykite savo gyvenamąją vietą, panaudodami tikslinamąsias aplinkybes.

Pavyzdys. Aš gyvenu Dzūkijoje, Alytaus rajone, prie Nemuno.

37 pratimas. Aprašykite savo mokyklą, klasę ir suolą panaudodami tikslinamąsias aplinkybes ir nurodydami tiksliai minėtų objektų vietas, išvaizdą, pagaminimo laiką ir pan.

Kurio sakinio skyryba – taisyklinga?

1. Šeštadienį, Vingio parke 18.00 valandą prasidės renginys.
2. Vilniuje, netoli Gedimino pilies yra Mindaugo tiltas.
3. Klaipėdoje, Jūrų muziejuje, mes stebėjome delfinų pasirodymą.

38 pratimas. Prisiminkite geografijos pamokas ir parašykite, kur jūs gyvenate.

Pavyzdys. Aš gyvenu Žemės planetoje, Europoje, ...

Išplėstinės dalyvinės, pusdalyvinės ir padalyvinės aplinkybės

Pusdalyviai, padalyviai sakiniuose visada eina aplinkybėmis, o dalyviai – aplinkybėmis ir pažymiais. **Pvz.:** Atėjęs pasisveikinau su draugais. – Kada pasisveikinau su draugais? Atėjęs (laiko aplinkybė). Susidomėjusi skaičiau naują laikraštį. – Kaip skaičiau naują laikraštį? Susidomėjusi (būdo aplinkybė). Supykęs aš nedalyvavau varžybose. – Dėl kokios priežasties nedalyvavau varžybose? Supykęs.

Šiuose pavyzdžiuose aplinkybės reiškiamos vienu žodžiu: atėjęs, susidomėjusi, supykęs. **Išplėstinės dalyvinės, pusdalyvinės, padalyvinės aplinkybės** reiškiamos ne vienu žodžiu, o keliais žodžiais, kurie priklauso dalyviui, padalyviui ar pusdalyviui.

Praplėskime anksčiau aptartas aplinkynes: Atėjęs į susitikimą, pasisveikinau su draugais. Susidomėjusi paskutiniaisiais įvykiais, skaičiau naują laikraštį. Supykęs ant neobjektyvaus teisėjo, nedalyvavau varžybose.

39 pratimas. Raskite ir pabraukite išplėstines aplinkynes bei užrašykite tikslus ir išsamius klausimus, į kuriuos jos atsako.

1. Vėlai parėjęs namo, norėjau miegoti. 2. Nuėjusi į daržą, prisiskyniau agurkų. 3. Leisdamasis nuo kalno, sulaužiau slidę. 4. Prasidėjus šienapjūtei, žmonės bijo lietaus. 5. Įsigijęs mažą šuniuką, aš juo labai rūpinausi. 6. Išnešęs plastikinę tarą, ją įdėjau į tam skirtą konteinerį. 7. Besimokydamas žemėsneklasėse, aš buvau susidomėjęs filatelija (pašto ženklų rinkimu). 8. Matydamas tolstantį autobusą, Martynas pyko ant savęs. 9. Pabaigusi lietuvių kalbos namų darbus, Jonė ėmėsi matematikos. 10. Saulei nusileidus, vilkai drąsiai išlindo iš savo slėptuvių.

Pavyzdys. Vėlai parėjęs namo, norėjau miegoti. – Kada norėjau miegoti?

40 pratimas. Išplėskite duotas aplinkynes ir išskirkite jas kableliais.

1. Važiuodama skaičiau laikraštį. 2. Palijus laukuose telkšojo balos. 3. Atėjęs radau netikėtų svečių. 4. Sesuo sėdėdama ieškojo internete naujų žinių. 5. Belaukiant staiga atsiradė durys. 6. Susitvarkęs galvojau apie rytdienos kelionę. 7. Apsirgusi negalėjau eiti į mokyklą. 8. Ūkininkas nupjovęs važiavo su traktoriais iš laukų. 9. Pavalgiusi išėjau į mokyklą. 10. Atvažiavusi išlipau.

Pavyzdys. Važiuodama rytą į mokyklą, skaičiau laikraštį.

Išplėtinių dalyvinių, pusdalyvinių ir padalyvinių aplinkybių skyryba

Išplėstinės aplinkybės gali būti skiriamos kableliais arba neskiriamos. Tai priklauso nuo rašančiojo nuomonės. Dažniausiai šios aplinkybės yra skiriamos, kai eina prieš tarinį. **Pvz.:** Išmokęs pjauti šieną, sūnus kasmet padėdavo tėvui.

Po tarinio šios aplinkybės neskiriamos. Pvz.: Sūnus kasmet padėdavo tėvui išmokęs pjauti šieną.

Jei ši aplinkybė yra viduryje sakinio ir eina prieš tarinį, ji visada yra išskirta iš abiejų pusių. **Pvz.:** Keleivis, eidamas pro muitinės postą, parodė savo lagaminą. Sūnus, išmokęs pjauti šieną, kasmet padėdavo tėvui.

Jei ji yra sakinio pradžioje ar gale, skiriama vienu kableliu. **Pvz.:** Eidamas pro muitinės postą, keleivis parodė savo lagaminą. Keleivis parodė savo lagaminą, eidamas pro muitinės postą.

Kurio sakinio skyryba taisyklinga?

1. Išvėdinusi kambarį, šeimininkė uždarė balkoną.
2. Pailsėjusi, Jolanta vėl sėdo prie šachmatų lentos.
3. Algiukas, padaręs inkilėlį laukė varnėnų.

41 pratimas. Su duotomis išplėstinėmis aplinkybėmis sugalvokite sakinių, kuriuose aplinkybės būtų sakinio pradžioje, viduryje ir gale.

Nulaužęs medelį, iškritus pirmajam sniegui, atėję pietauti, stovėdamas prie lango, atvažiavus tėvams, susilaužęs ranką, iškepusi didelį pyragą, gavęs pensiją, parašę rašinį, pradėjus lyti.

Pavyzdys. *Nulaužęs medelį, Jonukas pasijuto nesmagiai. Jonukas, nulaužęs medelį, pasijuto nesmagiai. Jonukas pasijuto nesmagiai nulaužęs medelį.*

42 pratimas. Duotus sakinius pakeiskite taip, kad juose būtų dalyvinės, pusdalyvinės arba padalyvinės aplinkybės.

1. Audrutė atsinešė vandens ir palaistė gėles. 2. Mes valgėme vakarienę ir į duris kažkas paskambino. 3. Traukinys sustojo ir keleiviai išlipo į peroną. 4. Juozukas važiavo dviračiu ir pamojo man ranka. 5. Pirkėjas paprašė pakeisti batus, o pardavėja pareikalavo čekio. 6. Mano draugės Vilės šeima pasikeitė butą ir pradėjo virtuvės remontą. 7. Močiutė pašėrė katinėlį ir pati sėdo pietauti. 8. Iškrito pirmasis sniegas ir uždengė laukus. 9. Kristupas pagamino varnėnams inkilėlį ir pakabino jį ant obels. 10. Lėktuvas įsibėgėjo ir pakilo į dangų.

Pavyzdys. *Audrutė, atsinešusi vandens, palaistė gėles.*

43 pratimas. Sudėkite kablelius.

1. Žaltys žiūrėdamas į Eglę prašneko žmogaus balsu. 2. Vaikai prisirinkę po pintinėle grybų linksmi grįžo namo. 3. Pastačius naują tiltą autobusų maršrutai sutrumpėjo. 4. Atlikę santechnikos ir apdailos darbus darbininkai baigė objekto statybą. 5. Pradėjęs dirbti staliumi Valius savo darbu buvo patenkin-
tas. 6. Violeta iš pradžių nuobodžiavo persikėlus gyventi į kitą miestą. 7. Šuo puolė smarkiai loti pa-
matęs prie vartelių nepažįstamą žmogų. 8. Netekęs darbo dėl etatų mažinimo Mykolas tapo bedarbiu. 9. Negalėdama atvykti į draugės vestuves Ramunė jaunuosius pasveikino gražiu laišku. 10. Prasidėjus
vasaros sezonui vyksta žieminių drabužių išpardavimas.

Vienarūšės sakinio dalys

Dvi ar trys sakinio dalys, atsakančios į tą patį klausimą, kylantį iš tos pačios sakinio dalies, vadinamos **vienarūšėmis sakinio dalimis**. Vienarūšiai gali būti **veiksniai**, **tariniai**, **papildiniai**, **pažyminiai** ir **aplinkybės**.

Palyginkite 5 lentelėje esančius pavyzdžius ir pasakykite, kurios lentelės dalies – žalios ar geltonos – pavyzdžiai jums labiau patinka. Paaiškinkite savo pasirinkimą.

5 lentelė.

Neišplėstiniai sakiniai	Išplėstiniai sakiniai su vienaarūšėmis sakinio dalimis
<u>Laukuose</u> žaliavo žolė. <u>Pievoje</u> žaliavo žolė. <u>Miškuose</u> žaliavo žolė.	<u>Laukuose</u> , <u>pievoje</u> , <u>miškuose</u> žaliavo žolė.
<u>Algis</u> mėgsta šachmatus. <u>Julius</u> mėgsta šachmatus. <u>Inga</u> mėgsta šachmatus.	<u>Algis</u> , <u>Julius</u> , <u>Inga</u> mėgsta šachmatus.
Turistai <u>pasistatė palapinę</u> . Turistai <u>užkūrė laužą</u> . Turistai <u>kepė bulves</u> .	Turistai <u>pasistatė palapinę</u> , <u>užkūrė laužą</u> , <u>kepė bulves</u> .

Jeigu pasirinkote geltonąjį stulpelį, jūs buvote teisūs. Jeigu pasirinkote žaliąjį stulpelį, jūs suklydote, nes žaliojo stulpelio sakiniai vienodi, nuobodūs ir užima daug vietos, nors pasakoma tas pat, kas ir geltonajame stulpelyje. Pabandykite kartu su teisingai atsakiusiais draugais atlikti 44 pratimą ir greitai pajusite, kad jums patiems norisi kalbėti ir rašyti vaizdingesniais sakiniiais.

44 pratimas. Žiūrėdami į pavyzdžius, iš kelių sakinių padarykite vieną sakinį su vienu ar keliais sakinio dalimis.

1. Kelionei Linas pasiėmė maisto. Kelionei Linas pasiėmė drabužių. Kelionei Linas pasiėmė atsarginius batus. 2. Užvakar aš dirbau pirmoje pamainoje. Vakaraš dirbau pirmoje pamainoje. Šiandien aš dirbau pirmoje pamainoje. 3. Tadas rašo gražiai. Tadas rašo švariai. Tadas rašo aiškiai. 4. Monika mėgsta braškes. Monika mėgsta vyšnias. Monika mėgsta avietes. 5. Šiose kapinėse palaidotas mano senelis. Šiose kapinėse palaidota mano senelė. Šiose kapinėse palaidotas mano dėdė. 6. Aš mėgstu keliauti dviračiu. Aš mėgstu keliauti motociklu. Aš mėgstu keliauti baidare. 7. Mėgstamiausia mano pamoka – dailė. Mėgstamiausia mano pamoka – istorija. Mėgstamiausia mano pamoka – geografija. 8. Vasarą atostogausiu Palangoje. Vasarą atostogausiu Plateliuose. Vasarą atostogausiu Turkijoje. 9. Ryte Miglė pasikloja lovą. Ryte Miglė nusiprausia. Ryte Miglė apsirengia. Ryte Miglė pusryčiauja. Ryte Miglė eina į mokyklą. 10. Saulė yra dangaus kūnas. Mėnulis yra dangaus kūnas. Žemė yra dangaus kūnas.

45 pratimas. Sintaksiškai išnagrinėkite sakinius ir sudėkite kablelius.

1. Miške auga baravykai voveraitės raudonikiai ūmėdės. 2. Plačiose lėkštėse gulėjo vynuogės apelsinai obuoliai. 3. Rasuolė skuto bulves plovė indus šlavė grindis. 4. Vėjas užė švilpė pustė sniegą. 5. Mokiniai papuošė gėlėmis klases miegamuosius poilsio kambarius. 6. Ėjo dienos savaitės mėnesiai. 7. Saulė leidžiasi į didelį tamsų paslaptinę mišką. 8. Pavasarį oras skamba vyturių giesmėmis pempų klyksmu lakštingalų trelėmis gandrų kleketavimu. 9. Vakare galvijai žviegia baubia mykia prašydamiesi namo. 10. Kalnais kloniais ežerais ateina vasara. 11. Per gyvenimą ženkite tvirtu drąsiu žingsniu. 12. Miškai kvepia samanomis pušų ir eglių sakais.

46 pratimas. Parašykite rašinėį „Mūsų daržas“, kuriame, atsakydami į klausimus, pavartokite vienu ar keliais sakinio dalis ir jas pabraukite sutartiniais ženklais.

- 1) Kur yra jūsų daržas?
- 2) Kokio jis didumo?
- 3) Kokias daržoves auginate savo darže?
- 4) Kas jas prižiūri?
- 5) Kada ir kokius darbus dirbate darže?
- 6) Kokios užauga jūsų daržovės?

Vienarūšių sakinio dalių jungtukai ir skyryba

Vienarūšės sakinio dalys sakinyje gali būti **su jungtukais** ir **be jungtuko**. **Pvz.:** Lauke snigo ir šalo (su jungtuku). Laukuose, miškuose buvo daugybė sniego (be jungtuko).

Vienarūšių sakinio dalių jungtukai gali būti:

1. **Sudedamieji jungtukai** jungia artimos reikšmės sakinio dalis: **ir, bei**. **Pvz.:** Sausį ir vasarį būna stipriausi šalčiai.

2. **Skiriamieji jungtukai** jungia tas sakinio dalis, kurių galima tik viena: **ar, arba**. **Pvz.:** Aš būsiu staliumi arba šaltkalviu.

3. **Priešpriešiniai jungtukai** jungia tas sakinio dalis, kurios reiškia priešingas sąvokas: **o, bet, tačiau, tik**. **Pvz.:** Moku plaukti, bet nemėgstu upės. Neturiu dviračio, tačiau turiu motociklą. Rytoj nevažiuosiu žvejoti, o dirbsiu sode.

Dvi vienarūšės sakinio dalys, sujungtos jungtukais **ir, arba, ar, bei**, kableliais neskiriamos. **Pvz.:** Pražydo tulpės **ir** narcizai. Į darbą pavasarį vaikščiosiu **ar** važinėsiu dviračiu. Sodo pakrašty sėtime pupelės **arba** žirnius. Laikraščiai **bei** žurnalai duoda daug žinių.

47 pratimas. Pabraukite vienaarūšes sakinio dalis ir pažymėkite jų jungtukus.

1. Saulė pasirodo ryte ir vakare. 2. Apsiniaukęs lapkričio dangus pranašauja lietu ar sniegą. 3. Atostogausiu liepą arba rugpjūtį. 4. Turistai poilsiaudami mėgsta ežerus bei upes. 5. Drėgnas ir šaltas kambarys man nepatiko. 6. Grybaudamas miške mačiau genį ir voveraitę. 7. Ūkininkui šie metai buvo sunkūs, bet pelningi. 8. Baigęs vidurinę mokyklą, dirbsiu arba toliau mokysiuosi.

6 lentelė.

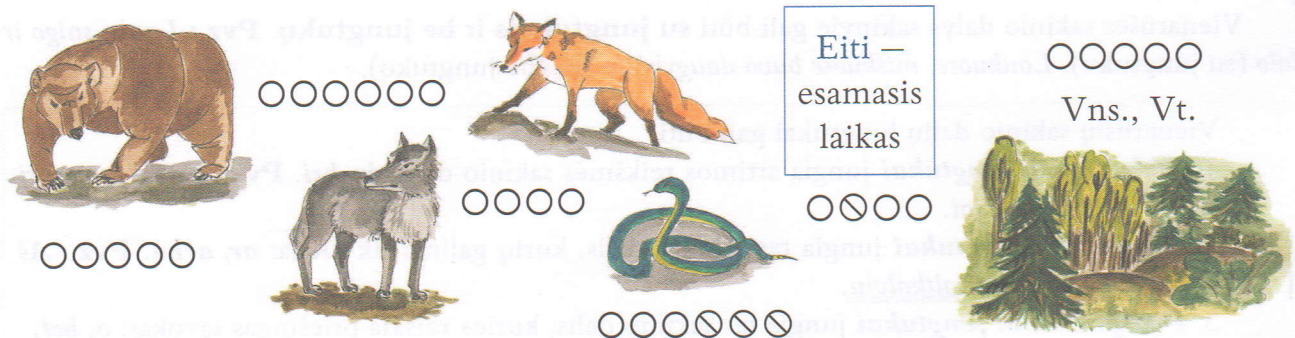
 Tarp dviejų (trių) vienaarūšių sakinio dalių rašomas kablelis	
1. Kai nėra jungtuko	<i>Prieš lietu pakilo <u>musės</u>, <u>uodai</u>. Nemunas teka <u>pro Druskininkus</u>, <u>Birštoną</u>, <u>Kauną</u>, <u>Jurbarką</u>.</i>
2. Kai yra priešpriešiniai jungtukai	<i>Dviračiu <u>tol</u> <u>važiavau</u>, bet <u>nepavargau</u>. Juras <u>prižadėjo</u> <u>sekmadienį</u> <u>susitikti</u> su draugais, tačiau <u>susižeidė</u> <u>koją</u>.</i>
3. Kai jungtukai kartojasi, prieš antrą jungtuką rašomas kablelis	<i>Ir <u>miestuose</u>, ir <u>kaimuose</u> žmonės <u>ėjo į rinkimus</u>. Ar <u>antradienį</u>, ar <u>trečiadienį</u> mes <u>pradėsime kasti bulves</u>. Aš <u>atvažiuosiu</u> arba <u>maršrutiniu autobusu</u>, arba <u>lengvąja mašina</u>.</i>

48 pratimas. Naudodamiesi 6 lentele, sudėkite kablelius ir skliaustuose parašykite sakiniai tinkamos taisyklės numerį.

1. Baravykas buvo didelis, bet sukirmijęs (2). 2. Purvinu duobėtu šlapiu keliu neįmanoma buvo pravažiuoti (). 3. Ir pusiaudienį ir vakare buvo tvanku (). 4. Vytautas darbo ieškos arba darbo biržoje arba privačioje firmoje (). 5. Ar fizinis ar protinis darbas – abu iš žmogaus reikalauja jėgų ir sugebėjimų (). 6. Pernai mes važiavome per Suvalkiją Dzūkiją Aukštaitiją (). 7. Savaitgaliais Romas arba skaitydavo knygas arba tapydavo akvarele (). 8. Ir tėvas ir motina Juozą atkalbinėjo nuo alpinizmo (). 9. Antanas labai troško šokinėti su parašiotu bet negalėjo dėl savo sveikatos (). 10. Tomas nemėgo serialų tačiau žiūrėdavo laidas apie gyvūniją (). 11. Naktį nulijo smarkus bet trumpas lietus (). 12. Ir šviesa ir tamsa mūs žingsnius telydi (). 13. Mėgstu pasėdėti po medžiais bet bijau erkių (). 14. Aš mėgstu ir baravykus ir raudonikius ir voveraites (). 15. Rudenį pasodinsiu arba keletą obelaičių arba kriaušaičių.

Išspręskite rebusą. Gautame sakinyje sudėkite skyrybos ženklus ir paaiškinkite, kokia taisykle naudojotės.

49 pratimas. Pabaikite sakinius, įrašydami vienaarūšes sakinio dalis.

1. Aš neturėjau nei , nei 2. Vladas metė kamuolį į krepšį, bet 3. Mano dviratis yra senas, bet 4. Ir birželį, ir , ir mes valgome šviežias daržoves iš savo daržo. 5. Lysvėse auga agurkai, , 6. Aš noriu būti arba drabužių modeliuotoja, arba 7. Ant stalo stovėjo ne tik puodukai, bet ir 8. Už lango girdėjosi vaikų balsai ir 9. Šeštadienį šeima tvarkys , , 10. Tėtis parvežė iš sostinės šokolado plytelę ir

50 pratimas. Pabraukite vienaarūšės sakinio dalis ir jungtuką, kuris jas jungia arba skiria.

1. Petras remontuoja butus ir laisvalaikiu drožinėja iš medžio. 2. Savaitgalį aš skaitysiu laikraščius arba eisiu į dailės parodą. 3. Užvakar žvejodamas aš sušalau, bet dar ligi šiol nesusirgau. 4. Tėtė ir jo senas pažįstamas vakar remontavo automobilį. 5. Sena pasvirusi kriaušė ir šakota slyva augo mūsų sodo pakraštyje. 6. Pro Merkinę teka Lietuvos upių tėvas Nemunas ir sraunusis Merkys. 7. Pasakojamąją liaudies tautosaką sudaro pasakos, legendos, padavimai ir mitai.

Vienarūšių sakinio dalių apibendrinamieji žodžiai ir jų skyryba

Dvi ar trys vienaarūšės sakinio dalys gali turėti ir **apibendrinamąjį žodį**.

Apibendrinamuoju žodžiu gali būti:

1. **Daiktų, gyvų būtybių, augalų rūšių pavadinimai.** Pvz.: vaismedžiai, uogos, paukščiai, valstybės, sportininkai, mokiniai, ligos, upės...
2. **Įvardis ar prieveiksmis.** Pvz.: visi, viskas, niekas, visur, niekur, visada, kiekvienas.

1. **Kai po apibendrinamojo žodžio** eina vienaarūšės sakinio dalys, po jų rašomas **dvitaškis**. Pvz.: Sode augo **vaismedžiai**: obelys, kriaušės, slyvos. Mes aplankėme senas Lietuvos **pilis**: Trakų, Kauno, Raudonės.

2. **Kai apibendrinamasis žodis** eina po vienaarūšių sakinio dalių, rašomas **brūkšnys**. Pvz.: Obelys, kriaušės, slyvos – **vaismedžiai** augo sode. Mes aplankėme Trakus, Kauną, Raudoną – senas Lietuvos **pilis**.

3. **Kai po apibendrinamojo žodžio** yra jungiamasis žodis, jis skiriamas kartu su apibendrinamuoju žodžiu. Pvz.: Aš mėgstu kriaušes, slyvas – **būtent** sultingus **vaisius**.

4. **Kai apibendrinamasis žodis** yra viduryje sakinio, po jo dedamas **dvitaškis**, o po vienaarūšių sakinio dalių – **brūkšnys**. Pvz.: Į laidotuves susirinko Arūno **giminės**: seserys, pusbroliai, pusseserės – ir visi liūdėjo dėl jo netikėtos mirties.

51 pratimas. Duotose žodžių grupėse raskite apibendrinamuosius žodžius ir apibrėžkite juos apskritimu.

1. Žemuogės, uogos, avietės, bruknės. 2. Nemunas, Neris, upės, Dubysa, Šešupė. 3. Kieme, sode, visur, laukuose. 4. Gripas, ligos, sloga, tuberkuliozė. 5. Krepšininkai, tinklininkai, lengvaatlečiai, sportininkai. 6. Visada, užvakar, vakar, šiandien. 7. Rūta, Silvija, mokiniai, Raimundas. 8. Širdis, vidaus organai, plaučiai, inkstai. 9. Karvės, ožkos, naminiai gyvūnai, kiaulės. 10. Nosis, ausys, akys, pirštai, jutimo organai, liežuvis.

52 pratimas. Duoti apibendrinamieji žodžiai. Įrašykite vienaarūšės sakinio dalis:

1. Mes nusipirkome naujus baldus: , ,
2. , , – didieji Lietuvos kunigaikščiai gynė tėvynę nuo priešų.
3. Į lauką išginti gyvuliai: , , – godžiai ėdė žalią ir minkštą žolę.
4. Į močiutės laidotuves atvažiavo , , – būtent mūsų giminės.
5. , , , – laukų gėlės auga pievoje.

53 pratimas. Sudėkite reikiamus skyrybos ženklus: dvitaškius, brūkšnius, kablelius.

1. Maisto ieško žiemojantys paukščiai varnos žvirbliai zylės. 2. Visi medžiai eglės pušys beržai buvo padengti šerkšnu. 3. Nei kieme nei sode nei darže niekur nesuradau šeiminkų. 4. Sodyboje man patiko viskas ir želdiniai ir alpinariumas ir veja. 5. Aš mėgstu bulvių patiekalus cepelinus kugelį vėdarus ir jais pavaišinu kaimynus. 6. Vanduo grynas oras saulė viskas žmogui padeda stiprinti sveikatą. 7. Mes auginame sode prieskonius būtent krapus gelsvę raudonėlį.

54 pratimas. Sudarykite sakinius, įrašydami apibendrinamąjį žodį su vienu ar dviem sakinio dalimis pradžioje, viduryje, gale sakinio. Linksnius galima keisti.

1. Miško uogos: mėlynės, žemuogės, avietės. 2. Lietuvos regionai: Aukštaitija, Žemaitija, Suvalkija, Dzūkija. 3. Lietuvos upės: Nemunas, Neris, Šešupė, Dubysa. 4. Pietų kraštų vaisiai: ananasai, kiviai, bananai. 5. Europos Sąjungos šalys: Lietuva, Latvija, Estija.

Pavyzdys. Vasarą mes rinkome miško uogas: mėlynės, žemuogės, avietės – ir virėme iš jų uogienę.

55 pratimas.

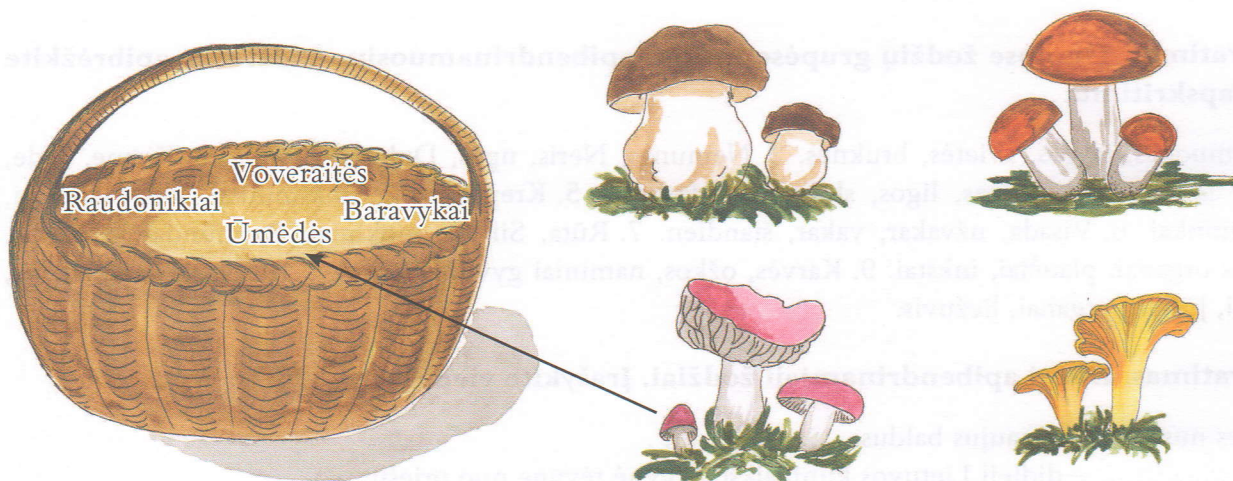
1) Sudėkite skyrybos ženklus.

GRYBŲ ŠVENTĖ

Puošėsi dabinosi visi grybai. Voveraitės garbanojo savo geltonas uodegėles ūmėdės dažė skruostus gelsvai melsvai. Baravykas su savo broliu raudonikiu valė didžiules kepure balino ir taip jau baltus kotus. Grybai ruošėsi šventei. Jie žinojo, kad greitai į mišką susirinks būrys grybautojų maži linksmi raudonskrusčiai vaikučiai rimti išdidūs protingi tėčiai kuklios rūpestingos mamos solidūs seneliai ir žilagalvės močiutės. Grybus mėgsta ir dideli ir maži. Žmonės ilgai rūpestingai vaikštinės po mišką ieškos baravykų raudonikių voveraičių. Visi bus linksmi ir tvarkingi. Nemėtys šiukšlių nespardys grybų nelaužys medelių negąsdins paukščiukų neardys skruzdėlynų. Miškas už tai atsidėkos žmonėms ir kitais metais vėl pakvies į grybų bei uogų karalystę. Miškas dovanos žmonėms saldžias spalvingas uogas didelius ir mažus grybus kvapias gėles vaistines žoleles.

Pagal G. Isoką

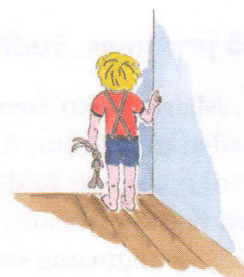
2) Dar kartą perskaitykite tekstą ir, radę jame grybų pavadinimus, „įdėkite“ juos į pintinėlą.

Žodžiai, neinantys sakinio dalimis

Perskaitykite anekdotą ir pasakykite, ar paryškinti žodžiai eina kokiomis nors sakinio dalimis.

- **Jonuk**, kuo norėtum būti užaugęs? – klausia mokytoja.
- Statybininku.
- O kodėl?
- Kad galėčiau statyti apvalius namus.
- O kodėl apvalius?
- Kad kampe nestovėčiau, **mokytoja**...

Paryškintieji žodžiai neina nei veiksniu, nei tariniu, netinka jiems ir papildinio, pažyminio bei įvairių aplinkybių klausimai.

Žodžiai, kurie sakinyje **neina** sakinio dalimis ir neatsako į **joki klausimą**, vartojami kalbant, išreiškiant įvairius jausmus, kreipiantis į žmogų. Tokie žodžiai yra **kreipiniai** ir **įterpiniai**.

Kreipinys

Kreipiniu vadinamas žodis, kuriuo kreipiamasi į žmogų, daiktą, gyvūną. Jis neatsako į joki klausimą ir neina jokia sakinio dalimi. **Kreipinys** visada reiškiamas šauksmininko linksniu. Vardininku kreiptis negalima. Sakome *mokytojau*, o ne *mokytojas*, *Simai*, o ne *Simas*, *bobute*, o ne *bobutė*.

1. Į draugus kreipiamės vardu: *Birute, Tomai, Rūtele, Andriau...* 2. Į artimą žmogų: *mamyte, tėveli, sesute, broli, močiute, seneli, teta, dėde...* 3. Į žmones, dirbančius kokį nors darbą: *mokytoja, auklėtoja, gydytoja, padavėja, profesoriau, direktore, meistre...* 4. Į nepažįstamus ar mažai pažįstamus žmones: *kaimyne, pone, ponia, panele, jaunuoli...*

Kreipiniai gali eiti vieni arba su jaustukais, daiktavardžiais su būdvardžiais.

56 pratimas. Raskite ir pabraukite kreipinius. Prisiminkite, iš kokio kūrinio ši ištrauka.

- Irka, meldžiamoji, ne taip smarkiai, – juokės motina. – Leisk nusivilkti.
- Kad Irka be galo pasiilgo mamytės.
- Ką gi beveikia mano dukra? Ar sveika, ar linksma?
- Juk Irka mandagi, mamyte? Mamyte, aš dar norėčiau pasikalbėti.

Kreipinių skyryba

Kreipiniai visada skiriami kableliais. Kartais jie skiriami šauktukais. **Pvz.:** *Mamyte, kur padėjai mano raudonus auskarėlius? Ar girdėjai, Kristute, naujieną? Kodėl nevalgai košės, sūneli? Brolau! Gal kartais tu manai, kad su šita sena mašina mes pasieksime Šiaulius?*

57 pratimas. Raskite ir išskirkite kreipinius.

1. Aš mamyte šiandien pareisiu vėliau. 2. Mokytoja aš nesuprantu šito sakinio. 3. Ar ne Jūsų čia pirštinė ponija? 4. Aš pasiilgau tavęs jūra. 5. Kur tu eini Raudonkepuraite? 6. Kada grįžai Tomai? 7. Vairuotojau sustokite prie tos sankryžos. 8. Ar negalite gydytojau man išrašyti tepalo sąnariams? 9. Kaimyne ar galite porą dienų palaistyti mano gėles? 10. Vaikai gal matėte mano šuniuką?

58 pratimas. Sugulvokite sakinius su duotais kreipiniais.

Miela Birute, direktoriau, gydytojau, ponija, brangūs tėveliai, senasis Vilniau, o Baltijos jūra, Kalėdų Seneli, auklėtoja, gerbiami pirkėjai.

Pavyzdys. *Ponia, Jūs kažką pametėte!*

59 pratimas. Įrašykite praleistas raides ir išskirkite kableliais kreipinius.

1. Ses...le ar sutikai tetulę Agot...? 2. Eik merg...le į gir... ir parnešk piln... krepšelį žemuog... . 3. Matai kvaily šitas kel...s veda į tams... miškus. 4. Karoli uždaryk spintos dur...s. 5. Tu žmogau esi labai išmint...ngas. 6. Leiskite karaliau išgydyti jūsų dukter... . 7. Ko tu ieškai vaik...li? 8. Kokios gražios tamstos varn...le plunksnelės. 9. Aš atsisakau tavo pasiūl...mo bičiuli. 10. Mieloji karv...te ragana žada tave pjauti. 11. Žinai Julyte aš sugalvojau ...domų sprendim... . 12. Tuoj bus dv...lika seneli.

60 pratimas.

1) Pabraukite pasikalbėjimuose ir skaičiuotėse kreipinius ir sudėkite trūkstantus skyrybos ženklus.

– Bėk Pilypai iš kanapių,
Nebaidyki geltonsnapių
– Nebaidyčiau geltonsnapių,
Kad nelestų jie kanapių
Štiš

– Tu seneli be dantų
– Be dantų sūneli
– Neįkandi riešutų
– Negaliu Joneli
– Kaip gerai Prašau seneli
Riešutus pasaugoti,
O aš eisiu į upelį
Valtele paplaukioti

K. Kubilinskas

– Jonai ką tu čia veiki
– Pypkę rūkau
– Ko neini į **gryčią**
– Žąsino bijau

2) Paašikinkite užduotyje pabrauktą žodį. Parašykite jam sinonimų.

61 pratimas.

1) Suskliaustus žodžius paverskite kreipiniais. Sudėkite skyrybos ženklus.

Meška išlindo iš po sugriautos krosnies ir pradėjo visus klausinėti:

- (Vilkas pilkas) kas čia buvo? Kas sugalvojo, kad dangus griūva?
- Man sakė lapė snapė.
- (Lapė snapė) kas tau sakė kad dangus griūva?
- Man sakė kiškis piškis.
- (Kiškis piškis) kas tau sakė?
- Man sakė katinėlis rainakėlis.
- (Katinėlis rainakėlis) kas tau sakė kad dangus griūva?
- Aš pats mačiau. Ėjau pro kopūstų daržą, man kažkas ant uodegos galo **šlept** ir nukrito.

2) Kokia kalbos dalis yra paryškintas žodis?

3) Jei prisiminėte K. Borutos pasaką „Dangus griūva“, pasakykite, kas nukrito katinėliui ant uodegos. Jei pasakos nežinote, pasvarstykite, kas galėjo nukristi katinėliui ant uodegos.

62 pratimas. Ištaisykite ir paašikinkite išsiblaškiusio berniuko namų darbų klaidas.

Tėvelis veskis mane į kiną.
Vilmutė kur buvai?
Direktorius aš daugiau taip nebedarysiu!
Mokytojas pamiršau paruošti namų darbus.

Na Kostukas mokysimės skaityti.
Žila senelė tau dėkoju už pasakų takus paslaptingus.
Lėk paukštelis mėlynasis per marias plačiąsias.

63 pratimas. Įrašykite praleistas raides. Kreipinius pabraukite ir išskirkite kableliais.

1. Ačiū brolyt... už gerą širdį. 2. Grok žiogel... smuikeliu. 3. Tėviškėl... tu esi kaip saulutė man šviesi.
4. Pasakyk man vėj... ką esi žadėjęs! 5. Žaliuok nendrel... prie aukšto kranto. 6. Nenutilkit dain...
nenutilkit. 7. Mamyt... ar tu nesergi? 8. Kur eini Laim... ? 9. Dukrel... sutvarkyk kambarius. 10. Kur
šiandien buvote dėd... ? 11. Mokytoj... ar rinksite mūsų sąsiuvinius? 12. Tetul... gal pasakysite, kiek
jums metų?

64 pratimas. Pabūkite mokytojais ir ištaisykite Rimo laiške esančias klaidas. Klaidas žymėkite paraštėje sutartiniais ženklais: **I – rašybos klaida, **v** – skyrybos klaida, **gr.** – gramatikos klaida (netinkama galūnė).**

	Klaidos
Labas, mielas senelis! Kaip gyvenimi mano mylimas senelis? Aš tavęs labai pasiilgau. Laukiu vasaros, nes noriu vėl pas tave atvažiuoti į kaimas. Mielas senelis, kaip laikosi mano arklis? O kaip gyvuoja šunelis margis? Atvažiuosiu senelis kai tik baigsis mokslo metas. Labai noriu padėti tu sode. Prisimeni gerasis senelis kaip mes sodinome įvairius daržoves ir vaisius, o tu mane mokinai: – Mano mažas vaikas. Sodinant reikia padaryti tarpus, kad daržovės galėtų laisvai augti. Jei susodinsi mažylis daržovės per arti, jos užaugs mažos ir neskanūs. Nepamiršk laistyti vaisių ir daržovę. Aš mano brangusis senelis viską atsimenu ir per gamta pamoką visiems klasė draugams papasakojau, ko išmokau kaime. Mokytoja džiaugėsi, kad aš esu puiki pagalbininkas. Iki pasimatymo senelis sengalvėlis! Tavo anūkas Rytis	v gr.
Iš viso rašybos klaidų:	
Iš viso skyrybos klaidų:	
Iš viso gramatikos klaidų:	

Viršutiniame brėžinyje pagal apibūdinimus surašykite keturraidžius žodžius. Kiekvieno keturraidžio žodžio raides, nekeisdami jų išsidėstymo tvarkos, į apatinio brėžinio tuščius langelius įterpkite taip, kad horizontaliai perskaitytumėte prasmę turinčius septynraidžius žodžius (jie pateikti atsitiktine tvarka).

				Regėjimo organas.					Gyvūnas, gaudantis peles.
				Skaičius.					Keli vaisiai, uogos ar žiedai ant vieno stiebelio.
				Dėdės žmona.					Vilnai auginamas naminis gyvulys.

		B	U			S			K	S			S
	I			Y	B			A		I	N		
D		L	Y				S				N	Y	

Įterpiniai

Įterpiniai – tai žodžiai, kurie neina sakinio dalimi. Jais reiškiamo savo ar kitų nuomonę.

1. Įterpiniai gali reikšti įsitikinimą: *aišku, savaime aišku, suprantama, teisybė, be abejonės*.
2. Minties šaltinį (iš kur tokia mintis): *mano nuomone, mano galva, jų žodžiais, pasak laikraščių, kaip rašo knygoje*.
3. Spėjimą, abejojimą: *rodos, galbūt, galimas daiktas, atrodo, ko gero*.
4. Emocinius, jausminius įterpinius: *laimė, nelaimė, bėda, deja, Viešpatie, po perkūnais*.
5. Įterpiniai gali būti ir kitokie: *pirma, antra, teisybę sakant, trumpai kalbant, žodžiu*.

65 pratimas. Sutvarkykite „susimaišiusius“ sakinius ir užbaikite juos, pareikšdami savo nuomonę.

1. Mano nesaugu Islandijoje nuomone gyventi, nes...
2. Mano išvyksta į šalis žmonės nuomone gyventi kitas nes...
3. Nuomone jaunimo Lietuvoje greitai mano nebeliks, nes...
4. Nesaugus yra nuomone mano internetas, nes...
5. Sportuojantys gyvena žmonės mano ilgiau nuomone, nes...

Pavyzdys. *Mano nuomone, Islandijoje nesaugu gyventi, nes ten nuolat išsiveržia ugnikalniai.*

66 pratimas. Raskite sakiniuose įterpinius ir juos išskirkite.

1. Antanas mano nuomone turi gabumų matematikai.
2. Mergaitė kaip žmonės sako buvo labai darbšti.
3. Mūsų žiniomis vairuotojas šiuo metu yra Ispanijoje.
4. Pirmą jis neturi diplomo ir antra jis neturi darbo patirties, todėl į šias pareigas nebuvo priimtas.
5. Laimė mūsų autobusas laiku sustojo.
6. Deja po avarijos jis išgyveno tik kelias valandas.
7. Pasak Maironio Trakų pilies aukštus valdovus užmigdė kapai.
8. Kaip rašo laikraščiai šią vasarą vyko daug miškų gaisrų.
9. Galimas daiktas policijai pavyks išsiaiškinti, kur dingę penkiasdešimt metrų vielinės tvoros.
10. Aš teisybę sakant nenoriu dalyvauti smuikininkų atrankoje.

67 pratimas. Išskirkite įterpinius kableliais.

1. Jis mano nuomone nėra geras specialistas.
2. Jis mano nuomone labai susidomėjo.
3. Žodžiu aš padariau visus darbus.
4. Žodžiu aš kalbu silpniau negu raštu.
5. Algiuko laimei trūko tik kompiuterio.
6. Laimė Algiuko tėvas pažadėjo nupirkti kompiuterį.
7. Mūsų žiniomis Ramūnas vasarą dirbo Aliaskoje.
8. Mūsų žiniomis tėveliai labai džiaugėsi.
9. Aišku vaikai neprisipažins, kodėl pavėlavo į mokyklą.
10. Mokytojai buvo aišku, kodėl vaikai pavėlavo į mokyklą.
11. Pyragą kaip rašo knygoje „Kepiniai“ reikia dėti į karštą orkaitę.
12. Kaip kepti pyragą rašo knygoje „Kepiniai“.

Tiesioginė kalba

Tiesioginė kalba yra pažodžiui pakartota kieno kalba, joje dažnai yra klausiamųjų, skatinamųjų, nepilnųjų sakinių, kreipinių, jaustukų, ištiktukų, dalelių, įterptinių žodžių, kartojimų ir kt. Palyginkite 7 lentelėje esančius du tekstus.

7 lentelė.

Netiesioginė kalba	Tiesioginė kalba
Buvo gražus vakaras. Žmonės sėdėjo prie ežero. Jie matė, kad tolumoj plaukia dvi valtelės. Juozukas tėveliui parodė dvi valteles, nes tėvelis nematė ir tuo laiku skaitė laikraštį.	Buvo gražus vakaras. Žmonės sėdėjo prie ežero. Jie kalbėjo: – Tolumoje plaukia dvi valtelės. Juozukas pribėgo prie tėvelio ir sušuko: – Tėveli, žiūrėk, plaukia dvi valtelės! Tėvelis atsakė: – Taip, Juozuk, bet aš nepastebėjau. Aš skaičiau laikraštį.

Tiesioginė kalba – tai žodis žodin pakartota, užrašyta kieno nors kalba. Ji turi būti perteikta ne tik tais pačiais žodžiais, bet ir tomis pačiomis gramatikos kategorijomis – asmeniu, skaičiumi, laiku, nuosaka, tais pačiais linksniais ir formomis. Žodžiai, kuriais **tiesioginė kalba** pristatoma, nurodoma, kas ir kaip kalba, kas pasakė, ką veikė kalbėdamas, vadinami autoriaus žodžiais. 7-os lentelės kairėje pusėje apie gražų vakarą, valteles pasakoja autorius. Dešinėje lentelės pusėje žmonės (Juozukas ir tėvelis) yra veikėjai ir jų kalba vadinama **tiesiogine kalba**.

Tiesioginės kalbos skyryba

1. Po autoriaus žodžių rašomas dvitaškis. Tiesioginė kalba pradedama nauja eilute: rašomas brūkšnys, pirmasis žodis – didžiąja raide.

Gediminas pagalvojo ir tarė:

– Aš noriu su tavim draugauti.

2. Po tiesioginės kalbos prieš autoriaus žodžius rašomas kablelis ir brūkšnys. Autoriaus žodžiai lieka toje pačioje eilutėje ir pradedami rašyti mažąja raide. Gale dedamas taškas.

– Sėsk ant kilimo ir galėsime skristi, – pasakė karalius skubėdamas.

3. Jeigu autoriaus žodžiai yra įsiterpę į tiesioginę kalbą, tai jie paprastai išskiriami kableliais ir brūkšniais.

– Reikia pasakyti, – nusišypsojo mokytoja, – jūsų konkursinis darbas pateko į finalą!

4. Po tiesioginės kalbos prieš autoriaus žodžius rašomas klaustukas ir brūkšnys, jei tiesioginė kalba išreikšta klausiamuoju sakiniu. Autoriaus žodžiai lieka toje pačioje eilutėje ir pradedami rašyti mažąja raide. Gale dedamas taškas.

– Kur taip skubi? – paklausė Mikė Pūkuotukas savo draugo Paršelio.

5. Po tiesioginės kalbos prieš autoriaus žodžius rašomas šauktukas ir brūkšnys, jeigu tiesioginė kalba išreikšta šaukiamuoju sakiniu. Autoriaus žodžiai lieka toje pačioje eilutėje ir pradedami rašyti mažąja raide. Gale dedamas taškas.

– Laura, aš myliu tave! – sušuko Paulius iš visos širdies.

6. Po tiesioginės kalbos prieš autoriaus žodžius rašomas daugtaškis ir brūkšnys, jeigu tiesiogine kalba išreikšta nebaigta mintis. Autoriaus žodžiai lieka toje pačioje eilutėje ir pradedami rašyti mažąja raide. Gale dedamas taškas.

– Aš netyčia... – sumikčiojo Dariukas.

7. Po autoriaus žodžių, įsiterpusių į tiesioginę kalbą, rašomas taškas ir brūkšnys, kai autoriaus žodžiai yra tarp dviejų atskirų sakinių (toliau eina antrasis tiesioginės kalbos sakinys).

– Stok! – griežtai pasakė direktorius. – Parodyk, ką slepi rankoje.

Tiesioginę kalbą gali sudaryti ir keli sakiniai. **Pvz.:**

1. *Gidas kalba:*

– Mes ekskursiją pradėsime nuo Gedimino pilies. Čia yra Vilniaus širdis.

2. *– Mes ekskursiją pradėsime nuo Gedimino pilies. Čia yra Vilniaus širdis, – kalba gidas.*

68 pratimas. Raskite sakiniuose tiesioginę kalbą ir ją pabraukite. Paaškindite paryškinto sakinio skyrybą.

Iš miško išlindo vilkas ir pribėgo prie Raudonkepuraitės. Jis paklausė:

– Kur eini, mergyte?

Raudonkepuraitė atsakė:

– Einu pas senelę.

– O ar toli gyvena tavo senelė? – vėl paklausė vilkas.

– Ten, už miško, – paaškindino Raudonkepuraitė.

– Mergyte, – vėl paklausė vilkas, – o ką ten tu jai neši?

69 pratimas.

1) Perskaitykite vilko ir žmogaus pokalbį. Vilko žodžius pabraukite **žalia** spalva, žmogaus žodžius – **mėlyna**.

KAIP IŠKEPTI DUONĄ

Kitą kartą vilkas vaikščiojo po mišką ir sutiko žmogų.

– Klausyk, žmogau, – sako vilkas, – šarkos tarška, kad tu kepi labai gardžią duoną. Duok ir man kokią kriaukšlelę paragauti.

Žmogus davė. Vilkas suėdė, apsilaižė ir sako:

– Ką reikia daryti, kad visuomet duonos turėčiau? Išmokyk mane, atsilyginsiu.

– Gerai, – atsakė žmogus. – Pirmiausia turėsi išarti žemę.

– O kai išarsiu, ar galėsiu valgyti?

– Ne! Turėsi pasėti rugius.

– O tuomet galėsiu valgyti?

– Ne, ne! Reikės laukti, kol jie užaugs.

– O kai užaugs, ar jau valgysiu?

– Ne, reikės iškulti.

– O tada – valgysiu?

– Ne, dar reikės sumalti.

– O sumalus galėsiu valgyti?

– Kur tau! Reikės iškepti.

– O iškepus?

– Iškepus jau galėsi valgyti.

Pakrapštė vilkas ausį, pagalvojo ir sako:

– Žinai, nekepsiu aš tos duonos. Kaip iki šiol be jos apsiėjau, taip ir toliau apsieisiu.

Lietuvių liaudies pasaka

2) Raskite pasakoje vieną kreipinį ir žodžio *skanus* sinonimą.

70 pratimas. Pabraukite kreipinius ir sudėkite trūkstamus tiesioginės kalbos ir kreipinių skyrybos ženklus.

Taip jau visada būna. Kai esi nepasiruošęs, pamokos ar eilėraščio neišmokęs, kai visai nenori, kad tave paklaustų, mokytoja būtinai paklaus.

Taip atsitiko ir per šį pasiplepėjimą.

Na Edvarduk ko gi tu šiandien toks nusiminęs?

Problemos sustenėjo Edvardukas.

Kokios problemos vaikeli susirūpino mokytoja.

Mūsų Princas susirgo...

Ar katinas?

Pasakykit mokytoja ar Princas gali numirti liūdnei paklausė vaikas.

Nežinau Edvarduk reikia jį parodyti veterinarui...

Pagal V. Račicką

71 pratimas. Perskaitykite žaidimo taisykles, o tada pažaiskite. Pasakykite, kokią kalbą jūs vartojote žaisdami.

ATSPĖK, KAS SKRAIDO

Žaisti galima patalpoje arba lauke.

Išrenkamas žaidimo vedėjas. Likusieji žaidėjai sustoja pusračiu. Prieš juos atsistoja žaidimo vedėjas ir, rankų judesiais imituodamas skridimą, klausinėja žaidėjų:

- Ar gervės skraido?
- Skraido.
- Ar žąsys skraido?
- Skraido.
- Ar musės skraido?
- Skraido.
- Ar varlės skraido?
- Skrai... ne!

Žaidėjas, neteisingai atsakęs, duoda „fantą“, kurį vėliau reikės išsipirkti, atliekant žaidimo vedėjo užduotį.

Žaidimą gali žaisti neribotas kiekis žaidėjų.

Teksto tvarkymas, klaidų taisymas vadinamas **redagavimu**. Šį darbą atlieka **redaktoriai**.

72 pratimas. Padėkite vaikų laikraščio „Mokinukai“ redaktoriui sutvarkyti tekstą, nes jis vienas nebespėja, o laikraštis vėluoti negali.

Lukas parašė rašinėlį, kuris buvo išspausdintas trečios klasės pratybų sąsiuvinyje „Šaltinis“. Brolio rašinį pamatė jo jaunesnė sesutė Jolita ir nusprendė išsiųsti į „Mokinukų“ redakciją. Deja, mažoji Jolita dar nesimokė tiesioginės kalbos skyrybos, todėl jums reikės suredaguoti dviejų išdykusių vėjų pokalbį ir sudėti trūkstamus skyrybos ženklus.

VĖJO POKŠTAI MIESTE

Vieną gražų vasaros rytą po miestą vaikščiojo vėjas. Jis vos vos judėjo. Buvo labai ramus ir tingus. Beslankiodamas ilgu senamiesčio šaligatviu, sutiko draugą – vėją Garsūną. Sveikas gyvas, kaip laikaisi sušuko bičiulis. Nekaip. Nesugalvoju, kokio darbo čia nusitvėrus. Nagi, nenukabink nosies, tuoj ką nors sugalvosim. Ir sugalvojo. Štai kieme ant virvės kabėjo skalbiniai. Kodėl jų nepaskraidinus? Kaip tarė, taip padarė. Ir švarutėliai marškiniai nutūpė į smėlio dėžę. Margos nosinaitės pakibo žalio medžio šakose... Bet šis darbelis draugams buvo per lengvas. O gal nupūskime tai gražiai poniai skrybėlaitę pasiūlė Garsūnas. Pavyko. Lengva kaip pūkas skrybėlė skrido nesustodama... Gal su tais baltaūkiškais vaikais pažaiskime sodelyje tarė antrasis vėjas. O gal paprašykime, kad lieknas berželis nusi-lenktų mums juokavo Garsūnas. Išmonės vėjams netrūko.

Tiesioginės kalbos skyrimas kabutėmis

Tiesioginė kalba gali būti skiriama ir brūkšniais, ir kabutėmis.

8 lentelė.

Tiesioginė kalba, skiriama brūkšniais	Tiesioginė kalba, skiriama kabutėmis
Vaikai klausė mokytoją: – Kada eisime sodinti ažuoliukų?	Vaikai klausė mokytoją: „Kada eisime sodinti ažuoliukų?“
– Aš šiandien neišmokau pamokos, – prisipažino Donatas.	„Aš šiandien neišmokau pamokos“, – prisipažino Donatas.
– Nežinau, – abejojo Birutė, – gal aš treniruotė-se nebedalyvausiu.	„Nežinau, – abejojo Birutė, – gal aš treniruotė-se nebedalyvausiu.“

73 pratimas. Perskaitykite žaidimo taisykles. Išrinkite ir nurašykite tiesioginę kalbą, išskirtą kabutėmis. Jei užduotį atliksite greitai ir teisingai, paprašykite mokytojos jį pažaisti.

LABAS RYTAS

Žaidimas „Labas rytas“ žaidžiamas kambaryje, klasėje, salėje, pievelėje, miško aikštelėje, paplūdimyje, paupyje ir kitur.

Išrenkamas žaidimo pradedantysis. Likusieji žaidėjai sustoja ratu veidu į vidurį. Pradedantysis eina aplink žaidėjus. Staiga sustoja prie vieno iš jų ir paliečia ranka jo petį. Šis atsisuka, paduoda ranką, sveikinas: „Labas rytas, Jonai!“ Pasakęs jį palietusio žaidėjo vardą, tuojau eina ratu, tik priešinga kryptimi negu Jonas. Pusiaukelėje jie susitinka, vėl sveikinas: „Labas rytas, Regina!“, „Labas rytas, Jonai!“ ir abudu greitai bėga, stengdamiesi atsistoti į laisvą vietą. Tas, kuris nespėja, eina ratu, sustoja, paliečia žaidėjui petį, sveikinas ir t. t.

Žaidimą „Labas rytas“ gali žaisti 10–15 vaikų.

Tiesioginės kalbos vertimas atpasakojamąja (netiesiogine) kalba

Rašydami laiškus, kalbėdami, pasakodami kito žmogaus mintis, mes tiesioginę kalbą keičiame atpasakojamąja (netiesiogine) kalba.

Pvz.: *Broliuukas man pasiguodė:*

– *Šiandien aš nesupratau matematikos užduoties.*

Broliuukas man pasiguodė, kad šiandien jis nesuprato matematikos užduoties.

– *Laimute, eik į daržą ir atnešk krapų, – liepė mamytė.*

Mamytė liepė Laimutei eiti į daržą ir atnešti krapų.

– *Aš neturiu dviratuko, – liūdnai pasakė Broniuukas.*

Broniuukas liūdnai pasakė, kad jis neturi dviratuko.

74 pratimas.

1) Nurašydami lietuvių liaudies pasaką „Žynė ir mergaitė“, tiesioginę kalbą pakeiskite netiesiogine.

ŽYNĖ IR MERGAITĖ

Kartą žynė pamatė mergaitę, renkančią žoles.

– Kam renki tas žoles, mergyte, – paklausė žynė.

– Iš šių žolių aš virsiu mamai vaistų. Mano mama serga, – atsakė mergaitė.

– Kokia liga serga tavo mama? – vėl klausia žynė.

– Nežinau. Ir mama pati nežino, – atsiduso mergaitė.

Žynė pasakė:

– Aš žinau vaistą, nuo kurio tavo mama pasveiktų. Bet tu, mergyte, už tai turėsi padaryti tris darbus.

– O, viską padarysiu, viską atiduosiu, kad tik mama pasveiktų! – sušuko mažylė.

– Tu, mergyte, namuose turi baltą karvelį, kurį labai myli. Atiduok jį man. Paskui atvesk ožką, kuri, mažyle, kasdien tau pieno duoda. Kai tavo mama pasveiks, turėsi pas mane gyventi metus. Turėsi daug dirbti. Sutinki?

Mergaitė tarė:

– Taip. Aš viską padarysiu, kad tik mama pasveiktų.

– Matau, jog labai myli savo mamą. Aš tik juokaudama pasakiau, kad tu man atiduotum karvelį, ožką ir metus tarnautum. Štai tau trys kruopelės. Kas rytą mama tegu suvalgo po vieną. Ji pasveiks. O dabar, mergyte, skubėk namo ir gydyk mamą.

Praėjo keturios dienos. Ligonė atsikėlė sveika. Ji nuėjo į girią, norėdama padėkoti gerajai žynei. Bet žynės nesulaukė.

Pavyzdys. *Kartą žynė pamatė mergaitę, renkančią žoles, ir paklausė, kam ji tas žoles renka.*

2) Pabraukite tariamosios ir liepiamosios nuosakos veiksmažodžius, o kreipinius nuspalvinkite.

75 pratimas.

1) Perskaitykite 2010 m. lapkritį vykusio Nacionalinės moksleivių akademijos interviu konkurso „Žmogaus kodas“ dalyvio Povilo Diržinausko pokalbio su krepšinio treneriu Kęstučiu Kemzūra ištraukas ir visi kartu pabandykite jį perrašyti, nevartodami tiesioginės kalbos.

K (ARBA KĘSTUČIO KEMZŪROS KODAS)

Po 2010 m. pasaulio krepšinio čempionate Turkijoje laimėtų bronzos medalių, Lietuvos rinktinės žaidėjai ir treneris tapo tautos didvyriais. Juos norėjo matyti ir paliesti ne tik žmonės, besidomintys šia sporto šaka, bet ir žurnalistai, televizijos laidų vedėjai, Seimo nariai. Man pavyko pakalbinti kuklų Lietuvos rinktinės strategą.

P. – Kodėl krepšinis? Ne futbolas, tinklinis ar tenisas?

K. – Manau, kad Lietuvoje lengviausia „apsikrėsti“ krepšiniu, o ne kitu sportu. Taip atsitiko ir su manimi. Nors pradžioje treniravausi plaukimo baseine, bet visada svajojau apie krepšinį! Namuose buvo „krepšiniška“ atmosfera: brolis lankė krepšinio treniruotes, tėtis nepraleisdavo „Žalgirio“ rungtynių, tai ir man nieko kito neliko...

P. – Kokia buvo pirmoji treniruotė? Gal prisimenate pirmojo trenerio duotus nurodymus?

K. – Treniruotis krepšinio mokykloje pradėjau nuo devynerių. Dabar berniukai pradeda dar anksčiau. Aš irgi pradėjau anksčiau – žaidžiau krepšinį kieme su draugais. Su broliu ir tėčiu sekmadieniais eidavome į mokyklos sporto salę. Pirmosios treniruotės užduočių neprisimenu, tačiau gerai atsimenu, kad per pirmąsias rungtynes, kurios vyko su dvejais metais vyresniais berniukais, treneris man davė užduotį – dengti varžovų lyderį! Matyt, su užduotimi susitvarkiau neblogai. Komanda laimėjo, o treneris pagyrė!

P. – Koks dalykas geriausiai sekėsi mokykloje, be kūno kultūros? Gal istorija?

K. – Mano laikais mokykloje mes mokėmės truputį kitokios istorijos... Bet Lietuvos istorijos kursą išmokau namuose – tai paskatino padaryti tėtis! Buvau neblogas mokinys: gerai sekėsi ir matematika, ir fizika, ir lietuvių kalba... Viskas priklauso nuo to, kiek pastangų įdedi pats ir ar mokytojas sugeba tave sudominti.

P. – Kęstutis – vienas tauriausių LDK kunigaikščių, perspėjančių priešus apie puolimą. Turkijoje savo komandą puolimui ruošėte istoriniais filmais. Ar perspėjote priešus, kas jų laukia?

K. – Man toli iki kunigaikščio Kęstučio – aš stengiuosi varžovus kažkuo nustebinti, kad jie nebūtų pasiruošę ir mes galėtume laimėti rungtynes. Iš istorijos mes galime daug ko pasimokyti, pasisemti stiprybės!

P. – Kokia savybė iš trijų K – kantrybė, kruopštumas ar kūrybingumas – pati reikalingiausia Lietuvos rinktinės treneriui?

K. – Manau, kad visos trys savybės labai svarbios bet kuriam žmogui jo gyvenime, o ypač krėpšinio treneriui! Tik turėdamas šias savybes gali pasiekti užsibrėžtą tikslą!

P. – Dėkoju už pokalbį. Susitiksime Europos krepšinio čempionate!

Pavyzdys. *Paulius trenerio Kęstučio Kemzūros paklausė, kodėl jis pasirinko krepšinį, o ne futbolo, tinklinį ar tenisą. Kęstutis Kemzūra atsakė, kad Lietuvoje lengviausia „apsikrėsti“ krepšiniu, o ne kitu sportu. Taip atsitiko ir su juo. Nors pradžioje treniravosi plaukimo baseine, bet visada svajojo apie krepšinį! Namuose buvo „krepšiniška“ atmosfera: brolis lankė krepšinio treniruotes, tėtis nepraleisdavo „Žalgirio“ rungtynių, tai ir jam nieko kito neliko...*

2) Kodėl paryškinti žodžiai išskirti kabutėmis?

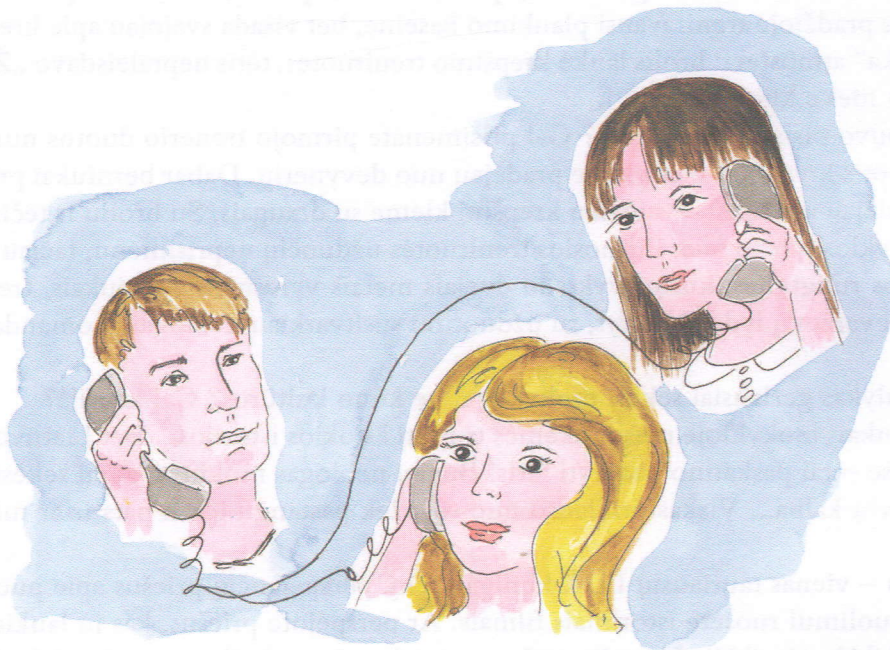
3) Kartu su mokytoja išsiaiškinkite paskutiniame Pauliaus klausime paminėtą trijų K reikšmę ir paieškokite tarp savo draugų, šeimos narių ir artimų žmonių, kuriems būtų galima priskirti kurią nors savybę. Pareikškite savo nuomonę pavartodami įterpinius *mano nuomone, mano galva*.

76 pratimas. Perrašykite sakinius, netiesioginę kalbą paversdami tiesiogine.

1. Mama prisakė dukrai niekam durų neatidaryti. 2. Tėtė vis primindavo vaikams apie sunkią savo vaikystę. 3. Senelė pasiūlė Raudonkepuraitei patraukti už virvelės ir atsidaryti dureles pačiai. 4. Mokytoja paragino vaikus paskubėti. 5. Mantas sukvietė savo draugus ir pasiūlė įrengti kieme čiuožyklą. 6. Gydytojas patarė ligoniui gulėti lovoje ir gerti vaistažolių arbatos. 7. Senelis paprašė Kosto atnešti laikraštį ir akinius. 8. Jūratė pasveikino mamą su gimtadieniu ir palinkėjo sveikatos. 9. Juozas paprašė bibliotekininkės knygų apie Karlsoną ir Pepę Ilgakojinę. 10. Paukšteliai ir žvėreliai prašo žmonių neužmiršti jų žiemą.

77 pratimas.

1) Pagalvokite, apie ką kalba paveikslėlio herojai. Užrašykite jų pokalbį vartodami tiesioginę kalbą.

2) Klausytis svetimų telefoninių pokalbių negražu. Bet pabandykite atspėti ir užrašyti, ką išgirdo trečioji herojė, tiesioginę kalbą keisdami netiesiogine.

Lyginamieji posakiai

Iš lietuvių liaudies kūrybos išlikę daug palyginimų. Norėdami suteikti kalbai spalvingumo, vaizdingumo, dažnai lyginame įvairius daiktus ir reiškinius. Jei lyginamieji žodžiai ar posakiai eina kokia sakinio dalimi, jie kableliais neskiriami, o jei lyginamasis posakis aiškina tarinį ir visada sudaro šalutinį sakinį, jis skiriamas kableliais. **Pvz.:** *galva kaip kopūstas, švelnus kaip šilkas, juodas kaip naktis, bet išsigandau, lyg perkūnas trenkė į galvą.*

78 pratimas. Naudodamiesi viršuje esančia lyginamųjų posakių skyrybos taisykle, sudėkite trūkstamus skyrybos ženklus.

1. Mane išgąsdino kaip vandeniui apipylė. 2. Perstačiau kambarį baldus kaip liepė tėvai. 3. Sigutės gelsvi plaukai kaip linai draikėsi vėjyje. 4. Mano rankos šaltos kaip ledas. 5. Matėsi pro mišką geltonas mėnulis kaip varinė lėkštė. 6. Ežero ledas blizgėjo lyg veidrodis. 7. Vaikai kieme jautėsi kaip paukščiai. 8. Juras aukštesnis negu Lukas. 9. Į talką susirinko visi kaip vienas. 10. Buvau liūdnas it musė kandęs. 11. Parodoje aš stovėjau kaip užburtas. 12. Išsigandęs jis buvo baltas kaip popierius. 13. Bėgti man buvo lengva kaip paukščiui skristi. 14. Laimutis dirbo sode kaip rūpestingas šeimininkas. 15. Vasaris buvo toks šaltas kaip ir visa žiema. 16. Dėdės šeimoje yra tiek pat žmonių kaip ir mūsų. 17. Aš dirbsiu taip pat kaip ir anksčiau. 18. Brolis ir sesuo gyvena kaip šuo su kate. 19. Iš už krosnies išlindo juodas kaip derva katinas. 20. Netikėta žinia kirto kaip žaibas. 21. Dirba kaip gaidys valgo kaip arklys. 22. Rieda ašaros kaip pupos.

Išspręskite dvigubą kryžiažodį.

Teisingai atsakę į klausimus, sužinosite, kokios raidės slepiasi po skaičiais. Išsifruotas raidės surašykite į apatinę lentelę. Gautame atsakyme sudėkite (jei reikės) skyrybos ženklus ir paaiškinkite, kokia skyrybos taisykle naudojotės.

1.	1	2	3	1	4	5	4	
2.	6	7	8	9	Š	10	Y	11
3.	9	5	6	12	13	14	11	
4.	15	4	16	10	4	17	18	4
5.	19	5	16	3	Y	20	5	11

1. Kas sudaro sakinį? 2. Tiesioginės kalbos skyrybos ženklas. 3. Kaip vadinasi šis skyrybos ženklas „?“ 4. Sakiniai, turintys visas sakinio dalis, reikalingas minčiai suprasti. 5. Žodžių jungimo būdas, kai žodžiai reikalauja tam tikro linksnio.

20	8	11	U		11	17	11	12	1	14	11		11	9	5	4	11	13
8	11		19	17	4	3	12	1	4	5	4		9	5	4	15		2
6	12	2	16	12	1	4	5	4		20	8	11	U		11	17	11	12
1	14	11		18	12	2	3	2	11		5	9	12	1	14	11		9
5	4	15		11	17	7	6	17	10	13	12	1	14	11				

Žodžiai taip, ne ir jaustukai sakinyje

Žodžiais **taip** ir **ne** dažniausiai patvirtinama arba paneigiama prieš tai pasakyto sakinio mintis. Šie žodžiai gali eiti su sakiniu arba vieni. Sakinį atstojantys (sakinio dėmens reikšmę turintys) teigimo arba neigimo žodeliai **taip** ir **ne** atskiriami kableliais, jei nėra pasakomi šaukiamai. **Pvz.:**

Ar greit grįši? **Taip**, grįšiu greit.

Ar pasiėmė kastuvą? **Ne**, nepasiėmiau kastuvo.

Ar šiandien bus lietaus? **Taip**.

Jei žodeliai **taip** ar **ne** pasakomi sušunkant, po jų rašomas šauktukas, o gretimo sakinio žodis pradedamas rašyti didžiąja raide. **Pvz.: Taip!** Šiandien mūsų komanda laimės! **Ne!** Tu negali atimti iš manęs dviračio!

79 pratimas. Duotiems sakiniams parašykite teigiamus ir neigiamus trumpus ir ilgus atsakymus.

1. Ar važiuosi vasarą į kaimą? 2. Ar tu plaukei jachta? 3. Ar jūs girdite mane? 4. Ar jau susidėjai kuprinę kelionei? 5. Ar jau valgei šviežių grybų? 6. Ar tu kamuoliu išdaužei langą? 7. Ar jau matei baletą „Žizel“? 8. Vaikai, ar norite važiuoti prie jūros? 9. Ar nematėte mano akinių? 10. Ar galite pasakyti, kiek dabar valandų?

Pavyzdys. *Taip. Vasarą važiuosiu į kaimą. Ne. Vasarą nevažiuosiu į kaimą.*

Jaustukai **ak**, **na**, **o**, **ei**, **vai**, **che**, **vaje** ir kiti nuo viso sakinio atskiriami kableliu, jeigu nėra pasakomi šaukiamai. **Pvz.:** **Na**, kaip jums sekėsi? **Ak**, kaip apmaudu, kad nespėjome į autobusą. **Ei**, ko toks liūdnas?

Jaustukų gali būti ir sakinio viduje. **Pvz.:** Gera, **oi**, kaip gera vasarą pas močiutę kaime. Kas čia, **ei**, kas čia verkia?

Kableliais išskiriame jaustuką **deja**. Pvz.: *Biliety į koncertą, **deja**, nebeliko.*

Kableliais išskiriami jaustukai **ačiū**, **dėkui**, kai jie yra įsiterpę į sakinį kaip pašalinės pastabos.
Pvz.: *Man iš tavęs pagalbos, **ačiū**, nebereikia! Pagalba tavo, **dėkui**, mums labai pravertė.*

Po šaukiamai pasakomo ir emocinę reikšmę turinčio jaustuko rašome šauktuką, o po jo – didžiąją raidę. **Pvz.:** *O! Jau paskutinę vagą ravime! Oho! Kiek dar jūsų žada ateiti?*

Po jaustuką turinčio sakinio rašomas sakinio galo ženklas (taškas, klaustukas, šauktukas ir kt.).
Pvz.: ***Na**, ir kur tas tavo išdidumas dingo? **Oi**, kiek tu dar naujienų nežinai! **Ai**, padarysiu namų darbus sekmadienį.*

80 pratimas. Sudėkite trūkstantus skyrybos ženklus ir paaiškinkite, kokia taisykle naudojotės.

Taip dabar šią taisyklę aš suprantu Ne Aš tavęs nepažįstu Ar rytoj dirbsi Taip Gaus oi gaus jis nuo tėvo Deja tu egzamino neišlaikė Ei ateikite greičiau visi Ar valgyti norite Ne nenorime Ačiū man jau laikas eiti Vaje kaip lyja Na ko stovite

Sudėtinis sakinyss

Kalbėdami arba rašydami žmonės reiškia ir sudėtingas mintis. Tos mintys pasakomos sudėtiniais sakiniais.

 Teisingai sudėlioje keturkampius, horizontaliai perskaitysite taisyklę.

81 pratimas. Raskite duotuose sakiniuose gramatinius centrus.

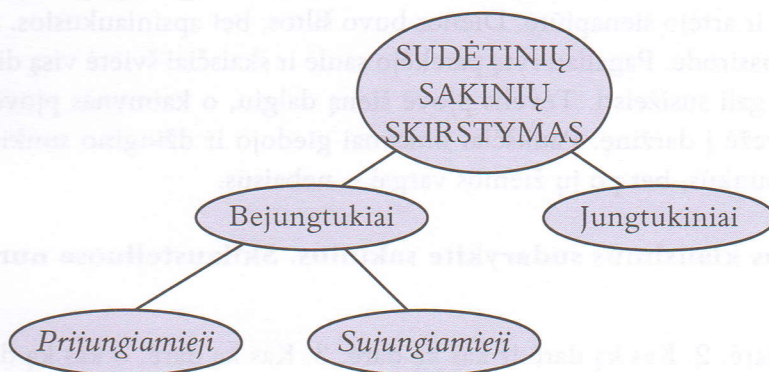
1. Varteliai patys atsidarė, ir pro juos dviratuku įvažiavo Kajus. 2. Žiemą alkani vilkai artinasi prie trobų. 3. Ratai lėčiau pradeda suktis, ir traukinys sustoja. 4. Į miško laukymę dažnai ateidavo briedė su briedžiuku. 5. Sniegas jau baigė tirpti, bet žibutės dar nežydėjo. 6. Šarūnas rado kieme nusilpusį paukštelį ir parnešė jį namo. 7. Šeimininkė paruošė vakarienę, o visa šeima susėdo prie stalo. 8. Darius ir Girėnas susiremontavo lėktuvą ir skrido per Atlantą. 9. Padangėje pasirodė vanagas, todėl vištų būrys greitai palindo po krūmu. 10. Dangus apsiniaukė, saulė pradingo ir pradėjo lyti.

82 pratimas. Iš vientisinų sakinių sudarykite sudėtinius sakinius, pavartodami jungtukus ir, o.

1. Išaušo pavasaris. Sulapojo liepos. 2. Orai atšilo. Po laukus skrajoja švelnūs vėjeliai. 3. Petro namas stovėjo arčiau. Mironas gyveno pačiam kaimo gale. 4. Atsivėrė durys. Kartu su šaltuku į kambarį įriėdėjo Bimas. 5. Garlaivis linksmi suukė. Jo aidas nuskriejo kartu su Baltijos bangomis.

83 pratimas. Sudėtinius sakinius pabraukite mėlyna spalva, o vientisinius sakinius su viennarūšėmis sakinio dalimis – žalia spalva. Savo sprendimus pagrįskite.

1. Rogės stovėjo pamiškėje, o vyrai kabino iš jų šakėmis šieną ir mėtė ant sniego. 2. Antanuko veidas buvo liūdnas, sulysęs, juokingas. 3. Gintas kažką pasakoja, bet Justas jo negirdi. 4. Nuo žemės pakilo rūkas, apsupo medžius ir uogienojus. 5. Šaltis traška, medžiai braška. 6. Eglės bandė beržui saulę užstoti, bet jis nepasidavė. 7. Tėvas sėdėjo prie savo rašomojo stalo nugara į duris, ir aš jo veido nemačiau. 8. Aplinkui ošė senas, tankus, tamsus miškas. 9. Senelis visada sakydavo, kad ilga nosis rodo gerą žmogaus būdą. 10. Troboje buvo šilta, kvepėjo kadagiais. 11. Vaikai klykė, o šuo ramiai ėdė lašinius. 12. Onutė prie lango pešė plunksnas, o Genutė sėdėjo staklėse ir audė.

84 pratimas. Perskaitykite sakinius ir pasakykite, kurie jų yra sudėtiniai jungtukiniai, o kurie – bejungtukiai.

1. Berniukas labai mėgo žvejoti, bet tėvelis jo kartu neimdavo. 2. Po kojomis čirškė žiogeliai, krūmuose kvatojo lakštingalos. 3. Paraudo obuoliai, prisirpo kriaušės. 4. Lietuvos pakelėse stovi kryžiai, kuriuos žmonės puošia gėlėmis. 5. Našlaitė Sigutė nežinojo, kad jos pamotė yra ragana. 6. Kai Valiukas pirmą kartą skrido lėktuvu, jis vis dairėsi pro iluminatorių į debesis.

85 pratimas. Nurašykite sakinius ir skliaustuose pažymėkite vientisinius ir sudėtinius sakinius. Prisiminkite, kada ir kur įvyko ši tragedija.

Lėktuvai nukrypo nuo maršruto, nes teroristai nužudė lakūnus. Dangoraižiai paskendo dūmuose, griuvo ir degė. Lėktuvai įsirėžė į dangoraižius, todėl dangoraižiai pradėjo degti. Žmonės norėjo išbėgti, bet ugnis užkirto jiems kelią. Žmonės bėgo į liftus, bet liftai nebeveikė. Jie bėgo atsarginiais laiptais žemyn, bet nespėjo išbėgti į lauką. Pasaulis smerkia teroristus, reikalauja juos surasti ir nubausti. Nukentėjusi valstybė paskyrė didelę sumą teroristų paieškai, o žvalgyba pradėjo ieškoti teroristų.

Sudėtiniai sujungiamieji sakiniai

Sudėtiniai sujungiamieji sakiniai turi **du ar daugiau gramatinių centrų**. Jie sudaryti iš vientisinų sakinių, sujungtų jungtukais **ir, bet, tačiau, tik, o, ar, arba, todėl, tad, taigi, užtat**.

Sujungiamieji sakiniai pagal jungtukų reikšmę gali būti keturių tipų: **sudedamojo sujungimo, priešpriešinio bei gretinamojo sujungimo, skiriamamojo sujungimo, paremiamojo (aiškinamojo) sujungimo**.

Nepainiokite tokius pačius jungtukus turinčių sudėtinų sakinių ir vientisinų sakinių su vienaarūšėmis sakinio dalimis!

9 lentelė.

Vientisinis sakiny su vienaarūšėmis sakinio dalimis (1 gramatinis centras)	Sudėtinis sakiny (2 arba daugiau gramatinių centrų)
Jonukas <u>mėgo važinėti</u> dviračiu, bet <u>neturėjo</u> savo dviračio. Nors <u>aš</u> ir labai <u>skubėjau</u> , vis dėlto <u>pavėlavau</u> . Jei <u>mokiniai</u> gerai <u>dirbs</u> , tai <u>gaus</u> gerus pažymius.	Jonukas <u>mėgo važinėti</u> dviračiu, bet <u>tėvelis</u> ne visada <u>leisdavo</u> . Nors <u>aš</u> ir labai <u>skubėjau</u> , vis dėlto <u>autobusas išvažiavo</u> . Jei <u>mokiniai</u> gerai <u>dirbs</u> , tai ir <u>pažymiai bus geri</u> .

86 pratimas. Nurodykite, kurie sakiniai yra sudėtiniai, o kurie – vientisiniai.

Piebose jau užaugo žolė, ir artėjo šienapjūtė. Dienos buvo šiltos, bet apsiniaukusios. Žmonės laukė giedros, o saulė taip ir nepasirodė. Pagaliau rytą patekėjo saulė ir skaisčiai švietė visą dieną. Jonukas dar nemoka pjauti dalgiu ir gali susižeisti. Tėvelis pjovė šieną dalgiu, o kaimynas pjovė šienapjove. Kitą dieną jie šieną grėbė, vežė į daržinę. Paukščiai linksmi giedojo ir džiugino sunkiai dirbančius šienpjuvius. Vasaros darbai sunkūs, bet po jų žiemos vargai – nebaisūs.

87 pratimas. Pagal duotus klausimus sudarykite sakinius. Skliausteliuose nurodykite sakinių rūšį.

1. Kas ką darė, ką darė, ką darė. 2. Kas ką darė ir kas ką darė. 3. Kas ką darė, o kas ką darė. 4. Kas ir kas, ir kas ką darė ir ką darė. 5. Kas, kas, kas ką darė.

Sudedamasis sujungimas

Sudedamojo sujungimo sakinių dėmenys jungiami jungtukais **ir, ir... ir, nei... nei, tai... tai**. **Sudedamojo sujungimo** sakiniai pasako vieną po kito vykstantį veiksmą. **Pvz.:** Sūnus pripažino savo klaidą, **ir** tėvai jam atleido. Laima gavo žinutę, **ir** netrukus draugė paskambino į jos duris.

88 pratimas. Sudarykite ir vientisinius, ir sudedamojo sujungimo sakinius.

1. Vėjas pūtė ir 2. Mes nuėjome į mišką ir 3. Iš debesų išlindo mėnulis ir 4. Atėjo kaimynas ir 5. Užšalo ežerai ir 6. Šuniukas pribėgo ir 7. Audronė budėjo ir 8. Praėjo šeštadienis ir 9. Brolis studentas parvažiavo ir 10. Mokiniai išsprendė uždavinį ir

Pavyzdys. Vėjas pūtė ir laužė medžių šakas (**vient.**). Vėjas pūtė, ir žmonės apsirengė šilčiau (**sudėt.**)

Priešinamasis ir gretinamasis sujungimas

Priešinamojo ir gretinamojo sujungimo sakiniuose vieno sakinio turinys priešinamas arba gretinamas kito sakinio turiniui, vartojant jungtukus **o, bet, tačiau, tik**. **Pvz.:** *Jau įpusėjo gruodis, bet dar sniego nėra* (priešinamoji reikšmė). *Aš mėčiau kamuolį į krepšį, o Juozukas važinėjo dviračiu* (gretinamoji reikšmė).

89 pratimas. Pabraukite veiksnius ir tarinius. Skliaustuose nurodykite, kurie sakiniai yra priešinamojo, o kurie – gretinamojo sujungimo.

1. Tu skink braškes, o aš laistysiu agurkus. 2. Vakar aš remontavau mašiną vienas, o šeštadienį man padėjo pusbrolis. 3. Miške yra dideli mėlynių plotai, o aš jų neradau. 4. Lauke švietė saulė, o man buvo šalta. 5. Kaimynas mūsų šunį mylėjo, bet Margis kažkodėl jo nemėgo. 6. Mes turime daug darbo, bet nėra darbininkų. 7. Arnas gerai išlaikė egzaminus į universitetą, tačiau jam pritrūko vieno balo. 8. Visi susirinko į talką, tik Juliaus nebuvo. 9. Danguje blyksėjo žvaigždutės, tik mėnulio nebuvo matyti. 10. Kvietimus į mokyklos jubiliejų išsiuntinėjo visiems draugams, tačiau atvyko tik nedidelė dalis.

90 pratimas. Įrašykite jungtukus bet, tačiau, tik, o. Priešinamojo sujungimo sakinius pabraukite viena linija, o gretinamojo sujungimo sakinius – dviem linijomis.

1. Visi jau dirba kieme Motiejukas dar tik keliai iš lovos. 2. Pilypukas troleibuse sėdi senelė stovi. 3. Odontologė Antanukui grėžė dantį jis neverkė. 4. Senelė turėjo šešias dešimtis metų visa šeima klausydavo jos patarimų. 5. Mes pamatėme netoli ežerėlį prie jo nevedė joks kelias. 6. Visos mano draugės moka megzti aš net virbalų neturiu. 7. Kaimynai turi daug darbo laiko dirbti nėra. 8. Mylėjo tėvai vienturtį sūnų sūnus mažai jų klausė. 9. Vakare vėlai atsigulėme aš neužmigau. 10. Drabužių siuvimas reikalauja kruopštumo šis darbas Augustui patinka. 11. Šeimnininkė siūlė Nastutei valgyti ji drebėjo ir nesikėlė iš lovos. 12. Visi ekskursantai norėjo kopti į piliakalnį vienas Karolis liko stovėti prie malūno. 13. Žilvinas išlydėjo Eglę ir vaikus į tėviškę liepė niekam nesakyti jo vardo. 14. Vyresnieji stovyklautojai vakarais prie laužo pasakodavo baisias istorijas mažieji išsigandę dairydavosi aplinkui. 15. Ledų sangrūdą užtvėrė kelią į uostą ledlaužiai galėjo jas įveikti.

91 pratimas. Pabaikite sudaryti priešinamojo ir gretinamojo sujungimo sakinius.

1. Mano seneliai gyvena toli, bet 2. Aš mėgau skaityti, bet 3. Aš noriu vakarais ilgai žiūrėti televizorių, bet 4. Mes su broliu grėbėme lapus, o 5. Visi ekskursantai susirinko, o 6. Retkarčiais aš žaisdavau stalo tenisą, o 7. Viršininkas Jurgį atleido iš darbo, bet 8. Šuniukas labai mėgdavo užsokti ant sofos, bet 9. Katė vis kvietė savo mažylius, tačiau 10. Margarita perskaitė visas Aleksandro Diuma knygas, tik

92 pratimas. Įrašykite sudedamojo ir priešinamojo sujungimo sakiniuose jungtukus ir, o, bet.

1. Trakų pilies aukšti valdovai miega kapuose pilis vis dar tebestovi. 2. Pakyla vėjas ežeras pradeda banguoti. 3. Pavasaris šaltas šiltnamyje gerai auga ridikėliai. 4. Poetas gyveno Šveicarijoje svajojo apie Lietuvą. 5. Katrė buvo darbšti vyro motina ją vadino tingine. 6. Katrė nenorėjo tekėti už Jono tėvai ją išvarė per prievartą. 7. Ligonis norėjo išeiti į kiemą jo kojos buvo silpnos. 8. Senelis Sabaliūnas turėjo bičių vaikai ragaudavo jo medų. 9. Marytė įpylė pieno į indelį kačiukai pradėjo lakti. 10. Žmonės išmetė katytę ji nerado namų.

Skiriamasis sujungimas

Skiriamosio sujungimo sakiniai rodo, kad iš dviejų ar kelių veiksmų gali vykti tik vienas. **Skiriamosio sujungimo** sakiniai jungiami jungtukais **ar, arba**. **Pvz.:** *Trošk kažkas padegė arba ji užsidegė nuo netvarkingos elektros.*

93 pratimas. Parinkdami tinkamą sakinio pabaigą (pabaigos pateiktos ne iš eilės), sudarykite skiriamąjį sujungimo sakinius vartodami jungtukus *ar, arba*.

1. Rytoj mes kasime bulves 2. Berniukas susilaužė ranką griūdamas 3. Apie politinius įvykius aš perskaitau laikraščiuose 4. Namas užsidegė nuo žaibo 5. Medis nulūžo nuo senumo 6. Langą išdaužė susidaręs skersvėjis 7. Kompiuterį sugadino abejingi vaikai 8. Bute pradingo elektra dėl trumpojo jungimo 9. Vairuotojas padarė avariją nesilaikydamas saugaus greičio 10. Draugas vis neparašo laiško Romui

Sakinių pabaigos. *Laiškas pasimetė pašte, laidus vėl nugraužė pelės, jį nulaužė stiprūs vėjai, jį apakino priešais važiuojančios mašinos šviesos, man apie tai papasakoja tėvelis, jam pakenkė susikaupusios dulkės, jį uždegė su degtukais žaisdami vaikai, jį išdaužė išdykę vaikai, aš važiuosiu grybauti, atsitiko nelaimė per treniruotes.*

94 pratimas. Skliaustuose pažymėkite, kurie sakiniai yra sudėtiniai, o kurie – vientisiniai.

1. Arba tas kelias vedė prie upės, arba mes paklydome. 2. Arba rytoj, arba poryt aš eisiu į paštą. 3. Susitiksime arba stotelėje, arba prie parduotuvės. 4. Arba tu man atlyginsi už žalą geruoju, arba aš tave paduosiu į teismą. 5. Rytoj aš arba tvarkysiu sandėlį, arba važiuosiu pas pusseserę į talką. 6. Rytoj diena bus arba šilta, arba labai karšta ir saulėta. 7. Gal jis kelionėje pavargo, ar jo dviratis sugedo? 8. Arba čia pasiliksiu, arba persikelsiu gyventi kitur. 9. Tik sinoptikai žino, ar lietus lis, ar saulė švies. 10. Ar tu nori, ar nenori, darbus turėsi atlikti iki galo.

Paremiamasis arba aiškinamasis sujungimas

Paremiamojo sujungimo sakiniuose vieno sakinio turinys aiškina kito sakinio turinį. Paremiamojo sujungimo sakiniai skiriami jungtukais *tad, taigi, dėl to, todėl, užtat*. **Pvz.:** Ruošiuosi egzaminams, *todėl* daug mokausi.

95 pratimas. Iš dviejų sakinių padarykite vieną, įrašydami paremiamojo sujungimo jungtukus.

1. Artinosi vakaras mes labai skubėjome namo. 2. Mūsų kambario langai yra po medžiais mums yra per mažai saulės. 3. Albino tėvelis yra bedarbis jų šeima gyvena skurdžiai. 4. Mano broliui operavo koją jis dar ilgai negalės važinėti dviračiu. 5. Kaimynui aš padėjau remontuoti butą jis man užmokėjo. 6. Visą dieną lijo lauke mažai vaikščiojo žmonių. 7. Povilas nesimokė jo pusmečio pažymiai buvo neigiami. 8. Naktį audra nulaužė berželį berniukai pririšo prie jo pagaliuką. 9. Lina retai mato savo tėtį jūreivį tėtis parveža daug dovanų. 10. Karinos mama dirba mokykloje dukra svajoja tapti mokytoja.

96 pratimas. Įrašydami reikiamus jungtukus, iš dviejų sakinių padarykite vieną sujungiamąjį sakinį.

1. Gavau bibliotekininko diplomą lig šiol nerandu darbo. 2. Draugas mane kvietė žvejoti aš nėjau. 3. Vasara buvo karšta mes dažnai maudydavomės. 4. Gandrai parlėkę suko lizdus varnėnai ieškojo inkilų. 5. Po šalnų nedygsta baravykai neauga raudonikiai.

Sudėtinių sujungiamųjų sakinių skyryba

Sudėtinio sujungiamojo sakinio dėmenys vienas nuo kito skiriami kableliais:

Prieš jungtukus ir jungiamuosius žodžius: *bet, tačiau, tik, todėl, dėl to, tad, taigi, užtat*.

Prieš jungtukus *ir, arba, ar, nei*, pasikartojančius sakinyje du ar kelis kartus.

Prieš jungtukus *ir, ar, arba, nei* sudėtiniame sujungiamajame sakinyje kablelis gali būti nerašo-

mas, jeigu sakiniai primena vienaarūšes sakinio dalis. **Pvz.: Debesys sklaidosi ir lietus nebelyja.**

Jungtukai **ir, o** vartojami tada, kai kalbama apie vienu metu vykstančius arba einančius vienas po kito įvykius. **Pvz.: Algis 1) pasodino obelaitę, o Laimutė ją 2) palaistė. Upė 1) patvino, ir žmonės vėl 2) tapo savo namų kaliniais.**

97 pratimas. Skliaustuose nurodykite vientisinius ir sudėtinius sakinius. Kur reikia, padėkite kablelius. Prisiminkite pasaką apie Eglę žalčių karalienę ir pasakykite, kokią trečią darbą Eglei skyrė jos vyras Žilvinas.

1. Eglė devynerius metus nematė savo gimtinės ir prašė Žilviną leisti aplankyti tėviškę. 2. Eglė sekdamo vaikams pasakas ir jie susidomėję klausydavo. 3. Eglė prašė Žilviną aplankyti tėviškę bet Žilvinas nenorėjo leisti. 4. Pagaliau Žilvinas sutiko bet liepė padaryti tris darbus. 5. Eglė ilgai nešiojo geležines klumpes o jos nedilo. 6. Juoda gyvatė buvo susirangiusi kuodelyje todėl Eglė negalėjo suverpti linų. 7. Pagaliau Eglė atliko visus darbus ir su vaikais išėjo į tėviškę.

98 pratimas. Skliaustuose parašykite, kuris sakinyss yra sudėtinis, o kuris – vientisinis.

1. Nei man patiko tie draugai, nei aš noriu su jais susitikti. 2. Nei Linas norėjo meškerioti, nei tėveliai jį varė prie ežero. 3. Nei aš pats pirkiau mašiną, nei man padės tėvai. 4. Agnei nepatiko nei fizika, nei chemija. 5. Muzikos centrui nusipirkti neduos pinigų nei tėvai, nei giminės. 6. Tai bulvės nuo lietaus prigėrė, tai šienas supuvo. 7. Tai kalneliuos, tai pakrūmėse tirpo sniegas. 8. Mano tėvelis tai laikinai dirba, tai neturi darbo. 9. Šią vasarą tai lietus lyja, tai sniegas krinta. 10. Ar yra namuose mamytė, ar laukia manęs tėvelis? 11. Arba su broliu ieškosime sezoninio darbo, arba remontuosime kaimyno butą. 12. Iš komandiruotės grįšiu ketvirtadienį arba penktadienį. 13. Raktus gal aš pats pamečiau arba kas nors ištraukė iš kišenės. 14. Kaimynai labai nori nusipirkti sodybą prie upės ar ežero.

99 pratimas. Vientisinius sakinius pabraukite tiesia linija, o sudėtinius – vingiuota. Skliaustuose pažymėkite, kokio jie sujungimo.

1. Užsitraukė plonas ledas, o žvejai jau buvo ant ežero. 2. Ligonis šypsojosi, o jo akys buvo liūdnos. 3. Dviračiu nevažiuosiu, o eisiu pėsčias. 4. Senieji gandrai žiūrėjo, o maži gandriukai mokėsi plasnoti sparnais. 5. Baravykų ieškojome ne jaunuolyne, o sename pušyne. 6. Kiškio niekas nebijo, o jis turi visų bijoti. 7. Moterys po pamaldų ilgiau norėjo pabūti šventoriuje, o vyrai ne. 8. Laikrodis jau rodė pusę aštuonių, o autobuso nebuvo. 9. Saulė jau pakilo aukštai, o darbo dar nepradėjome. 10. Visi rytoj tvarkys mokyklos kiemą, o aš pasitempiaiu koją. 11. Laima jau kelintą kartą spaudžia skambutį, bet durų niekas neatidaro. 12. Mokslo šaknys karčios, bet vaisiai saldūs. 13. Aš labai noriu čiuožti pačiūžomis, bet nelabai moku ir bijau. 14. Moterys norėjo baigti ravėti daržą, bet prapliupo lietus. 15. Edvinas krisdamas tik truputį susitrenkė ranką, bet gydytojai uždėjo gipsą. 16. Kaulo lūžis buvo nedidelis, bet skausmingas. 17. Visi jau seniai miegojo, bet Marijonas vis galvojo apie savo naują darbą.

100 pratimas. Baikite sudaryti priešinamojo sujungimo sakinius.

1. Stotyje Aurimas laukė ilgai, tačiau 2. Mano brolis jau seniai gavo žinutę iš draugo, tačiau 3. Šuniukas buvo mažas, tačiau 4. Obuolys buvo raudonas ir didelis, tačiau 5. Vakare aš bijojau eiti iš repetitorijos namo, tačiau 6. Aš ilgai mokiausi eilėraščių, bet 7. Meilutė nuskuto bulves, o 8. Jau ir balandis baigiasi, o 9. Kristupas atsiprašė draugų, bet 10. Mykolas jau seniai išlipo iš traukinio, tik

101 pratimas. Vartodami jungtukus tik, tiktai, iš dviejų vientisinių sakinių sudarykite vieną sudėtinį.

1. Visas namas miegojo. Vienaime lange degė šviesa. 2. Paukščiai peri savo vaikus. Gegutė deda kiaušinius į svetimus lizdus. 3. Laukuose nesimatė javų. Vėjas nešiojo usnių pūkus. 4. Du aviniukai buvo balti. Mažasis buvo juodas. 5. Rudenį prie jūros nebėra žmonių. Vėjas pusto smėlį. 6. Visi žvėrys sulindo į guolius. Alkanas vilkas ieškojo sau maisto. 7. Troboje visi jau miegojo. Mėnulis iš debesų žiūrėjo pro langą. 8. Visi mokiniai susirinko į šventę. Monika neatėjo. 9. Mokyklos laikraštyje buvo paminėti visi pirmūnai. Jūratės pavardės ten nebuvo.

102 pratimas. Pabaikite sakinius, sudarydami sudėtinius arba vientisinius sakinius, ir, kur reikia, padėkite kablelius.

1. Arba Jaunutis pats apsiauna batukus arba (sud.).
2. Už butą eisiu mokėti šiandien arba (vient.).
3. Vasarą mes dažnai rinkdavome uogas arba (vient.).
4. Po pietų pas mane ateis pusseserė arba (sud.).
5. Vakar aš nugriuvau ant šaligatvio ir (sud.).
6. Piniginę pamečiau gatvėje arba (vient.).

103 pratimas. Įrašykite jungtukus *taigi, todėl*.

1. Šįmet baigsiu mokyklą atsiras naujų rūpesčių.
2. Plieskė kaitri saulė žmonės ieškojo pavėsio.
3. Jurgis dažnai pašiepavo mane ir draugus aš jo nemėgau.
4. Agurkai augo šiltnamyje jų nepalietė šalnos.
5. Senelis mokėjo daug pasakų vaikai vakarais atbėgdavo prie jo.

104 pratimas. Įrašykite tinkamus jungtukus, nurodykite, kur yra vientisinis, o kur sudėtinis sakinis.

Julija baigė mokyklą gavo darbą rajone. Ji nenorėjo važiuoti į provinciją mieste jai niekas nesiūlė darbo. Julijos laukė darbas kaime ji galėjo privačiai dirbti ir mieste. Merginą viliojo darbas pagal specialybę Julija išvažiavo į provinciją. Rajono redakcijoje jauną žurnalistę sutiko svečingai mergina vis tiek labai jaudinosi. Julija greitai pamėgo naująją kolektyvą nebegalvojo apie miestą.

105 pratimas. Iš duotų klausimų ir jungtukų sudarykite sudėtinius arba vientisinius sakinius. Sudėkite kablelius.

1. Kas ką darė ir kas ką darė.
2. Kas ką darė ir ką darė.
3. Ir kas ką daro, ir kas ką daro.
4. Ir kas, ir kas ką daro.
5. Nei kas ką darė, nei ką darė.
6. Tai kas ką darė, tai kas ką darė.
7. Kas ką darė, bet kas ko nedarė.
8. Kas ką darė, bet nepadarė.
9. Ar kas ką darė, ar kas ką darė.
10. Kas ką darė, todėl kas ką darė.
11. Kas ką darė, o kas ko nedarė.
12. Kas, o ne kas ką darė.
13. Kas ką darė, todėl kas ką darė.

106 pratimas. Iš duotų veiksmų sudarykite po vieną vientisinį ir po vieną sudėtinį sakinį.

1. Tulpės ir lelijos.
2. Mokytoja ir mokiniai.
3. Tėvai ir vaikai.
4. Paukščiai ir žvėrys.
5. Grybai ir uogos.
6. Varnėnai ir gandrai.
7. Miestai ir kaimai.
8. Mergaitės ir berniukai.
9. Lietuva ir Latvija.

Pavyzdys. *Tulpės ir lelijos augo mūsų darželyje. Pražydo tulpės, ir lelijos jau krovė žiedus.*

107 pratimas. Iš dviejų veiksmų ir dviejų tarinių sudarykite po vieną vientisinį ir po vieną sudėtinį sakinį.

1. Liuda ir Vidutė; žaidė ir atsisėdo.
2. Nedas ir Paulius; nuėjo ir nusipirko.
3. Tinklininkai ir krepšininkai; pradėjo varžybas ir laimėjo.
4. Beržai ir klevai; meta lapus ir ruošiasi žiemai.
5. Daržininkai ir sodininkai; nuima derlių ir ruošia atsargas žiemai.

Pavyzdys. *Liuda ir Vidutė žaidė ir atsisėdo. Liuda žaidė, o Vidutė atsisėdo.*

108 pratimas. Įrašykite tinkamus jungtukus ir nurodykite sakinio rūšį.

Rudenį beržai klevai pagelto numetė lapus. Gandrai gervės paliko savo lizdus išskrido į šiltuosius kraštus. Dienos sutrumpėjo naktys pailgėjo. Dažnai lyja lietūs miškuose auga grybai. Suaugę vaikai renka žaliuokes ir baravykus kazlėkai kažkodėl neauga. Dažnai pakyla vėjas drasko paskutinius medžių lapus. Baigsis vėlyvas ruduo prasidės žiema. Žmonės žvėreliai rūpinasi maisto atsargomis žvirbliai nerūpestingai čirškia.

109 pratimas. Sudarykite priešinamojo bei gretinamojo sujungimo sakinius, įrašydami jungtukus ir sugalvodami sakinių pabaigas.

1. Šuo atbėgo prie tvoros, 2. Aš praėjau pro tavo namą, 3. Rojus norėjo važinėti dviratuku, 4. Senelis silpnai vaikščiojo, 5. Vakar aš nusipirkau madingus batus, 6. Visa klasė norėjo važiuoti į ekskursiją, 7. Aš parsinešiau iš skalbyklos drabužius, 8. Kasdien mes laistėme agurkus, 9. Diena nuo ryto buvo apsiniaukusi, 10. Gydytojas ligoniui paskyrė dešimt ampulių,

Pavyzdys. Šuo atbėgo prie tvoros, bet aš jo neišsigandau. Šuo atbėgo prie tvoros, ir aš jam numečiau kaulą.

110 pratimas. Sudarykite skiriamąjo sujungimo sakinius, pavartodami jungtukus arba...., arba.... .

1. Artūrai mama nepaliko buto rakto jis jį pametė. 2. Žolė gražiai žaliavo po lietaus žmonės ją laistė ir prižiūrėjo. 3. Lango stiklą išmušė stiprus vėjas vagys bandė įlįsti į butą. 4. Laimiui mašiną suremontuos draugas jis ją nuveš į autoservisą. 5. Miškus teršia uogautojai ir grybautojai žmonės pro mašinų langus mėto šiukšles. 6. Vytukui angina paūmėjo jis nenorėjo eiti į mokyklą ir apsimetė sergas. 7. Autobusas vėlavo Sigita nežinojo tikslaus jo atvykimo laiko.

Pavyzdys. Arba Artūrai mama nepaliko buto rakto, arba jis jį pametė.

111 pratimas. Įrašykite vieną iš dviejų skliaustuose esančių žodžių. Pasirinkti teisingą variantą jums padės sakiniuose esantys jungtukai.

1. Kostas mokosi , bet jis nori baigti vidurinę mokyklą (gerai, silpnai). 2. Gediminas savo draugą , bet jis ant Gedimino nepyko (apšmeižė, pasveikino). 3. Gustė buvo , todėl viena negalėjo važiuoti į užsienį (pilnametė, nepilnametė). 4. Rokas , todėl jis reguliariai gaus algą (pradėjo dirbti, išėjo iš darbo). 5. Atėjo žiema ir (nutirpo sniegas, prasidėjo šalčiai). 6. Jurgita užmiršo savo gimimo dieną, o draugė (ją prisiminė ir pasveikino, jos nepasveikino). 7. Kristina sušuko, tačiau niekas jos neišgirdo (garsiai, tyliai). 8. Vienas brolis mokyti , užtat antrasis brolis baigė du universitetus (tingėjo, stengėsi).

Pavyzdys. Kostas moksi silpnai, bet jis nori baigti vidurinę mokyklą.

112 pratimas. Įrašykite tinkamus jungtukus ir sudėkite kablelius.

1. Velnias davė aukso maišą Kupriukas muzikantas jo neėmė. 2. Seserys ruošėsi eiti namo Eglė vis dar maudėsi jūros bangose. 3. Eglė pažadėjo tekėti už žalčio žaltys išlindo iš jos marškinių. 4. Vyrai klausinėjo tėvo vardo sūnus jo nesakė. 5. Vyrai klausinėjo tėvo vardo Drebulėlė jį pasakė. 6. Vaikai žiūrėjo pro langelį motulė negrįžo. 7. Petras nepavogė mokytojo pinigų jis prisipažino. 8. Tėvelis išėjo į karą Jonuką svetimi žmonės paėmė tarnauti.

113 pratimas. Pabraukite veiksnius ir tarinius, padėkite, kur reikia, kablelius ir skliaustuose nurodykite sakinio rūšį.

1. Mėnulis šviečia ir šuo liūdnai kieme kaukia. 2. Vaikai maudosi upėje ir gauda žuvis. 3. Karvė atkišo snukį ir šiurkščiu liežuviu palaižė mano ranką. 4. Prasidėjo pirmosios šalnos ir mes skubėjome nuimti kopūstus. 5. Mano tėvas turėjo gerą širdį ir visi kaimynai jį mylėjo. 6. Aš lakstydavau po miestą ir pusrūsyje žaisdavau su kiemsargio dukterimi. 7. Susitikau buvusį bendradarbį ir jis pasisiūlė man į talką. 8. Budo pavasaris ir giedojo paukščiai. 9. Tyliai Nemunėlis teka o dar tyliau mūsų sesulės kalba. 10. Sunkus skausmas spaudžia krūtinę blogos mintys lenda į galvą. 11. Kambario draugės iškeliavo į namus o Skirmantė dar ilgai sėdėjo viena. 12. Katinui plaukai pasišiaušė o nugara iš baimės išlindo kaip pusmėnulis.

Bejungtukiai sakiniai

Bejungtukių sakinių dėmenų nejungia **jokie jungtukai**. Bejungtukiai sakiniai gali būti **sudedamieji, priešpriešiniai, paremiamieji, kelių dėmenų**.

Sudedamieji (išskaičiuojamieji) sakiniai turi du (ar kelis) dėmenis; jais išskaičiuojami veiksmai ar reiškiniai, (dažniausiai) vykstantys vienu metu. **Pvz.:** *Lojo šunys, kniaukė katės, šaukė moterys. Nuraudo šermukšniai, auksu pasidabino klevai, paskutinius lapelius metė drebulės.*

Priešpriešiniai sakiniai turi priešpriešos, neatitikimo reikšmes; jos ryškiai matomos iš kontrastinių tarinių: **Pvz.:** *Akys nori, pilvas nebegali. Sniegas jau nutirpo, keli lopinėliai bepriminė žiemą.*

Paremiamieji sakiniai vartojami dažnai. Vienas dėmuo paaiškina kito dėmens turinį, jį papildo. **Pvz.:** *Mama greitai pareis – palauksime valandėlę. Atgniauzė Benas saują: pakvipo žemuogėmis.*

Kelių dėmenų (ne vienos rūšies) **bejungtukiai sakiniai**. **Pvz.:** *Prasidėjo sunkūs metai – darbo nėra, kainos kyla, žmonės emigruoja.*

114 pratimas. Pabraukite bejungtukių sakinių veiksnius ir tarinius.

1. Patekėjo saulė, spindulys dūrė man į akis, aš pabudau. 2. Pabudęs Juozukas apsidairė: eglių šakos linko nuo sniego. 3. Abi draugės ties kryžkele atsisveikino: Miglė pasuko kairėn, Asta nuėjo tiesiai. 4. Nutirpo sniegas, vanduo bėgo upeliais. 5. Už lango pučia vėjas, į langą beldžiasi lietus. 6. Paskui ragana viską sulygino – duobės nebeliko. 7. Atsivėrė durys, langas vieną kartą sugirgždėjo, vėl viskas nutilo. 8. Grojo muzikantai, šoko jaunimas, plojo vaikai. 9. Ugnis užgeso, Petriukas ir Katriukė užsnūdo. 10. Ateis ruduo – vėl grįšime į mokyklą.

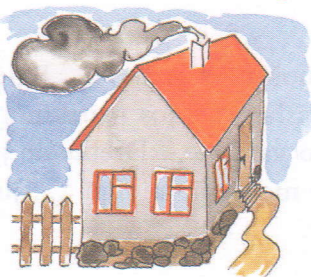
115 pratimas. Sudarykite sakinius iš duotų dėmenų.

1. Vėjas , medžiai , lapai 2. Saulė , paukšteliai , rasa 3. Debesys , žaibas , perkūnas 4. Tėvelis , mamytė , broliukas , sesutė

Išspręskite rebusą. Gautame sakinyje sudėkite (jeigu reikia) skyrybos ženklus ir nurodykite sakinio rūšį.

4-O

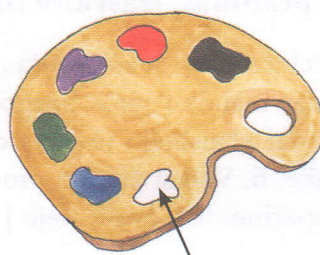

○ ○ ○ ○ ○
3 2 1 4

○ ○ ○ ○

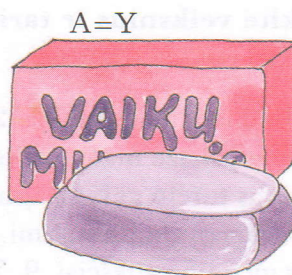
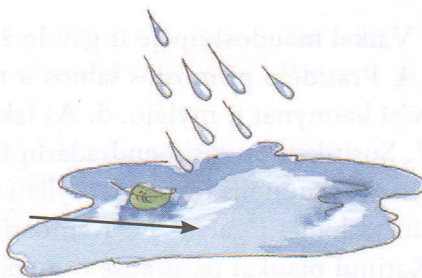
Būti esamasis
laikas?

Spalva

Jis – vienaskaita,
I asmuo?

○ ○ ○ ○ ○
3 4 1 2 i

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○
1 5 4 3 2

Jis – moteriškoji
giminė, galininko
linksnis?

Sudėtiniai prijungiamieji sakiniai

Sudėtiniai prijungiamieji sakiniai sudaryti iš dviejų ar kelių dėmenų ir yra jungiami prijungiamaisiais jungtukais *ar, jei, jeigu, juo... juo, juo... tuo, kad, kad ir, kada, kadangi, kai, kaip, kol, nes, nors, vos, vos tik*; santykiniais įvardžiais *kas, koks, kuris*; prieveiksmiais *kur, kada, kaip, kiek, kodėl...* Vienas dėmuo visada paaiškina kitą sakinio dėmenį, atsako į kurį nors iš jo kylantį klausimą. Sakinys, iš kurio kyla klausimas, vadinamas **pagrindiniu sakiniu**, o atsakantis į iškeltą klausimą, paaiškinantis pagrindinį sakinį, vadinamas **šalutiniu sakiniu**. **Pvz.:** *Vaikams patinka, kai šuniukas loja. Kas vaikams patinka?* – Pagrindinis sakiny. *Kai šuniukas loja* – Šalutinis sakiny.

Amazonės miškuose gyvena pirahų gentis, kurios kalboje nėra nė vieno šalutinio sakinio. Amerikos kalbininkas Danielis Everetas pateikia indėno Xoopai pasakojimą apie sėkmingą medžioklę.

„Taigi Everetas sako Xoopai: „Hihoaati topagaahai. Gixai kaxaxai koabaipi xahao“ („Papasakok, kaip tu naktį nužudei aligatorių.“).

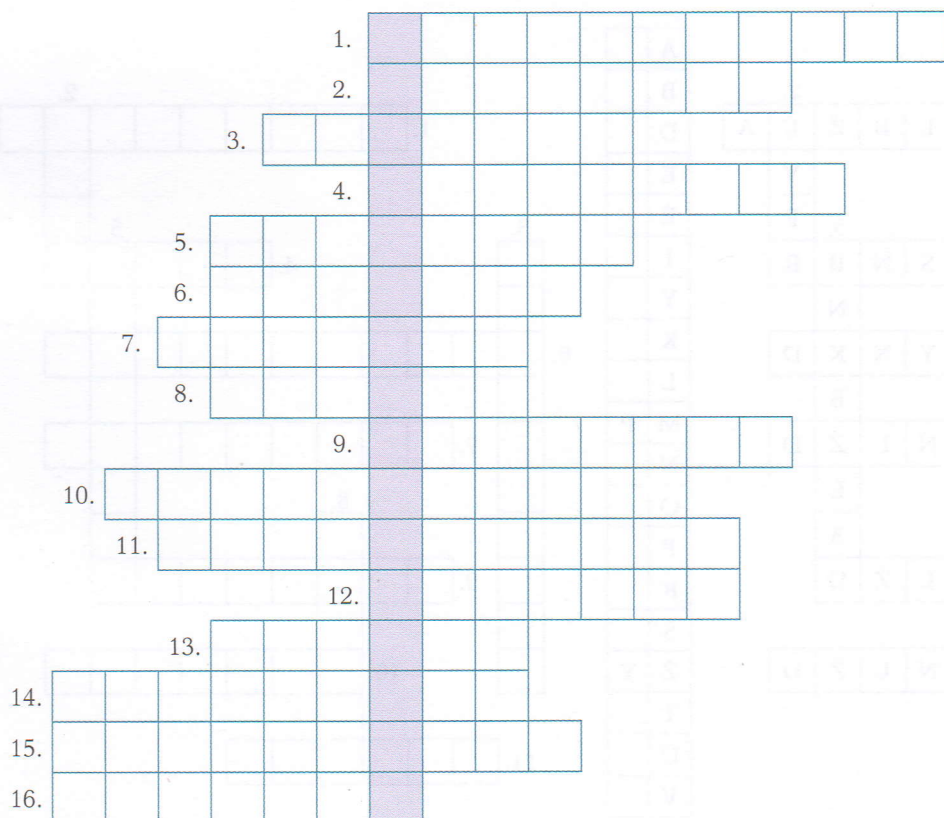
Xoopai atsako trūkčiojančia pirahų kalba: „Aš pakeliu balsą: aš dar nė vieno nenužudžiau. Tada ieškau prieš srovę. Ne. Čia nieko nėra. Tada mano kalba: aligatorius turbūt išsigando. Išsigando, aligatorius. Aš ieškau vandens santakoje. Tada mano kalba: dabar! Štai aligatorius! Tada mano kalba: dabar! Jau negyvas. Tada grįžtu atgal. Tada mėnulis kyla aukšty. Tada aš vėl grįžtu. Saulės nėra. Danas miega. Jis pamatys jį saulėje.“

Visa ši istorija be šalutinių sakinių. Labai gražu. Taip sako Everetas, kuris išvertė šį pasakojimą.“

Tačiau Everetas išsiaiškino, kad kalba be šalutinių sakinių atėmė galimybę šiai genčiai turėti meno kūrinį. „Nėra pasakų, mitų, pasakojimų apie savo protėvius, apie tai, iš kur viskas atsirado. Kad ir kaip ten būtų, pirahų genties žmonės nėra kvaili. Jie tiesiog gyvena šia akimirka.“ (Žurnalas „Geo“, 2010 m. rugpjūtis).

Iš sumaišytų raidžių sudarykite įvairių švenčių ar minimų dienų pavadinimus ir surašykite juos į brėžinį. Spalvotame stulpelyje iš viršaus į apačią perskaitysite užduoties atsakymą.

1. MDNŠATSEIII
2. DETSAANV
3. LOESKVY
4. ŽAĖĖUVSNG
5. SSVVUTEĖ
6. OIĖJNNS
7. LĖĖIVNS
8. ŪISČKO
9. KNSSEĖMI
10. EĖUŠTLSSIIV
11. AIIIDMGTTNES
12. DLAĖSKO
13. ĖNOILŽ
14. NVOAHISEL
15. NTŠYSIROKK
16. IISŠĖLN

1. Aš išsigandau, kai pamačiau raudoną šviesą. 2. Medžiotojai žino, kada prasideda medžioklės sezonas. 3. Ežeras buvo toks ramus, kad nesimatė nė vienos bangelės. 4. Klientas laukė, kada siuvėjas įsiūs į paltą sagas. 5. Kai svečiai išėjo, šeimnininkai buvo labai pavargę. 6. Buvo karšta diena, nes saulė smarkiai kaitino. 7. Kai gegutė užkukavo, visas šilas uždainavo. 8. Mergaitė nuostabiai dainavo, todėl kaimynai ją lakštingala vadino.

Jei šalutinis sakinytis yra **vidury** pagrindinio sakinio, jis skiriamas iš abiejų pusių. **Pvz.:** *Ten, kur baigiasi asfaltas, kelias suka į dešinę.*

1. Šuniukas suprato kad jį šeimininkas bara ir palindo po lova. 2. Pradėsiu maudytis tik tada kai sušils vanduo. 3. Šeima džiaugėsi kad visi Nerijaus draugai yra geri. 4. Man nepatiko kad Jolanta per diskoteką elgėsi įžūliai. 5. Į darbą aš atbėgau uždusęs nes vėlavo autobusas. 6. Ten kur kalnelyje auga samanų pamačiau labai didelį baravyką. 7. Pelės bijo kačių nes katės gaudo jas. 8. Vakare kai saulė nusileis žemę aplankys nakties fejės. 9. Kai palyja šiltas vasaros lietus iš po samanų išlenda grybai. 10. Valgysime tik tada kai grįš tėvelis.

[illegible]

A	
B	
D	
E	
È	
I	
Y	
K	
L	
M	P
N	
O	
P	
R	
S	
Ž	Y
T	
Ū	
V	

A crossword puzzle grid with 11 numbered squares. The grid is 10 squares wide and 10 squares high. The numbered squares are: 1. (1,1), 2. (1,10), 3. (2,1), 4. (3,5), 5. (3,10), 6. (4,1), 7. (5,2), 8. (6,4), 9. (7,2), 10. (8,4), 11. (9,1).

118

1. A

119

1. M
ar k

pasin

1. M

Užd
Po c

Po o
Prie

Prie
Yra

Yra

103

Šalutiniai tarinio sakiniai

Šalutiniai tarinio sakiniai paaiškina pagrindinio sakinio vardinę tarinio dalį. Sintaksės skyriuje jūs sužinojote, kad tarinys būna grynasis (*dirba, ėjo*), sudurtinis (*yra geras, buvo gražus, yra toks šaltas*), suvestinis (*noriu valgyti, pradėjo žaliuoti*).

Šalutiniuose tarinio sakiniuose tarinys pagrindiniame sakinyje gali būti **tik sudurtinis**. Pvz.: Obuoliai buvo tokie dideli, kad reikėjo laikyti abiejose rankose. – Kokie buvo obuoliai? *Buvo tokie dideli.* Povilas tapo tokiu ūkininku, kad visas kaimas juo džiaugėsi. – Ką veikė Povilas? *Tapo tokiu ūkininku.*

Šalutiniai tarinio sakiniai atsako į klausimus: **koks yra? koks buvo? koks bus? kokia yra? kokia buvo? kokia bus? kokie yra? kokie buvo? kokie bus?** Prie pagrindinio sakinio jie yra jungiami jungtukais: **kad, jog, koks, kokia**. Pagrindiniame sakinyje dažnai būna žodis **toks, tokia, tokie, tokios**.

121 pratimas. Pabraukite šalutinius tarinio sakinius ir sudėkite kablelius.

1. Oras buvo toks karštas jog baisu buvo išeiti iš pavėsio. 2. Rūkas buvo toks tirštas jog nieko nesimantė už dešimties metrų. 3. Gatvė buvo tokia siaura jog dvi mašinos prasilenkti negalėjo. 4. Kalnas buvo toks status jog užlipti į jį buvo sunku. 5. Sprogimas buvo toks garsus kad trumpam užgulė ausis.

122 pratimas. Įrašykite šalutinius tarinio sakinius.

1. Vanduo ežere buvo toks skaidrus, jog 2. Upelis buvo toks siauras, kad 3. Baletas buvo toks įdomus, jog 4. Arbūzai užaugo tokie dideli, jog 5. Rūkas buvo toks tirštas, kad 6. Ledas buvo toks storas, kad 7. Vanduo buvo toks šaltas, jog 8. Vaikai užaugo tokie geri, kad 9. Atlyginimas buvo toks, koks

Šalutiniai papildinio sakiniai

Šalutiniai papildinio sakiniai atsako į klausimus **ko? kam? ką? kuo?** Prie pagrindinio sakinio jie jungiami jungtukais: **kad, jog, ar, kas, kaip, kuris, kuri, kada, kur, kodėl**. **Šalutiniai papildinio sakiniai** paaiškina pagrindinio sakinio papildinį ir vartojami tada, kai pagrindiniame sakinyje papildinio nėra. Pvz.: Vakar šeimininkas pamatė, kad į jų sodybą ateina kažkoks nepažįstamas žmogus. – Ką vakar pamatė šeimininkas? *Kad į jų sodybą ateina kažkoks nepažįstamas žmogus.* Gabrielius negalėjo atsiminti, kada jis paskutinį kartą buvo cirke. – Ko negalėjo atsiminti Gabrielius? *Kada jis paskutinį kartą buvo cirke.* Visos mamos džiaugiasi, kad jų vaikai užauga sveiki ir geri. – Kuo džiaugiasi visos mamos? *Kad jų vaikai užauga sveiki ir geri.*

Sudėtinius papildinio sakinius galima pakeisti ir vientisiniais. Pvz.: Robertas tėvams pasigyrė, kad gavo premiją. / *Robertas tėvams pasigyrė apie gautą premiją.*

123 pratimas. Pabraukite šalutinius sakinius ir viršuje parašykite klausimą, į kurį jie atsako.

Ką Donatas žinojo?

Donatas žinojo, kad jo tėvelis labai mėgsta žvejoti. Jis džiaugdavosi, kad tėvelis parnešdavo lydeką. Berniukas neprašė tėvelio, kad ir jį paimtų meškerioti. Vyras suprato, kad sūnus irgi nori žvejoti. Tėvelis apsidžiaugė, kad dabar šeimoje bus du žvejai.

124 pratimas. Pabaikite sakinius.

1. Ekskursantai pasakojo, kad 2. Visi pamatė, kad 3. Gydytoja paaiškino, kaip 4. Mokytoja nežinojo, kuris 5. Aš laukiau, kada 6. Kelių policininkas užsirašė, kas 7. Teisėjas suprato, kodėl 8. Karina nesuprato, kodėl 9. Atsigulęs į lovytę Emilis įsivaizduodavo, jog

125 pratimas. Iš vientisinų sakinių sudarykite sudėtinius prijungiamuosius sakinius su šalutiniais papildinio sakiniais. Pabraukite pagrindinius ir šalutinius sakinius bei nurodykite klausimą, į kurį atsako šalutinis sakinys.

1. Šeima sužinojo apie Ramunės apdovanojimą už gerą mokymąsi.
2. Birutė laukė ateinančios draugės.
3. Aidukas pamatė grįžtantį iš darbo tėvelį.
4. Berniukas džiaugėsi tėvelių padovanotu dviračiu.
5. Rytą jaunuoliai sužinojo apie avarijoje žuvusį jų draugą.

Pavyzdys. Šeima sužinojo, kad Ramunė apdovanota už gerą mokymąsi. – *Ką sužinojo šeima?*

Išspręskite šifrogramą, kurioje raidės pakeistos simboliais. Šifro raktas – žodis, reiškiantis laiką, kai šviečia mėnulis (◀▶◻◻◻◻◻◻). Kitų raidžių reikšmę iššifruokite patys. Gautame atsakyme, jei reikės, sudėkite skyrybos ženklus ir nurodykite sakinio rūšį.

◊	▶	■	◐	◆	◐	⊙	◐	●	▲	△		▼	◐	▽	▶	▶	■		◐
◐		◊	▶	⊕	▶	◻	●		○	▶	▼		◆	▶	⊕	◻	◀	■	
▶	◻	◀	▽	▶	●		◐	▽	▶	▶	◐		△	⊙	⊙	△	⊕	⊗	

Šifrogramoje slepiasi trys rojaus gyventojai.

Yra du jungtukai ir du tikriniai daiktavardžiai.

Šifrogramoje rasite ir vaisiaus pavadinimą.

Sėkmės!

◀	▶	◀	⚙	○	●	▲	△	▼	▽	◻	■	◐	◑	◊	◆	↖	↗	⦿	⦿	✚	✦	⊗

Šalutiniai pažyminio sakiniai

Šalutiniai pažyminio sakiniai atsako į klausimus *koks? kokia? kuris? kuri?* Prie pagrindinio sakinio jie jungiami jungtukais *kuris, koks, kokia, kur, kada, kad*. **Šalutiniai pažyminio sakiniai** paaiškina pagrindinio sakinio dalis, išreikštas daiktavardžiu (veiksnį, papildinį, aplinkybes). Dažnai pagrindiniame sakinyje būna žodžiai: *tas, ta, toks, tokia*. **Pvz.:** Jolita svajoja nuvykti į šalį, kurioje dar niekas nesilankė. – Į kokią šalį svajoja nuvykti Jolita? *Kurioje dar niekas nesilankė.*

126 pratimas. Kableliais išskirkite šalutinius pažyminio sakinius ir juos pabraukite.

1. Pirkau užuolaidas miegamajam kambariui kuris buvo tamsokas.
2. Pusseserė kuri gyvena Vokietijoje man dažnai atsiunčia dovanų.
3. Tamsią naktį aš matau žvaigždyną kuris vadinasi Grįžulo Ratais.
4. Mieste aš dažnai matydavausi su berniukais kurie buvo vienodo ūgio ir vienodai apsirengę.
5. Aš saugau laiškus kuriuos man parašė klasės draugai.
6. Į krūtinę traukiau gaivų orą kuris sklido pro atvirą langą.
7. Miestelis kuriame gyveno mano krikštėvis buvo nedidelis.

Ir **šalutiniai pažyminio**, ir **šalutiniai tarinio** sakiniai atsako į klausimus *koks? kokia?* Tačiau **šalutiniai pažyminio sakiniai** paaiškina daiktavardžiu išreikštas sakinio dalis, o **šalutiniai tarinio sakiniai** – vardinę tarinio dalį. Skiriasi ir jų jungtukai. **Šalutiniai pažyminio** sakiniai jungiami jungtukais *kuris, kuri*, o **šalutiniai tarinio** sakiniai – jungtukais *jog, kad*.

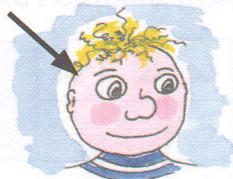
127 pratimas. Pabraukite šalutinius sakinius ir pažymėkite jų rūšį.

1. Medžiai buvo tokie tankūs, jog pro šakas buvo sunku pralįsti.
2. Buvo sunku pralįsti pro šakas medžių, kurie buvo labai tankūs.
3. Prie ežero pamatėme gražų vaizdą, kuris buvo panašus į paveikslėlį.
4. Prie ežero vaizdas buvo toks gražus, jog jis buvo panašus į paveikslėlį.
5. Rugsėį oras buvo toks šiltas, jog priminė vasarą.
6. Atėjo šiltas rugsėjis, kuris buvo panašus į vasarą.
7. Arbūzas išaugo toks didelis, jog šeimninė negalėjo jo panešti.
8. Išaugo didelis arbūzas, kurio šeimninė negalėjo panešti.

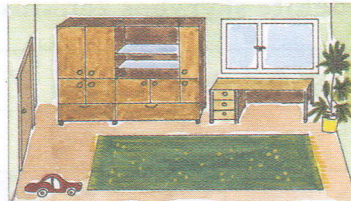
Išspręskite rebusą. Gautame sakinyje sudėkite (jeigu reikia) skyrybos ženklus ir nurodykite sakinio rūšį.

KOSTAS (Vns., K.)

○○○○○

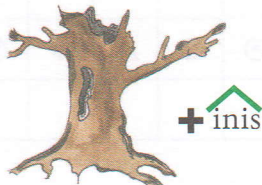
Vns., Vt.

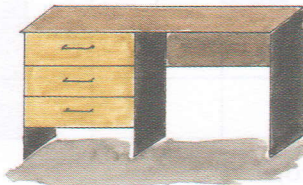
○○○○○○○○○○

Guli — antonimas

○○○○○

○○○○○○○

○○○○○○○

Prie

Kuris (Vns., K.)

○○○○○

(Ką veikė?)

○○○○○○○

Jis (Vns., K.)

○○

Pro + ○○○○○○○○

Šalutiniai pažyminio sakiniai ir išplėstiniai pažyminiai

Prisiminkite išplėstinius būdvardinius ir dalyvinius pažyminius. **Pvz.:** Aš dažnai žiūriu į kriaušę, augančią prie tvoros. — Į kokią kriaušę aš dažnai žiūriu? Į augančią prie tvoros. Ant suolo stovėjo pintinėlė, pilna uogų. — Kokia pintinėlė stovėjo ant suolo? Pilna uogų.

Šiuos sakinius galime pakeisti **šalutiniais pažyminio sakiniiais**. **Pvz.:** Aš dažnai žiūriu į kriaušę, kuri auga prie tvoros. — Į kokią kriaušę aš dažnai žiūriu? Kuri auga prie tvoros. Ant suolo stovėjo pintinėlė, kuri buvo pilna uogų. — Kokia pintinėlė stovėjo ant suolo? Kuri buvo pilna uogų.

128 pratimas. Išplėstinius pažyminius paverskite šalutiniais pažyminio sakiniiais. Pabraukite pagrindinius ir šalutinius sakinius.

1. Tėvelio nupirktu dviračiu aš važiauvau į mokyklą.
2. Šiandien atvežė į ligoninę berniuką, patekusį į avariją.
3. Iš vakar nuskintų obuolių spaudėme sultis.
4. Aš autobuse užleidau vietą prie manęs stovėjusiai moteriai.
5. Žmonių pastebėtą kišenvagį policininkas suėmė.
6. Siuvėja dirbanti mergaitė patenkinta savo profesija.
7. Prižiūrinti ligonius slaugę į palatą ateina visada šypsodamasi.

Pavyzdys. Dviračiu, kurį man nupirko tėvelis, aš važiauvau į mokyklą.

129 pratimas. Šalutinius pažyminio sakinius paverskite išplėstiniais pažyminiais.

1. Triušukai, kuriuos aš globojau, augo greitai. 2. Moteris, kuri ėjo keliu, vedėsi penkiametį berniuką. 3. Namai, kuriuos pastatė prieš dešimtmetį, atrodė dar gražūs. 4. Dienoraštis, kurį parašė Ana Frank, žinomas visame pasaulyje. 5. Gėles, kurias padovanojo Giedrius, pamerčiau į molinę vazą. 6. Laiptai, kurie veda į rūšį, yra labai statūs. 7. Kostiumas, kurį aš pasisiūdinau pernai, jau nebemadingas. 8. Problemas, kurios man iškyla, padeda spręsti šeimai. 9. Palapinė, kurią aš pasiskolinau iš Aurimo, yra dvivietė. 10. Akys, kurios paraudo nuo žvarbaus vėjo, man perstėjo. 11. Laimutę nuo lietaus išgelbėjo skėtis, kurį rytą ji pasiėmė iš namų.

Pavyzdys. *Mano globojami triušukai augo greitai.*

 Šalutiniai pažyminio sakiniai eina po to žodžio, kurį jie aiškina. **Pvz.:** *Mokiniai grįžo iš kelionės, kuri buvo įdomi. Mokiniai, kurie buvo pavargę, grįžo iš kelionės.*

Negalima sakyti: *Mokiniai grįžo iš kelionės, kurie buvo pavargę. Iš kelionės grįžo mokiniai, kuri buvo įdomi.*

130 pratimas. Iš dviejų sakinių sudarykite sudėtinius sakinius su šalutiniais pažyminio sakiniais ir sutartiniais ženklais pabraukite pagrindinius ir šalutinius sakinius.

1. Kelias buvo vingiuotas. Jis vedė prie didelio ažuolo. 2. Kažkas apvertė šiukšlių dėžę. Ji stovėjo ant šaligatvio. 3. Ant suoliuko sėdėjo benamis. Jis nebeturi savo namų. 4. Mano kuprinė buvo per maža. Ją pirkau užpernai. 5. Pasiskolinau iš Liudo lagaminą. Lagaminas buvo odinis. 6. Iš striukės kišenės iškrito raktų ryšulys. Kišenė buvo kiaura. 7. Iš striukės kišenės iškrito ryšulys raktų. Raktai man buvo reikalingi. 8. Ant grindų gulėjo vaza. Vazą numetė katė. 9. Lauke griaudėjo griaustinis. Kaziukas labai bijo griaustinio. 10. Mama gavo didelę puokštę gėlių. Gėles Ramutė skynė pievoje.

Pavyzdys. *Kelias, kuris vedė prie didelio ažuolo, buvo vingiuotas.*

Šalutiniai laiko aplinkybės sakiniai

 Šalutiniai laiko aplinkybės sakiniai atsako į klausimus: *kada? kuriuo metu?* Prie pagrindinio sakinio jie jungiami jungtukais **kai, kada, vos, ligi, iki, kai tik, vos tik, kol**. **Šalutiniai laiko aplinkybės sakiniai** paaiškina pagrindinio sakinio tarinį, o kartais ir laiko aplinkybę. **Pvz.:** *Mes grįšime iš sodo, kai baigsime darbą.* – Kada mes grįšime iš sodo? *Kai baigsime darbą. Kai dar nebus nukritusi rasa, eisime pjauti šieno.* – Kada eisime pjauti šieno? *Kai dar nebus nukritusi rasa.*

Sakiniuose veiksmas gali vykti vienu metu pagrindiniame ir šalutiniame sakinyje. **Pvz.:** *Kai pučia stiprus vėjas, bangos daužosi į smėlį.* – Vienu metu ir vėjas pučia, ir bangos daužosi į krantą. Yra sakinių, kuriuose veiksmas vyksta vienas po kito. **Pvz.:** *Kai traukinys pradėjo lėtinti greitį, Sigitas pasiėmė lagaminą ir išėjo iš kupė.* – Pirma traukinys pradėjo lėtinti greitį, o tik paskui Sigitas išėjo iš kupė. Šiame pavyzdyje pagrindinio sakinio veiksmas vyksta vėliau.

131 pratimas. Iš dviejų sakinių sudarykite sudėtinį sakinį su laiko aplinkybės šalutiniu sakiniu ir nurodykite, ar veiksmas vyksta vienu metu (1.1), ar vienas po kito (1.2). Sutartiniais ženklais pabraukite pagrindinius ir šalutinius sakinius.

1. Mes bėgome šlapia gatve. Lijo smarkus lietus. 2. Prisirpo mėlynės. Žmonės patraukė į miškus uogauti. 3. Pradėdavo žaibuoti. Vaidutis bėgdavo prie močiutės. 4. Gruodžio pabaigoje užšalo ežerai. Tėvelis su kaimynu Juozu išėjo žvejoti. 5. Po lietaus kelias pasidarė slidus. Vairuotojas važiavo nedideliu greičiu. 6. Mašina partrenkė neatsargų mokinį. Į eismo įvykio vietą atskubėjo kelių policija ir greitoji pagalba. 7. Saulę uždengė stori debesys. Iš dangaus pasipylė lietus. 8. Autobusas sustojo stotelėje. Virginijus išlipo pro vidurines duris. 9. Mokytoja padiktavo paskutinį diktanto sakinį. Mokiniai skaitė ir ieškojo klaidų. 10. Gediminas paskambino Ligita. Ligita čiupo striukę ir išbėgo pas jį.

Pavyzdys. *Kai mes bėgome šlapia gatve, lijo smarkus lietus. (1.1)*

Šalutiniai laiko aplinkybės sakiniai gali būti keičiami dalyvinėmis, pusdalyvinėmis ir padalyvinėmis aplinkybėmis, sujungiamaisiais ir bejungtukiais sakiniais, vienaarūšėmis sakinio dalimis. Atidžiai išnagrinėkite 10 lentelėje esančius sakinių pavyzdžius ir pasakykite, kuo jie skiriasi.

10 lentelė.

Sudėtiniai prijungiamieji sakiniai su šalutiniais laiko aplinkybės sakiniais	Vientisiniai sakiniai
<u>Kai nuėjau prie garažo, aš pamačiau išlaužtas duris.</u>	<u>Nuėjęs prie garažo, aš pamačiau išlaužtas duris.</u>
<u>Kai mokiausi mokykloje, aš lankiau dailės būrelį.</u>	<u>Mokydamasis mokykloje, aš lankiau dailės būrelį.</u>
<u>Kai smarkiai palijo lietus, ant kelio telkšojo bala.</u>	<u>Palijus smarkiam lietai, ant kelio telkšojo bala.</u>
<u>Kai ateis vasara, aš ieškosiu sezoninio darbo.</u>	<u>Atėjus vasarai, aš ieškosiu sezoninio darbo.</u>
<u>Kai virš miško pakibo mėnulis, naktis pasidarė šviesesnė.</u>	<u>Virš miško pakibus mėnuliui, naktis pasidarė šviesesnė.</u>

132 pratimas. Naudodamiesi 10 lentelėje esančiais pavyzdžiais, duotus sakinius pakeiskite šalutiniais laiko aplinkybės sakiniais.

1. Įėjęs į vidų, pamačiau sėdintį nepažįstamą žmogų. 2. Turėdamas laisvo laiko, pasidarysiu lentynėle suvenyrams. 3. Atšalus orams, vaikai dažnai persišaldo ir suserga. 4. Nutirpo sniegas, dirvos pasipuošė žalia žole. 5. Justinas nukinkė arklį, jį nuvedė į ganyklą ir pririšo. 6. Tėvui sugrįžus iš lauko darbų, visi susėdo pietauti. 7. Perbėgusios mišką, stirnos sustojo laukymėje. 8. Įdėjęs į laikraštį skelbimą, meistras gavo keletą pasiūlymų. 9. Dirbdamas traukinio palydovu, Ramūnas dažnai neturėdavo laisvų savaitgalių. 10. Padirbęs ir išmarginęs skrynelę, Juozas ją padėdavo ant stalo ir pasigrožėdavo. 11. Atėjus rudeniiui, Povilas išvažiuodavo studijuoti. 12. Mamytei su reikalais išvažiavus, Irutė pasiliko viena ir žiūrėjo į žvaigždes. 13. Laimučiu išbėgus į lauką, prie jo atsuoliavo Margiukas. 14. Vienas pasilikęs, Vitas peržiūrėjo savo kelionės eskizus.

Šalutiniai laiko aplinkybės sakiniai gali turėti atliepiamuosius žodžius *tada, tuomet*. Pvz.: Pomidorus reikia skinti tada, kai jie pasidaro raudoni. Prie ežero aš rinkdavau akmenėlius tuomet, kai norėdavau parsinešti namo.

133 pratimas. Sutartiniais ženklais pabraukite pagrindinius ir šalutinius sakinius ir atskirkite juos vieną nuo kito kableliais.

1. Kol aš negaudavau algos drabužius man pirkdavo tėvai. 2. Kol dar žaibavo toli žmonės skubėjo vežti šieną į klojimus. 3. Aš šiandien skaitysiu knygą kol baigsiu. 4. Niekam neatrakink durų kol aš sugrįšiu. 5. Aš tėvelių ilgai prašiau iki man leido užsiiminėti boksui. 6. Vos tik atsiguliau į lovą kažkas paskambino į duris. 7. Vos tik kieme pasnigo vaikai jau bandė lipdyti senį besmegenį. 8. Tik grįžau iš kiemo mama vėl mane šaukė padėti įnešti pintines. 9. Tik įsijungiau televizorių jis pradėjo mirkčioti. 10. Tik mama padėjo ant stalo apelsinus vaikai akimirksniu juos išsidalijo.

134 pratimas. Pabaikite sakinius.

1. Vos tik Jonas išėjo į kiemą, 2. Vos tik prasidės atostogos, 3. Vos tik tėvelis įėjo pro duris, 4. Vos tik susiremontavau butą, 5. Vos tik pasveikau po gripo, 6. Vos tik grįžau iš darbo, 7. Vos tik Juozas gaudavo algą, 8. Vos tik baigsiu mokyklą, 9. Vos tik orai atšilo, 10. Vos tik gandrai pargrįžo į Lietuvą, 11. Tik pašaukdavau Kudlių, 12. Vos tik padėjau galvą ant pagalvės,

135 pratimas. Sudėkite kablelius ir parašykite klausimus, į kuriuos atsako šalutiniai sakiniai.

Kas patinka Viliukui?

1. Viliukui patinka, kada tėvelis su juo sėda prie šachmatų lentos. 2. Ūkininkai laukė kada lietus atgavins išdžiūvusią žolę. 3. Man patinka darbas kada nereikia daug fizinės jėgos. 4. Pranukas pirmas pamatė kada nepažįstami žmonės atėjo į jų ganyklą. 5. Kai tik pasirodys žibutės aš su drauge bėgsiu į mišką.

Šalutiniai vietos aplinkybės sakiniai

Šalutiniai vietos aplinkybės sakiniai atsako į klausimus: **kur? iš kur? į kur? pro kur?** Pagrindiniame sakinyje atliepiamas žodis dažniausiai būna **ten**. **Pvz.:** Aš eidavau pasivaikščioti ten, kur būdavo mažiau žmonių. – Kur aš eidavau pasivaikščioti? Kur būdavo mažiau žmonių. Gedimino pilis stovi ten, kur Vilnelė įteka į Nerį. – Kur stovi Gedimino pilis? Kur Vilnelė įteka į Nerį. Aš kilęs iš ten, kur baigiasi Labanoro giria. – Iš kur aš kilęs? Kur baigiasi Labanoro giria.

Šalutiniai vietos aplinkybės sakiniai gali būti sudėtinio sakinio pradžioje, viduryje ir gale. **Pvz.:** Kur Nemunas daro kilpą, ten yra Birštono kurortas. Birštono kurortas yra ten, kur Nemunas daro kilpą. Ten, kur Nemunas daro kilpą, yra Birštono kurortas.

136 pratimas. Įrašykite šalutinius vietos aplinkybės sakinius.

1. Ten, kur , vaikai žaidė krepšinį. 2. Mes apsistojome ten, kur 3. Kur , ten visada žydi gėlės. 4. Mokiniai sodino medelius ten, kur 5. Ten, kur , poilsiautojai pastatė palapines. 6. Aš atėjau iš ten, kur 7. Padėk knygą ten, iš kur 8. Ieškok akinių ten, kur 9. Sudėkite dėžes ten, kur 10. Ten, kur , yra vakarai. 11. Lobių skrynią piratai rado ten, 12. Ten, kur , įvyko pirmasis Rasos ir Karolio pasimatymas.

137 pratimas. Įrašykite pagrindinius sakinius.

1. Kur kelias sukasi į kairę, 2. Kur buvo tankus pušynas, 3. Kur Domas dažnai meškeriodavo, 4. Kur pernai ilsėjaisi per atostogas, 5. Kur saulė pateka, 6. Kur vėjas neužpučia, 7. Kur banguoja Baltija, 8. Kur mėgsta žaisti vaikai, 9. , kur šilčiau. 10. , kur buvo nurodyta kvietime.

138 pratimas. Žalia spalva pabraukite šalutinius vietos aplinkybės sakinius, o mėlyna spalva – sakinius su tikslinamosiomis aplinkybėmis.

1. Ten, prie nedidelio ežerėlio, buvo mūsų sodyba. 2. Ten, kur yra nedidelis ežerėlis, buvo mūsų sodyba. 3. Trobos kampe, prie lango į šiaurę, stovėjo medinis suolelis. 4. Trobos kampe, kur yra langas į šiaurę, stovėjo medinis suolelis. 5. Arkliai ganėsi netoli, žydinčių dobilų lauke. 6. Arkliai ganėsi netoli, kur žydėjo dobilų laukas. 7. Ten, tarp aukštų medžių, stūkso lietuvių ir kryžiuočių kovas menantis piliakalnis. 8. Ten, kur aukšti medžiai, stūkso lietuvių ir kryžiuočių kovas menantis piliakalnis. 9. Kiemo pakrašty, už senos obels, buvo palaidotas mažas žvirbliukas. 10. Kiemo pakrašty, kur augo sena obelis, buvo palaidotas mažas žvirbliukas.

Šalutiniai būdo ir kiekybės aplinkybės sakiniai

Šalutiniai būdo ir kiekybės aplinkybės sakiniai atsako į klausimus: **kaip? kiek?** Jie prie pagrindinio sakinio jungiami jungtukais **jog, kad, kaip, lyg, tarsi, tartum, juo... juo, juo... tuo, kiek**. **Pvz.:** Mažoji obelaitė buvo taip aplipusi obuoliais, kad net žmonės sustojo į ją žiūrėdavo. – Kaip buvo aplipusi obuoliais mažoji obelaitė? Kad net žmonės sustojo į ją žiūrėdavo. Andriukas taip rūpestingai prižiūrėdavo papūgėles, kad net tėvelis juo stebėjosi. – Kaip prižiūrėdavo Andriukas papūgėles? Kad net tėvelis juo stebėjosi. Kiek tu man duosi knygų, tiek aš perskaitysiu – Kiek aš perskaitysiu knygų? Kiek tu man duosi.

139 pratimas. Pabaikite sakinius, įrašydami būdo ir kiekybės šalutinius sakinius.

1. Senelis pasakojo taip gražiai, jog 2. Berniukas bėgo taip greitai, kad 3. Broniukas miegojo taip kietai, kad 4. Aš pirkiau maisto tiek, kiek 5. Aš kaime būsiu tiek laiko, kiek 6. Mokyklos kiemą tvarkysime taip, kad 7. Vasarą ilsėsiuosi tiek, kiek 8. Vėjas pūtė taip stipriai, kad 9. Balerina šoko taip, tartum 10. Medžiai taip neramiai ošė, tarsi

140 pratimas. Patarlėse ir priežodžiuose nurodykite šalutinių sakinių rūšį. Paaškindite patarlių prasmę.

1. Kaip pasiklosi, taip ir išmiegosi.
2. Kaip šauksi, taip atsilies.
3. Kaip kas išmano, taip tas save gano.
4. Kaip kas moka, taip tas šoka.
5. Kaip šersi, taip ir važiuosi.
6. Kaip pavadinsi, taip nepagadinsi.
7. Kaip dirba, taip turi.
8. Kaip įmaišysi, taip ir kepsi.

141 pratimas. Įrašykite pagrindinius sakinius.

1. Juo smarkiau lis lietus, tuo
2. Juo ilgiau žaisi, tuo
3. Juo dienos greičiau ilgės, tuo
4. Juo Rytis ilgiau treniruosis, tuo
5. Juo greičiau atliksi namų darbus, tuo
6. Juo anksčiau pradėsi mokytis skaityti ir rašyti, tuo
7. Juo garsiau šauksi, tuo
8. Juo greičiau atsiprašysi mamytės, tuo
9. Juo ilgiau kepsi, tuo
10. Juo kruopščiau tvarkysiesi, tuo

Šalutiniai priežasties aplinkybės sakiniai

Šalutiniai priežasties aplinkybės sakiniai atsako į klausimus: **kodėl? dėl ko?** Prie pagrindinio sakinio jie jungiami jungtukais **nes, kadangi, kad**. Atliepiamieji žodžiai gali būti **dėl to, todėl, užtat**. **Pvz.:** Iš darbo grįžau vėlai, nes sugedo mašina. – Kodėl grįžau vėlai iš darbo? Nes sugedo mašina. Kadangi Jūlytė pradėjo lankyti darželį, mama vėl galėjo dirbti siuvykloje. – Dėl kokios priežasties mama vėl galėjo dirbti siuvykloje? Kadangi Jūlytė pradėjo lankyti darželį. Ramunė nėjo su mergaitėmis į kiną tik todėl, kad ji nemėgo Alės. – Kodėl Ramunė nėjo su mergaitėmis į kiną? Kad ji nemėgo Alės.

Tą patį sakinį galima vartoti su jungtuku **nes** arba su jungtuku **kadangi**. Jei pirma nurodome priežastį, o paskui aiškiname, kodėl tai įvyko, vartojame jungtuką **kadangi**, o jeigu pirma nurodome, kas įvyko, o paskui priežastį, vartojame jungtuką **nes**. **Pvz.:** Kadangi buvo šventadienis, žmonės laukuose nedirbo. Žmonės laukuose nedirbo, nes buvo šventadienis. Niekas neišėjo svečio pasitikti, nes trobos durys buvo užrakintos. Kadangi trobos durys buvo užrakintos, niekas neišėjo svečio pasitikti.

142 pratimas. Iš dviejų vientisinių sakinių sudarykite sudėtinį prijungiamąjį sakinį vartodami jungtukus **nes, kadangi**.

1. Prie tvoros augo tik varnalėšos. Sodyboje jau seniai niekas negyveno.
2. Vaistininkas nepažino savo gimtinės. Užsieniuose jis praleido trisdešimt metų.
3. Šuo Bilis gulėjo prie daržinės durų. Jis buvo senas ir nebegalėjo lakstyti su vaikais.
4. Jonukas ganė žąsis pas svetimus žmones. Namuose trūko duonos.
5. Diena buvo apsiniaukusi. Pasiėmiau skėtį.
6. Vanduo buvo šaltas. Vaikai nėjo prie upės maudytis.
7. Šiandien negalėsiu ravėti daržo. Lyja lietus.
8. Seneliui skauda koją. Jis vaikšto su lazdele.
9. Šuniukas negalėjo išbėgti pro atviras duris į kiemą. Trobos slenkstis buvo aukštas.
10. Arūnas žvejojo nuo lieptelio. Jis nenorėjo sušlapti kojų.

Pavyzdys. *Prie tvoros augo tik varnalėšos, nes sodyboje jau seniai niekas negyveno.*

143 pratimas. Pabaikite sakinius.

1. Pas mane pussėsėrė neatvažiuos, nes
2. Aurimas buvo labai apsiskaitęs, nes
3. Pavėlavau į traukinį, nes
4. Šiandien negalėsiu dalyvauti treniruotėje, nes
5. Ūkininkai skubėjo vežti šieną, nes
6. Julius gauna didelį atlyginimą, nes
7. Giedrė neišmoko eilėraščio, nes
8. Lukas jau mėnesį nelanko mokyklos, nes
9. Rugsėjo 1-ąją pamokos mokykloje neprasisėjo, nes
10. Rudenį paukščiai išskrenda į šiltuosius kraštus, nes

144 pratimas. Nekeisdami sakinių vietas, įrašykite jungtukus *nes* arba *kadangi*.

1. Nejstojau į universitetą. Nesurinkau reikiamo balų skaičiaus. 2. Gaunu invalidumo pašalpą. Turiu grupę. 3. Pripratau skaityti nuo mažų dienų. Mūsų šeima mėgsta knygas. 4. Aš moku gestų kalbą. Augau kurčiųjų šeimoje. 5. Pavasarį ir rudenį dažnai sergu. Esu neatsparus ligoms. 6. Berniukas nepatyrė patėvio meilės. Jis buvo nesantuokinis vaikas. 7. Kaimo vaikai į mokyklą neis. Rytoj sinoptikai pranašauja pūgą. 8. Koncertas neįvyko. Susirgo grupės solistas. 9. Mama nupirko tortą. Vaikai gerais pažymiais užbaigė mokslo metus. 10. Greta labai gražiai griežia smuiku. Ji lanko muzikos mokyklą.

Pavyzdys. Nejstojau į universitetą, nes nesurinkau reikiamo balų skaičiaus.

Šalutiniai sąlygos aplinkybės sakiniai

 Šalutiniai sąlygos aplinkybės sakiniai atsako į klausimus: **kokiomis sąlygomis? kokiai sąlygai esant?** Prie pagrindinio sakinio jie jungiami jungtukais **jeigu (jei), kad, jeigu..., tai, jei... tai, kad..., tai**.

Pagrindinio sakinio veiksmas vyks, jei bus įvykdyta šalutinio sakinio sąlyga. **Pvz.:** Jei baigsiu virti uogienę, eisiu maudytis. – Kokiai sąlygai esant eisiu maudytis? Jei baigsiu virti uogienę.

Šalutiniai sąlygos aplinkybės sakiniai dažnai reiškiami tariamąja nuosaka. **Pvz.:** Jei gyvenčiau prie jūros, kasdien eičiau maudytis. – Kokiai sąlygai esant kasdien eičiau maudytis? Jei gyvenčiau prie jūros. Jei Juliukas kasdien nepabertų lesalo, paukšteliai neatskristų prie jo lango. – Kokiai sąlygai esant paukšteliai neatskristų prie Juliuko lango? Jei Juliukas kasdien nepabertų lesalo.

145 pratimas. Įrašykite jungtukus *jei ... , tai*. Sakinius galima keisti vietomis.

1. Turėčiau dviratį. Galėčiau juo kasdien važinėti į mokyklą. 2. Mokėčiau drožinėti kaip Arminas. Išdrožinėčiau daug gražių daiktų. 3. Nemėgčiau skaityti knygų. Būčiau labai tamsus žmogus. 4. Tu rytoj važiuosi su mumis prie ežero. Pasiimk meškerę. 5. Antanas nuvažiuodavo į kaimą. Dirbdavo ten visus ūkio darbus. 6. Turėsiu pinigų. Pirksiu dviratį. 7. Paulius gerai baigs dešimt klasių. Jis tęs mokslus vidurinėje mokykloje. 8. Išvirsiu rūgštynių sriubos. Darže jau bus rūgštynių. 9. Kristupas dalyvaus stalo teniso rungtynėse. Gydytojas laiku nuims gipsą nuo rankos. 10. Eisiu į krepšinio rungtynes. Pavyks nusipirkti bilietus.

146 pratimas. Pabaikite sakinius.

1. Vasarą važiuosiu į ekskursiją, jeigu 2. Jeigu , negalėsiu pas tave ateiti. 3. Jeigu , mūsų šeima bus laiminga. 4. Aldona tekėtų už Ramūno, jeigu 5. Jei , mes remontuosime butą. 6. Jei , aš pranešiu policijai. 7. Aš labai supyksi, jei 8. Mamos didžiuojasi savo vaikais, jeigu 9. Bitės skaudžiai gelia, jeigu 10. Valgant galima užspringti, jeigu

147 pratimas. Baikite rašyti sakinius pagal duotą pavyzdį.

Pavyzdys. *Jei rytoj nebus šlapdribos, aš važiuosiu slidinėti, o jei bus šlapdriba, aš būsiu namie.*

1. Jei palis lietus, pradės augti grybai, o jei 2. Jeigu tėvai leis, pradėsiu lankyti dailųjį čiuržimą, o jei 3. Jei negausiu nuolatinio darbo, ieškosiu sezoninio, o jei 4. Jei vasarą pavyks rasti darbą, Naujuosius metus švėsiu Egipte, o jei 5. Jei ūkininkai vasarą pasirūpins šieniu, gyvuliai žiemą nebadaus, o jei 6. Jei vaikai ruoš namų darbus kas dieną, jiems puikiai seksis mokykloje, o jeigu 7. Jei rytoj bus geras oras, Tomukas su tėčiu eis ant kalno skraidinti aitvarą, o jei 8. Jeigu Silva susitvarkys kambarį, mama pagirs ją, o jeigu

 Šalutiniai sąlygos ir laiko aplinkybės sakiniai skiriasi jungtukais ir savo turiniu.

Šalutinis laiko aplinkybės sakiny	Šalutinis sąlygos aplinkybės sakiny
<i>Kai pasistatysiu sodo namelį, vasaromis ten gyvensiu</i> (– tikrai pasistatysiu).	<i>Jeį pasistatysiu sodo namelį, vasaromis ten gyvensiu</i> (– nežinau, ar pasistatysiu).
<i>Kai ateis draugė, eisime žaisti kamuoliu</i> (– tikrai eisime).	<i>Jeį ateis draugė, eisime žaisti kamuoliu</i> (– nežinau, ar eisime, nes draugė gali ir neateiti).

148 pratimas. Nekeisdami sakinių vietomis, įrašykite jungtukus *jei* arba *kai*.

1. Laimėsiu pirmą vietą olimpiadoje. Gausiu Garbės raštą ir piniginę premiją. 2. Ateis vasara. Prasidės žemės ūkio darbai. 3. Rasime daug baravykų. Šeima valgys skanią grybienę. 4. Laimėsiu loterijoje. Pakeliausiu po Europą. 5. Ateis Kalėdos. Mes puošime eglutę savo darbo žaislais.

Šalutiniai nuolaidos aplinkybės sakiniai

Šalutiniai nuolaidos aplinkybės sakiniai rodo, kad pagrindinio sakinio veiksmas vyksta, nors tam prieštarauja šalutinio sakinio mintis. Jie atsako į klausimą **ko nepaisant**? Prie pagrindinio sakinio jie yra jungiami jungtukais **nors, kad ir**. Atliepiamieji žodžiai: *bet, tačiau, vis dėlto*. Pagrindiniame sakinyje gali būti jungtukai **bet, o, tačiau, vis dėlto**. **Pvz.:** Nors lauke buvo nešalta, bet aš užsidėjau kepurę. – Ko nepaisant aš užsidėjau kepurę? Lauke esančio nešalto oro. Nors kelias buvo labai slidus, tačiau Tomas važiavo dideliu greičiu. – Ko nepaisant Tomas važiavo dideliu greičiu? Slidaus kelio. Kad ir turėčiau daug pinigų, motociklo nepirkčiau. – Ko nepaisant nepirkčiau motociklo? Turėjimo daug pinigų.

149 pratimas. Pabaikite sakinius, sudarydami nuolaidos aplinkybės sakinius.

1. Nors lauke buvo šilta, bet 2. Nors pilis ir sena, bet 3. Nors Agnė mane barė, bet 4. Nors Kaziukas buvo mažas, bet 5. Nors Marius savaitę sirgo ir nėjo į mokyklą, bet

150 pratimas. Iš dviejų sakinių sudarykite sakinius su šalutiniais nuolaidos sakiniais.

1. Mes išėjome į mišką anksti. Grybų radome mažai. 2. Jonas gyvena mieste. Jis moka dalgiu pjauti šieną. 3. Birutė nelabai mėgo skaityti knygas. Įdomiausius romanus ji perskaitydavo. 4. Tėvai ilgai Kęstučiui nepirko šuns. Vakar tėvas parnešė Pifą. 5. Lauke buvo labai šalta. Gintaras išėjo be kepurės ir šaliko. 6. Stipriai tėvas mylėjo sūnų. Ne kartą sūnus pajuto tėvo pyktį.

Pavyzdys. *Nors mes išėjome į mišką anksti, tačiau grybų radome mažai.*

151 pratimas. Sudarykite nuolaidos aplinkybės sakinius su jungtukais *kad ir, kad ir kaip, nors*.

1. Simukas mėgo paukštelių. Jų negaudė. 2. Draugai viliojo Mindaugą bėgti iš pamokų. Jis liko klaseje. 3. Algirdas ilgai sėdėjo prie eilėraščio. Jį išmoko gerai. 4. Bus šilta. Aš važiuosiu žvejoti. 5. Vasarą dienos ilgos. Po darbų kartais tenka gulti su tamsa. 6. Šeimininkė kvietė grįžti į jų šeimą. Petras negrižo.

Pavyzdys. *Kad ir kaip Simukas mėgo paukštelių, bet jų negaudė.*

152 pratimas. Iš dviejų sakinių sudarykite sudėtinius nuolaidos aplinkybės sakinius.

1. Ežere buvo didelės bangos. Keletas berniukų maudėsi. 2. Gaudvilė turi silpną atmintį. Ji daug mokosi ir gauna gerus pažymius. 3. Laura gauna nedidelę algą. Ji moka taupyti ir pinigų niekada nesisikolina. 4. Ričardukas turėjo temperatūros. Jis nenorėjo gulėti lovoje. 5. Fabrike reikia dirbti dviem pamainom. Povilas kito darbo neieško.

153 pratimas. Iš duotų dviejų sakinių, vartodami jungtukus *nors ir, jeigu* sudarykite sąlygos aplinkybės ir nuolaidos aplinkybės sakinius.

1. Turėčiau daug pinigų. Pirkčiau sportinį dviratį. 2. Turėčiau daug pinigų. Sportinio dviračio nepirkčiau. 3. Negalėsiu nupjauti kieme žolės. Už mane nupjaus Tadas. 4. Negalėsiu nupjauti kieme žolės. Už mane Tadas nenupjaus. 5. Obelaites rudenį aprišome. Kiškiai nugraužė keletą šakelių. 6. Obelaites rudenį aprišome. Jų kiškiai nenugraužė. 7. Mokytoja neliepia. Budėtoja Angelė visada nuvalo lentą. 8. Mokytoja per pertrauką liepia nuvalyti lentą. Budėtoja Lina dažnai pamiršta.

Šalutiniai tikslo aplinkybės sakiniai

Šalutiniai tikslo aplinkybės sakiniai atsako į klausimus: *kuriam tikslui? kuriuo tikslu? kokių tikslu? kam?* Prie pagrindinio sakinio jie jungiami jungtuku **kad**. **Pvz.:** *Atidariau langą, kad į kambarį įeity šviežio oro.* — Kuriam tikslui atidariau langą? *Kad į kambarį įeity šviežio oro.* *Aivaras kas vakarą skubėjo namo, kad galėtų pažiūrėti vakaro žinias.* — Kuriuo tikslu Aivaras kas vakarą skubėjo namo? *Kad galėtų pažiūrėti vakaro žinias.* *Kad rastų grybų, Linas su Ryčiu į mišką išėjo labai anksti.* — Kokiu tikslu Linas su Ryčiu į mišką išėjo labai anksti? *Kad rastų grybų.*

154 pratimas. Įrašykite pagrindinius sakinius.

1. , kad nepavėluočiau į darbą. 2. , kad kambarys būtų gražesnis. 3. , kad jo seuso galėtų patogiai sėdėti prie stalo. 4. , kad sriuba būtų skanesnė. 5. , kad tau būtų lengviau. 6. Kad išspręčiau uždavinį, 7. Kad tėveliai nepyktų, 8. , kad nesusalčiau ir nesusirgčiau. 9. Kad būčiau stiprus ir sveikas, 10. Kad gėlės džiugintų mus,

155 pratimas. Įrašykite šalutinius tikslo aplinkybės sakinius.

1. Atsikėliau anksti, kad 2. Per sausrą kasdien laisčiau darželį, kad 3. Anūkas slidžia gatve vedė senelę, kad 4. Audrius stengiasi mokytis, kad 5. Senelis užsidėjo akinius, kad 6. Skaidrė nusivalė rankas, kad 7. Mokiniai pagamino inkilėlį, kad 8. Mama nupirko vitaminų, kad 9. Meistras išardė magnetofoną, kad 10. Mokytoja paskambino Marijaus tėvams, kad

156 pratimas. Pabraukite šalutinius sakinius ir viršuje parašykite, į kokį klausimą jie atsako. Parašykite pasakos, iš kurios parinkti sakiniai, pavadinimą.

1. Žaltys įlindo į Eglės marškinius, kad ji pažadėtų būti jo žmona. 2. Žilvinas norėjo, kad Eglė už jo tekėtų. 3. Tėvai nenorėjo, kad jų dukterį žalčiai išvežtų nežinia kur. 4. Jie įsisodino į karietą baltą avelę, kad apgautų žalčius. 5. Broliai pamatė, kad karieta pradingo jūros bangose. 6. Eglė prašė Žilviną, kad jai leistų aplankyti tėvus ir brolius. 7. Kad sutrukdytų Eglei aplankyti tėviškę, Žilvinas jai sugalvojo įvairių darbų. 8. Žilvinas suprato, kad Eglė labai nori pamatyti savo gimtinę. 9. Žilvinas norėjo, kad broliai nesusižinotų jo vardo. 10. Dėdės vaikus išviliojo į mišką, kad jie pasakytų savo tėvelio vardą. 11. Drebulėlė bijojo, kad jos nepagautų vilkas ar lokys. 12. Broliai užkapojo dalgiais Žilviną, kad Eglė negrįžtų į jūrą. 13. Eglė norėjo, kad jie visi pavirstų medžiais.

Šalutinių sakinių laipsniai

Jūs jau žinote, kad prie pagrindinio sakinio gali būti prijungti įvairūs šalutiniai sakiniai: **veiksnio, tarinio, papildinio, pažyminio, vietos, laiko, būdo, tikslo, priežasties, sąlygos, nuolaidos** ir **tikslo aplinkybių sakiniai**.

Sudėtiniam prijungiamajame sakinyje gali būti ne vienas, o **du** ar **keli šalutiniai sakiniai**.

Šalutiniai sakiniai gali būti jungiami tiesiogiai prie pagrindinio sakinio arba antras šalutinis sakinyss jungiamas prie pirmojo šalutinio sakinio. Todėl gali būti **pirmojo, antrojo, trečiojo** ir t. t. **laipsnio šalutiniai sakiniai**.

Jeigu du šalutiniai sakiniai eina iš vieno pagrindinio sakinio, jie abu yra **pirmojo laipsnio šalutiniai sakiniai**.

Kada išvažiavau į kaimą? ↓ Kai prasidėjo atostogos,
Išvažiavau į kaimą, kai prasidėjo atostogos, kai sušilo ežere vanduo.
Kada išvažiavau į kaimą? ↑ Kai sušilo ežere vanduo.

↓ Kada Gaudvilė suprato? ↑ Kada traukinys nuvažiavo,
Kada traukinys su jame sėdinčiais tėvais nuvažiavo, Gaudvilė suprato, kad dabar reikės gyventi savarankiškai.
Ką Gaudvilė suprato? ↑ Kad reikės gyventi savarankiškai.

Jeigu antras šalutinis sakinyss išeina iš **pirmojo šalutinio sakinio**, jis yra **antrojo laipsnio šalutinis sakinyss**.

↓ Kokią trobą dažnai prisimindavo senelis? ↓ Kurioje jis gyveno,
Senelis dažnai prisimindavo trobą, kurioje jis gyveno, kai buvo dar mažas.
Kada senelis joje gyveno? ↑ Kai buvo dar mažas.

157 pratimas. Pabraukite pagrindinius ir šalutinius sakinius, sudėkite kablelius, viršuje užrašykite klausimą, į kurį atsako šalutinis sakinyss, taip pat nurodykite šalutinio sakinio laipsnį. Sakinio laipsnį rašykite romėniškais skaitmenimis: I, II, III, IV...

Ko nežinojo Viktorėlis? Kokie kiškiai?
1. Mažasis Viktorėlis nežinojo, iš kur atbėga kiškiai (I), kurie graužia medelius (II). 2. Vytukas pamatė pro langą kad pradėjo kristi pirmasis sniegas kurio jis taip laukė. 3. Arvydas su bendradarbiais susirašinėjo mobiliuoju telefonu kai jie pasakė kad nemoka gestų kalbos. 4. Tėvai džiaugėsi kad Tadas mėgsta darbus kuriems reikia kruopštumo. 5. Akvilė džiaugėsi kad draugai padovanojo puokštę gėlių kurios auga pievoje. 6. Kai saulė išlindo iš už debesų vėl sučiulbo paukščiai kurie buvo pasislėpę nuo lietaus. 7. Mamos žino kad vaikai palieka namus kuriuose jie užaugo. 8. Jeigu norite būti sveiki reikia sportuoti nuo mažens. 9. Rungtynių teisėjas sušvilpdamas paskelbė kad varžybos prasidėjo nors lauke smarkiai lijo. 10. Emilija visada svajojo apie sceną kurioje ji vaidintų Džuljetą.

158 pratimas. Naudodamiesi pagrindinių ir šalutinių sakinių žymėjimo taisyklėmis, pa-
baikite šiuos sakinius.

1. Kai pamačiau greitosios pagalbos mašiną, , kad susirgo mano kaimynas Aurelijus. 2. Aš nežinojau, kad , kurį tėveliai pirks. 3. Jeigu vasarą gausiu laikiną darbą, , apie kurį seniai svajoju. 4. Nors Mindaugas nebuvo turtuolis, , kurios jam patiko. 5. Ka-
dangi mes skubėjome, , nors kainavo brangiau. 6. Reksas išsigando, nes ,
kuris atėjo iš miško. 7. Ryte tėvai pamatė, kad šeškas įlindo į vištidę pro skylę, kurią
8. Kai ateis vasara, , kurioje ilsėjaisi ir praėjusiais metais. 9. Žiūrovai audringais plo-
jimais pasitiko aktorių, kai išgirdo, kad 10. Vaikai pamatė, kad , kuris
gailiai kniaukė.

159 pratimas. Sudėkite trūkstamus skyrybos ženklus ir pasakykite, kiek šalutinių sakinių
yra šiame sakinyje.

Užtat pavasarį kada atitirpdavo žemesniųjų kalnų sniegas ir nulsūgdavo ledynų upeliai vienuoly-
ną aplankydamo daugybė žmonių ir sunešdavo daug pinigų ir maisto kurio užtekdamo brolijai visiems
metams.

A. Vienuolis, „Užkeiktieji vienuoliai“

160 pratimas. Nubraižykite šių sakinių schemas.

1. Studentas džiaugėsi, nes juto, kad egzaminą išlaikė. 2. Nors Vladas dirbo sunkiai, jis neieškojo kito
darbo, nes šis buvo arti namų. 3. Kai baigsiu darbą, ieškosiu santechniko, nes sugedo čiaupas. 4. Na-

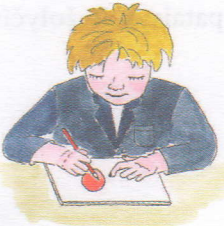
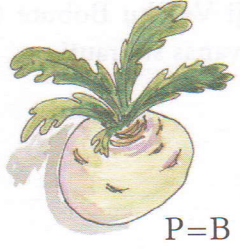
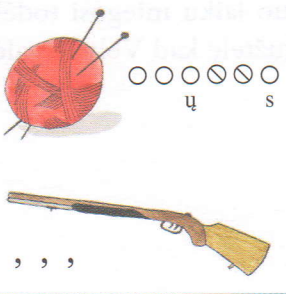
mas, į kurį užsukau paklausti kelio, buvo apleistas, nes ten gyveno tik sena moteris. 5. Man atrodo, kad aš dar nepažįstu kaimynės, kuri neseniai pas mus atsikėlė gyventi.

Pavyzdys. 1., nes, kad

161 pratimas. Sugalvokite sakinių pagal šias schemas.

1., kad, nes
2. Kai, kurie
3., ką, kuris

Įveikę rebusiukus ir grandinėleje skaičius pakeitę raidėmis, perskaitysite užšifruotą sakinį. Sudėkite jame kablelius, pažymėkite pagrindinį ir šalutinius sakinius bei nurodykite jų laipsnį ir rūšį.

 3 4 1 2 5 0 0 0 0 0 0 0	Latvijos sostinė? 3 1 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0	 P=B 0 0 0 0	 0 0 0 0 0 0 u s
---	---	--	---

16	2	17	18	19	18	7	8	9	10	6	18	20	21	1	2	3	1	4	5	V	6	1
----	---	----	----	----	----	---	---	---	----	---	----	----	----	---	---	---	---	---	---	---	---	---

										19	E	7	6											
														L										
2	4	1	2	E	L		6	17	2															
,																								
16	6	D		10	17	18	19	2	J															
										9														
4	19	2	16	2	6	19	5	1																
3																								
	4	18	1		7	6	17	4		7	18	1	,	16	5	8	2	6						
										18	1		J	21										

Mišrieji sudėtiniai sakiniai

Kalboje vartojami ne tik sudėtiniai sujungiamieji ar sudėtiniai prijungiamieji sakiniai. Jūs rasite ir **mišriųjų sudėtinių sakinių**, arba sakinių, kuriuose bus ir sujungiamasis, ir prijungiamasis sakiny. **Pvz.:** Turistai susėdo aplink laužą, ir Vygantas pirmą kartą išgirdo legendą, kuri pasakoja apie Merkinės pilies likimą. Turistai susėdo aplink laužą, ir Vygantas pirmą kartą išgirdo legendą (sudėtinis sujungiamasis sakiny). Vygantas pirmą kartą išgirdo legendą, kuri pasakoja apie Merkinės pilies likimą (sudėtinis prijungiamasis sakiny). Vėrinį Jūratei padovanojo senelė, ir mama norėtų, kad dukterė nepamestų jo. Vėrinį Jūratei padovanojo senelė, ir mama norėtų (sudėtinis sujungiamasis sakiny). Mama norėtų, kad dukterė nepamestų jo (sudėtinis prijungiamasis sakiny).

162 pratimas. Nurodykite sakinių rūšis.

Susisupus į minkštą antklodę Irkai pasidarė vėl linksma (**vientisinis**). Ji ėmė mąstyti, kaip bus gera, kai žiemą atvažiuos mokytoja, ir mergaitė pradės mokytis (**mišrusis**). Irka išmoks rašyti ir rašys laiškus tėveliui, o tėvelis jai atsakinės. Ji seniai nori mokytis, o mamytė vis užsiėmusi tais reikalais, todėl sako, kad Irka dar maža.

Paskui mergaitė atsiminė, kad mamytė sakė rytoj niekur nevažiuosianti. Irka paprašys, kad mama eitų su ja į mišką, ir Džimas eis kartu. Ir Irkos širdelė prisipildė tokiu džiaugsmu, kad jame paskendo visi jos vargai ir skausmai. Ji užmigo linksmai šypsodamasi.

Šatrijos Ragana, „Irkos tragedija“

163 pratimas. Sudėkite „pabėgusius“ skyrybos ženklus ir nurodykite sakinių rūšis.

Laimute greitai tave aplankys Velykų Bobutė Ji atvažiuos nedideliais burokų rateliais pasikinkys vaško kumelaitę kanapine uodegaite Atvažiuos naktį nes dieną saulė pašvies ir kumelaitė ištirps Tu tuo laiku miegosi todėl geroji Velykų Bobutė tavęs nežadins Iš vakaro Laimute pataisyk iš žolyčių gūžtelę kad Velykė galėtų dovanas sukrauti

KARTOJIMAS

1 pratimas. Užsukite į artimiausios parduotuvės spaudos skyrių ir, prisiminę žurnalų pavadinimų rašymo taisykles, raskite ir užrašykite po vieną pavadinimą žurnalų, skirtų:

1) vyrams, 2) moterims, 3) jaunimui, 4) vaikams, 5) kryžiažodžių mėgėjams.

2 pratimas. Sutartiniais ženklais pabraukite veiksnius ir tarinius. Raskite tekste sudurtinį žodį ir sutartiniais ženklais pažymėkite jo šaknis.

KREGŽDĖS DRĄSA

Kartą vanagas patykojo vištą. Jis čiupo ją ir pakilo į orą. Gaidys spruko į krūmus.

Tik mažoji kregždė puolė vytis vagį. Ji pavijo plėšiką ir sučiřškė prie pat jo galvos. Vanagas paleido grobį.

Ligi šiol vištos ir gaidys svarsto, kokį burtąžodį galėjo kregždė vanagai į ausį sukuždėti. Paukščiai nesupranta, jog tik kregždės drąsa išgelbėjo perekšlę.

L. Gutauskas

3 pratimas. Išplėskite sakinius vienaarūšėmis sakinio dalimis.

1. Žmonės butus puošia. 2. Žuvis gyvena. 3. Rudenį žemę nuklojo. 4. Miške gyvena. 5. Žiemą vaikai žaidžia. 6. Yra mokiniai. 7. Mama skalbia. 8. Mokytoja pasakoja. 9. Mėta rašo. 10. Pavasaris džiugina.

4 pratimas. Sudėkite trūkstamus skyrybos ženklus ir paaiškinkite, kodėl juos sudėjote.

1. Sode auga obelys vyšnios kriaušės. 2. Netrukus atėjo Jonas Petras Algis ir dar vienas vaikas iš gretimo kiemo. 3. Žiemą sninga šąla ledu kausto visą gamtą. 4. Pavasarį parskrenda šie paukščiai varnėnai gandrai vieversiai. 5. Mama žiemai prikonservavo agurkų grybų žirnelių paprikų. 6. Žiemą žaliuoja ir eglės ir pušys. 7. Ateik arba šiandien arba rytoj. 8. Eglės žaliuoja tiek žiemą tiek vasarą. 9. Gerai prisimenu ir mėlyną dangų ir tylų mišką ir paukščių giesmes ir jūros ošimą. 10. Parduotuvėje buvo mažų ir didelių gražių ir negražių drabužių. 11. Parke augo ir ąžuolai ir klevai ir gluosniai. 12. Mokytojas kalbėjo ilgai bet įdomiai.

5 pratimas. Prisiminkite vienaarūšių sakinio dalių apibendrinamųjų žodžių skyrybos taisykles ir sakiniuose sudėkite reikiamus skyrybos ženklus.

1. Mūsų šeima aplankė keletą salų Rodą Maljorką Kretą. 2. Viskas šalčiai karai gamtos katastrofos gąsdina žmones. 3. Jurga sugrąžino knygą žaidimą spalvotus pieštukus viską ką buvo pasiskolinusi. 4. Šiais metais pasisekė pamatyti daug ko naujų žmonių nepažįstamų šalių stulbinančių gamtos vaizdų. 5. Salėje sėdėjo visi mokiniai jų tėveliai mokytojai mokyklos darbuotojai.

6 pratimas. Pakartokite sakinių skirstymo taisykles ir nurodykite kiekvieno sakinio rūšį.

BORUŽĖ

Boružė supyko (**vientisinis, neišplėstinis**). Ji tyliai priropojo prie amarų bandos. Tada čiupo žandikauliais kraštinį ir įsikišo į burną. Skanumėlis! Dar kelis sukramsnojo. Paskui ūselius nusišluostė.

Amariukai buvo ne vieni. Juos ganė skruzdė.

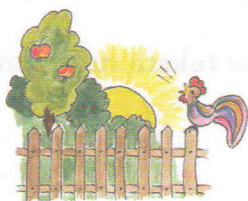
Skrudzė drąsi. Greitai prilėkė prie boružės, atsistojo ant dviejų kojųčių, pasimuistė ir kad trenks kieta galva jai į nugarą! O gudri boružė apsimetė, kad ji nebegyva. Skruzdei piemenei nematant, visus amariukus nuo lapo susirinko. Ir obelaitės lapas nenuvyto.

G. Isokas

Išspręskite rebusą ir gautame sakinyje sudėkite (jeigu reikia) skyrybos ženklus bei nurodykite sakinio rūšį.

Antonimas
(Vns., K.)

○ ○ ○ ○ ○ ○

Antonimas
(Vns., Vt.)

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

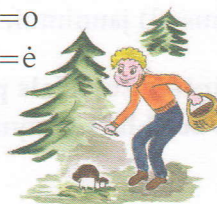
4=i

○ ○ ○ ○ ○ ○

Ką veikė?

2=o

4=è

1 2 3 4
○ ○ ○ ○ ○

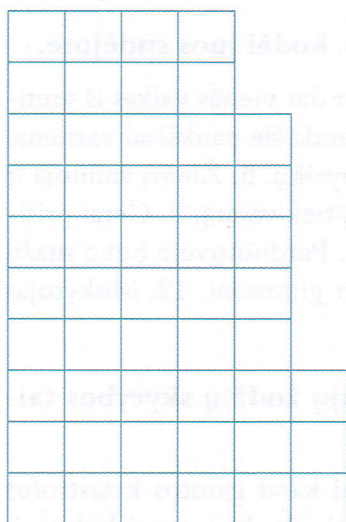
Dgs. V.

7 pratimas. Nupiešite žodžių junginių schemas ir nurodykite kiekvieno žodžio junginio jungimo būdą.

Autobusas įriedėjo į stotį ir sustojo. Iš jo išlipo keleiviai. Artūras nedrąsiai dairėsi stotyje. Tolumoje pasigirdo arklio žvangimas. Artūras pasisuko į garso pusę ir pamatė bėro arkliuko tempiamą vežimą. Vežime sėdėjo senelis ir plačiai šypsojosi. Artūras lengviau atsiduso ir žengtelėjo prie vežimo. Berniuko laukė ilga ir įdomi vasara pas mylimus senelius.

Naudodamiesi atsitiktine tvarka pateiktais apibūdinimais, iš žodžio *sintaksė* sudarykite naujus žodžius. Žodžių vietą kryžiažodyje susiraskite patys.

SINTAKSĖ

Apibūdinimai.

Automobilis, skirtas keleiviams vežti. Prietaisas, saugantis nuo lietaus. Naminis ir laukinis vandens paukštis. Tamsioji paros dalis. Berti sėklas į žemę. Naminis gyvūnas, mėgstantis vaikščioti vienas. Nevalingas raumenų trūkčiojimas. Mišinys sienoms ir luboms tinkuoti. Žodžio *šitas* antonimas. Semti kastuvu.

8 pratimas. Su kryžiažodyje sudarytais žodžiais sugalvokite sakinių ir sintaksiškai juos išnagrinėkite.

9 pratimas. Sudėkite trūkstamus skyrybos ženklus.

LINO KANTRYBĖ

Kartą žmogus nusprendė išbandyti savo bičiulių augalų kantrybę.

Rugį jis pasėjo nukirto iškulė sumalė ir iš miltų iškepė duoną. Rugys viską iškentė ir tuo labai didžiavos.

Aguoną pasėjo jai subrendus nusuko galvą išbėrė sėklas įmaišė jas į tešlą ir iškepė pyragą. Aguona tik vieną kartelį pravirko o šiaip buvo kantri.

Ir štai atėjo lino eilė. Jį žmogus pasėjo išrovė išdžiovino iškulė paklojo išmirkė išmynė iššukavo išbruko suverpė sulenkė metė audė ir tik tuomet pasiuvo drabužį.

Taip ir paaiškėjo kuris augalėlis kantriausias.

L. Gutasukas

10 pratimas. Raskite ir pabraukite pažyminius, nurodykite jų rūšis. Kur reikia, sudėkite skyrybos ženklus.

1. Džiaugiausi šiltu (derinam.) oru. 2. Vakar susitikau seną pažįstamą. 3. Aukštai matyti spindinčios mažos žvaigždutės. 4. Aukštai matyti žvaigždutės mažos spindinčios. 5. Sportininkai grįžę iš varžybų džiaugėsi pergale. 6. Sugrįžo skautai baigę stovyklauti ir pasakojo stovyklos įspūdžius. 7. Ant apšalusios ledaus eglės atskrido zylė. 8. Vytautė brolio bendrąklasė išvyko gyventi į Londoną. 9. Teta Diana parvežė iš kelionės lauktuvių. 10. Jaunųjų biologų olimpiadoje dalyvavo Šarūnas mano kaimynas. 11. Gabrieliaus dėdė vardu Gintaras padėjo jam išspręsti matematikos uždavinius.

11 pratimas. Raskite ir pabraukite aplinkybes. Kur reikia, sudėkite skyrybos ženklus.

1. Visa šeima ilsėjosi sutvarkiusi namus. 2. Tekant ar leidžiantis saulei prie Baltijos jūros būna daug žmonių. 3. Drabužinėje nusirengdama palatą Silvija pamatė savo buvusį vaikina. 4. Šįvakar septintą valandą prasidės Gerumo akcijos koncertas. 5. Parke prie suoliuko pulkelis balandžių lesė grūdėlius. 6. Garsiai su trenksmais ir lojimu į kambarį įbėgo Rimas ir jo šuo Bosas.

12 pratimas. Iš vientisinių sakinių padarykite sudėtinius sakinius. Pabraukite gramatinius centrus.

1. Aš girdžiu. Liepa dūzgia. 2. Lyja lietus. Mes niekur neiname. 3. Lauke garsiai čirpė žiogai. Buvo tyli rugpjūčio naktis. 4. Ilgai laukiau brolio. Jis neatėjo. 5. Vanduo šaltas. Praustis reikia. 6. Nutilo šunų lojimas. Kiškienė išsivedė kiškučius pasivaikščioti. 7. Išaušo graži vasaros diena. Saulė kvietė vaikus prie upės. 8. Nukrito pirmieji lietaus lašai. Tolumoje pasigirdo griaustinis. 9. Tėtis sukasė lysves. Mama pasėjo morkas, burokėlius ir kopūstus. 10. Pasigirdo užimas. Pro debesis išlindo sidabrinis lėktuvo sparnas.

13 pratimas. Nustatykite, kokios kalbos dalys yra duoti žodžiai. Iš šių kalbos dalių, prisimindami kaitymo (giminėmis, skaičiais, linksniais ir pan.) taisykles, sudarykite sakinius ir sintaksiškai juos išnagrinėkite. Kad dirbti būtų smagiau, surenkite varžybas (kieno sakiniai ilgiausi, kas sugalvojo daugiau sakinių, kas padarė mažiau klaidų...).

Vaje, kuris, šlept, ne, ant, kopūstas, mama, knyga, nukristi, aplankyti, jis, ilgai, pamatyti, mama, skaityti, vaikas, Kalėdos, per, kai, įdomus, senelis, draugas, dovanoti, ir, pažymys, lapas, katinėlis, išsigąsti, Edita, Kristijonas, uodega.

14 pratimas. Nustatykite sakinių rūšis ir paaiškinkite jų skyrybą.

1. Pasek man negirdėtą pasaką, tai aš duosiu tau pavalgyti. 2. Ragana sulygino žarijų duobę, ir duobės nebeliko. 3. Sutemos žemę apgaubs, ir rytojus mūsų nebegąsdins. 4. Močiutė pagaliau pasveiko, ir visi lengviau atsikvėpė. 5. Saulius užmerkė akis, ir vidudienio saulė strazdanėlėmis nubarstė jo veidelį. 6. Arba tu nenori nieko suprasti, arba tu tikrai esi kvailas. 7. Broliai per dieną juodvarniais lakioja, o naktį žmonėmis virsta ir viename kalne gyvena. 8. Ištiesk velniui pirštą, ir jis visą ranką paims.

15 pratimas. Sudėkite trūkstamus skyrybos ženklus, nubraižykite sudėtinių prijungiamųjų sakinių schemas ir nurodykite šalutinių sakinių rūšis.

1. Kai jie grįžo namo jų laukė daktaras. 2. Pasirodė kad kalbos gali smarkiai pakenkti. 3. Jeigu jūs turite sodą suprantate kiek ten darbo! 4. Mama paprašė kad suplaučiau indus ir išėjo iš virtuvės. 5. Vaisiai klausėsi gal išgirs Kalėdų senelio žingsnius. 6. Jeigu tu spardysiesi aš išmesiu tave iš lovos. 7. Per baltąsias naktis sunku suprasti kada diena kada naktis. 8. Sidas pamatė kaip iš tvarto iššoko žila ožka. 9. Kai Tautvilę mama nuvedė į mokyklą jau rado daug vaikų. 10. Baisu darosi žmonėms kai artėja didelės vandenyno bangos.

Šalutinis laiko aplink. sakiny

Pavyzdys. Kai jie grįžo namo, jų laukė daktaras. , .. .

16 pratimas. Sugalvokite sakinių pagal šias schemas.

....., *kai*

....., *kad*

....., *kada*

....., *koks*

Kai,

17 pratimas. Iš dviejų vientisinių sakinių padarykite sudėtinius sujungiamuosius ir sudėtinius prijungiamuosius sakinius.

1. Lietus nustojo lyti. Danguje pasirodė margaspalvė vaivorykštė. 2. Mašina sunkiai pakilo į kalną. Vairuotojas baimingai apsidairė aplinkui. 3. Senelis buvo labai silpnas. Visa šeima labai nerimavo. 4. Vaikinas norėjo pakalbinti patikusią merginą. Mergina neatsiliepė į jo kvietimą. 5. Audringoje jūroje nuskendo laivas. Žmonės prarado visus savo daiktus. 6. Tėtis jau vėrė vartelius. Pasigirdo stabdomos mašinos garsas. 7. Žmonės sužiuro į dangų. Tarp debesų sklandė linksmas aitvaras. 8. Paukščiai grįžta į tėviškę. Gamta pasitinka žaluma.

Pavyzdys.

Lietus nustojo lyti, ir danguje pasirodė vaivorykštė.

Kai lietus nustojo lyti, danguje pasirodė vaivorykštė.

18 pratimas. Pridėdami dar po vieną vientisinį sakinį prie 17-oje užduotyje sudarytų sudėtinių sakinių, sudarykite sudėtinius mišriuosius sakinius.

1. Nušvito saulutė. 2. Jam šypsojosi svetingo miestelio žiburiai. 3. Mariukas jautė neaiškią baimę. 4. Ji jau turėjo savo širdies draugą. 5. Visi išsigelbėjo. 6. Prie mašinos vairo sėdėjo sūnus studentas. 7. Pasigirdo fanfarų garsas. 8. Žmonės darbais sveikina pavasarį.

Pavyzdys. *Kai lietus nustojo lyti, nušvito saulutė, danguje pasirodė vaivorykštė.*

19 pratimas. Žiūrėdami į žemiau esantį paveikslėlį sugalvokite pasakojimą iš 3–5 vientisinių sakinių. Pasikeiskite su draugu sąsiuviniais ir draugo sugalvotus sakinius padarykite sudėtiniais prijungiamaisiais sakiniais. Atlikę šią užduotį vėl apsikeiskite sąsiuviniais, perduodami juos kitam šalia sėdinčiam draugui. Nubraižykite sakinių schemas ir nurodykite šalutinių sakinių rūšis.

20 pratimas. Pagal duotą pavyzdį sugalvokite kuo daugiau įvairių sakinių. Ši užduotis padės jums pakartoti sakinių rūšis ir jų skyrybos taisykles.

1. Ėjau į mišką. Susitikau draugą. Jis grįžo iš žūklės. 2. Atėjo ruduo. Pučia vėjas. Jis drasko medžių lapus. 3. Nuskambėjo skambutis. Į klasę įėjo mokytoja. Ji išdalijo kontrolinius darbus. 4. Važiavau į kaimą. Pasiėmiau katiną. Jis bijo būti vienas. 5. Baigiau mokyklą. Įstojau į universitetą. Studijavau istoriją. 6. Ateina naktis. Išlenda pelėdos. Jos gauda mažus žvėrelius.

Pavyzdžiai. *Eidamas į mišką susitikau draugą, kuris grįžo iš žūklės.*

Kai ėjau į mišką, susitikau draugą, kuris grįžo iš žūklės.

Draugą, kuris grįžo iš žūklės, susitikau eidamas į mišką.

Eidamas į mišką susitikau draugą, grįžtantį iš žūklės.

Grįžtantį iš žūklės draugą susitikau eidamas į mišką.

Draugą, grįžtantį iš žūklės, susitikau, kai ėjau į mišką.

21 pratimas. Sudėkite reikiamus skyrybos ženklus. Prisiminkite, iš kokio kūrinio ši ištrauka. Pasakykite skerdžiaus vardą.

Grigas įėjo pirkion atsiduso nusivilko kailinius pakabino vėl sunkiai atsiduso ir atsisėdo stalo gale.

Ištraukęs iš kišenės pypkę ilgai kimšo taboką. Prikimšęs pypkę ilgai skėlė ugnį. Užrūkęs ėmė papsėti leisdamas tirštus dūmus.

Žmona kuri jau seniai išmoko atspėti vyro mintis pajuto kažką negero žmogaus širdyje. Ji ėmė sekti vyro judesius.

Grigas atsirėmė alkūne į stalą tylėjo ir rūkė pypkę.

Grigienė neiškentė ir paklausė

Ko tyli? Sakyk jau...

Grigas nusispjovė nusišluostė marškinių rankove lūpas padėjo pypkę ir pagaliau prabilo

Negerai motin. Skerdžius buvo atėjęs.

Žmona nusispjovė ir tarė

Na ir išgąsdinai. Galvojau kad karvė susirgo arkliui kažkas atsitiko.

22 pratimas. Paaškindite skaičiukais pažymėtus skyrybos ženklus.

Žmoniškumas neleidžia būti išdidžiam su savo draugais¹, draudžia būti godžiam², jis liepia būti maloningam ir žodžiais³, ir jausmais⁴, jokios nelaimės nelaiko svetima⁵, o savo sėkme labiausiai džiaugiasi tada, kai ji gali būti naudinga kam nors kitam.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

23 pratimas. Sudėkite mįslėse trūkstamus skyrybos ženklus. Vadovaudamiesi pateiktomis užuominomis pabandykite įminti mįsles.

1. Dega be ugnies muša be lazdos. (Žmogaus organas). 2. Į dangų skylė į žemę skylėlė per vidurį vanduo ir ugnelė. (Indas). 3. Naktį stogais lipinėja pėdsakų nepalikinėja. (Planeta). 4. Be sparnų lekia be kojų bėga. (Gamtos reiškiny). 5. Pusė balta pusė juoda galuose raudona. (Paros dalys). 6. Ateina bobelė su devyniom skarelėm kas ją paliečia tas gailiai verkia. (Daržovė). 7. Aukštas senis balta oda medžiams sprogstant gerti duoda. (Medis). 8. Balta kaip sniegas žalia kaip dobilas raudona kaip kraujas. (Uoga). 9. Be rankų o namus pastato. (Plunksnotas gyvūnas). 10. Pilkas ne vilkas ilgaausis ne kiškis su kanopom ne arklys. (Gyvūnas).

24 pratimas. Išnagrinėkite sakinius sakinio dalimis.

1. Vyk iš namų žmogų, pašnabždomis šmeižiantį kitus. 2. Tik prasmingai nugyventas gyvenimas yra ilgas. 3. Visas žmogaus nuodėmes atperka jo žmogiškumas. 4. Tik draugo ranka gali išrauti iš širdies dyglius.

25 pratimas.

1) Nurašykite ištrauką iš Jono Avyžiaus romano „Sodybų tuštėjimo metas“ įrašydami praleistas raides ir sudėdami skyrybos ženklus.

G...sta saulėl...džiai kraujuojančiu sparnu apglėbė tolstant... kaimą. Nebegirdėti šun... lojimo linkčiojanči... svirčių gir...ždesio vaikų šūkavimų. Nebekv...pia d...muota gimt...j... pirklių šiluma. Miškas stovi priešais atstat...s plačią krūtin.... Įkvipęs sakais ir p...vanči... lapų trūnėsiu. Žalias brolis svet...ngai išskėtęs dosn...s rankas. Žvėrių ir paukščių viešpatijos karalius kurio valdose u...tenka vietos ir žmogui.

2) Kaip suprantate pasakymą „saulėl...džiai kraujuojančiu sparnu“?

3) Kodėl miškas pavadintas žaliu broliu?

4) Raskite žodžio *namas* sinonimą.

26 pratimas.

1) Sudėję trūkstamus skyrybos ženklus „iškepkite“ pyragą.

PLAKTA BISKVITINĖ TEŠLA

Šios rūšies tešlą galėtume apibūdinti taip ją nesunku paruošti ir tai užima labai mažai laiko Tokią tešlą lengva paruošti dėl to kad ji gaminama iš paprastų produktų Paruošiama greitai nes tai daroma elektriniu maišikliu ar virtuviniu kombainu sugaištant mažai laiko Iš šios tešlos galima iškepti įvairiausių plakotos tešlos pyragėlių smėlinių marmurinių ir pan Jau vien tešlos pavadinimas pasako kad sėkmę lemia plakimas Kad tešla būtų puri ir lengva reikia laikytis toliau išvardytų reikalavimų Kad tešla būtų vientisa ir nesusidarytų gumulėlių visi naudojami produktai turi būti kambario temperatūros Sviestas supjaustomas mažais gabalėliais ir pastatomas šiltoje vietoje kad suminkštėtų Kiaušinių temperatūra turi būti tokia pat kaip ir sviesto Pirmiausia į plakimo dubenėlį įmušamas kiaušinis ir gerai išplakamas Tik vėliau dedamas kitas kiaušinis Cukrus į tešlą suberiamas ne visas iš karto o po truputį nuolat maišant Paskiausiai į tešlą suberiami miltai bei kepimo milteliai Į persijotus miltus pirmiausia įmaišomi prieskoniniai pvz vanilė citrina razinos riešutai ar tarkuota apelsino žievelė Pakaitomis su šiais produktais į miltus supilamas pienas Kepimo forma gerai ištepama riebalais Vidinė kraštų pusė pabarstoma miltais arba maltais sausainiais Kepimo formai tepti naudojamas specialus teptukas pagamintas iš ilgų minkštų šerių Perkant tokį įrankį pirmiausia reikia atsižvelgti į jo kokybę Pigių teptukų šeriai tepant iškrinta Kepimo forma neužpildoma iki kraštų paliekama vietos pyragui kilti Prieš kepimą supilama tešla į formą jos paviršius išlyginamas tešlos gramdikliu Tešlą reikia kepti iš karto tik ją paruošus Baigiantis kepimo laikui mediniu pagaliuku galima patikrinti ar kepinyš iškepė Iškeptą kepinių reikia dar 10 min palikti formelėje kad jis kiek atvėstų Jei pyragas buvo iškeptas iš vakaro per naktį jis laikomas šaldytuve suvyniotas į aliuminio foliją

2) Išrinkite recepte esančias neasmenuojamas veiksmazodžio formas ir išnagrinėkite jas.

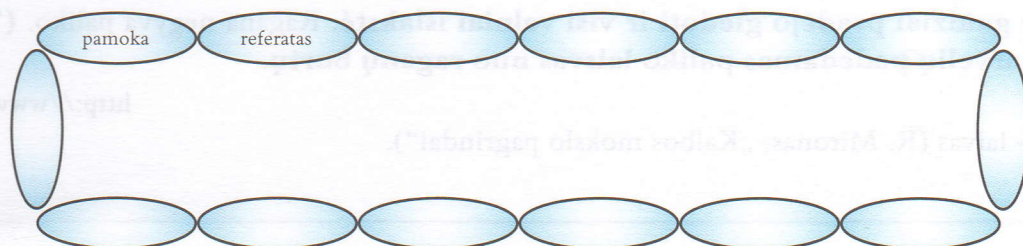
Žodis	Veiksmazodžio forma	Rūšis	Giminė	Skaičius	Linksnis	Kuo eina sakinyje
Gaminama	dalyvis	neveik.	...	...	...	...

3) Išrinkite ir surašykite įrankius ir buitinius prietaisus, kurių reikia plaktai biskvitinei tešlai gaminti. Pabandykite nupiešti išvardytus įrankius. Jeigu nežinote, kaip atrodo vienas ar kitas įrankis, pasinaudokite interneto paieškos sistema Google.

Įrankio pavadinimas	Iliustracija
Elektrinis maišiklis	

27 pratimas.

1) Prisiminkite ir pratęskite viešųjų kalbų rūšių grandinėlą.

2) Pakartokite kiekvienos viešosios kalbos rūšies skyrybos ypatumus (interview – tiesioginė kalba, skelbimas – šaukiamieji sakiniai ir pan.).

3) Išsirinkite ir atlikite vieną iš duotų užduočių.

Parašykite reportažą apie mokykloje vykusias sporto varžybas.

Aprašykite gegužės mėnesio orus.

Pakvieskite buvusius mokyklos mokinius į susitikimą.

Paimkite interviu iš pasirinkto žmogaus.

Parašykite skelbimą apie Paskutinio skambučio šventę.

Sukurkite reklamą apie savo mokyklą.

28 pratimas.

1) Sudėkite paryškintuose sakiniuose trūkstamus skyrybos ženklus. Nustatykite šių sakinių rūšis.

PASAKA APIE RAGANOS LAIDOTUVES

Viename kaime gyveno dvi raganos. Vieną kartą jos susipyko. Jaunesnioji ragana papirko vieną vaikną, kad antrąją primušų. **(1) Vaikinas norėdamas įsiteikti jaunajai raganai kuri prižadėjo jam gražią paną išpiršti primušė senąją raganą taip kad ta apsirgo ir numirė.** Vaikinas išsigando, kad jo mirusioji ragana naktį nesmaugtų, nuėjo pas jaunesnę raganą klausti, ką jis turi daryti. Ši sakė:

– **(2) Paimk du karvelius nueik pas numirėlę atsisėsk ant malkų krūvos pasikišk karvelius po abiem pažastim ir sėdėk.**

Vakare nuėjo vaikinas, užlipo ant malkų rietuvės su karveliais po pažastimis. Staiga visi žmonės išnyko, liko tik vaikinas ir mirusioji ragana. **(3) Tuoj prisirinko pilna gryčia velnių ir pati numirėlė atsikėlė nuo lentos.** Ieško visur, bet nemato užmušėjo. Po valandos pamatė ant malkų besėdintį. **(4) Tuoj visi puolė ant jo bet per tuos karvelius negalėjo prieiti.** Sutarė, kad reikia pririnkti tokių šipulėlių, kurių abu galai nudegę. Tuoj visi velniai išlėkė ir pririnko tokių šipulėlių,

sukūrė ugnį po malkom, kad jos sudegtų ir mušėjas nukristų. **(5) Karvelis vienas paliko prie vaikino o antras nulėkė prašyti gaidžių kad giedotų.** Nulėkęs pas gaidžius, sako:

– Gaideliai, giedokit: nekalta dūšia žūsta!

Gaidžiai atsakė:

– Kad dar mūsų tėvai negieda.

– Kur jūsų tėvai?

– Miestuose.

Nulėkė į miestus šaukdamas:

– Gaideliai, giedokit: nekalta dūšia žūsta.

– Kad dar mūsų seneliai negieda.

– Kur jūsų seneliai?

– Akrūtuose* važiuoja.

Nulėkė į akrūtus šaukdamas:

– Gaideliai, giedokit: nekalta dūšia žūsta.

(6) Tie gaidžiai pradėjo giedoti ir visi velniai išlakstė. Ragana negyva paliko. **(7) Ir taip vaikas karvelių padedamas paliko laisvas nuo raganų burtų.**

<http://www.pasakos.lt>

* Akrūtas – laivas (R. Mironas, „Kalbos mokslo pagrindai“).

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____

2) Kokia šios pasakos rūšis?

3) Kodėl, gaidžiams užgiedojus, visi velniai išlakstė?

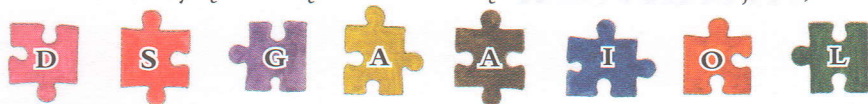
4) Raskite žodžio *namas* sinonimą.

Kartojimo klausimai ir užduotys.

1. Išvardykite lietuvių kalbos skyrybos ženklus.
2. Kas yra vienaarūšės sakinio dalys?
3. Kokius žinote vienaarūšės sakinio dalis jungiančius jungtukus?
4. Kokiais skyrybos ženklais jungiamos vienaarūšės sakinio dalys, turinčios apibendrinamąjį žodį?
5. Kas yra tikslinamoji aplinkybė?
6. Kaip skiriamos tikslinamosios aplinkybės?
7. Sugalvokite sakinį su tikslinamąja aplinkybe.
8. Sugalvokite sakinį su išplėstine aplinkybe.
9. Kas yra išplėstinis pažyminy?
10. Kokiomis kalbos dalimis gali eiti išplėstiniai pažyminiai? Pateikite pavyzdžių.
11. Paaškindite priedėlio sąvoką. Pateikite pavyzdį.
12. Kas yra kreipinys? Pateikite pavyzdį.
13. Kokiu tikslu naudojami įterpiniai?
14. Kaip skiriami kreipiniai ir įterpiniai? Sugalvokite po pavyzdį.

15. Iš sumaišytų raidžių sudėkite žodį. Kokia kalba vartojama, esant šiam veiksmui?

16. Išvardykite tiesioginės kalbos skyrybos ženklus.

17. Pasakykite, kuo skiriasi vientisinis sakinyš nuo sudėtinio sakinio.

18. Kokias žinote sudėtinių sakinių rūšis?

19. Išvardykite sudėtinių sujungiamųjų sakinių jungimo tipus.

20. Kuo skiriasi sudėtiniai jungtukiniai sakiniai nuo sudėtinių bejungtukinių sakinių?

21. Kokias žinote bejungtukinių sakinių rūšis?

22. Apibūdinkite sudėtinį prijungiamąjį sakinį. Pateikite pavyzdį.

23. Išvardykite šalutinių sakinių rūšis ir klausimus, į kuriuos jie atsako.

24. Pateikite kiekvieno šalutinio sakinio pavyzdį.

25. Kur sudėtiname prijungiamajame sakinyje gali būti šalutinis sakinyš?

26. Kas yra šalutinių sakinių laipsniai? Pateikite pavyzdį.

27. Apibūdinkite sudėtinį mišrųjį sakinį. Pateikite vieną mišriojo sakinio pavyzdį.

Išspręskite rebusą, kuriame slepiasi mįslė. Sudėkite mįslėje skyrybos ženklus ir nurodykite sakinio rūšį. O jeigu ir įminsite mįslę, vadinasi, lietuvių kalba tapo jūsų drauge!

Metų laikas, ateinantis po žiemos.

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

Liūdina antonimas.

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

Žiemą antonimas.

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

Metų laikas, kada švenčiamos Kalėdos.
kada?

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

Šalta antonimas.

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

ATSAKYMAI

5 psl. Sakiniai.

9 psl. Žodžiai.

11 psl. Vertikaliai. 1. Kablelis. 3. Šauktukas.

Horizontaliai. 1. Klaustukas. 2. Brūkšnys. 4. Daugtaškis. 5. Taškas. 6. Dvitaškis.

15 psl. Kirtis. Kartis. Kartas. Kardas. Vardas. Vaidas. Laidas. Laivas. Laikas. Vaikas. Vaškas. Taškas.

23 psl.

Nelaimė. Gyvatė. Žvakė. Sportas.

Veiksnyys ir tarinys yra pagrindinės sakinio dalys, o papildinys, pažyminyss ir aplinkybės vadinamos antrininkėmis sakinio dalimis.

34 psl. Dešimt dirba, o ką uždirba, trisdešimt du suvalgo. Kas? (Pirštai ir dantys).

43 psl. 142 pratimas.

1. Morka. 2. Adata su siūlu. 3. Burna ir dantys. 4. Agurkas. 5. Saulė. 6. Dangus ir debesyss.

55 psl. Anga. Banga. Banginis. Mėlynasis.

55 psl. Nykštys. Nykštukas.

59 psl. Amatą mokėdamas, duonos nemaldausi.

63 psl. 1. Benaris. 2. Pilnasis. 3. Dvinaris. 4. Sudėtinis. 5. Vienanaris. 6. Išplėstinis. 7. Tiesioginis.

8. Vientisinis. 9. Skatinamasis. 10. Klausiamasis. 11. Neišplėstinis.

65 psl. Atostogos. Braškė. Žvejyba. Paplūdimys. Namas.

Derinamieji pažyminiai, išreikšti dalyviu ar būdvardžiu su jam priklausomu vienu ar keliais savarankiškais žodžiais, vadinami išplėstiniais pažyminiais.

71 psl. 1. Skopjė. 2. Varšuva. 3. Sofija. 4. Kijevas. 5. Andora. 6. Atėnai. 7. Talinas. 8. Tirana.

9. Minskas.

78 psl. Meška, vilkas, lapė gyvena miške.

83 psl. Akis — sakinyss, tryss — tarinys, teta — tekstas, katė — kabutėss, kekė — kiekybėss, avis — dalyvis.

91 psl. 1. Žodžiai. 2. Brūkšnys. 3. Kabutėss. 4. Pilnieji. 5. Valdymas.

Mūsų sesužėss skaistūs veidužiai, kaip obuolužiai.

Mūsų sesužėss juodos akužėss, kaip serbentužėss.

92 psl. Sakiniai, turintys du ar daugiau gramatinių centrų, vadinami sudėtiniais sakiniais.

100 psl. Mano katė yra balta, aš labai myliu ją.

101 psl. 1. Šimtadienis. 2. Adventas. 3. Velykos. 4. Užgavėnės. 5. Vestuvės. 6. Joninės. 7. Vėlinės. 8. Kūčios. 9. Sekminės. 10. Išleistuvės. 11. Gimtadienis. 12. Kalėdos. 13. Žolinė. 14. Helovinas. 15. Krikštynos. 16. Šilinės.

102 psl. 1. Aplinkybė. 2. Būdo. 3. Papildinys. 4. Laiko. 5. Kiekybės. 6. Priežasties. 7. Pažyminys. 8. Vietos. 9. Veiksny. 10. Tarinys. 11. Tikslas.

103 psl. Kas tėvų neklauso, valgo duoną sausą.

105 psl. Pasižiūrėjo Dievas ir pamatė, kad žaltys atnešė Ievai obuolį.

106 psl. Kosto kambarėje stovi medinis stalas, prie kurio sėdėjo jo prosenelis.

115 psl. Negalima leisti, kad žmoniją sunaikintų tos gamtos jėgos, kurias ji pati sugebėjo atrasti ir pažaboti.

118 psl. Vakaro danguje pasirodė žvaigždės.

118 psl. Katė. Sėti. Antis. Kasti. Kitas. Taksi. Tikas. Naktis. Skėtis. Tinkas.

121 psl. 23 pratimas.

1. Širdis. 2. Virdulys. 3. Mėnulis. 4. Vėjas. 5. Diena ir naktis. 6. Svogūnas. 7. Beržas. 8. Vyšnia. 9. Paukštis. 10. Asilas.

125 psl. Pavasarį džiugina, vasarą vėdina, žiemą šiltina. Kas? (Medis).

Sigita Koroliovė, Milda Pošytė

Ko-338 Sintaksė ir skyryba: Mokymo priemonė. Vilnius: Homo liber, 2011. – 128 p.

ISBN 978-609-446-021-0

Mokymo priemonė „Sintaksė ir skyryba“ – pirmoji tokia priemonė klausos sutrikimą turinčių mokinių kalbinėms kompetencijoms ugdyti. Sintaksė yra vienas svarbesnių kalbos mokslų skyrių, padedančių klausos sutrikimą turintiems mokiniams formuoti taisyklingo kalbėjimo, skyrybos, minčių reiškimo įgūdžius. Mokydamiesi sintaksės, mokiniai mokosi žodžių junginių, sakinių sudarymo ir tekstų kūrimo, įgydami teksto suvokimo pagrindus. Priemonė padės ugdyti ne tik komunikavimo valstybine lietuvių kalba, bet ir mokymosi, iniciatyvumo ir kūrybiškumo kompetencijas, kadangi joje pateikta daugiau nei per dešimtmetį rinkti, su vaikais praeiti ir patikrinti sintaksės ir skyrybos užduočių ir pagalbinių lentelių komplektai, kryžiažodžių bei rebusų rinkiniai, pajairinsiantys mokymo(si) procesą.

Mokymo priemonę „Sintaksė ir skyryba“ sudaro du dideli skyriai: sintaksės ir skyrybos. Sintaksės skyriuje pateiktos sakinio, žodžių junginio apibrėžimai; nurodytos sakinių rūšys; išsamiai aptartos pagrindinės ir antrininkės sakinio dalys. Skyrybos skyriuje aptartos vientisinio ir sudėtinio sakinio rūšys, jų sudarymo ir skyrybos taisyklės.

Nors priemonė skiriama 5–10 klasių mokiniams, tačiau, atsižvelgiant į atnaujintų pagrindinio ugdymo bendrųjų programų rekomendacijas, kiekvienas surdopedagogas galės naudoti ją pritaikydamas prie ugdytinių raidos ypatumų, turimų žinių ir gebėjimų. Priemonė „Sintaksė ir skyryba“ tinka ir bendrojo lavinimo mokyklų specialiesiems pedagogams, logopedams, dirbantiems su klausos, kalbos, mokymosi sunkumų turinčiais vaikais, kadangi ji pasižymi praktinių užduočių gausa, novatoriškais temų įtvirtinimo metodais, aiškiomis instrukcijomis, patraukliu apipavidalinimu.

UDK 811.172'36(075.3)

Sigita Koroliovė, Milda Pošytė

Sintaksė ir skyryba

Mokymo priemonė

Leidykla „Homo liber“

Jurgio Baltrušaičio g. 11–126, Vilnius

El. p. homoliber@takas.lt

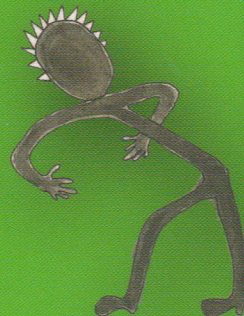
www.homoliber.lt

Spausdino Standartų spaustuvė

S. Dariaus ir S. Girėno g. 39, Vilnius

Svetainė internete: www.standart.lt

M	D	A	I	K	V	E	I	K	S	M	A	Ž
O	A	V	A	T	R	D	I	S	S	I	D	O
R	R	S	D	V	A	A	G	R	A	S	K	A
F	D	B	Ů	A	K	I	T	A	M	Y	T	I
O	I	S	K	L	K	Ž	O	A	Š	M	A	S
L	S	A	U	A	S	I	D	U	K	T	U	N
O	T	K	S	K	A	I	I	S	A	B	K	A
G	A	Š	T	U	R	Ě	L	Ě	C	Ě	A	S
I	J	A	I		A	Š	I	N	Ě	L	I	S

1.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

2.

--	--	--	--	--	--	--	--

3.

--	--	--	--	--	--	--	--

4.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

5.

--	--	--	--	--	--	--

6.

--	--	--	--	--	--	--	--

9 786094 460210